TUĞBA YÜCE

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
SAĞ. BİL. ENST.

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL-2021

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AİLE MAHKEMELERİNDE GÖREV YAPAN SOSYAL ÇALIŞMACILARIN EVLİLİK VE AİLE KURUMUNA BAKIŞLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

TUĞBA YÜCE

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ÖMER MİRAÇ YAMAN

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET PROGRAMI

İSTANBUL-2021

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AİLE MAHKEMELERİNDE GÖREV YAPAN SOSYAL ÇALIŞMACILARIN EVLİLİK VE AİLE KURUMUNA BAKIŞLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

TUĞBA YÜCE

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ÖMER MİRAÇ YAMAN

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET PROGRAMI

İSTANBUL-2021

İTHAF

"Sosyal hizmet mesleğine gönül veren tüm meslektaşlarıma ithaf ediyorum"

TEŞEKKÜR

Tez sürecinin her aşamasında engin bilgi ve tecrübesini esirgemeyerek benimle paylaşan, değerli görüş ve önerileriyle çalışmaya yön veren, güler yüzü, hoşgörüsü ve destekleyici tavrıyla beni yüreklendiren, kendisiyle gerçekleştirdiğim her görüşmeden sonra özgüvenimin, süreci tamamlamaya yönelik isteğimin ve kendime olan inancımın arttığı, çalışkanlığını ve disiplinini örnek aldığım çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN'a teşekkür ederim.

Hayatımın her anında yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen, bana olan güvenlerini her daim hissettiren canım annem Şükran YÜCE, canım babam Kamil YÜCE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kardeşleri olmanın ayrıcalığını her daim hissettiğim, birçok konuda örnek aldığım, bana her zaman yanımda olduklarını hissettiren canım kardeşlerim Sıla YÜCE ve Müzeyyen ÖZDEMİR'e; ayrıca her başım sıkıştığında imdadıma koşan, tez sürecim boyunca hiçbir konuda yardımlarını esirgemeyen eniştem Murat ÖZDEMİR'e ve her daim yüzümü güldüren, varlıkları ile hayatıma mutluluk ve neşe katan yeğenlerim Hazal ve Efe ÖZDEMİR'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Yüksek lisans sürecimin her aşamasına tanıklık eden ev arkadaşlarım, aynı zamanda kıymetli meslektaşlarım Raziye DEMİREL ve Hamide YETİMOĞLU'na tez aşamamdaki en sıkıntılı günleri benimle paylaştıkları, her zaman üzüntü, sevinç ve mutluluğuma ortak oldukları, mesleki bilgi ve deneyimleri ile tezime katkı sundukları için çok teşekkür ederim.

Tez sürecimin başında ne yapacağım, nereden başlayacağım ve nasıl ilerleyeceğim konusundaki kaygılarımı, bilgi ve tecrübeleriyle bana yol göstererek gideren, tez süresi boyunca da her yardım isteğinde bulunuşumda ellerinden gelen her türlü desteği veren, kendilerini tanımaktan mutluluk duyduğum Arş. Gör. Burak ACAR ve Arş. Gör. Rabia ERTEN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez savunma sınavında görüş, öneri ve eleştirileri ile teze katkı sunan Doç. Dr. Taner ARTAN ve Prof. Dr. Bedrettin KESGİN'e çok teşekkür ederim.

Veri toplama sürecinde benden desteklerini esirgemeyen Pedagog Seyfullah AYDIN, Psikolog Enes TÜRKGELDİ ve meslektaşım Merve KARAMAN'a

teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte uzakta olsalar da desteklerini yakından hissettiğim canım arkadaşım aynı zamanda meslektaşım Rümeysa KİBAR ve kuzenim Demet YILMAZ'a teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkıları olan, araştırmaya gönüllü olarak katılan, mesleki deneyimlerini, görüş ve düşüncelerini benimle paylaşan meslektaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

TUĞBA YÜCE

İÇİNDEKİLER

İTHAF ii
TEŞEKKÜR iii
İÇİNDEKİLER v
TABLOLAR LİSTESİ ix
ŞEKİLLER LİSTESİ x
SEMBOLLER/KISALTMALAR LİSTESİ xi
ÖZET xii
ABSTRACT xiii
1. GİRİŞ VE AMAÇ 1
2. GENEL BİLGİLER 3
2.1.Evlilik Olgusu 3
2.2.Aile Olgusu 7
2.3.Aile İçi Sorunlar 13
2.3.1.Aile İçi İletişim-sizlik 14
2.3.2. Aile İçinde Evlilik Çatışması 17
2.3.3. Boşanma 20
2.4.Aile Mahkemeleri 25
2.4.1.Aile Mahkemelerinin Gerekliliği 25
2.4.2.Aile Mahkemelerinin Kuruluşu 26
2.4.3.Aile Mahkemelerinin Görevleri 27
2.4.4.Aile Mahkemesi Görevlileri 29
2.4.4.1.Hakimler 29
2.4.4.2.Sosyal Çalışma Görevlileri 30
2.4.4.3.Kalem Personeli 34
2.5.Adli Sosyal Hizmet 34
2.5.1.Adli Alanda Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Görevleri 37
2.6.Aile Mahkemeleri ve Sosyal Hizmet 39
2.6.1.Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Görevleri 41

3.GEREÇ VE YÖNTEM 43
3.1.Araştırmanın Yöntemi 43
3.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi 44
3.3.Araştırmanın Veri Toplama Tekniği 44
3.4.Araştırma Sahası 46
3.5.Araştırma Grubu 47
3.6.Araştırmanın Veri Analizi 51
3.7.Araştırmanın Etiği 53
4.BULGULAR 54
4.1.İş Durumu ve Çalışma Alanı 54
4.1.1.İş Çerçevesi 54
4.1.2.Çalışma Alanından Memnuniyet 58
4.1.3.Yapılan İşin Sosyal Çalışmacıya Etki Durumu 61
4.1.3.1.Gündelik Hayata Etki 61
4.1.3.2.Aile İlişkilerine Etki 64
4.1.3.3.Sosyal Çevre ile İlişkilere Etki 67
4.2.Evlilik 72
4.2.1.Evlilik Tanımları 72
4.2.1.1.Hayat Ortaklığı 73
4.2.1.2.Birlikteliği Resmiyete Dökme ve Topluma Duyurma 74
4.2.1.3.Sorumluluk 75
4.2.2.Aile Mahkemesinin Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışa Etkileri 76
4.2.2.1.Mesleği Evliliğe Taşımak 76
4.2.2.1.1.Kendini Geliştirip Yenilemek 77
4.2.2.1.2.Ders Çıkarmak 79
4.2.2.1.3.Daha Şüpheci Olmak 85
4.2.2.2.Evlilik ve Aile Kurumuna İlişkin İnanç Kaybı 86
4.2.2.3.Alanın Hiç Evlenmemiş Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışına Etkisi 88
4.2.2.4.Olumsuz Etkilere Karşı Kullanılan Baş Etme Mekanizmaları 91
4.2.3.Sağlıklı Evlilik İçin Temel İlkeler 92
4.2.3.1.Sağlıklı İletişim 93
4.2.3.2.Güven 93

4.2.3.3.Karşılıklı Anlayış 94
4.2.4.Çocuğa Atfedilen Anlam 95
4.2.4.1.Çok Güzel Bir His 96
4.2.4.2.Sorumluluk 97
4.4.4.3.Soyun Devamını Sağlamak 97
4.2.5.Alanın Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşüncelere Etkisi 98
4.2.6.Evlenme Aşamasında veya Evli Olanlara Tavsiyeler 101
4.3.Aile 106
4.3.1.Aile Ne Değildir? 107
4.3.2.Sağlıklı Aile 111
4.3.2.1.Sağlıklı İletişim, Saygı, Sevgi ve Güven 111
4.3.2.2.Anlayış, Hoşgörü ve Paylaşım 112
4.3.2.3.Ortak Amaç ve Beklentilere Sahip Olma 114
4.3.2.4.Çekirdek Aile 116
4.3.3.Evlilik ve Aile Kurumunun Geleceğine İlişkin Düşünceler 117
4.4.Boşanma 119
4.4.1.Boşanmaya İlişkin Düşünceler 120
4.4.2.Boşanmaya Götüren Nedenler 122
4.4.2.1.Bireysel Problemler 122
4.4.2.2.Birlikte Yaşamaktan Kaynaklı Nedenler 125
4.4.3.Boşanmaların Azalmasında Topluma ve Devlete Düşen Görevler 130
4.4.3.1.Topluma Düşen Görevler 130
4.4.3.2.Devlete Düşen Görevler 133
4.4.4.Boşanma Aşamasında Olan Çiftlere Sosyal Çalışmacılardan Tavsiyeler ... 137
5.TARTIŞMA 141
5.1.Katılımcıların Çalışma Alanlarına İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi 141
5.2.Yapılan İşin Sosyal Çalışmacılara Etki Durumunun Değerlendirilmesi 143
5.2.1.Bireysel Hayata Etki 143
5.2.2.Aile İlişkilerine Etki 144
5.2.3.Sosyal Çevre ile İlişkilere Etki 145
5.3.Evlilik Algısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 147
5.4.Aile Mahkemesinin Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışına Etkisinin Değerlendirilmesi 149

5.5.Çocuk Algısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 154
5.6.Aile Algısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi..... 156
5.7.Evlilik ve Aile Kurumunun Geleceğine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi .. 158
5.8.Sosyal Çalışmacıların Boşanma Konusuna ve Boşanma Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi 159
5.9.Katılımcıların Boşanmaların Azalmasında Topluma ve Devlete Düşen Görevlere İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi 163
KAYNAKÇA..... 172
FORMLAR 192
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI..... 198

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3-1: Bir Yıl ve Üzerinde Aile Mahkemelerinde Aktif Olarak Çalışan Sosyal Çalışmacı Sayısı……..……...46

Tablo 3-2: Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler..... 49

Tablo 3-3: Şuan Evli Olan Katılımcıların Evlilik Hayatına İlişkin Bilgiler 50

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.2.1-1: Evliliğe İlişkin Tanımlamalar Grafiği……...72

Şekil 4.2.3-1: Sağlıklı Evlilik Yapısına İlişkin Tanımlamalar Grafiği……..……..92

Şekil 4.2.4-1: Çocuğa Atfedilen Anlamlara İlişkin Grafik……..95

Şekil 4.3.1-1: Ailenin Ne Olmadığına İlişkin Tanımlamalar Grafiği……107

Şekil 4.3.2-1: Sağlıklı Aile Yapısına İlişkin Tanımlamalar Grafiği……..111

SEMBOLLER/KISALTMALAR LİSTESİ

AMK: Aile Mahkemesi Kanunu

ASAGEM: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

TAYA: Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması

TBNA: Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması

TDK: Türk Dil Kurumu

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZET

Yüce, T. (2021). Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışları Üzerine Nitel Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Bu araştırma, yaptıkları işin içeriği gereği sürekli olarak sağlıksız aile yapıları ile karşı karşıya kalan ve Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, çalışma sürecinde edindikleri deneyimlerin evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu araştırma kapsamında İstanbul iline bağlı adliyelerde en az bir yıldır görev yapan 24 sosyal çalışmacı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Saha araştırmasından elde edilen bulgular temalandırılarak dört ana kategoriye ayrılmıştır. Verilerin tematik analizi MAXQDA 20 programı kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna ilişkin algılarının şekillenmesinde Aile Mahkemelerinde çalışmalarının önemli bir belirleyici etken olduğu görülmüştür. Sosyal çalışmacıların meslek yaşantılarındaki tecrübelerinin evlilik ve aile hayatlarına birtakım olumlu veya olumsuz yansımalarının olduğu görülmekle birlikte olumsuz etkilerin evli sosyal çalışmacılara kıyasla bekar sosyal çalışmacılarda daha fazla olduğu dikkat çekmiştir. Araştırma sonuçlarıyla ilişkili olarak; öncelikle sosyal çalışmacılara, sonrasında ise; aile ve evlilik kurumunun sağlıklı bir yapıya kavuşması ve olumlu bir gidişat sergilemesi için bireylere, topluma ve devlete yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile Mahkemesi, sosyal çalışmacı, evlilik kurumu, aile kurumu, nitel araştırma.

ABSTRACT

Yüce, T. (2021). A Qualitive Research İnto The Attitudes Of The Social Workers Employed İn Family Courts Towards The Marriage And Family Union. Istanbul University-Cerrahpaşa Graduate Education Institute. Post Graduate Thesis. Istanbul.

This study aims at revealing how the professional experiences of the social workers employed in Family Courts, who often face with problematic family patterns due to the nature of their work, affect their attitude towards the marriage and family union. The qualitative research patterns were used in this study, and under the study, in-depth interviews were made with 24 social workers who have served at least for one year in the courthouses affiliated to Istanbul province. The findings obtained from the field survey were put under four main categories by themes. Thematic analysis of the data was performed by using MAXQDA 20 program. The study results have demonstrated that working in Family Courts is an important determining factor in formation of the marriage and family perceptions of the social workers. It is seen that the experiences of the social workers in their professional life have some positive and negative reflections on their marriage and family life. It is remarkable that the negative effects are observed more on the single social workers compared to the married social workers. Based on the results of the study, suggestions were made first to the social workers and then the individuals, community and state for ensuring that the family and conjugal union has a healthy pattern and makes positive progress.

Key Words: Family Court, social worker, conjugal union, the family union, qualitative research.

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Toplumsal değişim ve dönüşümlere bağlı olarak hayatın her alanında olduğu gibi aile ve evlilik kurumlarında da bir takım değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişim ve dönüşümler ise ailelerin sahip olduğu problemlerde bir artış meydana getirmiştir. Aileler karşı karşıya kaldıkları bu problemlerin bir kısmı ile baş edebilirken; baş edilemeyen birtakım problemler, aile yapısının temelinden sarsılmasına ve aile bireylerinin Aile Mahkemelerine başvurmalarına yol açmaktadır. Bireylerin yaşadıkları sorunların giderilmesine yönelik girişimlerde bulunulması için ise; diğer mahkemelerden farklı olarak Aile Mahkemelerinde uzman desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Atamtürk, 2010: s. 40). İşte bu aşamada sosyal çalışmacılar devreye girmekte ve sosyal hizmetin aileye ilişkin faaliyetlerini gerçekleştirerek ailelerin sorunlarının çözüme kavuşturulmasında aktif olarak rol üstlenmektedirler.

Aile Mahkemelerinde sosyal çalışmacıların hizmet sunduğu grup, evliliklerini sağlıklı bir şekilde yürütemeyen, aralarında çekişmelerin yaşandığı, boşanma olgusunu deneyimlemiş veya deneyimlemekte olan bir kitleden oluşmaktadır. O nedenle sosyal çalışmacılar, sürekli olarak problemli ve sağlıksız aile olgusu ile yüzleşmektedirler. Bu durum ise aile mahkemesinde çalışan sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakış açılarına ve algılarına kaçınılmaz bir şekilde etki etmektedir. Bu doğrultuda, yapılan çalışma ile yaptıkları işin içeriği gereği sürekli olarak sağlıksız aile yapıları ile karşı karşıya kalan ve Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, çalışma sürecinde edindikleri deneyimlerin evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda; Aile Mahkemelerinde sağlıksız ailelerle çalışıyor olmalarının sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna yönelik algılarını nasıl etkilediğine, aile sistemlerine nasıl yansıdığına, eş seçimi ve çocuk yapma kriterlerinde nasıl bir etki yarattığına, evlilik ve aile ilişkilerine yansımalarının nasıl olduğuna ve boşanma hakkındaki düşüncelerinin neler olduğuna ilişkin sorulara yanıt aranmıştır. Konu hakkında derinlemesine bilgi edinebilmek amacı ile çalışmada nitel araştırma deseninden yararlanılmıştır.

Araştırmada nitel çalışmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Ayrıca görüşmeler esnasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılarak sosyal çalışmacıların evlilik ve aile

kurumuna yönelik deneyimleri, düşünceleri, duyguları ve doğrudan bakış açıları yakalanmaya çalışılmıştır. Araştırma 10.03.2020 ile 25.06.2020 tarihleri arasında İstanbul ilinin en büyük 6 adliyesi olan Anadolu Adliyesi, Çağlayan Adliyesi, Bakırköy Adliyesi, Büyükçekmece Adliyesi, Küçükçekmece Adliyesi ve Gaziosmanpaşa Adliyelerinde en az 1 yıldır Aile Mahkemelerinde aktif olarak görev yapan 24 sosyal çalışmacı ile gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasından elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle ele alınarak yorumlanmıştır.

Çalışmanın literatür bölümünde öncelikle evlilik ve aile kurumlarına ilişkin konulara ve boşanma başta olmak üzere bu kurumlarda meydana gelen sorun alanlarına yer verilmiştir. Bunu takiben Aile Mahkemelerinin işleyişi, görevleri ve görevlileri hakkında ayrıntılı açıklamalarda bulunularak adli sosyal hizmet çatısı altında sosyal çalışmacıların aile mahkemelerindeki iş çerçevelerinden bahsedilmiştir. Saha araştırmasından elde edilen veriler MAXQDA 20 programı aracılığı ile analiz edildikten sonra ortaya çıkan bulgular dört ana kategori ve her kategorinin altında yer alan ana ve alt temalar şeklinde sunulmuştur. Bu kapsamda, öncelikle sosyal çalışmacıların iş durumu ve çalışma alanlarına ilişkin olarak aktardıkları bilgilerin yer aldığı ilk kategorinin ardından sırasıyla; sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumlarına ilişkin düşünce ve görüşleri, boşanma hakkındaki değerlendirmeleri dolaysız olarak aktarılmıştır. Tartışma bölümünde ise araştırmanın bulguları; evlilik ve aile kurumu, Aile Mahkemeleri ve sosyal çalışma literatürüne ait kaynaklarla desteklenerek yorumlanmış ve çıkan sonuçlara uygun olarak önerilere yer verilmiştir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1.Evlilik Olgusu

İnsanlığın ortaya çıkışından günümüze değin milyonlarca yıl geçmesine rağmen insanlar bugünkü anlamda, karı-koca ve anne-baba olma gereğini M.Ö. 2000 yılında anlayabilmişlerdir. Böylece evlilik kavramı günümüz ilke ve kurallarına uygun olarak M.Ö. 2000'li yıllarda oluşturulmuştur (Türkarslan, 2007: s. 100). Yaklaşık 4000 yıllık geçmişi olan evlilik kurumu, en önemli ve en temel insan ilişkisidir (Larson ve Holman, 1994: s. 230) çünkü toplumun olmazsa olmazı ve yapıtaşı sayılan "aile" kavramının oluşmasında ve gelecek nesillerin yetiştirilmesinde temel yapıyı evlilik kurumu sağlamaktadır. Aile kavramını iyi bir şekilde özümseyip kavrayabilmek için evlilik kavramının köklerine inilmesi ve evliliğe ilişkin konuların incelenmesi gerekmektedir (Güçlü, 1998 akt. Ümmet, 2017: s. 209). Bu nedenle evlilik kavramına araştırmacılar tarafından büyük önem verilmekte ve evlilik kavramı farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Bozkurt (2010: s. 260) evliliği, *''Türün devamlılığını sağlamada gerekli olan bir kurum''* olarak tanımlarken; Ersanlı ve Kalkan (2008: s. 1) *"Birbirinden farklı ilgi, istek ve ihtiyaçlara sahip iki insanın birlikteliğini içeren bu sistem, bireyin gelişmesinde etkili, toplumsal kural ve yasalarla şekillendirilmiş özel bir beraberliktir''* şeklinde bir evlilik tanımı yapmıştır. Özgüven (2000: ss. 19-20) ise evliliği, *''Bir kadınla bir erkeği, 'karı-koca' olarak birbirine bağlayan, doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan, toplumsal yönden 'devletin' kontrol, hak ve yetkisi bulunan bir yasal ilişki biçimidir''* diyerek açıklamaktadır.

Canatan (2009: s. 70) evliliği "*cinsler arasında meşru bir ilişkinin başlaması''* olarak ifade eder ve meşruluğun toplum tarafından onanma ile alakalı olduğuna vurgu yapar. Evlilik sayesinde bireyler toplumun onayladığı ve kabul ettiği bir birliktelik sürerek devam ettirirler. Ayrıca yasaların koruma altına aldığı bir kurum içerisinde dünyaya çocuklar getirip çocukların bakım ve gözetimini birlikte üstlenerek toplumun istikrarına katkıda bulunurlar (Arpacı ve ark., 2013: s. 37).

Aynı zamanda iki insanın hayatlarını birleştirmek için kendi iradeleri ile birbirini seçerek oluşturdukları evlilik, toplumda belli bir düzen içerisinde yaşanmasını sağlamaktadır. Ek olarak evlilik, evlilik bağı ile bir araya gelmiş iki insanın birbirlerine, çocuklarına ve birbirlerinin akrabalarına karşı hak ve yükümlülüklerini belirleyen bir

dizi kural ve geleneklere göre şekillenen ve birtakım yaptırımlara sahip olan bir birliktir (Gökçe, 1978: s. 8; Özkan ve Gültepe, 2017: s. 27; Burç, 2018: s. 137).

Evliliğe dair yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere evlilik; taraflara hak ve yükümlülükler getirir, toplumsal bir boyuta sahiptir, cinsel ilişkileri ve çocukların bakımını düzenleyerek neslin devamlılığını sağlar (Mermer, 2011: s. 23). Ayrıca evlilikle beraber karı-koca rollerini üstlenen kişiler birbirlerinin akrabası olarak daha geniş hısımlar dizisini birbirine bağlarlar. Böylece kişilerin anne-baba, kardeş ve diğer kan akrabaları eşlerin de hısımları olurlar (Giddens, 2008: s. 247).

Araştırmacılar tarafından aktarılan tanımlardan yola çıkarak evliliği oluşturan birtakım ortak noktaların olduğu görülmektedir. Bu ortak noktalar; iki ayrı cins tarafından gerçekleştirilme, yasalar ve içinde bulunulan kültür tarafından oluşturulma, neslin devamlılığını sağlama ve toplum tarafından onanmadır. Ancak evliliğin tanımlanmasında kullanılan bu ortak noktalar hemcinsler arasında yaşanan beraberlikleri, evlilik dışı çocuğa ve nikahsız beraberliklere sahip kişileri kapsamamaktadır. Oysa 21. yüzyıl bahsedilen yaşam biçimlerinin gözle görülür bir biçimde arttığı ve bu yaşam biçimlerinin kurulduğu beraberliklerin "evlilik" ve "aile" olarak tanımlanıp tanımlanamayacağının *"insan hakları, eşitlik, kültürel ve ahlâki değerler"* açısından tartışıldığı bir yüzyıldır (Akıcı, 2012: s. 19). Bu nedenle belirtilen evlilik tanımlarının kapsayıcılığı ve genellenebilirliği tartışmaya açıktır.

İnsanları evlenmeye iten sebepler çok çeşitli olmakla birlikte kişiden kişiye değişkenlik de göstermektedir. Kimilerine göre evlilik toplum tarafından kabul görme, hayat arkadaşı edinme isteği, sağlıklı bir cinsel yaşam ve çocuk sahibi olma arzusu ile tercih edilirken; kimilerine göre de ekonomik özgürlüğe sahip olmak, statü kazanmak, mutlu bir yaşam sürmek ve hayata eşle birlikte göğüs germek gibi nedenlerle tercih edilir. Baş ve Cengiz (2018: s. 6) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmada katılımcılar için evliliğin temel sebepleri arasında yalnız kalmamak, mutlu ve huzurlu bir yuva kurmak, hayatı paylaşmak, çocuk yapmak gibi nedenler yer almaktadır. Evlilik ilişkisi insanın hayatının büyük bir bölümünü kapsadığı için çok önemli, aynı zamanda zor ve karmaşık bir süreçtir. Evlilik kararı ile kişi bundan sonraki hayatını kiminle geçireceğine, kimden çocuk sahibi olup, kiminle çocuklarının bakım ve sorumluluğunu üstleneceğine karar vermiş olmaktadır. Kişinin nasıl bir insanla evleneceği kendisini tanıma derecesi, evlilikten beklentisi ve evliliğe yüklediği

anlamlarla yakından ilişkilidir (Duman, 2018: s. 155). Kişiler özellikle ergenlik dönemi ile birlikte ideal eş tasavvuru etmeye başlayarak ideal bir eşte ne gibi özelliklerin bulunup bulunmayacağını kafalarında kurgularlar. Böylece yaptıkları kurgulama sayesinde genel hatları ile ne tür özellikleri olan kişilerle evlenip evlenmeyeceklerini saptarlar (Yılmazçoban, 2010-2011: s. 186). Yapılan bir araştırmada gençlerin evlilik kurumundan beklentilerine bakıldığında kadın-erkek fark etmeksizin verilen cevaplar arasında ilk sırada sevgi ve saygının yer aldığı görülmüştür. Sevgi, saygı olmadan ideal bir evliliğin olmayacağı, evlilikten beklentilerinde bunların ilk sıralarda yer alması gerektiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Kadınlar için bu faktörlere ek olarak evlilikten beklentiler arasında evleneceği kişiye güvenmek, mutlu olmak, sevgi duymak, anlaşmak, paylaşımda bulunmak, daima bir ve beraber olmak, birbirini dinlemek, her konuda destek olmak ve görüşleriyle fikirlerine saygılı olunması gibi etkenler de yer almaktadır. Erkeklerin ise evlilikten beklentileri arasında, mutlu bir yuva, güven hissetmek, namuslu bir eş, uyumlu bir beraberlik, geçimini sağlayacak düzeyde para ve çocuk sahibi olma fikrinin bulunduğu görülmektedir (Baş ve Cengiz, 2018: s. 8). Dünyanın çoğu ülkesinde yapılan araştırmalardan yola çıkarak ülkeden ülkeye etki dereceleri farklılaşmakla birlikte birtakım evrensel eş seçme faktörleri bulunmaktadır. Bu faktörler arasında fiziksel görünüm, yaş, sosyoekonomik durum, sosyal statü, eğitim durumu, mensup olunan din ve ırk, fiziksel/coğrafi yakınlık sayılabilir (Adak, 2018: ss. 155-160). Bozgeyikli ve Toprak (2013: ss. 77-78) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılan öğrencilerin tümü için eş seçim sürecinde en büyük öneme sahip olan kriter "kişilik" olarak belirlenmiştir. Bunu sırasıyla; dini inanç, sevgi/aşk, ailelerin uyumu, eğitim düzeyi, fiziksel çekicilik, bekaret, maddi gelir, aynı ırktan olma kriterleri izlemiş, en düşük öneme sahip kriter ise "siyasi görüş" olarak bulunmuştur. Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2011 verilerine göre ise erkekler (yüzde 54,4) fiziki güzelliği kadınlara (yüzde 48,5) oranla daha önemli bulmaktadır. Yine erkeklerin evlenecekleri kişide en fazla aradıkları sosyal özellik yüzde 85 oranı ile evlenecekleri kişinin ilk kez evlenecek olmasıdır. İkinci sırada yer alan özellik ise yüzde 76,5 oranı ile aile yapılarının benzer olmasıdır. Üçüncü sırada ise evlenilecek kişinin dindar olma özelliği gelmektedir. Sıralamada yüzde 30,6 oranı ile yüksek gelir sahibi olma özelliği en altta bulunmaktadır. Aynı soru kadınlara sorulduğunda, kadınların evlenecekleri kişide en fazla aradıkları sosyal özellik yüzde 90,9 oranı ile evlenecekleri kişinin bir işinin

olmasıdır. Evlenecekleri kişinin ilk kez evlenecek olma özelliği ise yüzde 84,1 oranla ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada ise evlenilecek kişi ile aile yapılarının benzer olması gelmektedir. Sıralamada yüzde 43 oranı ile hemşeri olma özelliği bu özellikler içerisinde en altta bulunmaktadır (ASPB, 2011: ss. 224-225).

Kişinin evlenme sebeplerinde, evlilikten beklentilerde ve eş seçme kriterlerinde kişinin içinde bulunduğu aile yapısının, yetiştiği çevrenin, cinsiyetinin vb. özelliklerin etkisi ile farklılıklar görülmekle birlikte evlenme biçimlerinde de toplumdan topluma, içinde bulunulan döneme, kültürel yapıya ve sahip olunan gelenek ve göreneklere göre farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde kültürel değişmelerin yoğun olarak görüldüğü büyük şehirlerde, tanışarak evlenme gün geçtikçe artan oranlarda seyrederken, gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde ise çok farklı evlenme biçimlerine rastlanılmaktadır. Sezen (2005: ss. 186-193) yaptığı bir araştırmada 33 farklı evlenme biçimine yer verirken bu evlilik biçimleri içerisinden gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde görülen görücü usulü evlenmeye ilk sırada değinmiştir. Sezen'e göre görücü usulü evlilik; erkek için kız seçme girişiminin aile ve akrabalar tarafından başlatıldığı, kızın seçiminde aile bireylerinin de onayının alındığı, çocukları adına evliliğe karar verici merciinin aileler olduğu evlilik şeklidir. Bağlı ve Sever ise (2005: s. 12) evliliği oturulan yere göre, eş sayısına göre ve eşin seçildiği gruba göre üç sınıfa ayırarak bu üç sınıf içerisinde evlilik biçimlerine değinmiştir. Bağlı ve Sever'e göre oturulan yere göre evlilikler; matrilokal, patrilokal ve neolokal olarak üçe ayrılmaktadır. Matrilokal evlilik, erkeğin kadının evinde oturması anlamına gelirken, patrilokal evlilik kadının erkeğin evinde oturması anlamına gelmektedir. Neolokal evlilik ise günümüzde daha yaygın olarak görülen kadın ve erkeğin ailelerinden ayrılarak ayrı bir eve taşınmaları anlamına gelmektedir. Ayrıca evlilik, evlenen kadın ve erkeğin sayısına göre tek eşle evlilik (monogami) ve çok eşle evlilik (poligami) olarak da sınıflandırılmaktadır. Batı toplumlarının çoğunda evlilik tek eşle ilişkilendirilerek çok eşle evlilik yasa dışı sayılırken çok eşliliğin görüldüğü toplumlar da bulunmaktadır (Giddens, 2008: s. 247). Çok eşlilik ise kendi arasında çok karılılık (polijini) ve çok kocalılık (poliandri) olarak ikiye ayrılmaktadır. Eşin seçildiği gruba göre yapılan evlilikler ise grup içi evlilik (endogami) ve grup dışı evlilik (egzogami) olarak sınıflandırılır. Grup içi evlilik tarzına özellikle geleneksel toplumlarda rastlanmakla birlikte bu evlilikteki amaç grup içerisindeki aileler arasındaki bağların güçlendirilerek birlik ve düzenin sağlanıp korunması ve malların parçalanmamasıdır. Grup dışı evlilik tarzındaki amaç ise

toplumun farklı grupları arasındaki bağı ve iş birliğini güçlendirerek gruplar arası çatışmaları azaltmaktır (Adak, 2018: ss. 43-44). Bu evlilik biçimlerinin dışında başlık parası sorununa çözüm getirmek amacıyla kocasının ölümü halinde kadının kocasının erkek kardeşi ile evlenmesi anlamına gelen levirat (yenge evliliği), karısının ölmesi halinde kocanın karısının kız kardeşi ile evlenmesi anlamına gelen sorarat (baldızla evlilik) (Gökçe, 1978: s. 9) ve evlenme çağında oğlu ve kızı olan iki ailenin kızlarını, oğullarına alacakları kızın ailesine vererek değişiklik yapmaları anlamına gelen berder evliliği de evlenme biçimlerine örnektir (Adak, 2018: s. 44).

Yukarıda belirtilen evlilik biçimleri dışında; kız kaçırma (düğünsüz evlenme), taygeldi evlilik, başlık parası karşılığında evlenme, kuma getirme evliliği, kepir (yaban değişimi) evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oturakalma evliliği, oldubitti evliliği, para karşılığı evlenme, kan parası karşılığı evlenme, öç alma karşılığı evlenme, başörtüsü kaçırma yoluyla evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı evliliği, ilan yoluyla eş seçme (evlenme), tercihli evlilik, yabancı ile evlilik, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, beşik kertme evliliği, dış güveyi evliliği, dul evliliği, televizyon evliliği gibi evlilik biçimleri de ülkemizin farklı bölgelerinde görülmektedir (Sezen, 2005: ss. 186-193).

Tarihsel süreçte bireylerin evlenme yaşlarında, evlilik biçimlerinde, evleniş şekillerinde veya evlilikten beklentilerinde değişme yaşansa da evliliğe her çağda büyük önem atfedilmiştir (Alp, 2007: s. 27). Evliliğe büyük önem atfedilmesinin temelinde; sağlıklı bir evliliğin sağlıklı aileleri, sağlıklı ailelerin de sağlıklı toplumları meydana getirmesi yatar (Zeybekoğlu, 2013: s. 9). Evlilik ve aile; birbiri içine geçmiş ve birbirini tamamlayan, bireyleri birleştirip çoğaltan ve her açıdan topluma katkı sağlayan iki olgudur (Burç, 2018: s. 135). Bu nedenle evlilik olgusuna ilişkin genel bir çerçeve çizmeye çalışılan bu başlığın ardından aile kavramına değinmek konunun bütünlüğü açısından yararlı olacaktır.

2.2.Aile Olgusu

İnsanlığın ilk çağlarından beri var olan aile kurumu (Eröz ve Güler, 1998: s. 1) toplumsal değişme ve gelişmelere rağmen varlığını sürdürerek günümüze değin ayakta kalmayı başarmış bütün toplumlarda en fazla evrensellik gösteren kurumların (Tezcan, 2000: s. 13) başında gelmektedir. Ancak evrensel bir kurum olmasına rağmen ailenin, dünya çapında çeşitlilik göstermesi ve tarihsel süreç içerisinde sürekli değişime maruz

kalması nedeni ile evrensel bir tanımını yapmak olanaksızdır (Canatan, 2009: ss. 74-77). Ayrıca aile çok genel bir sözcük olduğu için bitki ve hayvan türleri, mesleki beraberlikler ve dil grupları da aile sözcüğü ile ifade edilebilmektedir. Ancak niteleme farklılıkları olmadıkça aile, ancak ve ancak insana özgüdür (Doğan, 1991: s. 22).

Aile tanımlarına baktığımızda pek çok farklı açıdan aile tanımı ile karşılaşmaktayız. Karşılaştığımız bu tanımlarda aile; üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik yönden bir birlik, sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt, üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde sistematik kuralları bulunan sosyal bir kurum olarak belirtilebilmektedir (Nirun, 1994: s. 17). Aile, birbirlerine akrabalık bağları ile doğrudan bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği, birbirlerine biyolojik veya psikolojik açıdan bağlı iki veya daha fazla kişinin aynı çatı altında bir arada olmasıyla oluşan birlik olarak tanımlanabilir (Gladding, 2002: s. 5; Giddens, 2008: s. 246). Ayrıca aile, toplumsal yapıyı değiştirip dönüştüren bireylerin toplumsallaşmasında etkin rol oynayan bir yapıdır. Bireyler toplumsallaşma sürecine ilk olarak ailede başlarlar ve ailede öğrendiklerini kendi hayatlarına uyarlarlar. İçinde bulunduğu aile sayesinde birey gelecekte nasıl bir aile kuracağını ve kurulacak olan bu ailede hangi rol ve işlevleri yerine getireceğini öğrenerek hayatına yön verir. Bu nedenle aile, bireylerin hayattan doyum sağlamasında, duygusal, ekonomik, fiziksel ihtiyaçların karşılanmasında, bireylerin rol ve görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmelerinde ve sosyalleşmelerinde önem arz eden bir kurum olarak da tanımlanabilir (Akgül Gök, 2013: s. 16). Türkdoğan'a (1991) göre aile bir sosyal sistemdir ve toplumun atomunu oluşturur. Toplum ailenin oluşumu ile birlikte kimlik kazanır. Ozankaya (1996: s. 357) ise yukarıdaki bütün tanımları kapsayacak şekilde ailenin biyolojik, toplumsal, kültürel yönlerine vurgu yaparak aileyi *"İçinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az veya çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur"* şeklinde tanımlamıştır.

Aile tanımlarına ilişkin olarak yapılan literatür araştırmalarının çoğunda ailenin biyolojik ilişkiler sonucu insan neslinin devamını sağlayan, anne, baba ve çocuklardan oluşan, aralarında kan bağı bulunan, akrabalık ilişkisi ile birbirine bağlanan, aynı evin içinde yaşayan kişileri kapsayan bir birim olduğuna dair ifadelere rastlanmıştır. Fakat yapılan bu tanımlamalar üvey çocuğa sahip çiftleri, eşlerden birinin çeşitli nedenlerle evinden uzakta yaşamak zorunda kaldığı birliktelikleri, nikahsız birliktelik yaşayan kadın ve erkeği, hemcinsler arasında yaşanan beraberlikleri içermemektedir. Açıkçası belirtilen tüm aile biçimlerine yer veren genel bir tanım henüz geliştirilmemiştir (Zastrow, 2010: s. 256). Bu nedenle aile ile ilgili yapılan tanımlar; içinde yaşanılan toplum yapısına, toplumun kişilerden beklentisine, kültürel değerlere ve gelenek/göreneklere göre şekillenerek spesifik olarak oluşturulmuştur. Aile hakkında yapılan tanımların hemfikir olduğu nokta ise ailenin önemli bir sosyal kurum olmasıdır (Leslie, 1982: s. 3; Erkal, 1999: ss. 100-113; Ozankaya, 1996: ss. 357-403; Doğan, 2000: ss. 167-206; Giddens, 2000: ss. 147-180; Arslantürk ve Amman, 2001: ss. 289-304). Sosyal bir kurum olarak ise aile; biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılandığı, paylaşma, yardımlaşma ve dayanışmanın en iyi şekilde sağlandığı, topluma hazırlanma ve kazandırılma sürecinin gerçekleştirildiği, saygı, sevgi, örf, adet, gelenek ve görenek gibi değerlerin, ahlakın, gündelik bilgi ve becerilerin, eğitim ve ilişkilerin temellerinin atıldığı ilk yerdir (Gürsu, 2015: s. 102; Çiçek, 2016: s. 181). Ayrıca aile çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer olması ve çocuğun diğer insanlara, nesnelere ve hayata karşı aldığı tavırların, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturması bakımından da önem arz etmektedir (Yavuzer, 2017: ss. 132-135).

Her aile kendine has birtakım özelliklere sahiptir. Kimi ailelerde aile bireyleri birbirine sıkı sıkıya bağlıyken kimilerinde ise bağımsız bir ilişki söz konusudur. Bazı ailelerde sağlıklı iletişimin kurulduğu, sıcak ve huzurlu bir ortam mevcutken bazılarında tam tersi bir durum hakimdir. Bu nedenle her aile kendine özgü nitelikler taşır (Dönmezer, 2003: ss. 1-2). Gelişen ve değişen toplum yapısına bağlı olarak aile yapısında da birtakım değişiklikler meydana gelmekle birlikte ailenin kendine has özelliklerinde bir devamlılık söz konusudur. Ailenin devamlılık arz eden karakteristik özellikleri ise şöyle sıralanabilir (Gökçe, 1976: ss. 49-51):

- Aile evrenseldir,
- Aile duygusal bir temele dayanır,

- Aile şekillendirme özelliğine sahiptir,
- Ailenin kapsamı sınırlıdır,
- Aile sosyal yapıda çekirdek özelliği taşır,
- Aile üyelerinin sorumlulukları vardır,
- Aile sosyal kurallarla çevrilidir,
- Aile sürekli ve aynı zamanda geçici bir tabiata sahiptir.

Aile olgusu evrensel bir olgu olmakla birlikte ailenin yapısı, işleyişi ve aileye yüklenen anlamlarda kültürden kültüre hatta aynı toplumun alt kültürleri arasında dahi farklılıklar görülebilmektedir (Arslan ve Arslan, 2015: s. 153). Bu nedenle Gittins (1991: s. 13) tek bir "aile" kavramı yerine "ailelerden" bahsetmenin daha doğru olduğunu öne sürerek aile türlerinin çeşitliliğine vurgu yapmaktadır. Kocacık (1986: ss. 10-11) otorite, çevre, akrabalık, mülkiyet ilişkileri, hane halkı ölçütü ve yerleşim biçimleri gibi sınıflandırmalar yaparak çeşitli aile türlerinin sosyal bilimciler tarafından geliştirildiğini öne sürmüştür. Pratikte ise tüm aile yapıları geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Ancak geniş aile ve çekirdek aile kavramlarına değinmeden önce geniş ailelerin sanayi öncesi geleneksel toplumlarda, çekirdek ailenin ise sanayi sonrası modern toplumlarda yaygın bir biçimde görüldüğüne ilişkin inanışın nüfus bilimciler ve aile tarihçilerinin yapmış oldukları araştırmalarla yanlışlığının kanıtlandığına vurgu yapmakta fayda vardır. Yapılan araştırmalar sonucunda sanayileşmeden önce çoğu bireyin görece küçük sayılabilecek ailelerde yaşadıkları, bu ailelerin çoğunun çekirdek aileye denk düştüğü, çekirdek ailenin geniş aileden daha yaygın bir şekilde varlık sürdürdüğü, sanayi sonrası toplumlarda ise çekirdek ailelerle birlikte geniş ailelerinde yer aldığı görülmüştür (Gittins, 1991: ss. 17-22). Yani tarihsel süreç içerisinde geniş aileden çekirdek aileye düzenli bir geçiş olmamış; sanayi öncesi toplumlarda da sanayi sonrası toplumlarda da geniş aile ve çekirdek aile birlikte varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Geniş aile "*üretim, tüketim ve paylaşımın ortaklaşa yapıldığı, yakın akrabaların bir arada yaşadığı ve çok çocuklu bir yapının hâkim olduğu geleneksel toplumlara özgü"* bir aile yapısını ifade etmektedir. Geniş aile yapısında katı toplumsal kurallar ve dini inançlar hakimdir. Bireyler kendi başlarına karar verme hürriyetine sahip değillerdir (Duman, 2012: ss. 21-22). Baba otoriteyi ve karar alma gücünü elinde bulunduran kişidir. Ancak cinsiyet ve yaş statüyü belirleyen önemli iki ölçüttür. Bu

nedenle genç kuşakların statüsü çok düşüktür (Dönmezer, 2003: s. 4). Bununla birlikte aile dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı üyelerini korur. Bu tür aile yapısında iş bölümü, yaş ve cinsiyete bağlı olarak yapılır (Adak, 2018: s. 50). Geniş ailenin toplumun tüm yönlerine ilişkin işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevleri Kongar (1972: s. 12) ve Sayın (1990: ss. 8-9) şöyle sıralamıştır:

- **Ekonomik İşlev:** Hem üretim hem de tüketim birimi olan bu ailede gelir tek elde toplanır ve giderler tek elden yapılır. Ailede yaş ve cinsiyete göre oldukça gelişmiş bir ekonomik iş bölümü ve iş birliği vardır.
- **Saygınlık İşlevi:** Kişiler sahip oldukları statüleri aile içerisinde bulundukları konuma göre edinirler. Statünün kaynağı ailedir.
- **Eğitim İşlevi:** Aile, üyelerinin her türlü eğitiminden sorumludur. Çocuk içinde bulunduğu toplumun kültürünü, mesleki bilgi ve becerisini ailesinden öğrenir. Aile büyükleri çocukların eğitilmesinde büyük öneme sahiptir.
- **Koruyucu İşlev:** Aile dışarıdan gelebilecek her türlü maddi ve manevi tehlikeye karşı üyelerini korur.
- **Dinsel İşlev:** Aile, üyelerine yalnızca dinsel bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda üyelerinin ibadetlerini ve dini pratikleri yerine getirip getirmediklerini denetleme görevini de üstlenir.
- **Eğlenme ve Dinlenme İşlevi:** Üyelerin dinlenme ve eğlence ortamı ailedir. Aile, üyelerinin birlikte üzülüp, birlikte eğlenmelerini aynı zamanda boş zamanlarını birlikte değerlendirmelerini sağlar.
- **Çocuk Yapma İşlevi:** Neslin devamlılığını sağlama işlevi tüm aile türlerinin temel işlevidir.
- **Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi:** Aile bireyleri arasındaki duygusal ilişkiler üyelerin psikolojik doyuma ulaşmalarını sağlar.

Gelenekselden modernliğe evrilme sürecinin baş aktörleri arasında yer alan sanayi devrimi ile birlikte, teknoloji, makineleşme, ulaşım, iletişim araçları ve tıp alanında yaşanılan devrimler ailenin varlığını, yapısını ve işleyişini köklü bir dönüşüme uğratmıştır. Sanayi devrimi ile aile, sanayinin işgücü ihtiyacını karşılamak amacı ile kentlere doğru göç etmiş, kadınların çalışma yaşamına katılması ile kadının aile içerisindeki rol ve statüsü yükselmiş, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli gelişmeler yaşanmış, eskiden yalnızca kadınlardan beklenen saygı yerini

karşılıklı sevgi saygı kuralına bırakmıştır (Yörükoğlu, 2007: ss. 42-50). Ayrıca sanayi sonrası toplumlarda bireyselliğin artması, kişilerin kendi ayaklarının üzerinde durmak istemeleri, yaşamlarını kendilerinin istediği gibi sürdürmeyi arzu etmeleri, geniş ailelerin sayısının azalarak yerini çekirdek ailelere bırakmasına neden olmuştur (Karadağ, 2015: s. 3). Ancak nasıl ki geleneksel dönemde sadece geniş ailenin varlığından söz edemiyorsak aynı şekilde sanayi devrimi, kentleşme ve göç hareketleri sonucunda modern döneme geçiş ile de geniş ailelerin ortadan kalktığı ve sadece çekirdek ailenin hüküm sürdüğünü söylemek de doğru olmaz. Geleneksel dönemden modern döneme geçişte ailenin dönüşümü nicel özelliklerden ziyade nitel özellikler göstermektedir. Yani asıl dönüşüm ailenin yerine getirdiği işlevlerde yaşanmıştır (Turğut, 2017: s. 106). Toplumda çekirdek ailelerin yaygınlık göstermesiyle birlikte geniş aileye özgü değinilen işlevlerden sadece ikisi aileler tarafından sağlanır hale gelmiştir. Bunlardan ilki çocuk yapma işlevi ve çocuğun toplumsallaştırılması, diğeri ise aile bireylerinin psikolojik doyuma ulaşmasıdır (Sayın, 1990: s. 10). Ogburgn (1963) tarafından ekonomik ihtiyaçları karşılama, statü sağlama, çocukların eğitimini planlama, dinsel eğitim verme, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirme, aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamının oluşturulması (Akt. Bulut, 1993: s. 3) şeklinde belirtilen geniş aileye özgü işlevler çekirdek aile yapısı ile birlikte ya tamamen ortadan kalkmış veya etkisi azalarak diğer toplumsal kurumlar tarafından üstlenilir hale gelmiştir (Zeybekoğlu, 2013: s. 14).

Çekirdek aile; aile içi denetim ve karar mekanizmaları, iletişim biçimleri, ikamet edilen yer, eş seçimi, geçim tarzı gibi konular bakımından geniş aileden farklılaşmaktadır (Danış ve Sülü, 2016: s. 219). Bu tür ailelerde kararlar eşler tarafından birlikte verilir, aile içi kurallar daha esnektir, tek eşlilik yaygındır. Evlenecek kişi eş seçimini kendisi yapar, kadın ve erkek arasında eşitlik hakimdir, miras dağılımı bütün çocuklar arasında eşit bir biçimde yapılır. Aile üyelerinin rol ve statülerinde değişiklikler ve roller arasında geçiş görülür, ev içindeki ve dışındaki görevler her iki cins tarafından da yerine getirilir ve aile ile ilgili sorumluluklar eşit bir iş birliğine ve iş bölümüne dayanır (Aluş, 2015: s. 17).

Toplumların hızla değişimi ile birlikte geniş aile ve çekirdek aile gibi bilinen aile türlerinin dışında aileye alternatif birtakım yaşam biçimleri ve yeni aile türleri de ortaya çıkmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde boşanma oranlarının artması ile birlikte

tek ebeveynli ailelerin sayısında bir artış gözlenmektedir. Kısa zaman önce çocuk sahibi olma veya olmama konusunda fazla bir seçme şansına sahip olmayan birçok çift bugün seçim yapabilmekte ve çocuk sahibi olmama kararı toplum tarafından gittikçe daha kabul edilebilir hale gelmektedir (Gander ve Gardiner, 1993: s. 60). Bu nedenle de sahip olunan çocuk sayılarında düşüş, tek çocuklu veya çocuksuz aile sayılarında ise artış yaşanmaktadır. Yine aynı şekilde önceleri bekar kalma veya nikahsız birliktelikler toplum tarafından hoş karşılanmazken ve bireyler üzerinde evlenmeleri yönünde bir baskı mekanizması oluşturulurken günümüz toplumlarında evlilik daha esnek bir yapıya kavuşturulmuştur. Bugün dünyanın pek çok yerinde eşcinsellik ve diğer farklı cinsel tercihlerle ilgili ulusal ve uluslararası hareketlerde bir artış gözlemlenmekle birlikte eşcinsel birliktelikler yaygınlaşmakta, hatta kimi ülkelerde eşcinsel evlilikler ve bu evlilik bağı içinde çocuk dünyaya getirme veya evlat edinme yasal bir hale gelmektedir (İçağasıoğlu Çoban, 2007: s. 49; Çapcıoğlu 2018: s. 26).

Aile yapısında meydana gelen değişim ve dönüşümler neticesinde kimi sosyal bilimciler aile kurumunun içinin boşaldığını ve aile kurumunun yok oluşa doğru evrildiğini düşünürken; kimi sosyal bilimciler ise yaşanan bu değişim ve dönüşümün normal karşılanması gerektiğini, her kurum gibi aile yapısındaki değişimlerin de doğal olduğunu düşünmektedirler. Ailenin geleceğine ilişkin yapılan tartışmalar bir yana ailenin toplumdan soyutlanamayacak yegane kurum olduğu, yaşanan tüm değişim ve dönüşümlere rağmen hayatımızda önemli etkiye sahip olarak varlığını sürdürmeye devam edeceği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir (Duman, 2012: s. 35). Çünkü Samuel Bulter'in de ifade ettiği gibi *"Aile toplumun özüdür. Onu tahribe yönelen her şey toplumun tahribine yönelmiş demektir."* (akt. Gökçe, 2017: s. 62). Güçlü ve sağlıklı aileler, güçlü ve sağlıklı toplumları meydana getirir. Bu nedenle her toplum kendisini oluşturan ailelerin sağlığını önemser, onu koruyacak önlemleri alır (Güran, 1983: ss. 13-21).

2.3.Aile İçi Sorunlar

Aile içi sorunlar denildiğinde; ekonomik kökenli problemler, aile içi şiddet, aldat(ıl)ma/sadakatsizlik, aile içi iletişim-sizlik, aile içi çatışma -kuşak çatışması, kültürel çatışma, eşler arası çatışma vb.- çocuk ihmali ve istismarı, boşanma gibi birçok sorun alanı akla gelmektedir (Kargı ve Akman, 2007: s. 34; Atila Demir, 2016: ss. 235-245; Durğun, 2016: ss. 86-94; Taylan, 2016: ss. 460-461). Ancak çalışmanın amacına

hizmet etmek amacı ile bu çalışmada çiftleri Aile Mahkemelerine götüren aile içi sorunların temel biçimleri üzerinde durulacaktır. Ele alınacak temel aile içi sorunlara bakıldığında ise bu sorunlar; aile içi iletişim sorunları, aile içi evlilik çatışması ve aile içi sorunlar sonucunda ortaya çıkarak çiftlerin Aile Mahkemeleri ile yolunun kesişmesine neden olan bir durum olarak boşanma şeklinde sıralanabilmektedir.

2.3.1.Aile İçi İletişim-sizlik

Günümüzde ailenin yapısında, özelliklerinde, üyelerinin yerine getirdiği rollerde birtakım farklılaşmaların olduğu, yardımlaşma ve dayanışma anlayışının yerini bireysel çıkarların aldığı, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin zayıfladığı (Özkiraz ve İşçi Baş, 2016: s. 88) konusunda bir uzlaşma vardır. Hatta aile kurumunun işlevselliğini kaybettiğine, ileriki dönemlerde tamamen ortadan kalkacağına dair birtakım çıkarımlar da yapılmaktadır. İşte bu noktada "Aileyi nasıl güçlendiririz?" sorusuna uzmanlar çok kısa bir cevap vermektedir: İletişim (Nazlı, 2012: s. 266). İletişim, aile kurumu için büyük önem arz eden konuların başında gelmektedir. Çünkü iletişimsizlik aileyi mutsuzluğa ve nihayetinde de yıkılışa götüren sürecin kilit noktasını oluşturmaktadır.

Zıllıoğlu (2007: s. 22), Gökdağ ve Dağlı (2012: s. 75) iletişimi bilgi, düşünce ve duyguların karşılıklı paylaşımı şeklinde tanımlamıştır. Gürgen (1997: s. 9), Mısırlı (2010: s. 1), Tutar ve Yılmaz (2010: s. 18) için ise iletişim esas itibari ile katılanların, simgeler aracılığı ile birbirlerine bilgi, inanç, fikir, tutum, düşünce ve duygularını sözlü, yazılı ve sözsüz olarak ilettikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreci ifade etmektedir. Dökmen (2006: s. 19) iletişimin gerçekleşmesi için iki sistemin gerekliliğine vurgu yapar. Bu iki sistem iki insan, iki hayvan, iki makine, bir insan ile bir makine, bir hayvan ile bir makine vb. olabilir. Belirtilen iki sistemin bir araya gelmesi ile aralarında bilgi alışverişi gerçekleşmesini ise iletişim olarak tanımlar.

Aile içi iletişim ise; eşlerin birbirleriyle, ebeveynlerin çocuklarıyla, çocuğun ebeveynleri ile kardeşlerin birbirleri ile kurduğu iletişim olarak tanımlanabilir (Şahin ve Aral, 2012: s. 62). Kişinin iletişimi yoğun olarak yaşadığı ilk yer içinde bulunduğu ailedir. Birey ilk olarak aile ortamında iletişim kurarak çevresini ve hayatı anlamaya çalışır. Aile üyelerinden gördüklerini taklit ederek, konuşma, jest ve mimik yoluyla mesajı gönderir ve alır. Böylelikle toplumsal bir varlık olma yolunda ilk adımını atmış olur (Çakmak ve Koçyiğit, 2017: s. 119). Aileyi diğer sosyal topluluklardan ayıran en belirleyici özellik bireyler arasında kurulan iletişimin derinliğidir (Çalışkan ve

Aslanderen, 2014: s. 264). Aile üyeleri arasında kurulan derinlikli iletişim süreçleri ile aile bireyleri birbirlerini tanıyıp anlarlar. Kurulan iletişim sonucunda kendilerini değerli veya değersiz, güvenli veya güvensiz hissederler (Özdemir ve Davarcı, 2013: s. 62).

Ailenin sağlıklı veya sağlıksız olması aile içi ilişkilerin dinamik yapısına bağlıdır (Özden, 2018: s. 8). Sağlıklı ailelerdeki bireyler birbirlerine gönderecekleri mesajları nasıl kodlayacaklarını iyi bilirler. Aynı zamanda gönderecekleri mesajın içeriğini düşünerek birbirlerine karşı açık ve anlaşılır olmaya, birbirleri ile uygun iletişim kurmaya çaba gösterirler. Aile bireylerinin duygu ve düşüncelerini etkin bir şekilde dinleyerek aldıkları mesajlara karşılık verirler (Nazlı, 2012: s. 25). Sağlıksız ailelerde ise aile üyeleri genellikle karşılıklı iletişime kapalıdır. Birbirlerine belirsiz ve genel mesaj verirler. Ayrıca birbirlerine karşı etkili olmayan ve dolaylı iletişim örüntüleri içerisindedirler. Duygularını ifade ederken "ben" dili yerine "biz" dilini kullanırlar (Demirbilek, 2016: s. 113).

Ailenin *"değer duygusu, fiziksel güvence ve verimlilik duygusu, mahremiyet ve bağlılık duygusu, birleşmiş bir yapı ve sorumluluk duygusu, yeni girişimler ve heyecan gereksinimi, neşe ve kabul görme duygusu"* gibi birtakım gereksinimleri vardır (Bradshaw, 1995: s. 48). Bu gereksinimler ise ancak ve ancak sağlıklı iletişime sahip ailelerde karşılanabilir. Aile içinde sağlıklı iletişim kurulamadığı takdirde ise başta eşler arasında olmak üzere bazı problemler ortaya çıkabilmektedir (Akgün ve Polat Uluocak, 2010: ss. 11-12; Beder Şen, 2011: s. 63). Hem bu problemleri en aza indirmek hem de bireyin iyi bir şekilde gelişim gösterebilmesi için aile bireyleri arasında sağlıklı ve etkili iletişimin kurulması gerekmektedir. Aile bireyleri arasında kurulan etkili ve sağlıklı iletişim sayesinde aile üyeleri birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlarlar ve birbirlerine karşı yardımlaşma ve dayanışma duygusu geliştirirler (Dönmezer, 2003: s. 77). Bu nedenle aile içinde kurulan iletişimin sağlığı, ailenin huzur ve mutluluğu, aynı zamanda sürekliliği için büyük önem arz etmektedir.

Tezel'e (2004: ss. 3-6) göre aile içi iletişimin sağlıklı olabilmesi için dikkat edilmesi gereken konular şunlardır:

- Aile bireyleri arasındaki iletişim karşılıklı, yani iki yönlü olmalıdır. Bir tarafın sürekli konuşup emir verdiği, diğer tarafın ise kendi duygu ve düşüncelerini ifade edemeyip sürekli dinlediği tek yönlü iletişim ortamında sağlıksız ve dengesiz ilişkilere zemin hazırlanır.

- İletişim aile bireylerinin öz saygılarını koruyucu nitelikte olmalıdır. TDK'ye (2020) göre öz saygı, *"İnsanın kendine duyduğu saygı, onur, haysiyet."* olarak tanımlanmaktadır. İnsanın öz saygısı diğer insanların o bireye karşı olumsuz söz ve davranışları karşısında zedelenebilir ve geri dönüşü olmayan yaralar alabilir. Bu nedenle iletişim kurarken çok özenli davranmak gerekmektedir.
- Kişilerarası iletişimde birbiri ile çelişen ve açık olmayan mesajlar aile içerisinde belirsizlik ve güvensizliğe yol açabileceği için bu tür mesajlardan kaçınmak gerekmektedir.
- Aile üyelerinin çocukla konuşurken kullandıkları dil çocuğun yaşına uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. Çocuğun anlamayacağı soyut kavramlardan kaçınılmalıdır.
- Aile bireyleri duygularını zamanında ve yerinde, uygun davranışlarla ifade etmelidir.
- Önyargılar aile içi iletişimi olumsuz etkileyeceğinden, aile içi iletişimde önyargılardan kaçınmak gerekmektedir.
- Ailede anne ve baba arasında çocuğa karşı, anne ve çocuk arasında babaya karşı veya baba ve çocuk arasında anneye karşı olacak şekilde çeşitli ittifaklar kurulabilir. Ancak kurulan ittifakın karşı tarafındaki kişi kendisini yalnız ve dışlanmış hissedeceğinden ve ittifak halinde olanlar arasındaki sınırlar zamanla ortadan kalkacağından ittifaklar çoğunlukla aile içinde birtakım sorunlara yol açar. Bu nedenle aile içinde kutuplaşmalara yol açan bu tür ittifaklardan kaçınılmalıdır.

Yukarıda sayılan konulara dikkat eden aileler sağlıklı iletişim yapısına sahip ailelerdir. Bu tür ailelerde aile bireyleri; birbirleriyle açık ve net bir şekilde konuşurlar, imalarda bulunmazlar, birbirlerini etkin bir şekilde dinleyip doğru olarak anlarlar, birbirlerine karşı saygılı olup kötü ve kırıcı söylem ve eylemlerden kaçınırlar. Birbirleriyle; duygularını, düşüncelerini, hayallerini, korkularını, ümitlerini, acılarını, sevinçlerini, deneyimlerini ve ihtiyaçlarını paylaşırlar, hayattan daha fazla zevk alır ve kendilerini daha mutlu hissederler (Canel, 2007: s. 82). Bu bağlamda aile içi ilişkilerde iletişim açık, maskeli, direkt veya dolaylı olabilir (Mavili Aktaş, 2004: s. 8). Sağlıklı iletişim yapısına sahip olmayan ailelerde maskeli ve dolaylı bir iletişim hakimdir. Aynı zamanda bu tür ailelerde mesaj alışverişi doğru kodlanmadığı, empati becerisi kullanılmadığı için iletişim çatışmaları ortaya çıkar. İletişim çatışmalarına sahip olan ailelerde karşılıklı sevgi, saygı, güven ve hoşgörüyü sağlamak pek mümkün değildir

(Özpolat, 2010: s. 19). Bu nedenle toplumun temeli sayılan ailenin sağlıklı olması, aile bireyleri arasında kurulan iletişimin sağlıklı olmasına bağlıdır. Sağlıklı aileler, ailenin en önemli üç fonksiyonu sayılan fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan bir yapıya sahip olmakla birlikte sağlıklı toplumların da en temel göstergelerinden biridir (Barker, 1986 akt. Kabaklı Çimen, 2015: s. 129; Gorman-Smith ve ark., 1996: ss. 115-129). O halde sağlıklı aileler ve böylece de sağlıklı toplumlar için işe iletişimden başlayarak iletişimi çatışma olmaktan çıkarıp diyaloga dönüştürecek çözümler üretmek gerekmektedir (Özpolat, 2010: s. 19). Çünkü bütün sorunların kaynağı kurulan iletişimlerdeki sorunlar olmakla birlikte, bu sorunların çözümü de yine iletişim kurmakta yatmaktadır.

2.3.2. Aile İçinde Evlilik Çatışması

Çatışma, *"birbiriyle ilişki içinde bulunan iki veya daha fazla taraf arasında, kaynakların sınırlı olması, değerlerinin, gereksinimlerinin, çıkarlarının birbiriyle uyuşmaması sonucu ortaya çıkan anlaşmazlık"* (Akbalık, 2001: s. 8) anlamına gelmektedir. Evlilik çatışması ise Hatipoğlu (1993) ve Tümer (1998)'e göre eşlerden birinin diğerinin ilgi, davranış ve eylemlerine müdahalede bulunması nedeni ile ortaya çıkan kişiler arası bir süreci ifade etmektedir (Akt. Şengül Öner, 2013: s. 10). Uyuşmazlıklar, anlayışsızlık, belirsizliğe tolerans gösterememe, duyarsızlık, sorumluluklardan kaçış, empati yoksunluğu romantik bir ilişkide çatışma yaratan faktörlerdir (Solmuş, 2011: s. 193).

İster aile ilişkileri, isterse çevresinde olsun uzun süre birlikte olan birbirinden farklı iki birey arasında çatışmanın çıkması çok doğaldır (Cüceloğlu, 2018: https://www.aymavisi.org/psikoloji/Surtusme%20ve%20Catismalar%20%20Dogan%20Cuceloglu.html Erişim Tarihi: 20.05.2020). Çünkü farklı duygu ve düşünce yapısına sahip olan bireylerin her konuda aynı görüşe sahip olmaları mümkün değildir. Birtakım konularda fikir ayrılığına düşme ihtimalleri çok yüksektir (Karadağ, 2015: s. 48). O nedenle burada önemli olan ortaya çıkan çatışmadan çok çatışmanın nasıl ele alınıp tartışıldığı ve çözüme kavuşturulma yolunda ne yapılıp yapılmadığıdır.

Çatışma yönetim stratejileri aileden aileye değişmektedir. Kimi ailelerde çatışmanın yaşandığı taraflardan biri çatışma esnasında kenara çekilme, ilgilenmeme, ihmal etme, kadere bırakma gibi tutumlar sergileyerek çatışmayı başka bir zamana ertelemek isterken; kimi ailelerde çatışma esnasında taraflardan biri diğerinin ne istediği

veya beklediğine önem vermeden kendi isteğini hayata geçirip karşısındaki üzerinde üstünlük kurmaya çalışır. Kimisinde taraflardan biri diğerinin tüm isteklerini kabul ederek çatışmayı çözüme kavuşturma yolunu seçerken; kimisinde ise taraflar ortak bir noktada buluşmak için karşılıklı fedakârlık göstermektedir. Ancak çatışmayı bireyin hem kendisinin hem de eşinin isteklerine duyarlılık göstererek, her iki tarafın bir araya gelip sağlıklı iletişim yoluyla meydana gelen sorunu nasıl çözebileceklerine dair çözüm yolları üretmeye çalışarak, her iki tarafın da memnun olabileceği şekilde çözmek en iyi yöntemdir (Solmuş, 2011: ss. 195-196).

Uzun süreli evliliklerin sırrı çiftlerin çatışma çözme becerilerinde gizlidir. Çiftlerin aralarındaki iletişimin kalitesi ve çatışmaları çözme konusunda gösterecekleri çaba ailenin tamamını etkilemektedir. Bu noktada aile üyelerinin aile içerisinde baş gösteren çatışmaları nasıl etkili bir şekilde çözebileceklerini ve nasıl uzlaşmaya varabileceklerini öğrenmeleri önem arz etmektedir (Canel, 2011: s. 28). Evlilikte çatışma ile başa çıkabilmek için birtakım becerilere sahip olunması gerekmektedir. Özdemir ve Davarcı (2013: ss. 64-67) bu becerileri şu şekilde açıklamışlardır:

- **Açık iletişim:** Çoğunlukla eşler arasında çatışmaya neden olan şey, eşlerden birinin söylediği sözlerin diğer eş tarafından farklı bir biçimde algılanmasıdır. Bu nedenle bu tür yanlış anlaşılmalara yol açmamak için kişinin karşısındaki kişiyi etkin bir şekilde dinleyerek, suçlayıcı ve eleştirel bir yapı sergilemekten uzak durmaya çalışarak, tartışma sırasında kendisinin ve karşısındakinin beden dilinin farkında olarak, aynı fikirde olunmasa bile karşısındakinin neden böyle düşünüyor olabileceğini anlamaya çalışıp karşısındakinin fikirlerine saygı göstermeye gayret ederek hareket etmesi gerekmektedir.
- **Olumsuz düşünceleri kontrol edebilmek:** Eşler arasındaki ilişkiyi sürdürmeye yardımcı olan veya ilişkinin bozulmasına sebep olan şey aile içi konuların eşler arasında nasıl tartışıldığıdır. Tartışma esnasında eşler esas konudan uzaklaşarak birbirlerinin yetersizliklerine ve zayıf yönlerine odaklanırlarsa tartışma gittikçe içinden çıkılamaz bir hal alır. Bu nedenle eşlerin olumsuz düşünceleri kontrol etmeyi öğrenmeleri gerekmektedir.
- **Olaya karşımızdakinin gözünden bakabilmek (Empati):** Aile içerisindeki çatışmaların başlıca sebeplerinden biri de aile bireyinin olaya karşısındakinin gözünden bakamaması yani karşısındaki bireyle yeterince empati

kuramamasıdır. Kişi karşısındakiyle empati kuramadığı zaman karşısındakinin duygu ve düşüncelerini ve neden böyle bir tepki verdiğini anlayamaz. Bu nedenle ailedeki çatışma ile başa çıkabilmek adına sorun yaşayan aile bireylerinin mutlaka olaya karşısındakinin gözünden bakmaya ve onun bakış açısını anlamaya çalışması gerekir.

- **Affedicilik:** Eşler arasında çatışma yaşanması çok normal ve olağan bir durumken çatışmanın yapıcı bir şekilde çözülememesi sonucunda eşler arasında incinmişlik, kırgınlık ve öfke duyguları meydana gelebilir. Yaşanan bu çatışma durumları anlayış ve affedicilikle çözümlenemezse ilişkide karşılıklı sevgi bağı gelişemez. Bu nedenle ilişkinin olumlu yönlerine ve içinde bulunulan ana odaklanmak ilişkinin geleceği açısından daha sağlıklı bir yoldur.
- **Problem çözme becerisi:** Problemlerin kaynağında çiftlerin etkili problem çözme kapasitelerinin yetersizliği ve birbirlerine karşı destekleyici bir tavır sergilemek yerine problemlere eleştirel bir tarzda yaklaşarak *"sen ve ben birbirimize karşı"* yaklaşımını benimsemeleri yatmaktadır. Oysaki problemlerin çözüme kavuşmasında çiftlerin *"sen-ben"* çekişmesinden vazgeçerek *"biz"* olabilmeyi başarmaları ve ortak çıkarlara ulaşmaları önem arz etmektedir.

Eşlerin ailede ortaya çıkan çatışma ve uyumsuzlarla baş etme becerilerine sahip olması aile içinde meydana gelen sorunlar artış göstermeden önlemlerin alınabilmesini, olumsuz sonuçlar yaşanmadan ilişkinin sürdürülmesini ve geliştirilmesini sağlamaktadır (Ersanlı ve Kalkan, 2008: s. 6). Çatışma ile baş edebilme becerisine sahip aileler çok az çatışma ve problemin yaşandığı, ailede meydana gelen problemlerin açık bir şekilde tartışılıp çözülebilmesi için çaba sarf edildiği, ailede ortaya çıkan kriz karşısında aile üyelerinin hemen kendilerini toparlayabildikleri ailelerdir (Nazlı, 2012: s. 27). Aynı zamanda kontrollü bir biçimde öfke ve uyuşmazlıkların ifade edildiği, birbirine zarar verebilecek olan davranışlardan kaçınıldığı sağlıklı bir yapıya da sahiptirler (Solmuş, 2011: s. 42). Yine bu tür ailelerde çatışmalar yıkıcı değil yapıcı bir şekilde çözümlenmeye çalışılır, problemin çözülebilirliğine olan inanç yüksektir, problemi çözme yolunda birçok alternatif ortaya konulur, duygu ve düşünceler çekinmeden ifade edilir. Son olarak ailede ortaya çıkan sorunun çözümü konusunda bütün aile bireylerinin önerilerine ve bakış açılarına önem gösterilir (Canel, 2011: ss. 28-29).

Bir evliliği başlatmak ve bir ilişkiyi sürdürmek için gerekli çatışma ve problem çözme gibi becerilere sahip olunmadan evliliğe başlamak evliliğin sağlıklı bir şekilde

yürümesine engel olmaktadır (Hamamcı ve ark., 2011: s. 34). Aynı zamanda aile içinde ve ailenin fonksiyonlarında bozulmalara yol açmakta ve ailede sağlık sorunları, psikolojik sorunlar, davranış bozuklukları gibi birçok problem yaşanmasına yol açabilmektedir (Genç ve Veli Baki, 2017: s. 304). Yine çatışmanın yapıcı bir şekilde çözülememesi ailenin yıkımını hızlandırmakta ve çatışma içinden çıkılamaz bir hal alıp çözüm yolları geliştirilerek sorunlar aşılamadığında ise boşanma süreci başlamaktadır.

2.3.3. Boşanma

Aile birliği ve sürekliliği evlilik kurumuyla sağlanır. Evlilik kurumunun sağlıklı bir yapı sergilemesi için evlilik öncesinde eş adaylarının birbirlerini yeterince tanıması, birbirlerine denk olmaları, ayrıntılı bir şekilde birbirlerinin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirerek, etki altında kalmadan evliliğe karar vermiş olmaları, evlenmeden önce ileride kurulacak olan ortak hayat hakkındaki temel konularda anlaşmaya varmış olmaları ve duygusal açıdan birbirlerine yakın olmaları gerekmektedir (Battal, 2008: ss. 48-52). Evlilik gerçekleştirildikten sonra ise eşler tarafından yeterli ve tatmin edici sevginin sağlanması, aile bireyleri arasında demokratik ilişkilerin geliştirilmesi, cinsel ilişkide uyumun yakalanması, eşlerin beden ve ruh sağlıklarının yerinde olması, aile içerisinde karşılıklı sevgi ve saygının hakim olması gerekmektedir (Başaran, 2013: ss. 156-157). Yukarıda sayılan konularda bazen çiftler arasında birtakım sorunlar ortaya çıkabilir. Eğer ortaya çıkan bu sorunlar çözüme kavuşturulamayıp ailenin sürekliliğini sekteye uğratacak noktaya gelmişse, eşler artık evliliklerini devam ettirmek istemiyorlarsa, evlilik nasıl yasal ve hukuki yollarla oluşturulmuşsa yine aynı şekilde yasal ve hukuki yollarla da sonlanabilmektedir (Eyce, 2002: s. 84).

Normal şartlarda hiçbir insan boşanmak için yuva kurmaz. Ancak ailede istenmeyen durumların ortaya çıkması, ailedeki huzur, mutluluk ve güven duygularının zedelenmesi halinde aile tamamen özelliğini ve işlevlerini kaybederek, huzursuzluk ve güvensizliğin adresi haline gelebilir (Köroğlu, 2013: s. 2). Bu denli kötü bir gidişat sergileyen evliliklerde boşanma, hem çiftler hem de varsa çocuklar açısından daha iyi bir çözüm olabilmekte, aile üyelerinin böylesi bir kötü gidişat gösteren evliliğin yol açtığı sorunlardan daha az hasarla çıkıp geri kalan hayatlarını daha iyi şartlarda sürdürmelerine vesile olabilmektedir (Timurturkan, 2018: s. 213).

Geleneksel toplumlarda evlilik, soy ilişkisi, ortak ekonomik çıkarlar, sınıfsal ilişkilerle örülmüş bir ağ, sağlam bir toplumsal kurum olarak bilinmektedir. Bu nedenle

birlikteliklerde meydana gelen birtakım sorunlar ve duygulardaki soğuma evliliği bitirmeye yetmemektedir. O dönemlerde eşler üzerinde toplumun, geleneklerin ve dini kurumların baskısı hakimdir. Dolayısıyla boşanma en son başvurulan çözüm yolu olmaktadır. Günümüz modern toplumlarında ise yeni özgürlük anlayışı ile birlikte geleneksel görev ve bağlılık duygularında gevşeme; dini kurumların evlilik üzerindeki baskılarında ise önemli oranda azalma meydana gelmiştir. Böylece toplum boşanan eşlere daha anlayışlı davranmaya, boşanmayı bir ayıp olarak görmemeye başlamıştır. Ayrıca gebeliği önleyici yöntemler sayesinde az çocuk sahibi olan veya tercihen çocuk sahibi olmayan çiftlerin sayısında bir artış meydana gelmiş bu da bu tür ailelerin çok çocuklu ailelere oranla boşanma kararını daha kolay almasına neden olmuştur. Tek başına olumlu sayılabilecek kadın haklarında meydana gelen gelişmeler, eğitim seviyesindeki artış ve kadınların toplumsal hayata katılımı gibi birtakım değişmeler evlilikteki uyumu artırmak yerine aile içerisinde rol karmaşası ve çatışmanın yaşanmasına yol açmıştır. Kitaplar, medya ve birtakım sanatsal faaliyetlerin etkisi ile insanlarda "aşk eşittir evlilik" inancı hakim olmuştur. Bu durum ise insanların evlilik öncesinde sevginin doruğuna çıkıp, evlilik süreçlerinde ise sevgiyi çabuk tüketmelerine ve evlilikten beklentilerinin karşılanmaması sonucunda boşanma sürecine girmelerine yol açmıştır. Boşanmanın kolaylaşması ile evlilik hayatlarında sorun yaşayan çiftler en son başvuracakları yolu en başta düşünmeye başlar olmuşlardır. Böylece aslında mutsuz evliliklerin bitmesinin yanında belli çözüm yollarına başvurularak yürüyecek evlilikler de bir anlık öfkeye kurban edilir hale gelmiştir (Yörükoğlu, 2007: ss. 102-106).

Akıntürk'e (2006: s. 243) göre eşler henüz hayatta iken, eşlerden birinin veya ikisinin de isteği ile kanunun öngördüğü sebeplerden birine dayanarak, eşlerden birinin açacağı dava sonucunda, hakim tarafından evliliğe son verilmesi; Alptekin'e (2011: s. 38) göre ise yasal ve hukuki yollarla kurulmuş olan evlilik birliğinin, yine yasal ve hukuki yollarla sona erdirilmesi olarak ifade edilen boşanma, farklı zamanlar ve farklı kültürlerde aileler için farklı deneyimlere ve farklı psikolojik sonuçlara yol açabilmektedir. Zamandan zamana ve kültürden kültüre boşanmanın değişiklik göstermesi boşanmanın bir olay değil, bir süreç olduğunu göstermektedir (Emery, 2013: s. 9). Boşanmaya karar verme ve boşanma sürecini ise Zara (2013: ss. 43-47) şu başlıklar altında açıklamıştır:

- **Boşanma Öncesi Süreç / Eşlerden Birinin Mutsuzluğu:** Evliliğe dair hoşnutsuzluk ve gerginliklerin yoğun olduğu bir evredir. Aile içerisinde ortaya çıkan sorunlar çözüme kavuşmaz. Eşler arasında duygusal bir mesafe vardır. Eşler aralarındaki sevgi ve bağlılığın tükeniyor olduğunu inkar ederek birbirlerine sahte sevgi gösterisinde bulunurlar. Bu süreçte boşanmanın kayıp ve kazançları hesap edilmeye, ayrılık stratejileri geliştirilmeye başlanır. Eşlerde korku, kaygı, inkar, yas, depresyon ve kızgınlık gibi birtakım duygusal tepkiler ortaya çıkabilir. Bu süreç aylar hatta yıllar boyunca sürebilir.
- **Sorun ve Mutsuzluğu İfade Etme:** Bu evrede mutsuz olan taraf bastırdığı duyguları ortaya çıkarır ve şikayetlerini dile getirir. Evlilik danışmanı veya terapisi denenerek, birlikte ortak aktiviteler yapılmaya çalışılarak ilişki toparlanmaya çalışılır. Aldatma olayları bu evrede yoğun olarak görülür. Eşlerde kaygı, suçluluk ve kaybetme duyguları hakimdir. Bu süreç birkaç aydan birkaç yıla kadar sürebilir.
- **Boşanma Kararını Verme Süreci:** Bu evrede eşlerden biri ayrılma kararını ifade ederek boşanma sürecini başlatır. Boşanmak istemeyen taraf boşanmaya engel olmak için birtakım girişimlerde bulunabilir. Girişimler sonuç vermeyince ise eşine karşı düşmanca tavırlar sergileyebilir.
- **Boşanma Kararını Gerçekleştirme:** Bu evrede taraflar birbirlerinden fiziksel ve duygusal olarak uzaklaşırlar. Boşanma kararını ailelerine, arkadaşlarına ve çocuklarına açıklarlar. Boşanma hazırlığı yapmaya başlarlar. Bu hazırlık taraflarda korku, utanç, panik, suçlama ve suçluluk gibi duygulara neden olabilir.
- **Uzlaşma veya Savaşma Süreci:** Boşanma sürecinde kişiler sadece yasal ve hukuki olarak boşanmamakta aynı zamanda sosyal, ekonomik, duygusal, ailevi ve cinsel olarak birçok boşanma evresinden de geçerek boşanma sürecini tamamlamaktadır. Bu nedenle bu evrede velayet, nafaka, mal paylaşımı gibi konularda anlaşma sağlamak oldukça zorlaşabilmektedir. Çünkü bu evrede taraflarda kızgınlık ve öfke duyguları hakimdir.

Boşanma süreci tamamlanırken boşanmanın olumsuz etkilerini kontrol edip en aza indirgeyebilmek için ise aşağıdaki her bir boşanma türünü tarafların sakin bir şekilde gerçekleştirmesi gerekir:

- **Duygusal Boşanma:** Boşanmanın ilk evresi olmakla birlikte sevgi, saygı ve güvenin azaldığı dönemi içermektedir (Doğan, 2011: s. 60). Bu dönemde eşlerin birbirlerine ve evliliklerine yatırdıkları umut, hayal, beklenti ve planlarını geri

çekmeleri ve süreçle beraber ortaya çıkacak olan öfke, utanç, suçlama gibi birtakım duygularla başa çıkmaları gerekmektedir (Korkut, 2012: s. 104).

- **Yasal Boşanma:** Hukuki işlemlerin yapılarak ekonomik sorunların yasal yollarla çözüldüğü evredir (Doğan, 2011: s. 60).
- **Ekonomik Boşanma:** Bu boşanma türünde eşler ortak para, mal ve nafaka gibi maddi sorunlara çözüm ararlar (Aydos, 2017: s. 11).
- **Ebeveyn Boşanması:** Çocukların velayeti, velayet hakkını elinde bulundurmayan tarafın çocuğu ile ne sıklıkta görüşeceği, ebeveynlerin çocuklarına ilişkin sorumluluklarının neler olacağı gibi kararların verildiği süreci ifade eder (Özgüven, 2001: s. 310).
- **Sosyal Boşanma:** Eşlerin boşanma sonrası elde ettiği yeni statü ile diğer insanlarla ilişkilerini yeniden oluşturduğu, bekar bir birey olarak kişilerle iletişim kurduğu boyuttur (Polat, 2012: s. 17).
- **Ruhsal Boşanma:** Diğer boşanma türleri sonuçlanıp çözüme kavuşturulduktan birkaç yıl sonra başarıya ulaşabilen boşanma türüdür. Bu süreç kişi tamamen bağımsızlığını kazanıncaya kadar devam eder (Polat, 2012: s. 17).
- **Yaşama Yeniden Uyum Sağlama:** Tarafların birbirlerine karşı değişken olan davranışlarının azaldığı, sürece duygusal olarak uyum sağlamaya başladıkları dönemdir. Bu dönemde kişiler yaşadıkları tüm kayıplara rağmen yeni planlar yapıp hayatlarını yeniden kurarak tekrardan uzun süreli ve sağlıklı ilişkiler geliştirirler (Zara, 2013: s. 52).

Farklı kişilik ve düşünce yapılarına sahip, farklı ortamlarda yetişmiş, iki ayrı insanın uzun yıllar çatışma yaşamadan uyumlu olmaları beklenemez. Hayattaki zorluklara karşı sığınılacak bir liman olarak düşünülen aile bazen sorun çözen değil sorun üreten bir yapı haline dönüşebilmektedir (Arpacı ve ark., 2013: s. 37). Kuşkusuz normal şartlarda hiç kimse boşanmak için evlenmez ancak birçok beklenti ve umut ile hayatlarını birleştiren çiftler evlilikten beklentilerini karşılayamadığında önce çatışma ve anlaşmazlık noktasına gelmekte ve yaşanan çatışma konularına ilişkin sorunlar çözülemediğinde ise boşanma durumu söz konusu olmaktadır. (Arıkan, 1996: s. 74).

Boşanmalar tüm dünyada giderek artan oranlarda yaşanmaktadır. Ülkemizdeki boşanma oranlarının henüz Amerika Birleşik Devletleri ve birçok Avrupa ülkesine kıyasla çok düşük olduğu görülmekle birlikte son yıllarda, özellikle de büyük şehirlerde boşanma oranlarının artış sergilemesi dikkat çekmektedir (Öngider, 2013: s. 142).

Ülkemizde evlilik oranlarındaki en yüksek rakamın 2008 yılında görüldüğü, bu tarihten itibaren evliliklerin azaldığı; boşanma oranlarının ise periyodik olarak arttığı (Çapcıoğlu, 2018: s. 28), evliliklerdeki en riskli dönemin evliliğin ilk 5 yılında olduğu, bu riskin sonraki 5 yılda da devam ettiği görülmüştür. Ayrıca, evliliğinde 40 yılı geçirebilen bireylerin sonraki yıllarda boşanma riskinin çok düşük olduğu dikkat çekmektedir (Gökmen ve ark., 2019: s. 65).

Boşanmanın; sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve psikolojik nedenleri bulunmaktadır (Yıldırım, 2005: s. 235; Ersöz, 2011: s. 252; Kır ve Bülbül, 2012: ss. 100-101). Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011: ss. 229-232) tarafından yapılan "Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması"na göre Türkiye genelinde en önemli boşanma nedeninin "sorumsuz ve ilgisiz davranma" olduğu görülmektedir. Bunu ise sırası ile "evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama" ve "eşini aldatma" faktörleri takip etmektedir. Boşanma nedenleri cinsiyet açısından kıyaslandığında ise yine kadınlar ve erkeklerde benzer oranlarda en önemli boşanma nedeninin "sorumsuz ve ilgisiz davranma" olduğu dikkat çekmektedir. Kadınlar ikinci sırada boşanma nedeni olarak "dayak/ kötü muamele"yi belirtirken "aldatma" ise kadınlar için üçüncü sırada yer alan boşanma nedenidir. "Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama" ile "içki ve kumar" kadınlar için diğer önemli nedenlerdir. Erkeklerde ise boşanma nedeni olarak ikinci sırada "eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması", yer alırken üçüncü sırada "eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması" bulunmaktadır. Hem kadın hem de erkekler için geçerli olan diğer boşanma nedenleri ise şu şekilde sıralanmıştır; "dayak/kötü muamele", "içki ve kumar", "eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması", "terk etme/terk edilme", "eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması" vb.

Evlenen bireyler arasındaki yaş farkının fazla olması, bireylerin isteksiz bir şekilde evliliğe zorlanması, evlilikten umduğunu bulamama, sorumsuz ve ilgisiz davranma, aile içi şiddet, erkek ile kadın arasında her açıdan aşırı bir dengesizliğin var olması, bekarlığın daha cazip gelmesi, ailelerin eşlerin hayatına karışması, eşlerden birinin diğerinin ailesine karşı saygısız davranması bireyleri boşanmaya götüren etkenler arasında yer almaktadır. Yine aynı şekilde evin geçiminin sağlanamaması, haysiyetsiz bir yaşam sürme, akıl hastalığı, eşlerden birinin diğerini terk etmesi, alkol ve uyuşturucu kullanımı, daha iyi imkanlara sahip kişilere özenme, çiftlerin birbirlerinin yakınlarına yönelik tutumları, yakınların çiftleri birbirine şikâyet etmeleri, gereksiz

yönlendirmeleri ve birbirine karşı cepheleşmeye teşvik etmeleri de çiftleri boşanmaya götüren diğer önemli etkenler arasında yer almaktadır (Ayhan, 2018: ss. 24-28).

Kişiler tarafından "hastalıkta, sağlıkta, iyi günde, kötü günde, ölüm bizi ayırana dek" dilekleriyle ve yoğun duygusal hisler ile başlanılan kimi evlilikler yukarıda sayılan nedenlerle sarsılmakta, genellikle başlangıcın tam tersi duygularla sonuçlanmakta ve böylece de boşanma süreci başlamaktadır. Evliliğin başlangıcında ölene dek birlikte olmayı isteyecek kadar duygusal yoğunluk yaşayan ancak boşanma sürecine gelindiğinde yoğun şekilde olumsuz duygular içerisine sürüklenen bu çiftlerin boşanma sürecini en az hasarla atlatmaları ve boşanma aşamasındaki sorunların çözümünde özel bir hukuk alanı olan Aile Mahkemeleri büyük önem arz etmektedir (Baydur ve Yıldırım, 2017: s. 291). Bu nedenle hem konunun bütünlüğü hem de amaca uygunluk açısından boşanma kavramından sonra Aile Mahkemeleri konusunu ele almak faydalı olacaktır.

2.4.Aile Mahkemeleri

2.4.1.Aile Mahkemelerinin Gerekliliği

Ekonomik, sosyal, kültürel alandaki gelişme ve değişmeler, aile anlayışında ve değer yargılarındaki farklılaşmalar, teknoloji ve bilimde meydana gelen yenilikler ve eğitim düzeyindeki gelişmeler aileye ilişkin birtakım olumlu gelişmelere neden olmakla birlikte aile içi sorunları ve bu sorunların çözümünü yargı yolunda arayanların sayısını gün geçtikçe artırmıştır. Bu durum ise aile hukukundan doğan dava ve işlerin de artışa geçmesine neden olarak bu tür dava ve işlere bakmak üzere özel ve uzmanlık yargı yeri olarak Aile Mahkemelerinin kurulmasını bir gereklilik haline getirmiştir (Arslan, 2010: s. 188). Aile Mahkemelerine duyulan gerekliliği son on yıllık istatistiki verileri karşılaştırarak açıklayacak olursak; 2009 yılında Aile Mahkemelerindeki toplam dava sayısı 277,531 iken, %63,7'lik artış oranı ile 2019 yılında 454,434 olmuştur. Yine Aile Mahkemelerinde açılan davalarda ilk sırada yer alan boşanma davaları ise 2009 yılında 194,959 iken %27,5'lik bir artış oranı ile 2019 yılında 248,640 olmuştur. Aile Mahkemelerinin son 10 yıllık iş durumunu baz alarak belirtilen bu veriler açılan dava sayısında belirgin bir artış olduğunu ve Aile Mahkemelerine gün geçtikçe daha fazla ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (TUİK, http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod =kategorist Erişim Tarihi: 20.06.2020).

Cılga (2002: ss. 2-3), Aile Mahkemeleri kurulmadan önce aileye ilişkin dava ve işlere, diğer hukuk davalarına da bakan genel mahkemelerin baktığını, bu nedenle bu mahkemelerin aile üzerinde yoğunlaşamadığını, yine aileye ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı gibi uzmanların mahkeme bünyesinde bulunmadığını, bu durumun da mevcut mahkemelerin aileye ilişkin dava ve işlerin çözüme kavuşturulmasında kendilerinden beklenen işlevi yeterince yerine getirememesine neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türk toplumundaki geleneksel aile modelinin değişip dönüştüğünü, mevcut yapı içerisinde Türk Medeni Kanununun aile hukukuna ilişkin hükümlerinden beklenen amacın gerçekleşmediğini, tüm bu nedenlerle Türk toplumunun demokratikleşme sürecinde Aile Mahkemelerinin süreci destekleyici bir mekanizma olarak ortaya çıkmasının son derece gerekli ve işlevsel olduğunu vurgulamıştır.

Geçmişten günümüze toplumun temeli ve vazgeçilmez bir öğesi olarak kabul edilen ailenin sağlıklı bir şekilde işlemesi, sahip olduğu fonksiyonları yerine getirebilmesi ve gelişimi için sosyal ve ekonomik yönlerden olduğu gibi hukuki yönden de korunması gerekmektedir. Ailenin korunması görevi ise devlete aittir. Nitekim anayasanın 41. maddesinde ailenin toplumun temeli olduğuna, devletin ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alacağına dair vurgu yapılmaktadır. Devletin aileyi koruyarak kendi varlığını ve işleyişini sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için de aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde birtakım yenilikler getirmesi zorunludur (Tercan, 2003: s. 19). Aile Mahkemeleri ise ailenin korunmasına yönelik koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler gibi önemli işlevleri yerine getirecek en temel ve en işlevsel yeniliklerden biridir.

2.4.2.Aile Mahkemelerinin Kuruluşu

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1899 yılında, Japonya'da 1949 yılında, Avustralya'da 1975 yılında, Almanya'da 1976 yılında (Atamtürk, 2010: ss. 4-6), İngiltere'de ise 1989 yılında (Kalaycı, 2009: s. 26) kurulan Aile Mahkemeleri ülkemizde 4787 Sayılı "Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun"un yürürlüğe girmesi ile 18.01.2003 tarihinde kurulmuş olmakla birlikte yurtdışındaki uygulamalara kıyasla kısa bir geçmişe sahiptir.

Aile Mahkemeleri, Adalet Bakanlığı tarafından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak her ilde ve merkez nüfusu yüz bini geçen her ilçede

tek hâkimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulmuştur (4787 sayılı Kanun m.2). Merkez nüfusu yüz bini geçemeyen ilçelerde ise Aile Mahkemesi kurulamamaktadır. Bu şekilde, Aile Mahkemesi kurulamayan ilçelerde, Aile Mahkemesinin görev alanına giren dava ve işlere genel mahkeme olarak, o ilçede bulunan asliye hukuk mahkemeleri bakmaktadır (Tercan, 2003: s. 22; Filiz, 2011: s. 79).

Aile Mahkemelerinin kurulması ile birlikte aile hakkında detaylı değerlendirmeler yapan, konuyu bütün boyutları ile araştırıp irdeleyen bir hakim kitlesi ortaya çıkmıştır. Davaya konu olayların incelenip açığa çıkarılmasında profesyonel bir yaklaşım sergilenerek konunun uzmanları tarafından hazırlanan raporlar, verilecek kararların doğruluk oranını arttırmış ve bu sayede davanın aile üyeleri üzerindeki olumsuz etkisini minimum düzeye indirmiştir. Ayrıca Aile Mahkemeleri ailenin gereksinimlerine ve içinde bulunulan toplumun koşullarına uygun olarak modern yöntemlerle eşler arasındaki sorunları çözerek, ailenin korunması ve toplumsal yapının sağlam olması için bir temel oluşturmuştur. Yine Aile Mahkemeleri sayesinde ailedeki sorunların çözümünde bilimsel yöntemlerin kurumsal olarak uygulanması benzer sorunlar karşısında ortak temel yaklaşımların oluşmasını sağlayarak insanlara kendi anlayışlarına göre değil "olması gerekenleri" talep etmeleri zorunluluğu doğurmuş ve aile bireylerinin kendisine yüklenen yükümlülüklerle ilgili konularda eğitilmesi sağlanmıştır (Kalaycı, 2009: s. 243). Yukarıda sayılan faydalar bakımından Aile Mahkemelerinin kurulması önemli bir adım olmakla birlikte; yeterli sayıda Aile Mahkemesinin bulunmayışı, uzman sayısındaki yetersizlik, kanunda uzmanların görev ve yetkilerine ilişkin bir netliğin olmayışı uygulamada birtakım sorunlara yol açmaktadır.

2.4.3.Aile Mahkemelerinin Görevleri

Aile Mahkemeleri, aile hukukundan doğan dava ve işlere bakmak üzere kurulmuş olan özel ihtisas mahkemeleridir. Aile Mahkemeleri tarafından bakılacak davalar ve Aile Mahkemelerine verilen görevler Aile Mahkemesi Kanununun (AMK) 4, 6 ve 9. maddelerinde belirtilmiştir.

AMK'nın 4. maddesine göre Aile Mahkemeleri, Türk Medeni Kanununun üçüncü kısmı hariç olmak üzere ikinci kitabında düzenlenen iş ve davalara (nişanlılık, nişanlılığın bozulmasından doğan maddi ve manevi tazminat davaları, evlenmeye, evliliğin butlanına, evlilik birliğinin korunmasına ilişkin talepler, boşanma, nafaka, mal

rejimi ve soy bağı davaları, velayet, vesayet ve evlat edinme) (Çiftçi, 2007: s. 174); 03.12.2001 tarihli ve 4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işlere; Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunda düzenlenen aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizine ve kanunlarla verilen diğer işlere bakmakla yükümlüdürler.

AMK'nın 6. maddesinde ise Aile Mahkemeleri mahkeme bünyesinde bulunan uzmanların da yardımı ile koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler almakla görevlendirilmişlerdir. Bu görevler yetişkinler ve küçükler olmak üzere ayrı ayrı belirtilmiştir.

Yetişkinler hakkındaki görevler şu şekildedir:

- Evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya,
- Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya,
- Resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirmeye,
- Bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna vermeye,

Küçükler hakkındaki görevler şu şekildedir:

- Bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya,
- Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi veya özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye,
- Çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya,
- Genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye karar verebilir.

Aile Mahkemeleri tarafından verilen bu kararların takibi ve yerine getirilmesinde 4787 sayılı kanunun 5. maddesince görevlendirilen sosyal çalışma görevlilerinden yararlanılabilir. Ancak belirtilen maddelerin tümünün fiilen uygulanması ve mahkeme uzmanları tarafından takip edilmesi çok mümkün olmamaktadır. Çünkü mahkeme

uzmanı kendisine bu yönde bir dosya tevdii edilmediği sürece mahkeme hakimini aşarak bir şey yapması pek olanaklı gözükmemektedir (Çiftçi, 2007: s. 174).

AMK'nın 9. maddesinde yapılan düzenlemeyle birlikte 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun ile sulh hukuk mahkemelerine verilen görevler tamamen Aile Mahkemelerine devredilmiştir. Buna göre Aile Mahkemesi hâkimleri, aile bireylerinden herhangi birinin aile içi şiddete maruz kaldığına dair kendilerine veya cumhuriyet başsavcılığına başvuruda bulunması halinde re'sen harekete geçerek 4320 sayılı kanunda öngörülen tedbirlere hükmedebilecektir (Arslan, 2010: s. 196). Buna göre Aile Mahkemesi hakimleri şiddet uygulayanlara yönelik olarak:

- Şiddet mağduruna tehdit, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması,
- Müşterek konuttan uzaklaştırılarak konutun korunan kişilere tahsisi,
- Korunan kişilerin bulunduğu konut, okul ve iş yerlerine yaklaşmaması,
- Korunan kişinin eşyalarına zarar vermemesi,
- Korunan kişileri iletişim araçları veya diğer biçimlerde rahatsız etmemesi,
- Varsa silah ve benzeri araçları kolluğa teslim etmesi,
- Alkol, uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisinde iken korunan kişilere ve bunların bulundukları yerlere yaklaşmaması şeklindeki tedbirlerin birine veya birkaçına karar verebilir (6284 sayılı Kanun m.5).

2.4.4.Aile Mahkemesi Görevlileri

Aile Mahkemelerinde bir hakim, her biri ayrı ayrı olmak üzere bir psikolog bir pedagog ve bir sosyal çalışmacıdan oluşan sosyal çalışma görevlileri ve bir yazı işleri müdürü ve yeteri kadar zabıt katibi ve mübaşirden oluşan kalem personeli bulunmaktadır.

2.4.4.1.Hakimler

Hakim kendisine gelen dava konusu dosya içerisindeki bilgi ve belgeleri inceleyerek değerlendirip, taraflar, taraf avukatları, tanıklar ve bilirkişileri dinledikten sonra kanıtlar, verilen ifadeler ve yürürlükteki kanunlar etrafında dava hakkında hüküm veren kişidir (Atamtürk, 2010: ss. 10-11).

AMK madde 3'te *"Aile Mahkemelerine, atanacakları bölgeye veya bir alt bölgeye hak kazanmış, adlî yargıda görevli, tercihen evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını*

doldurmuş ve aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olan hâkimler arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca atama yapılır." ibaresi yer almaktadır. Belirtilen hükme göre Aile Mahkemelerine atanacak olan hakimlerin hukuk fakültesi mezunu olmaları ve adli yargıda görevli olmaları zorunluluk arz etmektedir. Evli ve çocuk sahibi olma, otuz yaşını doldurma ve aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olma nitelikleri ise başlangıçta zorunluluk arz ederken 14.04.2004 tarih ve 5133 sayılı kanunun 1. maddesinde Aile Mahkemesi hakimlerinin nitelikleri konusunda değişikliğe gidilerek sayılan nitelikler tercih sebebi sayılmıştır.

Davanın esasına girmeden önce hakim, eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit etmeye, eşleri yükümlülükleri konusunda uyararak uzlaştırmaya çalışır. Eğer eşler arasında uzlaştırma sağlayamazsa işin esasına geçer.

Aile Mahkemesi hakimleri yalnızca hukuk kurallarını uygulamakla kalmayıp aynı zamanda aileye ilişkin uyuşmazlıkları çözerken sosyal çalışmacı, psikolog, pedagog gibi mahkeme uzmanlarının da desteğini alarak davanın taraflarına öğütleri ile yardımcı olmaktadır. Böylelikle Aile Mahkemeleri yargılama görevinin yanında koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler alınmasını da sağlayarak ailenin korunmasını sağlamaktadır (T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 2003: s. 15).

2.4.4.2.Sosyal Çalışma Görevlileri

Aile Mahkemelerinde genel olarak; nişanlanma, evlenme, boşanma, boşanmada tazminat ve nafaka, soy bağı, evlilik birliğinin korunmasına ilişkin önlemler, velayet, vesayet, babalık davası ve tanıma, evlat edinme gibi davalara ilişkin mahkeme hakimi tarafından hükümler verilmektedir (Tercan, 2003: ss. 33-34). Bu hükümlerin verilmesinde hakime kanaatini bildirerek yardımcı olan kişiler sosyal çalışma görevlileridir. Aile Mahkemesinde çalıştırılacak sosyal çalışma görevlileri her biri ayrı ayrı olmak üzere bir psikolog bir pedagog ve bir sosyal çalışmacıdan oluşmaktadır. Bu üç uzman da birbirine alternatif değildir. Üçünün de birlikte atanması öngörülmüştür. Ancak çoğu Aile Mahkemesinde üç uzman aynı anda bulunmamakta hatta bazı Aile Mahkemelerinin hiç uzmanı bulunmamakla birlikte bu Aile Mahkemelerinin işlerini diğer Aile Mahkemelerinde görev yapan uzmanlar üstlenmektedir. Bu durum ise uzmanların iş yoğunluğunu artırarak bir ekip halinde verilen görev ve sorumlulukları doğru ve sağlıklı bir şekilde yerine getirmelerini engellemektedir (Çiftçi, 2007: s. 174).

Adalet Bakanlığı tarafından atanacak uzmanların evli, 30 yaşını doldurmuş, çocuk sahibi ve aile sorunları alanında yüksek lisans yapmış olmaları tercih nedeni sayılmıştır (Özel ve Tatar, 2008: s. 59). Sayılan nitelikler tercih nedeni sayılması sebebi ile bu vasıflara sahip olmayan uzmanlar da gerekli görülmesi halinde Aile Mahkemelerine atanabileceklerdir.

Mahkeme bünyesinde *"bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukukî veya fiilî herhangi bir engel bulunması veya başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden yararlanılır"* (4787 sayılı Kanun m.5). Diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar ve serbest meslek icra edenlerden yararlanılması halinde ise bu kişilere ayrıca ücret ödenmektedir (Tercan, 2003: s. 30). Yine 4787 sayılı kanunun 5. maddesine göre, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda düzenlenen hakimin reddi sebeplerine göre, mahkeme bünyesinde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin de reddedilmesi mümkündür.

Kanunda yer alan Aile Mahkemesi uzmanlarından sosyal çalışmacılar, bireylerin kendi kontrolleri dışında meydana gelen maddi ve manevi yoksunlukların ortadan kaldırılması ve sosyal sorunların çözüme kavuşturulmasında (Özel ve Tatar, 2008: s. 59) diğer meslek elemanları ile ekip çalışması yapan, toplum kaynaklarını kullanım konusunda bireyleri bilgilendirip yol gösteren, ailedeki sorunun çözümü amacıyla sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışması gibi mesleki uygulamaları gerçekleştiren kişilerdir (Atamtürk, 2010: ss. 13-14).

Pedagog, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini inceleyen, normal gelişim göstermeyip özel eğitim gerektiren çocuklar için diğer meslek elemanları ile ekip çalışması yaparak çocuklar için özel eğitim programları düzenleyen, (Atamtürk, 2010: s. 12) çocukların sahip olduğu problemlerin nedenlerini araştıran, sorunlara uygun çözüm yolları geliştiren kişilerdir (Kalaycı, 2009: s. 120). Türkiye'de şuan aktif olarak eğitim verilen pedagoji bölümü bulunmamaktadır. Bu nedenle pedagog ihtiyacı çeşitli öğretmenlik bölümü mezunlarından, eğitim programcılığı ve öğretimi bölümü mezunlarından ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü mezunlarından sağlanmaktadır (Atamtürk, 2010: s. 12).

Psikolog, bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını anlamaya çalışarak, davranışların düzeltilip geliştirilmesine katkıda bulunan, insanların davranışları

sonucunda ortaya çıkan sosyal sorunları, kişinin sosyal çevresiyle ilişkilerini, bu ilişkilerdeki uyumsuzlukları inceleyip çözüm yolları üretme konusunda aktif rol alan kişilerdir (Kalaycı, 2009: ss. 120-121).

Psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacıların her birinin farklı görev tanımları olmasına rağmen 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunda psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacının görevlerinin ayrı ayrı ne olduğuna dair net bir açıklama yapılmamıştır. İlgili kanun, tüm meslek elemanlarının görevlerine 5. maddede yer vermiştir. Kanuna göre mahkemede görevli uzmanın görevleri:

- Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek,
- Mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek,
- Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak, şeklinde sıralanmıştır.

Kanunda sayılan bu görevlerden anlaşılacağı üzere, hakimin gerek duyması halinde mahkeme uzmanı, taraflar arasındaki uyuşmazlığın ne olduğunu ve nedenlerini araştırıp mahkemeye sunarak; taraflar dinlenirken duruşmada hazır bulunup, tarafların ve müşterek çocukların psikolojik durumları hakkında görüş bildirerek, hakimin verdiği koruyucu, eğitici ve sosyal önlemleri takip ederek mahkemeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca uzmanlar Aile Mahkemesince verilen kararların yerine getirilmesi sırasında İcra ve İflas Kanununun 25/b maddesine göre çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına yönelik olarak ilamların icrası sırasında da hazır bulunarak süreci kolaylaştırmaktadırlar (Fırat, 2017: s. 34).

Ayrıntılı bir şekilde ele alacak olursak boşanma, velayet, kişisel ilişki vb. davalar hakkında görüş ve kanaatlerini bildiren Aile Mahkemesinde görevli uzmanların rolleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Dava dosyasını ayrıntılı bir şekilde inceleyerek gerekli notlar almak,
- Taraflara randevu vererek, görüşmeye davet etmek,
- Görüşme için uygun ortam hazırlamak,
- Görüşme planı hazırlamak,
- Anne, baba ve çocuklarla bireysel ve gerektiği hallerde ortak görüşmeler yapmak,

- Görüşme başlangıcında, görüşeceği kişilere görüşmenin amacı, süresi, sınırlılıkları, riskleri, karşılıklı beklentiler, gizlilik hakkı ve gizliliğin anlamı gibi tüm gerekli ayrıntıları açıklamak (Doğan Yüksel, 2012: s. 417),
- Görüşmede tarafların uzlaşma olanaklarını araştırmak, uzlaşma gerçekleşmediği takdirde istem doğrultusunda istenen konuyla ilgili inceleme yapmak,
- Duruşmada dinlenecek çocuğu duruşma sürecine hazırlamak,
- Toplanan bilgi ve verileri değerlendirmek,
- İhtiyaç duyulan veya eksik kaldığı düşünülen konularda taraflarla yeniden görüşmek,
- Rapor yazmaya geçmeden önce farklı disiplinlerle görüş alışverişinde bulunmak,
- Değerlendirme yapmak ve rapor halinde mahkemeye sunmak (Kırımsoy ve ark., 2013: s. 267).

Aile Mahkemeleri, ailede yaşanan sorunun tespiti ve çözümü konusunda uzmanların yardımı ile daha etkili ve doğru sonuçlara varır. Bu nedenle Aile Mahkemesi hakimlerinin kararlarında mahkeme uzmanlarının hazırladıkları raporlar büyük önem arz etmektedir. Hakimin aileyi saatlerce dinlemesi, varsa çocuklarla görüşme tekniklerine uygun olarak konuşması, ailenin ve çocuğun sosyal çevresini araştırarak kanıya varması mümkün değildir. Hakimin tersine uzmanlar aile bireyleri ile belirledikleri gün ve saatlerde gerekli görülen sayıda ve sürede bireysel, gerekli durumlarda ise ortak görüşmeler yaparak, aile bireylerinin içinde bulundukları sosyal, kültürel ve psikolojik özelliklerini göz önünde bulundurarak, (Buz ve ark., 2015: s. 9) ailenin yaşam koşullarını, sosyo-kültürel yapısını detaylı bir şekilde araştırarak ve aile özgeçmişlerini dinleyerek ve de davaya konu olan sorunların çözülüp çözülmeyeceğini tartarak gözlemler yaparlar. Yaptıkları görüşme ve gözlemler sonucunda kanaatlerini bildirir raporlar hazırlayarak mahkeme hakimine sunarlar. Böylece hakimler ailenin özelliklerini ve içinde bulunduğu koşulları uzmanlar tarafından hazırlanan raporlardan öğrenerek daha sağlıklı kararlar verebilmektedirler (Kalaycı, 2009: s. 123). Ayrıca uzman eşliğinde yapılan görüşmeler sayesinde taraflar ve onların ortak çocukları duruşma ortamından uzak bir şekilde duygu, düşünce, istek ve beklentilerini kendisi ve uzman dışında kimsenin bulunmadığı görüşme odasının ve kendine ayrılan uzun sürenin rahatlığı içerisinde içinden geldiği gibi anlatma fırsatı bulmaktadırlar.

2.4.4.3.Kalem Personeli

4787 sayılı kanunun 2. maddesine göre kalem teşkilatında bir yazı işleri müdürü ve mahkemenin gereksinimi kadar zabıt katibi ve mübaşir bulunması gerekmektedir. Aile Mahkemelerinde görev alan kalem personelinin görevlerinin diğer mahkemelerin kalem personellerinin görevlerinden farklı bir özellik göstermesine gerek yoktur.

2.5.Adli Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, gereksinim içindeki insanlara yardım etmeyi amaçlayan, problemlerin çözülebilmesi için insanlara sunulan hizmetlerin planlanması, programlanması ve yerine getirilmesinde aktif rol alarak birey, grup ve toplum düzeyinde değişim yaratmaya çalışan bir disiplindir (Kongar, 1972: ss. 27-37).

Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonuna (IFSW, 2014) göre *"Sosyal hizmet, sosyal değişimi ve gelişimi, toplumsal bağlılığı destekleyen, insanları yetkilendiren ve özgürleştiren uygulamaya dayalı bir akademik disiplindir."*

Thompson'a (2013: ss. 36-37) göre ise; *"Sosyal hizmet, sosyal hizmet uzmanları ne yapıyorsa odur."* Bu açıdan bakarak Thompson sosyal hizmet disiplininin içerdiği birçok etkinlikten bahsetmiştir. Bu etkinlikler arasında:

- Sosyal hizmet yardımına ihtiyacı olan kişilerin mevcut koşullarına ve gereksinimlerine yönelik ön değerlendirme yapmak,
- Belirlenen ihtiyaçlar için gerekli hizmetleri kullanıma sunmak,
- Mikro, mezzo ve makro düzeyde sorun çözücü, destekleyici ve kolaylaştırıcı etkinlikler geliştirmek, koruyucu planlar yapmak, uygulamak ve bunları değerlendirmek,
- Uygun ve yerinde kararlar verilmesine yardımcı olmak için mahkemelere rapor hazırlamak ve sunmak,
- Yasalara uygun bir şekilde yasal görevleri üstlenmek,
- Diğer disiplinlerle iş birliği içerisinde olarak onların çalışmalarından faydalanmak ve onlara katkı sunmak,
- Savunuculuk ve arabuluculuk faaliyetleri düzenleyerek sunmak,
- Koruyucu ve önleyici düzeyde sosyal sorunları tanımlamak için birey, grup, aile ve topluluklarla çalışmak, gibi maddeler yer alabilir. Sayılan bu maddeler

sosyal hizmet disiplininin içerdiği etkinlikleri tam olarak kapsamamakla birlikte genel olarak sosyal hizmetin görev alanına ilişkin bir çerçeve sunmaktadır.

Sosyal hizmet; çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, kadın, engelli ve diğer özel nüfus gruplarının geliştirilmesi ve korunması, aynı zamanda onların potansiyellerini ve işlevselliklerini en üst düzeye çıkarmak ve güçlenmelerine katkı sağlamak için hizmet veren bir disiplin ve meslektir (Duyan, 2012: s. 23). Sosyal hizmetin hizmet sunduğu bu kişiler boşanma, şiddete maruz kalma, suçun sanığı, tanığı veya mağduru olma vb. hukuki sorunlar nedeni ile adalet mekanizması içerisinde de yer alabilirler. Bu durum ise sosyal hizmet disiplini ile adalet mekanizmasının kesişmesine yol açar (Gönültaş, 2017: s. 2).

Son yüzyıl içerisinde ceza adaleti, hürriyeti bağlayıcı cezalar vermek yerine suç işleyen bireyin iyileştirilmesi ve topluma kazandırılmasını hedefleyen alternatif ıslah yöntemlerine evrilerek suçluya ve mağdura bakışını daha insancıl hale getirmiş ve birey merkezli bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır. Klasik cezalandırmacı adli uygulamalara paralel olarak modern ve tamamlayıcı ceza uygulamalarının gelişimi ise adalet mekanizması içerisinde sosyal hizmet mesleğine daha fazla ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur çünkü bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet, sosyal adalet ve insan haklarını temel alarak çeşitli sorunlarla yüzleşen bireylerin güçlendirilmesini ve toplumla bütünleşmesini sağlayıcı çalışmalar gerçekleştirir. Çevresi içinde birey anlayışından hareket ederek sorunlara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıp bireyin davranışının altında yatan sebeplerin ya yaşadığı olumsuz yaşam koşulları nedeniyle ya içerisinde bulunduğu toplumun özellikleri nedeniyle veya kişilik özellikleri nedeniyle olabileceğini göz önünde bulundurarak müdahalesini belirlerken hizmet sunacağı bireye göre hareket eder. Sosyal hizmetin bu yaklaşım şekli ise adalet mekanizması içerisinde sosyal hizmetin var olmasına ve bir disiplin olarak "adli sosyal hizmet" anlayışının doğmasına yol açmıştır (Gökçearslan Çifci, 2014: s. 2; Gönültaş, 2017: ss. 2-3).

Adli sosyal hizmetin neleri kapsadığına dair farklı tanımlamalar yapılmakla birlikte en dar anlamıyla adli sosyal hizmet, Robbins ve arkadaşları (2014: s. 171) tarafından *"sosyal hizmet uygulaması ile hukuk sisteminin kesişimi"* olarak tanımlanırken; Roberts ve Brownell (1999: s. 360) tarafından ise *"işlevsel olarak çocuk ve yetişkin suçlular ve suç mağdurları ile politikalar, uygulamalar ve sosyal hizmet rolleri"* olarak tanımlanmıştır. Buna karşılık, Green ve ark. (2005: s. 142) daha geniş bir tanımlama yaparak adli sosyal çalışmayı *"herhangi bir şekilde hem cezai davalarda*

hem de hukuk davalarında yasal konular ve davalarla ilgili olabilecek uygulamalar" şeklinde; Barker ve Branson (2000: s. 1) ise *"toplumun yasal ve insani hizmet sistemleri arasındaki ara yüze odaklanan profesyonel bir uzmanlık alanı"* olarak tanımlamıştır. Ayrıca adli sosyal hizmet, çocuk velayeti anlaşmazlıkları, boşanma, mahkemelerde bilirkişilik, akrabaların sorumluluğu, suçluluk, eş veya çocuk istismarı, olası cezai davranış durumlarını araştırmak, zorunlu tedavi programları ve yasal yeterlilik gibi konularda yasal sisteme yardımcı olmak gibi faaliyetleri de içerir. Yine adli sosyal hizmet, adalet sistemi içindeki diğer çalışanları, insanların insani ve sosyal hizmet ihtiyaçları hakkında eğitmeyi amaçlamakla birlikte sosyal hizmet meslektaşlarını da çalışmalarının yasal yönleri hakkında eğitir (Barker ve Branson, 2000: s. 2).

Etkili bir adli sosyal hizmet, bireylere, ailelere ve topluluklara yardım etmek için refahı ve adaleti ele alan entegre ancak iki yönlü bir yaklaşım gerektirir. Bu yaklaşımı gerçekleştirebilmek ve bireylerin refahını sağlayabilmek için ise kişisel düzeyde, yasal düzeyde veya politika düzeyinde müdahalelerde bulunur (Maschi ve Killian, 2011: s. 13).

Dünya genelinde adli sosyal hizmet, sosyal hizmet pratiğiyle aynı anda gelişim göstermiş ve aynı kökleri paylaşmaktadır (Robbins ve ark., 2014: s. 172). Ülkemizde de adli sosyal hizmetin tarihi sosyal hizmet eğitiminin başladığı zamanla paralellik göstermekle birlikte; sosyal çalışmacıların adli sistemdeki ilk çalışmaları 1965 yılında ilk sosyal çalışmacının Adalet Bakanlığına atanması ile başlamıştır. Adli sistem içerisinde sosyal çalışmacılar; Aile Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri, Denetimli Serbestlik ve Şartlı Tahliye Merkezleri, Ceza ve İnfaz Kurumları, Savcılık ve Kolluğun Çocuk Birimleri, Çocuk İzlem Merkezlerinde aktif olarak görev almaktadırlar. Sosyal çalışmacıların görev alanlarından biri olan çocuk mahkemeleri 1979 yılında kabul edilip 1982 yılında yürürlüğe giren Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ile 1987 yılında fiilen faaliyete geçmiştir. Aile Mahkemeleri ise 2003 yılında yürürlüğe giren 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Yargılama Usullerine Dair Kanun ile kurularak 2005 yılında Aile Mahkemelerinde sosyal çalışmacılar aktif olarak görev almaya başlamıştır. Yine 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda (ÇKK) suça sürüklenen çocuk ve korunma ihtiyacı olan çocuk ile sosyal çalışma görevlisinin tanımına yer verilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Çocuk Büro ve Şubelerinde 1994 yılında geçici görevlendirme ile 2005 yılında ise kadrolu olarak sosyal çalışmacılar görev almaya başlamıştır. 2005 yılında

yürürlüğe giren 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ile denetimli serbestlik merkezlerinde de sosyal çalışmacılar aktif olarak faaliyetlerde bulunmaya başlamış ve 2012 yılında Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerde Çocuk İzlem Merkezlerinin kurulması ile buralarda da sosyal çalışmacılar çalışmalarını yürütmeye başlamışlardır (Baykara Acar, 2014: s. 43; Şamar, 2018: s. 54).

2.5.1.Adli Alanda Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Görevleri

Alanda aktif olarak çalışan bir sosyal çalışmacı kaçınılmaz olarak sosyal/çevresel ve hukuki sorunlarla (yoksulluk, evsizlik, boşanma, ailesel veya toplumsal şiddete maruz kalma, ceza gerektiren suçlar vb.) yüzleşen çeşitli birey, aile ve topluluklarla karşılaşır ve işi gereği bu kişilerle sürekli olarak etkileşime girer (Maschi, Bradley, Ward, 2009: s. 3). Sosyal çalışmacıların etkileşime girdiği bu kişiler aynı zamanda sanık, tanık, mağdur, suça sürüklenen vb. sıfatlarla adalet mekanizması içerisinde de yer alırlar. Bu durum ise sosyal hizmet disiplini ile adalet mekanizmasının kesişmesine neden olur. Adalet mekanizması içerisinde sosyal hizmet disiplini herhangi bir nedenle adalet mekanizmasına dahil olan kişilerin hakları ve adaptasyonu, suçluluğun önlenmesi gibi önemli görevleri sosyal çalışmacılar aracılığı ile üstlenir (Gönültaş, 2017: s. 2).

Baker ve Branson'a (1993) göre, adli alanda görev yapan ilk sosyal çalışmacılar ebeveynlerin çocuklarını kötüye kullanıp kullanmadıklarını belirleme, hukuk mahkemelerinde tanık olarak görev yapma, yaptıkları sosyal araştırmaların bulgularını bildirme ve denetimli serbestlik görevlisi olarak çalışma gibi çeşitli yasal işlevleri yerine getirdiler (akt. Stutterheim ve Weyers, 1999: s. 11). Şuan adli alanda görev yapan sosyal çalışmacılar ise Barker ve Branson'a (2000: ss. 15-17) göre on ana işlevi yerine getirirler. Bu işlevler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Mahkemelerde bilirkişi olarak tanıklık yaparlar. Bu sayede de bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların insan refahı ihtiyaçları hakkında istenen bilgileri sağlarlar.
- Bireyleri sistematik olarak inceleyip değerlendirirler. Bu değerlendirmeler sayesinde sanığın neden o şekilde davrandığı, eylemlerinden sorumlu olup olmadığı, yargılanmaya yetkili olup olmadığı, mağdurun ise sanık tarafından psikolojik ve sosyal olarak ne şekilde zarar gördüğüne ilişkin birtakım sorulara cevap bulunmaktadır.

- Cezai davranışların meydana geldiği vakaları araştırıp yaptıkları araştırmalar sonucunda elde ettiği bilgileri ilgili makamlara sunarlar.
- Sanığı çeşitli cezalara nasıl tepki vereceğine ilişkin değerlendirdikten sonra mahkemeleri ve diğer yasal makamları, sanığı cezalandırmanın veya rehabilite etmenin etkileri ve yolları konusunda bilgilendirirler.
- Sanıkla çalışan kişilere tavsiyeler vermek sureti ile sanığın tedavisini sağlayıp sanığa ilişkin herhangi bir ilerlemeyi mahkemeye bildirerek mahkemenin sanığa vereceği cezayı hafifletebilirler.
- Birçok insan, özellikle evlilik sorunları olan çiftler, dava sürecinde yaşanacak olan çekişme durumlarından kaçınmak ve içinde bulunulan sorunu profesyonel arabuluculuk hizmetleri aracılığıyla çözüme kavuşturmak isterler. İşte bu noktada adli alanda çalışan sosyal çalışmacılar kapsamlı müdahale gerektirebilecek anlaşmazlıklara veya çatışmalara karışan bireyler ve gruplar arasında arabuluculuk yaparlar.
- Olası yanlış uygulama veya etik dışı davranışlar konusunda ilgili kişilere gerekli bilgilendirmeyi yaparlar.
- Meslektaşlarını hukukun meslekleri üzerindeki etkisi, sosyal hizmet uygulamalarının yasal yönleri, yasalar dahilinde profesyonel hizmetlerin nasıl sağlanacağı ve yanlış uygulama ve profesyonel yaptırımların nedenleri hakkında bilgilendirirler. Ayrıca avukatları ve diğer yasal yetkilileri de sosyal refah ve sosyal hizmet mesleği hakkında bilgilendirirler.
- Profesyonel sosyal hizmet uygulamalarını düzenlemek için yasalarının geliştirilmesini ve uygulanmasını kolaylaştırabilmektedirler.
- Müracaatçıları ile mesleklerinin etik ilkelerine ve kanunlara uygun bir şekilde ilişki sürdürürler.

Ashford'a (2015: ss. 149-151) göre ise adli sosyal çalışmacıların yargı ve hukuk sistemine hizmet eden davada bilirkişi; olay tanığı veya eğitim tanığı olarak ifade verme, savunmaya, kovuşturmaya veya yargıya, aynı zamanda şartlı tahliye kurullarına, polis teşkilatlarına, savcılığa ve özel mahkemelere danışmanlık yapma, kolluk kuvvetleri, ceza infaz kurumu ile mağdur destek hizmetleri personeline eğitim verme, konuya ilişkin ayrıntılı bir araştırma yaparak değerlendirme yapma ve rapor yazma, mağdur, sanık ve hükümlülere yönelik tedavi, krize müdahale ve vaka yönetimi hizmetleri sunma, uyuşmazlıkların çözümü için arabuluculuk faaliyetlerinde bulunma,

risk değerlendirme araçlarını geliştirme, konuya ilişkin bilimsel araştırmalar yapma gibi birtakım rol ve işlevleri vardır.

2.6.Aile Mahkemeleri ve Sosyal Hizmet

Bazı istisnai durumlar dışında her insan bir aile üyesi olarak dünyaya gelir. Yaşamının büyük bir kısmını aile içinde geçirir ve üyesi olduğu aile içerisinde de yaşamı son bulur. Bireylerin hayatları boyunca karşı karşıya kaldığı sorunların büyük bir kısmı üyesi olduğu aile yaşamından doğrudan etkilenir (Duyan, 2012: s. 263) çünkü aile etkileşim içerisinde olan bir sistemdir. Bu nedenle bir aile bireyinde meydana gelen herhangi bir değişiklik diğer aile üyelerinin hayatlarına da etki eder (Zastrow, 2014: s. 104). Günümüz toplumlarında ailelerin küçülmesi, kadınların çalışma hayatına katılması, bireylerin geleneksel değerlerden uzaklaşması, bireycilik, sekülerleşme, hızlı kentleşme, ailenin değersizleşmesi, mahremiyetin ihlal edilmesi, iletişim bozuklukları, kanaatsizlik, tahammülsüzlük gibi nedenlerle ailelerin sahip olduğu problemlerde bir artış meydana gelmiştir. Ailevi sorunlardaki artış ise aynı oranda sosyal hizmete olan ihtiyacı artırmıştır. Çünkü sosyal hizmetin aileye yönelik görev ve müdahalesi olarak ifade edilen "aile sosyal hizmeti" bir bütün olarak ailenin ve tek tek aile bireylerinin sahip oldukları problemlerin çözümüne odaklanarak aileyi geliştirmek ve güçlendirmek ve bu sayede ailenin esenlik ve mutluluğunu sağlamak amacı ile sistemli bir şekilde gerçekleştirilen bütün müdahale ve uygulamaları içeren bir faaliyet türüne karşılık gelmektedir (Özden, 2018: ss. 87-94).

Ailelerle sosyal hizmetin temel amacı; aile bireylerinin gelişimsel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamayı öğrenebilmeleri için ailelere yardımcı olmak, aynı zamanda ailenin güçlenmesine ve işlevselliğini artırmasına katkıda bulunmak, ailelere rehberlik etmek, danışmanlık vermek ve ailelerin tedavi ve rehabilitasyonlarını sağlamaktır (Duyan, 2012: s. 265; Çamur Duyan, 2016: s. 79). Sosyal hizmet ailelere ilişkin amaçlarını yerine getirebilmek için bünyesindeki sosyal çalışmacılar aracılığıyla ailelere tanışma/bağlantı kurma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, sonlandırma ve izleme olmak üzere yedi aşamadan oluşan bir sosyal hizmet müdahalesinde bulunur (Duyan, 2012: s. 265). İlk aşama olan tanışma/bağlantı kurma aşaması sosyal çalışmacı ile ailenin bir araya geldikleri ve sosyal çalışmacı ile aile arasında profesyonel ilişki kurulmasına odaklanılan aşamayı ifade etmektedir (Yolcuoğlu, 2014: s. 158). İkinci aşama olan ön değerlendirme aşaması sorunun tam

olarak ne olduğunun anlaşılmaya çalışıldığı, ailenin olabildiğince doğal davranmasına izin verilerek aile üyeleri arasındaki etkileşimin gözlemlendiği ve değişiklik için hedeflerin belirlendiği aşamadır (İçağasıoğlu Çoban, 2008: http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=163 Erişim Tarihi: 20.09.2020). Planlama aşaması, ön değerlendirme ile uygulama aşaması arasındaki bir köprüdür (Çamur Duyan, 2016: s. 92). Bu aşama üstesinden gelinmesi gereken sorunların öncelik sırasına konulduğu, bu sorunlara ilişkin müdahale düzeylerinin belirlendiği, amaçların oluşturulduğu, hedeflenen amaçlara ulaşabilmek adına ne tür değişikliklerin yapılacağı planlamasının yapıldığı aşamadır (Özbesler, 2008: http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=154 Erişim Tarihi: 20.09.2020). Uygulama aşaması, ailenin sahip olduğu sorunlara çözüm üretilebilmesi için çeşitli mesleki yaklaşım ve tekniklerin kullanılarak aileye müdahalelerde bulunulduğu aşamadır (Yolcuoğlu, 2014: s. 172). Son değerlendirme aşaması ise aileye yönelik uygulamanın amaca ulaşıp ulaşmadığının kontrol edildiği ve değerlendirildiği aşamayı ifade etmektedir. İstenilen hedefler gerçekleştirilip ailenin sorunlarını tek başına çözebilecek duruma gelmesi halinde sonlandırma aşamasına geçilir ve aileye yönelik müdahalelere son verilir. Son olarak izleme aşaması ise müdahale tamamlandıktan sonra ailenin hayatında meydana gelen değişimin ne kadar süre devam ettiğinin ve işlevsellik düzeyinin takip edildiği aşamadır (Duyan, 2012: ss. 288-290).

Aileleri sosyal çalışmacılarla bir araya getiren birçok sorun vardır. Bu sorunlardan bazıları aile içerisinde bazıları ise ailenin dış dünya ile teması halinde ortaya çıkar. Ailelerin karşılaştığı bu sorunlar; aileye yeni üyelerin katılması (evlenme veya yeniden evlenme, çocuk sahibi olma, evlat edinme ya da koruyucu aile olma vb.) aileden üyelerin eksilmesi veya kaybı (ölüm, hastalık ya da sakatlık nedeni ile hastaneye yatma, çocuğun evden ayrılması vb.) demoralizasyon (aldatma, suçluluk, alkol veya madde kullanımı vb.) üye eklenmesi veya kaybı nedeni ile demoralizasyon (boşanma, evden kaçma, ceza evine girme, intihar veya cinayet işleme, ruhsal hastalık nedeni ile hastaneye yatma vb.) ve statü değişiklikleri (aniden yoksullaşma veya zenginleşme, yeni bir yere taşınma vb.) olmak üzere 5 grupta toplanabilir (Duyan, 2012: ss. 274-275). Ailelerin karşılaştıkları bu sorun alanlarından bazıları aile yapısının temelinden sarsılmasına ve çözüm yoluna kavuşmak adına aile bireylerinin Aile Mahkemelerine başvurmalarına yol açmaktadır. Sorunun çözüme kavuşturulmasında ise diğer mahkemelerden farklı olarak Aile Mahkemelerinde uzman desteğine ihtiyaç

duyulmaktadır. İşte bu aşamada sosyal çalışmacılar devreye girmekte ve sosyal hizmetin aileye ilişkin faaliyetlerini gerçekleştirerek ailelerin sorunlarının çözüme kavuşturulmasında aktif olarak rol üstlenmektedirler.

2.6.1.Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Görevleri

Sosyal çalışmacıların adli mekanizma içerisinde görev yaptığı alanlardan konumuz gereği bizi asıl ilgilendiren alan Aile Mahkemeleridir. Aile Mahkemeleri, sosyal hizmet uygulamalarının aktif olarak gerçekleştirildiği aile odaklı sorun alanlarından biridir. Aile Mahkemelerine kendi istekleri ile veya istekleri dışında hayatlarında birtakım önemli değişiklikler meydana gelen insanlar başvurmaktadır. Bu insanların yaşadıkları sorunların ortadan kaldırılması ve çözümüne yönelik olarak yapılacak çalışmalarda diğer mahkemelerden farklı olarak Aile Mahkemelerinde uzman desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Atamtürk, 2010: s. 40). İhtiyaç duyulan bu desteği karşılamak üzere psikolog ve pedagoglara ek olarak Aile Mahkemelerinde bilgi ve tecrübesine ihtiyaç duyulan mahkeme uzmanlarından biri de sosyal çalışmacılardır. 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, özel olarak sosyal çalışmacının görevlerinin ne olduğuna değinmeyerek sosyal çalışmacıyı psikolog ve pedagogdan oluşan diğer iki meslek elemanından ayırmamış ve tüm meslek elemanlarının görevlerini aynı çatı altında toplamıştır. Bu nedenle bir önceki başlıkta genel olarak sosyal çalışma görevlilerinin görevlerinin neler olduğuna ayrıntılı olarak değinilmesi sebebi ile bu kısımda sosyal çalışmacılara özgü olarak Aile Mahkemelerinde ne gibi görevlerin olduğuna dair bir değerlendirme yapılacaktır.

Atamtürk (2010: ss. 13-14) sosyal hizmet mesleğinin kendine özgü bilgisi ve değerleri ile Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılara özgü görevleri şu şekilde sıralamıştır:

- Bireylerin özgeçmişleri ve aile bilgilerini, içinde bulundukları sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik özelliklerini araştırıp yaptıkları (ev, okul, komşu vb.) incelemelerle bireyleri sosyal çevresi içerisinde değerlendirerek sürece katkıda bulunmak,
- Bireylerin yaşadıkları sorunların nedenleri, etkileri ve sonuçlarını araştırıp analiz ederek sosyal inceleme raporu hazırlamak,

- Çeşitli nedenlerle mahkemeye başvuran ailelerin sorunlarının belirlenmesi ve çözümü için ilgili alanda görev yapan diğer meslek elemanları ile ekip çalışması yaparak gerekli durumlarda toplum kaynaklarını harekete geçirmek,
- Sorunların bireyler üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaya veya azaltmaya yönelik önlemler almak,
- Sorunu olan aile üyelerinin sorunlarının giderilmesine yardımcı olmak için sosyal kişisel çalışma ve sosyal grup çalışması gibi mesleki uygulamalar yapmak ve bunlarla ilgili raporlar düzenlemek,
- Süreç hakkında bireyleri bilgilendirmek,
- Bireyleri toplum kaynaklarını kullanmaları yönünde desteklemek ve onlara yol göstermek,
- Velayet davalarında, davaya konu çocukların sorunlardan en az şekilde etkilenmelerini sağlayarak, onların boşanma sonrası hangi ebeveyninin yanında kalmaları durumunda daha sağlıklı bir hayat sürdürebilecekleri konusunda öneri geliştirmek,
- Konuyla ilgili olarak ebeveynlerin geliştirmeleri gereken tutum ve davranışları konusunda ebeveynlere destek vermek.

3.GEREÇ VE YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016: s. 41) nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmanın zorluğuna dikkat çekmekle birlikte genel olarak nitel araştırmayı *"Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma"* şeklinde tanımlamıştır. Nitel araştırmanın en temel özellikleri arasında araştırmanın öznesi olan kişilerin bakış açılarıyla araştırılan olay, olgu ve konuları inceleyip insanların algı, düşünce ve davranışlarını anlamaya çalışması yer almaktadır (Ekiz, 2003: s. 27). Yapılan araştırmada ise Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarının derinlemesine incelenmesi ve böylelikle algı, duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkarılması amaçlandığından nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Ayrıca bu araştırma yönteminin seçilmesinde araştırmacıya esneklik sağlaması, toplanan veriye göre araştırma sürecini yeniden biçimlendirebilme olanağı sunması (Yıldırım ve Şimşek, 2016: s. 41) ve araştırma grubu olarak az sayıda kişi ile daha fazla zamanda derinlemesine görüşmeler yaparak meselenin özünü kavrayabilme imkanı sağlaması gibi etkenler de belirleyici olmuştur (Yaman, 2014: s. 111).

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni seçilmiştir. Olgubilim deseni tam anlamını derinlemesine kavrayamadığımız ancak günlük hayatta olaylar, algılar, deneyimler, durumlar, kavramlar ve yönelimler olarak farklı şekillerde karşılaştığımız olguları araştırmayı amaçlayan bir yaklaşımı ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: s. 68). Fenomenoloji yaklaşımının temelini kişisel deneyim ve tecrübeler oluşturmaktadır. Bir başka deyişle bu yaklaşım ile araştırmacı bireylerin deneyimleri ile ilgilenmekte (Merriam, 2013: s. 24), bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları kendi bakış açılarıyla nasıl ifade ettiklerini incelemektedir. Amaç genelleme yapmaktan ziyade olgulardaki gerçekliği tanımlamaktır (Baş ve Akturan, 2008: ss. 84-85). Bu araştırma ise Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların Aile Mahkemesinde çalışma sürecinde evlilik ve aile kurumuna ilişkin olarak edindikleri tecrübelerin dışa vuruluşunun derinlerdeki

anlamlarını ortaya çıkarmaya yönelik olarak kurgulandığından araştırmada olgubilim desenine yer verilmiştir.

3.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın ana amacı; yaptıkları işin içeriği gereği sürekli olarak sağlıksız aile yapıları ile karşı karşıya kalan ve Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların çalışma sürecinde edindikleri deneyimlerin evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğini ortaya koymak ve derinlemesine incelemektir.

Bu genel amaç doğrultusunda bu araştırmada, araştırmanın öznesi olan sosyal çalışmacılara ilişkin olarak aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır:

- Aile Mahkemelerine yönelik algıları nasıldır?
- Aile Mahkemelerinde sağlıksız ailelerle çalışıyor olmaları evlilik ve aile kurumuna yönelik algılarını nasıl etkilemiştir?
- Aile Mahkemesinde çalışıyor olma durumu aile sistemlerine nasıl yansımıştır?
- Aile Mahkemelerinde çalışmak eş seçimi ve çocuk yapma kriterlerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?
- İş tecrübelerinin evlilik ve aile ilişkilerine yansımaları nasıl olmaktadır?
- Evlilik ve aile kurumunun günümüzdeki durumu ile ilgili düşünceleri ve geleceğine ilişkin öngörüleri nelerdir?
- Boşanma hakkındaki düşünceleri nelerdir?

Belirtilen ana amaç ve alt soruları doğrultusunda bu çalışmanın literatürde bulunan eksikliği giderme ve benzer araştırmalara örnek teşkil etme açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca başkalarının acılarıyla, sorunlarıyla ve kırgınlıklarıyla ilgilenen sosyal çalışmacıların hem çalıştıkları müracaatçı kitlesine nitelikli hizmet sunabilmesi hem de çalışma hayatlarının kendi hayatlarına olumsuz etkisini en aza indirgeyebilmek adına çalıştıkları konuları nasıl deneyimlediklerini anlama ve içinde bulundukları durumu kavrama, buna bağlı olarak öneri geliştirip hizmet sunma açısından da çalışmanın önemli olacağı düşünülmektedir.

3.3.Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Bu araştırmada nitel çalışmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat tekniğinde amaç, sosyal dünyadaki "görünür" birçok olgu, süreç ve ilişkinin özüne inerek, bunların

ayrıntılarını bütüncül bir şekilde kavramak ve araştırmaya dahil olan katılımcıların görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmaktır (Kümbetoğlu, 2012: s. 72). Bu verilerin oluşturulması için yapılan derinlemesine mülakatın; yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve odak grup görüşmesi şeklinde üç temel biçiminden söz edilebilir (Sönmez ve Alacapınar, 2011: s. 108; Punch, 2005: ss. 166-169).

Bu araştırmada yapılan mülakatlar esnasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu yöntem ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnektir; iki uç arasında yer almaktadır (Karasar, 2013: ss. 167-168). Araştırmacı kaba hatlarıyla bir yol haritasına sahiptir ve bu harita sayesinde katılımcıya farklı sorular sorarak konunun değişik boyutlarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Altunışık ve ark., 2017: s.101). Bu araştırmada da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna yönelik deneyimleri, düşünceleri, duyguları ve doğrudan bakış açıları yakalanmaya çalışılmıştır. Hazırlanan formda bireylerin sosyo-demografik bilgilerini edinmeye yönelik sorular ve araştırılan konu hakkında derinlemesine bilgi edinmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Görüşme formunun, soruna uygun ve araştırmanın amacına yönelik olabilmesi için ilgili literatür taranmış, uzman görüş ve önerilerinden yararlanılmıştır. Alanında uzman kişilerden görüşme formundaki soruların açık ve anlaşılır olup olmadığını, soruların araştırılan konuyu kapsayıp kapsamadığını ve araştırılan verileri sağlayıp sağlamadığını kontrol etmeleri istenilmiş, böylece soruların "kapsam geçerliliği" sağlanmaya çalışılmıştır. Alanında uzman kişilerin araştırma sorularına yönelik görüş ve önerileri alındıktan sonra görüşme soruları yeniden düzenlenmiştir. Formda yer alan soruların anlaşılmasında ve yanıtlanmasında herhangi bir sorun olup olmadığını ortaya koymak için ise 2 sosyal çalışmacı ile ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ön görüşmeler, araştırmacıya görüşme formundaki eksiklikleri görme, soruları yeniden gözden geçirme ve böylece eksik görülen hususlarda düzenleme yaparak forma son şeklini verme olanağı sağlamıştır. Yapılan ön görüşmeler sırasında katılımcılar tarafından anlaşılmayan sorular gözden geçirilerek değiştirilmiş, uygun olmayan bazı sorular görüşme formundan çıkarılmıştır. Ayrıca yine yapılan ilk görüşme ile araştırmacının rolü ve uyması gereken etik ilke ve kuralların neler olması gerektiğiyle ilgili temel bir çerçeve oluşturulmuştur.

3.4.Araştırma Sahası

Araştırma 10 Mart/ 25 Haziran 2020 tarihleri arasında İstanbul ilinde yapılmıştır. Araştırma bölgesi olarak İstanbul ilinin seçilmesinde; İstanbul ilinin Türkiye'nin toplam nüfusunun beşte birini kapsaması sebebi ile en fazla kültürel çeşitliliğe sahip il olması, böylelikle de katılımcılara farklı türdeki vakaları bir arada görme imkanı sunarak katılımcıların alanlarında daha fazla deneyim kazanmalarına olanak sağlaması, yine nüfus çokluğu nedeniyle diğer illere oranla daha fazla sosyal çalışmacıyı bünyesinde barındırması gibi sebepler etkili olmuştur. Dolayısıyla Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılar üzerine yapılan bu çalışma için İstanbul ilinin seçilmesi anlamlıdır.

Araştırma bölgeleri olarak İstanbul'un en büyük 6 adliyesi seçilmiştir. Araştırma kapsamındaki yerler; Anadolu Adliyesi, Çağlayan Adliyesi, Bakırköy Adliyesi, Büyükçekmece Adliyesi, Küçükçekmece Adliyesi ve Gaziosmanpaşa Adliyesi'dir. Belirtilen adliyelerde bir yıl ve üzerinde Aile Mahkemelerinde aktif olarak çalışan toplam 33 sosyal hizmet uzmanı bulunmaktadır. Araştırmanın örneklemini Aile Mahkemesinde çalışma deneyiminin üzerinden en az 1 yıl geçen sosyal çalışmacılar oluşturmuştur. Katılımcılara araştırmaya dahil edilme kriteri olarak en az 1 yıl önce çalışmaya başlamış olma şartının konulma nedeni ise katılımcıların bu bir yıllık süreçte evlilik ve aile kurumuna ilişkin çeşitli vakalar görüp evlilik ve aile kurumunun yapı ve işleyişi ile çalışma alanlarının içeriğinin kendi hayatlarına etki dereceleri hakkında araştırmacıya aktarabilecek yeterli deneyime sahip duruma gelmiş olmalarıdır.

Tablo 3.4-1: Bir Yıl ve Üzerinde Aile Mahkemelerinde Aktif Olarak Çalışan Sosyal Çalışmacı Sayısı

	Sosyal Çalışmacı Sayısı
Anadolu Adliyesi	12
Çağlayan Adliyesi	3
Bakırköy Adliyesi	7
Büyükçekmece Adliyesi	3
Küçükçekmece Adliyesi	5
Gaziosmanpaşa Adliyesi	3
Toplam	**33**

3.5.Araştırma Grubu

Araştırma grubu belirlenirken nitel çalışmalarda sıklıkla kullanılan amaçlı örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Amaçlı örneklem, *"Belirli bir amaçla veya odaklanılan konuyla ilgili olarak örneklemin önceden düşünülüp belirlenmesi"* anlamına gelmektedir (Punch, 2005: s. 183). Araştırmada amaçlı örneklem türlerinden kartopu örneklemesinden yararlanılmıştır. Kartopu örneklem, görüşme aşamasının başlangıcında bir veya birkaç kişi ile görüşüp ulaşılan katılımcılardan bir başka katılımcının ismini vermesi istenilerek kurulan bağlantılar temelinde yayılan örneklem türünü ifade etmektedir (Geray, 2006: s. 126; Neuman, 2007: s. 325). Bu araştırmada da araştırmanın başlangıcında ulaşılan katılımcılardan tanıdıkları başka sosyal çalışmacıların iletişim numaraları istenmiş olup; elde edilen iletişim numaraları ile diğer katılımcılarla iletişime geçilerek onların da araştırmaya dahil olmaları sağlanmış ve süreç bu şekilde ilerlemiştir.

Belirlenen adliyelerin Aile Mahkemelerinde görev yapan 33 sosyal çalışmacı ile mesaj, arama, yüz yüze görüşme veya bağlı bulundukları adliyelerin müdürleri ile bağlantı kurularak iletişime geçilmiş; kurulan iletişim sırasında katılımcılara öncesinde araştırmacı, sonrasında ise araştırmanın içeriği hakkında bilgi verilip araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı belirtilerek araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Sosyal çalışmacılarla kurulan iletişim sonucunda 3 sosyal çalışmacı gönderilen mesajlara dönüt sağlamamış, 1 sosyal çalışmacı görüşme tarihini belirlemek için daha sonra dönüş yapacağını belirtmesine rağmen sonrasında herhangi bir dönüş sağlamamış, 5 sosyal çalışmacı ise görüşme yapmayı reddetmişlerdir. Araştırmaya katılmayı reddeden sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğu katılmama nedeni olarak boş zamanlarının olmamasını ve yıllardır tez araştırmalarına katılımcı olmaları konusunda çok fazla talebin gelmesi nedeni ile artık araştırmalara katılımcı olmama kararı almalarını öne sürmüşlerdir. Araştırmaya katılmayı kabul eden 24 kişi ile müsaitlik durumları dikkate alınarak belirlenmiş olan gün ve saatlerde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler, katılımcıları çalıştıkları ortamlarda gözlemleyebilmek adına katılımcıların bağlı bulundukları adliyelerde yapılacak şekilde planlanmış ve bu plan doğrultusunda 7 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 7 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmeler esnasında tüm dünyayı etkisi altına alarak dünyada pandeminin ilan edilmesine neden olan Covid-19 virüsü ülkemizi de etkisi altına almaya başlamış ve gün

geçtikçe ülkemizde Covid-19 virüsü taşıyan vaka sayılarında artış yaşanmıştır. Yaşanan artış nedeni ile yüz yüze yapılacak olan diğer görüşmelerde aksamalar yaşanmıştır. Görüşme gün ve saatinin belirlenmesi amacıyla iletişime geçilen katılımcılarla yapılan telefon görüşmeleri sonucunda katılımcıların virüsün bulaşma riskine karşı yüz yüze görüşmelere sıcak bakmadıkları anlaşılmıştır. Eş zamanlı olarak ülkemizde dışarı çıkma yasağı ilan edilmiş ve yasağın ne zaman biteceğine ilişkin bir belirsizlik oluşmuştur. Böylece katılımcılarla bulundukları ortamlarda yüz yüze görüşmeler yapma imkanı da ortadan kalkmıştır. Tüm bu sebeplerle tez danışmanı ile genel bir değerlendirme yapılarak mevcut süreçte görüntülü konuşma ve video konferans uygulamalarından biri olan Skype aracılığı ile katılımcılarla görüşmelerin yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Alınan karar sonrası 14 katılımcı ile Skype uygulaması aracılığı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde dışarı çıkma yasağının kalkarak normalleşme sürecinin başlaması sonrasında ise gerekli veriyi elde etmek için yeterli sayıda katılımcıya ulaşmak adına tekrardan alana çıkılmış ve araştırmaya katılmayı kabul eden 3 kişi ile bağlı bulundukları adliyelerde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler katılımcıların yazılı onayı ile; Skype uygulaması aracılığı ile yapılan görüşmeler ise katılımcıların sözlü onayı ile ses kayıt cihazı tarafından kayıt altına alınmıştır. Bu sayede görüşmeler tek başına yürütülebilmiş ve katılımcıların mahremiyeti ve kendilerini rahat hissetmeleri sağlanmıştır.

Skype uygulaması aracılığı ile yapılan görüşmeler araştırmacıya katılımcının bulunduğu adrese gitmeden görüşme yapma imkanı sunması sebebi ile zaman kazandırmış, görüşmenin yapılabilmesi için uygun bir mekan ayarlama ihtiyacını ortadan kaldırmış ve ses kayıt cihazına gerek olmadan kayıt yapabilme özelliği ile de araştırmacının görüşmeyi kolaylıkla kayıt edebilmesine olanak sağlamıştır. Ancak uygulama, belirtilen avantajların yanında birtakım dejavantajları da beraberinde getirmiştir. Bu dejavantajlardan biri bazı görüşmeler sırasında yaşanan ses ve bağlantı sorunlarının yapılan görüşmelerin akışını sekteye uğratması ve hem katılımcı hem de araştırmacıda konsantrasyon bozukluğuna sebep olmasıdır. Bir diğer dezavantajı ise yapılan çoğu görüşmenin katılımcıların ev ortamında gerçekleştirilmesi nedeni ile görüşme esnasında katılımcıların aile bireylerinin (eş, çocuk vb.) görüşme sürecine dahil olmasından kaynaklı görüşme akışında aksamaların yaşanmasıdır.

Tablo 3.5-1: Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler

	Yaş	Eğitim Düzeyi	Gelir Düzeyi	Adalet Bakanlığında Çalışma Süresi	Aile Mahkemesinde Çalışma Süresi	Yıllık Ortalama Dosya Sayısı
Mustafa	29	Lisans	4850₺	4 yıl	4 yıl	140
Ayşe	30	Lisans	4700₺	5 yıl	5 yıl	70-80
Esra	29	Lisans	5300₺	6 yıl	4 yıl	60-70
Emine	33	Y.Lisans	5100₺	9 yıl	9 yıl	150+
Ali	37	Lisans	5000₺	11 yıl	7 yıl	65-70
Hatice	39	Lisans	5000₺	13 yıl	8 yıl	70
Hüseyin	41	Lisans	5000₺	13 yıl	3 yıl	100
Zeynep	27	Lisans	4500₺	3 yıl	3 yıl	85
Gülsüm	27	Y.Lisans	4700₺	4.5 yıl	2.5 yıl	80-90
Elif	27	Y.Lisans	4500₺	4.5 yıl	4.5 yıl	120
Murat	47	Lisans	5200₺	13 yıl	13 yıl	240
Meryem	27	Lisans	4500₺	3.5 yıl	3.5 yıl	70
Bayram	37	Lisans	5000₺	11 yıl	6 yıl	130-150
Hayriye	27	Lisans	4500₺	1.5 yıl	1.5 yıl	120
Kadir	27	Y.Lisans	4600₺	4.5 yıl	4.5 yıl	80
Zeliha	26	Y.Lisans	4500₺	3.5 yıl	3.5 yıl	60
Fadime	28	Y.Lisans	4650₺	4 yıl	4 yıl	120
Ahmet	31	Y.Lisans	5000₺	4 yıl	2 yıl	90-100
Hülya	29	Lisans	4650₺	7 yıl	7 yıl	215
Cemile	38	Lisans	5000₺	13 yıl	9 yıl	70-80
Ramazan	26	Y.Lisans	4600₺	3 yıl	2.5 yıl	80-90
Sibel	39	Lisans	5000₺	14 yıl	13 yıl	240
Songül	26	Lisans	4500₺	1.5 yıl	1.5 yıl	160
Aynur	37	Y.Lisans	8000₺	13 yıl	13 yıl	100-150

Araştırmaya 16 kadın ve 8 erkek sosyal çalışmacı katılmıştır. Araştırmaya katılan kadın ve erkek sosyal çalışmacı sayılarındaki dengesizlik araştırma bölgesi olarak seçilen adliyelerde Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların çoğunluğunu kadınların oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcıların 13 tanesi lisans, 9 tanesi ise yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların yaş aralığı 26 ile 47 arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcılar Adalet Bakanlığı bünyesinde en az 1,5 yıl en

fazla 14 yıl; Aile Mahkemelerinde ise yine en az 1,5 yıl en fazla ise 13 yıllık çalışma deneyimine sahiplerdir. Katılımcıları Aile Mahkemelerinde çalışma sürelerine göre sınıflandırdığımızda 1-5 yıl arasında aktif olarak çalışan 14 kişi, 5 yıl ve üzerinde aktif olarak çalışan ise 10 kişi bulunmaktadır. Katılımcılar arasından Esra, Ali, Hatice, Hüseyin, Gülsüm, Bayram, Ahmet, Cemile, Ramazan ve Sibel Adalet Bakanlığı bünyesinde çalışma sürelerinde Aile Mahkemesi dışında çocuk mahkemelerinde de aktif olarak görev yapmışlardır. Katılımcıların aylık gelirleri çalışma yılının baz alınması sebebi ile 4500₺ ile 5200₺ arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcılardan Aynur ise memuriyette çalışma şartlarını dikkate alarak yaptığı ek iş sebebi ile elde ettiği aylık kazançta diğer katılımcılardan ayrılmaktadır. Sosyal çalışmacıların yıllık ortalama dosya sayılarına baktığımızda yapılan dosya sayısının 60 ile 240 dosya arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Kişi başına düşen dosya sayılarındaki bu farklılaşma ise çalışılan adliyenin ve bağlı bulunulan Aile Mahkemesinin iş yoğunluğu ile adliyelerde görev yapan sosyal çalışmacı sayılarının adliyeden adliyeye değişkenlik göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.5-2: Şuan Evli Olan Katılımcıların Evlilik Hayatına İlişkin Bilgiler

	Evlilik Yaşı	**Evlilik Süresi**	**Eşin Yaşı**	**Eşin Eğitim Düzeyi**	**Eşin Mesleği/Maaşı**	**Çocuk Sayısı/ Yaşı**
Mustafa	25	4 yıl	29	Y.Lisans	Mühendis 6000₺	1/3 aylık
Ayşe	28	6 ay	29	Y.Lisans	Doktora Öğrencisi Kuyumcuda Parttime İş 1500 Euro	Yok
Emine	28	6 yıl	39	Lisans	Avukat 15 000-20 000₺	1/5 yaş
Ahmet	28	2 yıl	30	Y.Lisans	Öğretmen 4000₺	1/9 aylık
Hatice	28	11 yıl	37	Lisans	Müdür 7000₺	Yok
Esra	24	6 yıl	30	Önlisans	Serbest Meslek 2700₺	2/4-2,5 yaş
Ali	24	11 yıl	38	Lisans	Bankacı 20 000₺	1/7 yaş
Hülya	28	6 ay	30	Y.Lisans	İş Güvenliği Uzmanı 9000-9500₺	Yok
Hüseyin	27	15 yıl	40	Lisans	Memur	2/2,5-10 yaş

					5000₺	
Cemile	35	3 yıl	37	Lisans	Videographer 4000-10 000₺	Yok
Sibel	28	11 yıl	40	Doktora	Öğretim Görevlisi 6500₺	1/5 yaş
Bayram	32	6 yıl	35	Lisans	Ebe 4000-4500₺	1/4 yaş

Araştırmaya katılan katılımcılardan 12 kişi bekar 12 kişi ise evlidir. Bütün katılımcılar evliliklerini severek ve kendi istekleri doğrultusunda yapmışlardır. Şuan bekar olan Aynur 32 yaşında evlenerek bir yıl sonra boşanmıştır. Yine 4 yıldır bekar olan ve şuana kadar iki evlilik yapan Murat, ilk evliliğini 27 yaşında yapmış ve yaptığı ilk evlilikten 19 yaşında 1 erkek çocuğa sahip olmuştur. Şuan ikinci evliliğini sürdüren Cemile ise ilk evliliğini 30 yaşında yapmıştır. Katılımcılar en az 24 en fazla 35 yaşında evlenmişlerdir. Şuan evli olan katılımcıların evlilik yaşı oranlarına bakıldığında %50'sinin 28 yaşında evlendikleri görülmektedir. Evlilik deneyimleri ise 6 ay ile 15 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların eşleri en az 29 en fazla 40 yaşlarındadır. Belli bir eğitim düzeyine sahip olan katılımcı eşlerinden 1 tanesi önlisans mezunu, 6 tanesi lisans mezunu, 4 tanesi yüksek lisans mezunu, 1 tanesi ise doktora mezunudur. Katılımcı eşlerinin aylık gelir durumları 2700₺ ile 20 000₺ arasında değişkenlik göstermektedir. Evli olan 12 katılımcıdan 4 tanesinin çocuğu bulunmamaktadır. 6 tanesi 1 çocuğa sahip olmakla birlikte 2 tanesinin de 2 çocuğu bulunmaktadır. Yani katılımcıların sahip olduğu en fazla çocuk sayısı ikidir.

3.6.Araştırmanın Veri Analizi

Araştırma sonuçları betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Betimsel analiz görüşme çözümlemelerindeki ifadelerde, kullanılan dilde, kelimelerde, diyalogların yapı ve özelliklerinde herhangi bir değişiklik yapmadan katılımcıların ifadelerini doğrudan alıntılayarak veri çözümlemeyi ifade etmektedir (Kümbetoğlu, 2012: s. 154). Bu analiz türünün başlıca amacı elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulmasıdır. Bu amaca hizmet etmek için ise dört aşamalı bir süreç izlenmektedir. Birinci aşama *veri analizi için bir çerçeve oluşturulması* sürecidir. Bu çerçeve araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden veya görüşme ve/veya gözlem sürecinden yola çıkarak oluşturulur. Çerçevenin oluşması ile verilerin hangi temalar altında sunulacağı belirlenmiş

olmaktadır. İkinci aşama, bir önceki aşamada *belirlenen çerçeveye göre verilerin işlenmesi* sürecidir. Bu aşamada verilerin tek tek okunularak seçilmesi, böylelikle de anlamlı ve mantıklı bir biçimde düzenlenerek bir araya getirilmesi söz konusudur. Ayrıca bu aşamada sonuçlar yazılırken kullanılacak olan doğrudan alıntılar da belirlenmektedir. Üçüncü aşama, elde edilen *verilerin anlaşılır ve okunabilir bir dille tanımlandığı* ve gerekli görülen yerlerde doğrudan alıntılarla desteklendiği süreci ifade etmektedir. Son aşama ise bir önceki aşamada tanımlanan *verilerin açıklanıp kendi aralarında ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması*nın yapıldığı aşamadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: s. 240).

Araştırmada ayrıntılı bir literatür taraması sonucunda oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmaya katılmayı kabul eden 24 katılımcıya derinlemesine mülakat tekniği ile uygulanmıştır. Derinlemesine mülakatlar katılımcıların onayları doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. 1 katılımcının görüşme sürecinde ses kayıt cihazının kullanılmasını onaylamaması sonucunda katılımcının kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevaplar, araştırmacı tarafından yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Diğer 23 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda toplam; 1216 dakikalık ses kaydı elde edilmiştir. En uzun görüşme 1 saat 53 dakika, en kısa görüşme 28 dakika sürmüştür. Görüşmeler tamamlandıktan sonra katılımcılar ile yapılan derinlemesine mülakatlar araştırmacı tarafından yazıya geçirilmiştir. Verilerin analizinde kolaylık sağlamak adına verilerin ham dökümünün tamamı nitel veri analiz programlarından biri olan MAXQDA 20 programına aktarılmıştır. Aktarılan veriler tek tek okunmuş ve yapılan okuma sonucunda genel hatlarıyla kodlar oluşturulmuştur. Metinleri okuma sürecinde kodların düzenlenmesi aşamasına gelindiğinde kolaylık sağlaması adına hatırlatıcı notlar alınmıştır. Bütün metinler okunup ilk kodlama tamamlandıktan sonra veri seti tekrar tekrar okunarak kodlamalara son şekli verilmiş ve temalar oluşturulmuştur. Araştırma öncesinde yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulardan yola çıkarak düşünülen temalara araştırma sürecinde elde edilen bilgiler ile yeni temalar eklenmiştir. Böylelikle araştırma sonunda araştırmanın amacına uygun olarak ana temalar ve ana temaların altında alt temalar oluşturulmuş; katılımcıların ifadelerinde değişiklik yapmadan doğrudan alıntılara yer verilmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

3.7.Araştırmanın Etiği

İnsanların dahil olduğu her tür araştırmada araştırmacının çalışmaya dahil ettiği kişilerin haklarını korumak adına bir dizi etik ilke ve kurala uyması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: s. 107). Yapılan araştırmada araştırma önerisinin kabulü sonrasında İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 10.04.2019 tarih ve 2020/15 sayılı etik onay alınmıştır. Ayrıca Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılarla görüşme yapabilmek için Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğünden resmi izin alınmıştır.

Nitel yöntemin kullanıldığı bu araştırmada araştırmaya dahil edilen kişilerin ifadelerine ayrıntılı olarak yer verildiği için katılımcıların kişisel bilgilerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla katılımcılarla yapılacak olan görüşmeler öncesinde araştırmanın konusu, süresi, neyi amaçladığı ve içeriğine ilişkin açıklamaların yer aldığı "Aydınlatılmış Onam Formu" aracılığı ile yüz yüze görüşme yapılan katılımcılardan imzalı olarak, Skype uygulaması aracılığı ile görüşme yapılan katılımcılardan ise sözlü olarak araştırmaya katılım ve yapılan görüşmelerin kaydedilmesi konusunda rıza alınmıştır. Ayrıca katılımcılara görüşme sürecinde alınacak bilgilerin, isim ve adres bilgileri gizlenerek ve kişilik hakları gözetilerek sadece araştırma kapsamında kullanılacağı söylenerek ve araştırmanın herhangi bir aşamasında çekilme haklarının bulunduğu belirtilerek araştırmacı ile katılımcı arasında güven ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerde görüşmenin akışına uygun olarak katılımcılara ek bazı sorular sorularak konunun derinleştirilmesi sağlanmış, görüşmenin bazı aşamalarında ise katılımcıların ifadelerine müdahale etmeden etkin bir dinleme yapılmıştır.

Görüşmeyi kabul eden katılımcıların gerçek isimleri çalışma içerisinde kullanılmamış olup her birine başka isimler verilmiştir. Verilen isimlerin seçiminde Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün verilerine göre Türkiye'de en çok kullanılan kadın ve erkek isimleri dikkate alınmış ve sıklıkla kullanılan isimler içerisinden rastgele seçimler yapılmıştır. Ayrıca gizliliği korumak adına katılımcıların kendi isimlerinin yanı sıra birebir hangi adliyede çalıştıklarına da araştırmada yer verilmemiştir.

4.BULGULAR

Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, çalışma sürecinde edindikleri deneyimlerin, evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın bulguları, sosyal çalışmacılarla yapılan görüşmeler yoluyla belirlenen dört (4) kategori ve her kategorinin altında yer alan ana ve alt temalar üzerinden değerlendirilecektir. Bu kapsamda, öncelikle sosyal çalışmacıların iş durumu ve çalışma alanlarına ilişkin olarak aktardıkları bilgilerin yer aldığı ilk kategorinin ardından sırasıyla; sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumlarına ilişkin düşünce ve görüşleri, boşanma hakkındaki değerlendirmeleri üzerinde durulacaktır.

Araştırma bulguları ve bunlara ilişkin yorumlar aktarılırken araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların ifadelerine bağlı kalınmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca katılımcıların gerçek isimleri çalışma içerisinde kullanılmamış olup her birine başka kod isimler verilmiş ve katılımcıların ifadelerinden sonra parantez içinde kod isimleri, medeni halleri ve yaşlarına ilişkin bilgiler yer almıştır.

4.1.İş Durumu ve Çalışma Alanı

Bu kategori; sosyal çalışmacıların iş çerçeveleri, yaptıkları işin sosyal hayatlarına etki durumu ve çalıştıkları alandan memnuniyet derecelerini içeren 3 ana tema altında değerlendirilecektir. Değerlendirme yapılırken, iş çerçevesi ana teması; bireysel görüşmeler yapmak ve rapor yazmak ve Aile Mahkemesi dışındaki ek görevler alt temaları; yapılan işin sosyal çalışmacıya etki durumu ana teması ise; gündelik hayata etki, aile ilişkilerine etki ve sosyal çevre ile ilişkilere etki alt temaları çerçevesinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

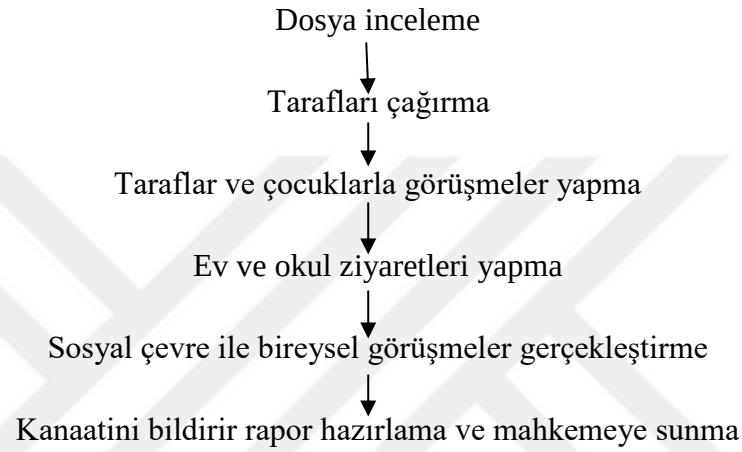
4.1.1.İş Çerçevesi

Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılar; velayet, velayet değişikliği, şahsi (kişisel) ilişki, evlat edinme ve evlilik birliği konularını içeren davalarda görevlendirildiklerini ancak evlat edinme ve evlilik birliğine ilişkin davalarda diğer konulara oranla daha az mesleki çalışma yürüttüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan birinin konuya ilişkin aktarımları şu şekildedir:

> *"Şimdi Aile Mahkemesinde çalıştığım için bize vakaların yönlendirilmesi velayet üzerine oluyo genellikle veya velayeti verilmeyen*

tarafla çocuk arasında şahsi ilişki, aynı zamanda evlat edinme, yine evlilik birliğinin devamının mümkün olup olmadığı şeklinde vakalarla çalışıyoruz. Aynı zamanda bunu genişletecek olursak; şahsi ilişkide mesela şahsi ilişkinin kaldırılması, ne şekilde kurulması gerektiği, bi uzman desteği ile birlikte verilip verilmemesi hususunda da yine ayrıntılı şekilde hazırladığımız raporlarımız da oluyo." (Meryem, 27, Bekar)

Katılımcıların söylemlerinden yapılan işin çerçevesine ilişkin şu başlıklarda çalışma yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır:

Sosyal çalışmaların, Adalet Bakanlığı bünyesinde yaptıkları iş sürecinin, kendilerine atanan dosyaları inceleme ile başladığı gözlenmiştir:

"*Öncelikle bize kalem personeli diyo ki bi tane dosya geldi. Sonra biz kaleme gidiyoruz. O dosyayı ister fiziki alıyoruz istersek de dosya numarasını not edip odaya dönüyoruz. Odada dosyayı UYAP'tan açıyoruz. Sonra dosyanın içeriğine bakıyoruz. Genelde ilk baktığımız şey duruşma tarihi ne zaman. Diyelim ki 2 ay sonra. İkinci baktığımız şey biz dosyayı duruşma tarihine mi yetiştireceğiz yoksa eğitim durumu veya yurt dışına çıkmak için bi muvafakat alma gibi bi durumu mu var daha önceki bi tarihe mi yetiştireceğiz diye onu anlamaya çalışıyoruz. Onu anladıktan sonra süremizi kavramış oluyoruz." (Ahmet, 31, Evli)*

Devam eden süreçte ilgili dosya kapsamında, tarafların kurum/kuruluşa davet edildiği belirtilmiştir:

"Diyelim ki duruşma tarihine iki hafta var. Bu iki hafta içinde tebligat yetişmeyeceği için tebligatta da şöyle bi hesaplama var. Bi hafta gidiş, bi hafta da o gittiğinin bize kaleme bildirilmesi etti 14. Bir hafta da kalemler bi gün belirliyorlar o gün tebligatları çıkış yaptırdıkları için en geç haftanın 7. günü olsa 21 gün sonra ben o tebligatı görmedim deme hakkı

kalmıyo. O yüzden 21 günü dikkate alarak tebligat gönderiyoruz ama duruşma tarihine 21 günden daha az zaman kaldıysa kalem müdürünün yanına gidip tarafın T.C. kimlik numarasını verip ordan üzerine kayıtlı iletişim bilgilerini alıp cep numaramızı da özele çevirip arıyoruz ve haber veriyoruz şu tarihte gel diye." (Ahmet, 31, Evli)

Yapılan davet sonrası belirlenen randevu günlerinde; davacı taraf, davalı taraf ve onların çocuk/çocukları ile ayrı ayrı bireysel görüşmeler gerçekleştirildiği ifade edilmiştir:

"O tarihte geldiklerinde de önce davacı ile görüşüyoruz yarım saatle bir buçuk saat arasında değişen bir sürede. Daha sonra dışarda bekleyen davalıyla görüşüyoruz. Daha sonra müşterek çocukla görüşüyoruz. Varsa diğer müşterek çocuklarla görüşüyoruz tek tek. Bu noktada bazı arkadaşlar anneyle çocuğu veyahutta babayla çocuğu almak isteyebiliyolar ama ben bunu nadiren yapıyorum çünkü benim elime bi veri vermiyo bu." (Ahmet, 31, Evli)

"Taraflarla ayrı ayrı görüşüyoruz. Dosyanın içeriğine göre gerek görürsek birlikte de alıyoruz. Çocukla görüşüyoruz." (Sibel, 39, Evli)

Mahkeme hakiminin talep etmesi sonucunda, bazı durumlarda ise uzmanın kendi inisiyatifi dahilinde; ev ve okul ziyaretleri yapıldığı, yapılan incelemeler sonucunda istenilen konu hakkında daha detaylı ve verilecek kanaati destekleyici veri elde edildiği, bu sayede de kanaat bildirmenin kolaylaştığı anlaşılmıştır:

"Bazen ev incelemesi yapıyoruz. Mesela velayetin değiştirilmesi davasında veya velayet konusunda çok ciddi anlamda çekişme varsa ben ev incelemesi yapıyorum. Hakim istemese dahi ben yapıyorum. Yani inisiyatif kullanıp yapıyorum yani. Her iki tarafın evlerinde sosyal inceleme yapıyorum. Bazen okula gidiyorum. Okulda inceleme yapıyorum. Çocuğun veya çocukların okullarına gidip ordaki öğretmenleriyle sınıf öğretmenleriyle, rehber öğretmenleriyle falan görüşüyorum." (Murat, 47, Bekar)

Ev ve okul ziyaretlerine ek olarak; aile ile temas halinde olan, konu hakkında bilgi alınabilecek kişilerle gerek yapılan ev incelemeleri sırasında gerekse de ilgili kişileri bağlı bulunulan adliyeye çağırarak sosyal çevre ile görüşmeler gerçekleştirildiği belirtilmiştir:

"*Yine oluşturacağımız kanaat yani bizden istenen kanaat çocuğun çevresinde olan kişilerle yani bu yakın çevresinden akraba çevresinden de*

olabilir veya okul çevresinden olabilir. Ordaki kişilerden de yardım alabiliyoruz. Mesela okul çevresinden dediğim bu okulun müdürü, rehberlik hocası, sınıf hocası veya çocuğun bi arkadaşı olabilir. Yani bizde orda istediğimiz konuda veriyi kimden elde edeceğimizi düşünüyorsak o alanda da bi bilgi alışverişi için başvurabiliriz." (Meryem, 27, Bekar)

"Hem davacı hem davalı tarafla hem çocuklarla gerekli gördüğümüz zaman işte öğretmenler olabiliyo, komşular olabiliyo, işte anneanne, babaanne, dede veya çocuğa bakmakta kimin destek olacağı söyleniyosa onlarla da görüşme de yapıyoruz. İşte üvey baba, üvey anne bile olabiliyo yani." (Aynur, 37, Bekar)

Yapılan görüşme ve incelemeler sonrasında ise; elde edilen bilgilerin raporlaştırıldığı ve mahkemeye sunulduğu gözlenmiştir:

"*Bütün bu verileri dikkate alarak yeni bir rapor formatı belirlendi. Ordaki boşluklara işte anne ... dedi. Baba ... dedi. Çocuk veya komşu bu konuda ... dedi diye dolduruyoruz. En son değerlendirme bölümünde de işte temel bakım verme, sosyal çevre desteği vs. bu başlıklar hakkında bende oluşan izlenimleri yazıyorum. En son sonuç olarak önerimi belirtiyorum çocuğun annede veya babada kalması gibi ve rapor haline geldikten sonra UYAP'tan gönderirsem e-imza ile eğer çıktı alırsam da 3 adet çıktı alıyorum ve bu 3 adet çıktıyı kaleme veriyorum." (Ahmet, 31, Bekar)*

Ayrıca raporlaştırma sırasında; uygun görülen tedbir kararlarına ve ailenin ihtiyacı doğrultusunda gerekli kurumlara yönlendirmesinin yapılmasına da yer verildiği vurgusu yapılmıştır:

"Onun dışında gerek görürsek tedbirler yazıyoruz o şekilde bir çalışma düzenimiz var ama hani tedbirlerin denetimi bizde değil hani çocuk mahkemesine gönderiliyo. Sonrası için de çok fazla bir bilgimiz yok. Hani sistem nedeni ile tekrar tekrar vakalarla çok fazla iç içe olamıyoruz. Bir değerlendirmesini yapamıyoruz." (Elif, 27, Bekar)

"Gerekli olması durumunda gerekli kurumlara yönlendirme yapılıyo. Aile danışmanlığı alması gereken çiftler olabiliyo çünkü çok ufak bi sebepten küçük bi anlaşmazlıktan oraya gelmiş olabiliyolar veya o noktaya kadar gelmişler gurur yapıp geri dönemeyebiliyolar. O noktalarda yardımcı olmaya çalışıyorum ama hani başka ne demeliyim bilemedim." (Hülya, 29, Evli)

Araştırma kapsamında, sosyal çalışmacıların Aile Mahkemelerinde yaptıkları işe ek olarak *"adli süreç içinde yer alan mağdur, tanık ve suça sürüklenen çocuklar ile*

cinsel suç, aile içi şiddet vs. mağdurları ve diğer kırılgan gruba dahil mağdurlarla uygun ortam ve yöntemle görüşme yapılmasını, mağdurların ikincil örselenmesinin önlenmesini, korunma ihtiyaçlarının tespitini ve ilgili hizmetlere yönlendirilmesini sağlamak üzere kurulan" (Adli Görüşme Odaları Yönetmeliği m.1) Adli Görüşme Odalarında da çalışma yürüttükleri anlaşılmıştır:

> *"Bi de şey var işte Adli Görüşme Odalarında bizim adliyede nöbet usulü oranın kendi uzmanları yok. Bütün uzmanlar sırayla orda nöbet tutuyoruz. O iş var bi de." (Aynur, 37, Bekar)*

Velayet, velayet değişimi davalarında veya boşanma sonrasında çocuklar ile ilgili verilen velayet kararları sonucunda, herhangi bir tarafın mahkeme kararıyla verilen çocukla kişisel ilişki şartlarına uymaması durumunda faaliyet gösteren çocuk teslimlerinde de aktif olarak görev alındığının altı çizilmiştir:

> *"Onun dışında çocuk teslimlerinde bulundum uzun bi süre. Onlar da icra kanalıyla yapılan, rapor hazırlamadığımız, sadece bilirkişi olarak hazır bulunduğumuz işte onu da uzun bir süre yaptım." (Emine, 33, Evli)*

Ayrıca, çocukların ifade vermeye hazır hale gelmelerine yardımcı olmak amacı ile duruşma sürecinde çocukların yanında bulunulduğu da katılımcılar tarafından belirtilmiştir:

> *"Duruşmada çocuk dinlenecekse, hakim dinleyecekse çocuğu duruşmaya hazırlayıp yanında eşlik etmek." (Fadime, 28, Bekar)*

4.1.2.Çalışma Alanından Memnuniyet

Araştırmaya katılan sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğunun, çalışma alanından memnun oldukları, bu memnuniyetin gelişmesinde; görüşlerine hakimler tarafından değer verilmesinin, yaptırım gücünün yüksek olmasının ve öğretici bir alan olmasının etkili olduğu anlaşılmıştır:

> *"Gerçekten çok mutluyum çünkü işimi seviyorum. Severek yapıyorum… Adalet Bakanlığında ben bizim mesleğimizin daha çok değer gördüğünü gördüm. Yani alanımıza değer veriliyo, görüşlerimize değer veriliyo… Mesleğime daha çok değer verildiğini görüyorum ve bu beni mutlu ediyo açıkçası ve Aile Mahkemesinde çalışmak da kendi yaşantım açısından biraz beni zorlasa da mutluyum ve severek yapıyorum işimi. Değer görmek de tabi ki motivasyonumuzu artırıyo." (Hayriye, 27, Bekar)*

"Yani açıkçası ben yaptığım işten memnunum. Hani öncesinde de Aile Mahkemesinde çalıştığım için çalışma şeklimizden, Aile Mahkemesinin çalışma şeklinden, Adalet Bakanlığında birazcık daha diğer bakanlıklara göre baktığımda hani birazcık daha baskın, hani insanlar üzerinde biraz daha yaptırım gücü yüksek bi pozisyonda da olduğumuz için açıkçası iyi buluyorum hani." (Ayşe, 30, Evli)

Aile Mahkemesi ile sosyal hizmet mesleğinin diğer çalışma alanları katılımcılar tarafından kıyaslandığında; Aile Mahkemelerinin mesleğin en konforlu alanı olduğu, diğer çalışma alanlarında ise görev tanımına uygun olmayan işler yapıldığı ve bütün dezavantajlı gruplara hizmet sunulması nedeni ile tek bir alana yoğunlaşılamadığı vurgusu yapılmıştır:

"Memnunum. En azından ne işle uğraştığım belli. Kiminle muhatap olacağım belli çünkü Sağlık Bakanlığında veya Aile Sosyal Politikalarda düzenli yaptığımız bi şey yok, çalışma alanı yok yani. Atıyorum bi gün yaşlılarla çalışırken, bi gün gençlerle çalışabiliyosun veya başka bi yerde görevlendirilebiliyosun ama Aile Mahkemesinde Aile Mahkemesi veya Çocuk Mahkemesi. Başka bi alternatifiniz yok." (Bayram, 37, Evli)

"Bana göre belki yanılıyorum ama sağlıkta da staj yaptığım için kimi sağlık diyebiliyo ama bana göre mesleğin en konforlu yerindeyiz." (Ahmet, 31, Evli)

Aile Mahkemesinde çalışıyor olmanın, katılımcıları mesleki doyuma ulaştırdığı şu açıklamalardan anlaşılmaktadır:

"Hani mesleki anlamda da düşündüğümde hani eğer ki burdaki yaptığım uygulamalar beni mesleki anlamda doyurmasa tabi ki bi şekilde hani zor da olsa başka alana geçmeye çalışırım ama o noktada düşündüğümde hani burdaki mesleki uygulamalarım da doyurucu aslında çünkü çocuğun kaderine dokunuyosunuz. Annesiyle veya babasıyla hangisiyle hayatını devam ettirmesinin daha uygun olacağına yönelik bi kanaat bildiriyosunuz." (Mustafa, 29, Evli)

Katılımcılar, alandan memnuniyetlerini dile getirmekle birlikte; belli bir yıldan sonra farklılık istediklerini, bu farklılığın da alanlar arası rotasyon ile sağlanabileceğini belirten katılımcılardan birinin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

"Yani şimdi şöyle kendimi özellikle adli sosyal hizmette Aile Mahkemeleri anlamında çok geliştirdiğime inanıyorum… Çok vaka gördüm bu güne kadar yani 13 yılda çok değişik vakalar gördüm. Yani bunun

yanında biz daha önceden Ceza Mahkemelerinde de duruşmalara falan çıkıyoduk. Savcılık ifade alımlarında olsun, Ağır Ceza Mahkemelerinde özellikle cinsel istismar davalarında falan… Bi de dediğim gibi işte problemli ailelerle karı kocalarla çalıştım. Ya artık belli bi şeyden sonra da artık insan rotasyon istiyo." (Murat, 47, Bekar)

Araştırmaya katılan sosyal çalışmacılara, başka bir alana geçme düşüncelerinin olup olmadığı sorulmuş; alınan cevaplardan bazı katılımcıların başka alana geçme düşüncelerinin olduğu ancak geçiş yapma konusunda bu zamana kadar herhangi bir girişimde bulunmadıkları anlaşılmıştır. Katılımcıları bu değişimden alıkoyan başlıca sebeplerin ise; geçiş işlemlerinin zor olması, risk almaktan kaçınma ve alışkanlıklarından vazgeçememe gibi etmenler olduğu fark edilmiştir:

"Her yılın sonunda o dosya sayımı görünce böyle bi tükenmişlik şeyine giriyorum. Başka alan derken çocuğa değil mesela hastanede mi çalışsaydım sonra düşünüyorum ki bizim mesleğin hepsi sosyal sorun. Bütün bu şeyden istifa edip keşke öğretmen olsaydım. Yeniden sınava mı girsem. Yaratıcı drama eğitmeniyim. Projemi teslim etsem de özelde mi çalışsam diyorum. Bunu her yılın sonunda diyorum… Değişiklik yapmama sebebim tabi ki maddi şartlar. Şey yani risk almamak, sıfırdan başlamak, yaşım olmuş artık 34. Hani şey olabilir artık işimi yaparım emekli olurum, tamamen işi bırakırsın." (Emine, 33, Evli)

"Ben biraz kişilik özelliği olarak böyle alışkanlıklarımı çok değiştiremiyorum. İyi kötü devam ediyorum. Hep öyle o yüzden. Değişikliğe çok açık olmadığım için açıkçası burda kalmaya devam ettim." (Hatice, 39, Evli)

"Eee şöyle yani şimdi Sağlık Bakanlığına geçmek için orada hani bi açık olması gerekiyo. Bu süreç yani benim boyumu aşan bi şey hani çok nasıl desem birebir nerdeyse bakanlık bünyesinde bu işi halletmek gerekiyo bana öyle geliyo. Belediye deseniz o da siyasi bir yönü olduğu için yine aynı şekilde hani. Biraz bu gibi geçişlerde adamın varsa geçersin mantığıyla düşünüyorum." (Ramazan, 26, Bekar)

Aile Mahkemesinde çalışmanın sağladığı genel bir memnuniyet halinin yanında; kontrol ve takip gücünün olmaması, prosedür ve yasalarla sınırlandırılma, yetki alanı dışına çıkamama gibi sebeplerle vakalara istenildiği ölçüde müdahalede bulunulamamasının ise katılımcıların çalışma arzularına olumsuz yönde yansıdığı şu sözlerle izah edilmiştir:

"İnsanları kontrol gücümüz yok. Hani bu açıdan da bi taraftan da yetersiz de kalındığını düşünüyorum. Mesela biz burda danışmanlık tedbirleri vs. yazıyoruz diyelim ki ama bunun kontrolü bizim tarafımızdan yapılmıyo. Başka bi bakanlığa paslanmış oluyo. Hani o aileyi, o süreci, o çocuğun değişimini biz gözlemleyemiyoruz. Hani bi daha o dosya bana gelirse yıllar sonra çok nadir o zaman görebiliyorum ama o da her zaman olan bi şey değil çok nadir hani ayda yılda bi kere gelebilecek bi durum. Hani bu açıdan da bi yetersizlik olduğunu görüyorum ama bunun sistem açısından bi yetersizlik olduğunu düşünüyorum hani bizim açımızdan değil. Bizim de sonuçta burda çizilmiş bazı sınırlarımız var." (Ayşe, 30, Evli)

"Teoride bazı şeylerin yapılması daha kolay gibi aksettiriliyo özellikle üniversitede eğitim gördüğünüz zaman hani bir vaka geldiği zaman direkt olarak Aile Sosyal'i arayın, ilgili valiliği arayın, Dayanışma Derneklerini arayın, vakıfları arayın ama tabi ki bu yasal çerçevede onlar için bizim ya yapabilecek prosedürler, yasal silsileler olmuyo veya bizim yetki alanımız dışına çıkıyo. O yüzden o bahsedildiği gibi hızlı bi sistem mekanizma yok yani." (Bayram, 37, Evli)

4.1.3.Yapılan İşin Sosyal Çalışmacıya Etki Durumu

Sosyal çalışmacılarla yapılan görüşmeler sonucunda, icra edilen işin sosyal çalışmacıların sosyal hayatlarına çeşitli şekillerde yansımaları olduğu görülmüştür. Bu yansımalar ise; gündelik hayatlarına etki durumu, aile ile ilişkilerine etki durumu ve sosyal çevre ile ilişkilerine etki durumu şeklindeki başlıklarla sınıflandırılmıştır.

4.1.3.1.Gündelik Hayata Etki

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğu, iş günü sonunda kendilerini yorgun hissettiklerini, bu yorgunluğa; adliye ortamının kalabalıklığı, sürekli olumsuz vakalar dinleme, görüşme süreci boyunca anlatılanları odaklanarak dinlemeye ve görüşme tekniklerine uygun sorular sormaya çalışma, görüşmeler bittikten sonra da düşünme ve sorgulama sürecinin devam etmesi gibi etmenlerin sebebiyet verdiğini söylemişlerdir:

"Çalıştığımız ortamın kalabalıklığı, insan yoğunluğu, vakaların hep olumsuz gelmesi, karşımıza gülen, güler yüzlü insanların gelmemesi, hani genel atmosfer beni yoruyor. Psikolojik anlamda yoruyor. Bu da bedensel bir yorgunluğa sanırım çeviriyor." (Cemile, 38, Evli)

"Çok görüşme yapmışsam kafam biraz dolu olabiliyo. Görüşme bittikten sonra yüksek ses tonuyla konuşabiliyorum… İster istemez biraz başımız ağrıyabiliyo o şekilde… Böyle atıyorum 6-7 kişiyle konuşmuşuz

görüşmüşüz ister istemez o gün biraz tükenebiliyoruz çünkü çok fazla odağınızı veriyosunuz, dikkat ediyosunuz. Yani yaptığınız normal sohbet gibi bi şey değil yani. Görüşme tekniklerini kullanıyosunuz. O yüzden biraz tükenebiliyorum yani." (Elif, 27, Bekar)

"Ya bazı iş günleri sonunda gerçekten hani ses tellerimin yorulduğunu hissediyorum böyle hani konuşurken sanki sustuğum zamanlarda bile kulağımda böyle sesler dolaşıyo gün boyu yaptığımız görüşmeler sonrasında." (Mustafa, 29, Evli)

"Bazen öyle vakalara gidiyorum ki yani gerçekten eve geldiğimde su bile içmek istemiyorum." (Songül, 26, Bekar)

Bazı zorlayıcı dosyalarda; kanaat bildirme konusunda kararsızlık yaşandığı, görüşme bittikten sonra verilecek olan karara ilişkin düşünme ve sorgulama sürecine belli bir süre devam edildiği, bu kararsızlığın ise sosyal çalışmacıların gündelik hayatlarına olumsuz şekilde yansıdığı anlaşılmıştır:

"Yani sistemi açık bıraktığım zamanlar oluyo… Daha fazla değişkeni olan, daha çetrefilli konularda ister istemez sistem çalışmaya devam ediyo. Yani o raporu yazmak normalde sık karşılaştığın vakaların raporunu yazmak benim için bi gündür yani otururum sabah akşama kadar takır takır yazar veririm o betimlememi veya değerlendirmemi ama öbür türlüsü olduğu zaman işin içinden çıkamadığınız zamanlar oluyo. Ya şöyle yapsam böyle olacak, böyle yapsam böyle olacak, devletin sunduğu imkanlar şunlar, acaba başka imkan sunulabilir mi vesaire gün içerisinde sizin kafanızda bu devam ediyo. Birilerine soruyosunuz, onlardan cevap alıyosunuz, bazen işte mesleki görüş alma ihtiyacı duyuyosunuz. Meslektaşlarınıza soruyosunuz. Bazen işte gerçekten kafayı kurcalıyo yakınlarınıza ya isim vermeden vesaire biliyosunuz o etik kuralları gizlilik ilkesi vesaire zaten elde tutuyorum bi tarafta onun dışında hani ufak tefek paylaşımlardan bi şey çıkıyo. O insanların da görüş ve algılarından bi şey çıkartmaya çalışıyosun veya algıda seçicilik dediğimiz noktada başka bi şey anlatılırken sende bi şey çağrıştırıyo ve o konu gündeme geliyo gibi gibi hani o sistemi kapatmayış ve hayatı etkileme kısmı evet oraya denk düşüyo." (Ali, 37, Evli)

Ayrıca katılımcıların ifadelerinden; iş hayatının etkilerinin özel hayata taşındığı, evde de işle ilgili düşünme ve sorgulama sürecine devam edildiği anlaşılmaktadır:

"Aile Mahkemesinin şöyle bi durumu var. Sürekli olarak kafanızda bi karar verme düşünceniz var. Hani burdan kalkıp 17.00'de mesain bitiyo evine gittiğinde bile ya bunu çok bilinçli bir şekilde düşünmesen bile ya işte şu çocuk nolacak, bak anneyle görüştüm anne de iyiydi ama baba da şöyle

dedi gibi sürekli bi işte taraflardan gelen telefonlar vesaire veya tarafa vermiyosanız telefonu avukatlardan gelen hani bir memur mantığıyla 17.00'de mesaim bitiyo gibi bi durum yok. Bu günlük yaşantını etkiliyo." (Gülsüm, 27, Bekar)

"Yani bazı dosyalarda evde işte bulaşık yıkarken bile saçma sapan bi anda yani onları düşünürken bulabiliyorum kendimi." (Hatice, 39, Evli)

Nitekim yukarıda ifade edilenlerin aksine, iş hayatı ile özel hayat ayrımı yaparak iş hayatının olumsuz etkilerini, özel hayatlarına yansıtmayan katılımcılardan birinin ifadeleri şu şekildedir:

"Ya ben genellikle işi işte bırakıyorum. Çok fazla iş özel hayatıma karışmadığı için herhangi bir sorun yaşamıyorum yani çünkü iş hayatıyla özel hayat tamamen farklıdır. Saat 17.00'de işten çıktığımız zaman, odanın kapısını kapadığımız zaman her şey orda kalıyo. Benim için burda özel hayatım başlıyo. Orda sosyal hizmet uzmanı, burda ailemin babası, eşimin eşi, kızımın babası oluyorum yani." (Bayram, 37, Evli)

Sürekli olarak, benzer içeriklere sahip olumsuz vakalar dinlemenin, belli bir çalışma süreci sonrasında duyarsızlaşmaya yol açtığı katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır:

"Konuşulan şeyler güzel ve sevgiye dair şeyler değil hani. Hep böyle yaşanmış olaylara yönelik hani. Hiçbir insanı mutlu etmeyecek şeyler hani bunları dinlemek. Hiç kimseyi mutlu etmez veya enerjisini yükseltmez. Sadece buna dayanıklılık artıyo süreçle birlikte bunu kaldırabiliyorsunuz. Doktor gibi hani nasıl doktorlar ameliyat yapa yapa bizde görüşme yapa yapa insanların şeyini üzerimize almıyoruz, alışıyoruz yani." (Ramazan, 26, Bekar)

"Yani ne biliyim aile içi şiddet vakaları artık o kadar yaygınlaştı ki bu ülkede veya aldatma ilişkisi veya orijin ailenin çekirdek aileye müdahaleleri, onun içerisinde yaşanan dinamiklerin hareketliliği vesairesi. Bunlara ilişkin bir sürü öykü dinliyosunuz ve yaşanmışlıklarla karşılaşıyosunuz. Bi yerden sonra açıkçası şöyle bi şey oluyo yabancılaşıyosunuz aslında duruma… Profesyonel bi duruş sergilemeye başlayabiliyosunuz." (Ali, 37, Evli)

Katılımcılar, gün içindeki tüm yorgunluğa rağmen taraflara ve onların çocuklarına yönelik olarak yapılan mesleki çalışmaların, bazı vakalarda kişiyi işe yaramışlık hissine sevk ettiğini ve böylelikle de iş gününü mutlu olarak

sonlandırdıklarını şu sözleri ile dile getirmişlerdir. Katılımcılardan birinin konuya ilişkin aktarımları şu şekildedir:

> *"Tüm gün çalışıyorum ama bazen bazı vakalarda gerçekten işe yaradığını yazdığınız raporun yaptığınız görüşmenin, belki görüşme sırasında bir çocuğun hani yüzünün güldüğünü görmek beni mutlu ediyor. İşe yaradığımı hissediyorum ve doyum sağlayarak eve gittiğim zamanlar da oluyor." (Cemile, 38, Evli)*

4.1.3.2.Aile İlişkilerine Etki

Çalışma sürecinde edinilen tecrübelerin sosyal çalışmacıların aile ilişkilerine en önemli katkısının aile içi iletişimin önemini daha iyi kavrama yönünde olduğu görülmüştür. Aile mahkemesinde çalışmaya başladıktan sonra aile içi iletiminin önemine yönelik farkındalıklarının daha da arttığını belirten katılımcılar, artan farkındalıkları sayesinde özel hayatlarında aile içi iletişim konusunda daha dikkatli davrandıklarına vurgu yapmışlardır:

> *"Hani ben çalışmadan önce ailemle çok fazla iletişim kuran birisi değildim. İletişim olarak hani günlük konuşma olur. Haftalık konuşma olur. Uzun veya kısa konuşma olabilir. Hani bakıyosun burda tarafların arasında iletişim kopukluğu falan var hani bundan ders çıkarıp kendi ailemle daha çok iletişim kurmamı sağladı." (Kadir, 27, Bekar)*

> *"Yani şöyle şimdi daha aslında çözüm odaklı olabiliyorum çünkü bütün gün bu tarz olaylarla muhatap oluyorum işte aile arası anlaşmazlıklar, ebeveynlerle çocuklar arasında anlaşmazlıklar. Bunlarla bütün gün muhatap olduğum için işin içinden nasıl çıkacağımı, kendim buna maruz kaldığımda da biraz daha iyi öğrenmeye başladım çünkü demin dedim ya hani bi kadın eşine şunu söylüyo aynı cevabı alıyo, diğer kadın da aynı cevabı alıyo. Demek ki burda ifadede bi sorun var. İnsanların artık nabza göre şerbet mi denir ne denir bilmiyorum ama aileme karşı da onların anlayabileceği dilden konuştuğumda daha sağlıklı bi iletişimimiz olduğunu gözlemledim." (Gülsüm, 27, Bekar)*

Yine çalışma hayatında edinilen tecrübelerin, katılımcılara, ebeveynlerine yol göstermeleri yönünde de birtakım katkılar sağladığı; bu sayede ise katılımcıların ebeveynleri arasındaki evlilik ilişkisinin olumlu bir gidişat sergilediği anlaşılmıştır:

> *"Ya ister istemez annem ve babam arasında yaşanan hala bugün var olan sıkıntılarda bile hani sen haklısın veya sen haksızsından ziyade şey oldu bende mesela gençler, işte gençler derim ben bizimkiler için gençler*

sen şunu yaptıysan sen de bunu yapacaksın hani bak böyle bi dengesizlik var ve bu gerçekten işe yarıyo yani ister istemez şey yapıyo en azından az bi şey babamı haklı gördüğüm zaman babam anneme şunu söyleyebiliyo 'O Aile Mahkemesinde çalışıyo o uzman sen ondan daha mı iyi bilecen.' veya annem tam tersini söyleyebiliyo. Hani böyle bi şey olabiliyo… Önceden küstükleri zaman 5 gün ayrı küs kalıyolarsa şuan yarım gün bile kalmıyolar belki bu onların yaşanmışlıkları ile alakalı bi şeydir. Benimle alakası yoktur. Tamamen kendimi iyi hissetmek için kendimde görüyorumdur belki ama etkim olduğunu düşünüyorum yani." (Songül, 26, Bekar)

Yukarıda ifade edilenlerin tersine Meryem ise; çalışma alanında evlilik ve aile hayatına ilişkin edindiği tecrübeleri ebeveynleri üzerinde uygulayamadığını, bu durumun ise kendisini değersizlik hissine sevk ederek yıprattığını aktarmıştır:

"Şu şekilde atıyorum ebeveynlerim arasında sorun var artık o kadar sorunla iç içeyiz ki katlanamıyosun. Önceden tamam göz kulak kapatıyodun ama yani ordaki babanın düştüğü durum, annenin düştüğü durum ki bunları birbirlerinin düşürdüğünü varsayarsak sizin için katlanılmaz, çekilmez bi hal alıyo yani boşansınlar bile diyebiliyosunuz yani çünkü öyle bi çıkış kapısı o sizin için o duruma geliyo. Yani önceden kanıksıyodun ama çalışırken mesela taraflara yol gösteren kişi konumundasın sen. Bunun çözüm yollarını biliyosun ama zaten meslekle ilgili lisansta da mesleği hiçbir zaman ailemize uygulayamayacağımız bize söylendi. Orda o vasfın varken o vasfını ailen üzerinde gerçekleştiremiyosun. Elin kolun bağlı kalıyo ya işte o insanı galiba katlanılamaz hale getiren duygu. Yani o vasfını en değerli gördüğün kişiler üzerinde kullanamıyosun. Yardım edemiyosun yani. O sorun onların sorunu sen dışarda kalıyosun… Bi şeyler yapabilme vasfına erişmişken bunları kendi ailen üzerinde uygulayamamak insanı o aşamada değersiz hissettiriyo. Bu da insanı yıpratıyo." (Meryem, 27, Bekar)

Aile mahkemesinde çalışıyor olmanın katılımcıların aile ilişkilerine birtakım katkılar sunmasının yanında, aile ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği durumlar da olmuştur. Bu durum bir katılımcı tarafından şu şekilde izah edilmiştir:

"Yani şöyle burdaki yorgunluğu elbette ki eve yansıtıyorum. Birlikte bir şey yapılması karşı taraf tarafından istenildiğinde bugün çok yorgunum hani oraya gitmeyelim veya herhangi bir aktivite yapmayı ertelemek gibi o anlamda olumsuz etkileri oluyo. Bi de şöyle bi olumsuz etkisini ben hissediyorum. Burda çok yorulduğumda veya fazla görüşme yaptığımda artık konuşmak istemiyorum. Hani bi süre kimseyle evde eşimle veya başka misafir veya tanıdık varsa çok iletişim kurmak yerine sakin bi ortamda biraz böyle kafa dinlemek istiyorum. O anlamda hani biraz iletişimi de kesmiş

oluyo ama en azından bi yarım saat bi saat kendime zaman ayırmak istiyorum dinlenmek adına." (Cemile, 38, Evli)

Aynur, aile mahkemesinde çalışmaya başladıktan sonra insanlara karşı tahammül seviyesinin düştüğüne ve yaşanan olaylar karşısında daha çabuk sinirlenebildiğine vurgu yapmıştır:

"Ya biraz şey sanırım böyle benim işte hani dedim ya az insan tercih ediyorum çünkü burdaki insanlarla sürekli muhatap olmaktan o kadar sıkıldım ki biraz böyle sabır noktam, toleransım düştüğü için hani aileme karşı veya herhangi bir insana karşı böyle daha çabuk sinirlendiğim için tabi o anlamda olumsuz etkileri oluyo. O anlık çabama bağlı. Hani o an ne kadar tahammül edebileceğime bağlı." (Aynur, 37, Bekar)

Songül ise, çalışma alanının etkisi ile evliliğe bakış açısının olumsuz yönde değiştiğini, bu durumun ailesinde korku ve endişeye yol açtığını şu sözleri ile belirtmiştir:

"Şöyle bi şey var benim evliliğe bakış açımın değiştiğini ailem farkediyo ve bu ailemin hiç hoşuna gitmiyor. Yani ailem bu konuda sıkıntıya girmiş durumda şuan sorsanız deseniz kaç yaşındasınız hani ben 25-26 yaşındayım hani hala çok gencim küçüğüm vs. falan ama işte ailemde böyle bi korku oluştuğunun farkındayım yani. Babam şunu bile dedi hani 'Çok gezme şimdi sen bireyselliğe çok alışırsın da daha sonra evlenmek istemezsin kısıtlanmaya gelmezsin.' Ee yani baba yani mantığı oluyo da yani işte bu anlamda ailem şey diyo keşke çocuk mahkemesinde çalışsaydın. Ee o zaman da çocuğa olumsuz bakacaktım anne mantığı oluyo." (Songül, 26, Bekar)

Ayrıca katılımcılar, Aile Mahkemesinde çalışmaya başladıktan sonra vakalardan edindikleri tecrübelerle, bireyselleşmenin öneminin farkına vardıklarını ve ailesi ile ilişkileri noktasında belirli sınırlar çizdiklerini ve o sınırlar etrafında hareket ettiklerini ifade etmişlerdir:

"Aile içi ilişkilerimde şimdi ben kendi aileme baktığımda öncesinde şunu görüyorum ya benim yaşımda bi çok insan öyledir. İşte üniversiteye gitmek için evinden ayrılıyosun 18 yaşında, işe giriyosun vesaire. Sonrasında aile evine hani tatillerde, belli aralıklarda dönüyosun ve onlar seni 17-18 yaşındaki en son halinle hatırlıyolar. Ama sen o süreçte değişmiş oluyosun, yetişkin oluyosun bir sürü şey yaşıyosun. Dolayısıyla bu Aile Mahkemesinde çalıştıkça şunu çözdüm hani aileler çocuklarının hayatına aslında çok müdahil olmaya çalışıyolar. Yani kendi hayallerindeki kişiyi

yaratmaya çalışıyolar ve onların hayali doğrultusunda ilerlemeni istiyolar ve bu Aile Mahkemesinden sonra şu bilincim oldu. Ben ayrı bi bireyim, sen ayrı bi bireysin ve ben senin hayallerini gerçekleştirmek için bu dünyada değilim gibi bi sınır çatışmamız oldu." (Gülsüm, 27, Bekar)

"Herkesin kendi haddini ve sınırını bilmesi noktasında olumlu etkileri oldu. Hani kendimin de ailemden bireyselleşmem üzerinde onlara karşı oluşturmam gereken mesafeyi, kimin nerede duracağını, kendimin nerede duracağını bunları belirledim. Bu noktada bana faydası oldu." (Ramazan, 26, Bekar)

Hayriye, çalışma hayatının etkilerini aile hayatına yansıtmamaya ve ailesi ile iş dışında konular konuşmaya çalıştığını çünkü ailesinin çalışma hayatında edindiği vaka örneklerinden olumsuz şekilde etkilendiklerini söylemiştir:

"Aileme bu konularla ilgili bi şey anlattığımda onlar çok fazla görmedikleri için hani ailemde çok fazla boşanan yok. Sadece televizyondan duydukları kadarıyla bu olayların içerisindeler biraz. Ben böyle çocuklarla ilgili bi şey anlatmaya başladığımda aşırı canları sıkılıyo. Hatta annemin böyle 'Tamam tamam devam etme dinlemek istemiyorum' dediği oldu. O yüzden ayrı yaşıyorum ve telefonda da işi bi kenara bırakarak daha çok hani kendimizle alakalı konuşmaya çalışıyorum." (Hayriye, 27, Bekar)

4.1.3.3.Sosyal Çevre ile İlişkilere Etki

Görüşme yapılan sosyal çalışmacıların çoğu; sosyal çevreleri ile bir araya geldiklerinde, konunun dönüp dolaşıp yaptıkları için içeriğine geldiğini çünkü yapılan işin sosyal çevrede ilgi uyandırdığını, kendilerine sürekli yaptıkları işle ilgili merak içeren soruların yöneltildiğini ve yapılan işin sosyal çevre ile ilişkilerde sohbet konusu haline gelebildiğini ifade etmişlerdir. Yapılan işin sosyal çevrede merak uyandırması durumunu ise bazı sosyal çalışmacılar olumlu olarak nitelendirirken bazılarının duruma karşı olumsuz bir tutum sergiledikleri görülmüştür:

"Hani dişçi biri veyahut bi avukat yanınıza geldiğinde hemen şey olur ya bi şey sormak istersin. Bir doktor arkadaşın var veya tıp okuyo öğrenci. Aynı duygu. 'Yav ben de hanımla şu konuda tartışıyorum.' Mesleğimi söyledikten sonra hemen bi şekilde o karşıdaki kişi de sana evliliğindeki bi sorunu çözebileceğimi zannederek ama ben de terapi eğitimi yok. Yani her sorunu çözebilme eğitimi yok. Ha öyle miydi, şöyle miydi falan. Dertleşiyoruz öyle oluyo. Konu ama buraya kayıyo atıyorum mesela futboldan konuşacaz konuşamıyoruz, dinden konuşacaz konuşamıyoruz buraya kayıyo konu." (Ahmet, 31, Evli)

"Bi ortamda sohbet ediyosun sonra konu velayetlere geliyo, sonra birisinin tanıdığı boşanıyomuş. Kime veririz, nasıl, hangi şartlarda verilir tabi milletin çok ilgisini çekiyo bi de farklı ya onlara göre. Ya bana işte hemen şeyi sorarlar nasıl oldu, en ilginç vakan hangisiydi, neler görüyosun falan. Onların dikkatini çekiyo tabi veya çok böyle ağır bi vaka anlattığında da şey yapıyolar 'hayır anlatma anlatma sen nasıl baş ediyosun, biz bunu hiç yapamazdık' falan bi de öyle diyolar yani şaşırıyolar benim mesleğime ve işime öyle diyim." (Emine, 33, Evli)

Katılımcılar, çalışma alanında edindikleri bilgi birikimi sonucunda, sosyal çevrelerinin evlilik ve aile yapılarında gözlemledikleri sorunlara ilişkin, onlara tavsiye verdiklerini veya çevreden gelebilecek olası tehlikelere karşı yakın çevrelerini uyardıklarını söylemişlerdir:

"Yakın çevremde nasıl desem bu konularla ilgili bana sorup benim görüşümü alan insanlar çok fazla oluyo… Benim mesela yakın çevremdeki insanların aile yapılarını veya bir aileyi görüp hani boşanmayan ama normal bir aileyi görüp oradaki dinamikleri daha çabuk anlıyorum hani nedir ne değildir. Yani çözümleme yeteneğime hani diğer insanlara yol gösterme noktasında çok büyük katkıları oldu." (Ramazan, 26, Bekar)

"Beni etkileyen 2-3 vaka olmuştur… O vakalar konusunda etrafımdaki kişileri hani uyarırım. Mesela ablamın iki çocuğu var onunla ilgili onu uyarırım. Bak şöyle oluyo, böyle oluyo, hani bunlar da yaşanıyo, buna dikkat etmelisin gibi uyardığım olmuştur." (Aynur, 37, Bekar)

Yukarıda ifade edilenlerin tersine Aile Mahkemesinde çalışma sürecinde edindiği bilgi birikimini sosyal çevresine aktarmak veya sosyal çevresinde gözlemlediği sorun alanına ilişkin onları uyarmak istediğinde; bu durumun sosyal çevresinde ters etki yarattığını, sosyal ortamda sevimsiz gözükebildiklerini, dışlanabildiklerini veya söylemlerinin karşısındaki kişilere saçma gelebildiğini vurgulayan katılımcılar da olmuştur:

"Taraflar geliyor sen onlara davranışlarının doğru ebeveyn davranışı olmadığı hakkında bilgilendirmeler yapıyorsun. Aslında bir taraftan kendini de değerlendiriyorsun veya çevrendeki ebeveynleri, yakın olan akrabalarını da vesaire. Ebeveynleri bazen bir değerlendirme şeyi geliyor içimden. Bu da mesela ben bir kuzenimin çocuğuna olan davranışını olumsuz gördüm yani o şekilde davranmasını uygun görmedim ve bunu ona dile getirdim bu şekilde yapma, çocuğa bu şekilde davranma vesaire gibi ve şöyle bir tepki aldım; 'Sen de çocuğun olunca görürsün, senin çocuğun olduğunda sen öyle yapma.' Hani şöyle bir etkisi oluyor uzman olduğun

kişiliğini dışarıda bırakman gerekiyor aslında ama bir taraftan da ona müdahalede bulunmak istiyorsun. En yakının, o senin tanıdığın insan, ona faydalı olmaya çalışıyorsun ama bazen ters tepebiliyor." (Zeliha, 26, Bekar)

"Mesela işte cinsel istismar mağdurları ile vs. ile karşılaşabiliyoruz. Dolayısıyla biraz böyle algımız açık oluyo. Farkındalığımız yüksek oluyo ve yakınlarımız, arkadaşlarımız vs. bu konularla ilgili işte tutumları, yaklaşımları biraz beni huzursuz ediyo mesela buna tahammül edemiyorum. Uyarmak zorunda kalıyorum. Uyarınca sevimsiz durumlar yaşanabiliyo. Ya arkadaşlarımla yaşadığım olmuştu. Aman ya sen de çok kaygılısın. Aman ya sen de şöylesin gibi şeylerle karşılaştığım oluyo." (Hatice, 39, Evli)

Yine Aile Mahkemesinde çalışmak, katılımcıların insanlara olan bakış açılarında değişikliğe gitmelerini sağlamıştır:

"Ya şöyle tabi ki yine dosyaların içeriğine gelecem bu arada çünkü öncelikle ön yargılarımı yıktığımı düşünüyorum zaten bizim meslekte olmaması gereken bi şey ama biz insanız tabi ki bu her insanda olabilecek bi şey. Ben şunu gördüm sosyoekonomik düzeyi daha düşük olan insandan beklentilerimizle sosyoekonomik düzeyi daha yüksek olan insandan beklentilerimiz farklıdır bi kere benim görüşüm. Ama dosyalardan görüşme yaptığım insanlardan çok böyle düşük gelirli, kültürel seviyesi düşük insanlardan hiç beklemeyeceğim tavırlar gördüm mesela, hiç beklemeyeceğim iletişim becerileri gördüm. Sosyoekonomik düzeyi daha yüksek olan insandan da duruma verdiği tepkileri çok fazla yani beni hayal kırıklığına uğrattığını gördüm aslında. Bunun benim kesinlikle insanlara olan bakış açımı yıktığını düşünüyorum. Sadece ekonomik düzeyi örnek verdim ama aklıma gelen bunlar. Bu şekilde önyargımı aştığımı ve insanlara olan bakış açımı değiştirdiğini düşünüyorum. O şekilde olumlu yanı bu olabilir yani benim için." (Hayriye, 27, Bekar)

Aile mahkemesinde çalışmanın, katılımcılara insanları daha iyi tanıma ve analiz etme gibi konularda fayda sağladığı görülmüştür:

"Sosyal hayatım üzerinde şu şekilde dediğim gibi yılda 70 dosya veya üzerinde bi iş yükümüz oluyo. Bu da taraf ve çocuk bazından baktığımızda yılda 200'ün üzerinde bi insanla bir araya gelmemize, farklı vakalar, farklı durumlarla karşılaşmamıza neden oluyo. Biraz insanları tanıma yani ordaki söylemlerinden veya hareketlerinden bi şeyler çıkarma yani bi karakter analizi yapma gücüne mi sahip oluyoruz diyim bi vasfına mı erişiyoruz diyim öyle bi yararı oluyo. Yine sosyal yaşantıma da ben bunu biraz yansıtıyorum gibi yani yaptığım görüşmelerde bi profil oluşuyo mesela kafamda aaa bu insanla bi şey yapılır veya yapılmaz diye kendimce kanaat

oluşturuyorum. Bilmiyorum ne kadar doğru ne kadar yanlış ama yanıldığım da olmadı bu zamana kadar." (Meryem, 27, Bekar)

Yapılan iş katılımcıların sosyal hayatlarına olumlu birtakım katkılar sağladığı gibi olumsuz durumlara da yol açmıştır. Bu durumlardan birinin çalışma yaşamı ile birlikte ortaya çıkan ve katılımcıların sosyal hayatlarına olumsuz şekilde yansıyan "tükenmişlik" olduğu görülmüştür:

"Az önce bahsettiğimiz yorgunluk bende hiç bi şey yapmama isteği uyandırıyor. Özellikle son 1-2 yıldır bunu çok fazla hissediyorum. Mesleki anlamda da tükenmişlik yaşadığımı hissediyorum. Dolayısıyla sosyal yaşamıma aile yaşamıma yansıyo." (Cemile, 38, Evli)

Benzer şekilde sürekli olarak olumsuz vakalara maruz kalmanın insanlardan kaçış, yalnızlığı tercih etme ve daha az iletişim kurma isteğine de yol açtığı dikkat çekmiştir:

"Olumsuz anlamda şöyle etkiliyo. İnsanlardan artık kaçmaya başladım. Hani dert dinlemek istemiyorum işte insanların yanında. İstemiyorum ama dinliyorum tabi ki yardımcı oluyorum. Mesela arkadaşım şuan Almanya'da bi arkadaşımın kuzeninin çocuklarını aldılar daha geçen hafta bayağı sosyal medyada. Hani ona kadar insanlar danıştığında yardımcı oluyoruz ama ben artık sosyal hayatımda daha böyle yalnız, daha bireysel veya daha küçük gruplarla yapılacak sosyal aktivitelerde, etkinliklerde veya bi yere gittiğimde daha az insanın olduğu yerleri tercih ediyorum. Etkisi böyle artık bıkkınlık geldi insanlarla iletişimden." (Aynur, 37, Bekar)

Katılımcılara çalışma yaşamının, sosyal hayata olumsuz etkilerinin üstesinden gelmek için kullandıkları baş etme mekanizmaları sorulduğunda; sosyal çalışmacılar, işin olumsuz etkileri ile hobi, spor, boş zaman aktiviteleri yaparak veya sosyal çevre ile konu hakkında paylaşımda bulunarak baş ettiklerini ifade etmişlerdir:

"Spor yapıyorum, yoga yapıyorum. Bunlarda genelde hep bireysel hani küçük gruplarla yapılacak olanları seçtim. Onlar da bana yetiyo. Gayet iyi geliyo." (Aynur, 37, Bekar)

"Yani bunu zaten çevremdeki kişilerde mesleğimden insanlar olduğu için onlarla paylaşma veya hobilerimle ilgilenme işte bu müzik dinleme olabilir, dışarı çıkma olabilir bu şekilde kafamı dağıtıyorum diyelim." (Meryem, 27, Bekar)

"Yani genel anlamda hani iş anlamında veya atıyorum mesela çok fazla görüşme yaptığım bi günün sonunda burda Atatürk Ormanı var mesela yürüyüşe çıkarım, kitap okurum, bi şeyle uğraşırım, ev içerisinde kendime uğraşacak bi şey bulurum, yemek yaparım. Yani çok bunalırsam çok sık seyahat etmeyi çok seviyorum. Sık sık seyehat ediyorum." (Elif, 27, Bekar)

Aynı zamanda araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılar, iş hayatları ile sosyal hayatlarını birbirinden ayırmaya çalışarak, iş dışında iş ile ilgili konular hakkında konuşmamaya özen göstererek, çalışma yaşamının olumsuz etkileri ile baş etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan birinin konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

"Adliyedeki Hülya ile ev hayatındaki Hülya'yı ayrıştırmaya çalışıyorum. Ben orda sosyal hizmet uzmanıyım, burda Hülya'yım. O ikisini keskin bir çizgiyle ayırmaya çalışıyorum. Yani faydalı olanları elbette alıyorum ama olumsuz etkileri almamaya çalışıyorum. Onları alırsam çünkü sosyal hayatım mahvolur çünkü çok sorunlu gruplarla çalışıyoruz biz sorunu olan insanlarla o yüzden." (Hülya, 29, Evli)

Cemile, iş hayatı ile sosyal hayatını ayrıştırmaya çalıştığını, ancak bu konuda başarılı olamadığı için profesyonel anlamda destek alarak çalışma yaşamının olumsuz etkileri ile baş etmeye çalıştığını şu cümlelerle açıklamıştır:

Eve gittiğimde aslında bu iş mevzularını düşünmemeye gayret ediyorum. Başka şeylerle ilgilenmek istiyorum. Ama artık baş edemediğimi hissediyorum ve psikolojik destek almaya başladım. (Cemile, 38, Evli)

Katılımcılar, çalışmaya ilk başladıkları zamanlarda işin sosyal hayata etkilerini daha fazla hissettiklerini ancak zamanla çalışma yaşamına adapte olduklarını ve çalışma yaşamının sosyal hayata olumsuz etkilerini çok fazla hissetmediklerini dile getirmişlerdir. Elif, konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

"Yani şöyle zaman içerisinde oldu galiba. Her şeye zamanla alışıyoruz galiba. İster istemez atıyorum ilk işe başladığımızda hani evet üniversitede görüyoruz hep mağdur kadın, şiddet, hani şiddet türleri vs. görüyosunuz bunları ister istemez alana çıktığımızda ilk karşılaştığınızda evet gerçekten kanlı canlı bi örneğini görüyoruz. İlk olarak etkileniyoduk. Zaman içerisinde kadınlar şiddete uğradım dediğinde etkileniyodum ama bi süre sonra ister istemez hani bunu çok fazla duyduğunuzda hayatta da böyledir çok fazla deneyimlediğinizde artık alışıyosunuz ister istemez maalesef ki. Bi süre sonra alışıyorum ve en son sadece şeyi hatırlıyorum bi

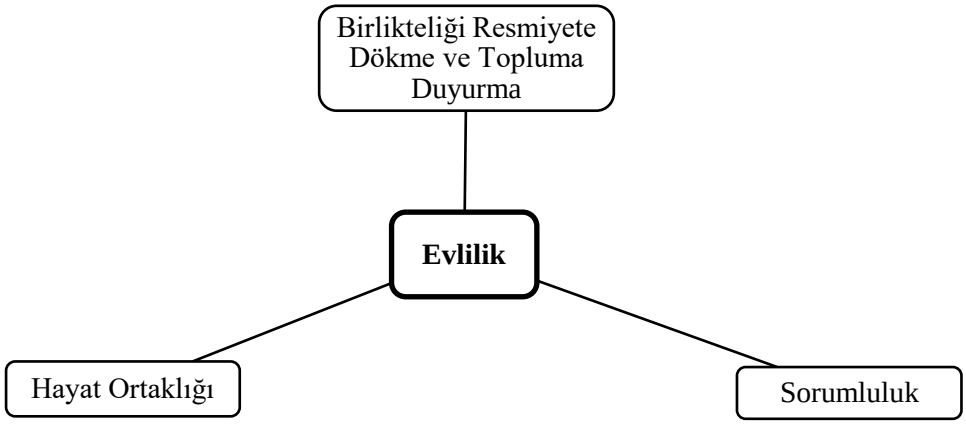
kadın kafatasındaki bi kemiğinin çatladığını söyledi. En son hani o aklımda kaldı. Onun dışında açıkçası deneyimleye deneyimleye bi süre sonra bunlara alışıyoruz. Bi süre sonra hani çok etkilediğini hissettiğimde mesela benim ev arkadaşım da bi sosyal hizmet uzmanı. O Sağlık Bakanlığında çalışıyo. Yani işe ilk başladığım zamanlarda etkilendiğim zaman ona anlattığımı fark ettim. İşte hani böyle bi vaka vardı diyip üzüntümden bahsettiğimde hani sonradan şunu farkettim. Hani onun böyle bi vakası yok. O çok fazla bi krize girmiyo. Sağlık Bakanlığında çalışıyo sonuç itibari ile ve ona da bunları yaşatmam gerekmiyo. Hani bi süre sonra her şeyin sistemin içerisinde bi şekilde çözülebileceği yönünde bi inanca kapıldım açıkçası. Artık eskisi kadar düşünmüyorum. Müdahale edebildiğim şeyleri yapıyorum gerisini bırakıyorum yani bu şekilde." (Elif, 27, Bekar)

4.2.Evlilik

Evlilik konusu; evlilik tanımları, sağlıklı evlilik için temel ilkeler, çocuğa atfedilen anlam, çalışma alanının çocuk sahibi olmaya ilişkin düşüncelere etkisi, Aile Mahkemesinin evlilik ve aile kurumuna bakışa etkileri ve evlenme aşamasında veya evli olanlara tavsiyeler olmak üzere 6 tema ve onları detaylandırmak için kullanılan 13 alt tema çerçevesinde ele alınmıştır.

4.2.1.Evlilik Tanımları

Yapılan görüşmelerde, evliliği nasıl algıladıklarını anlamak için katılımcılardan evlilik tanımı yapmaları istenilmiştir. Yapılan tanımlamalarda evliliğe en fazla atıf, hayat ortaklığı yönünde yapılmıştır. Bunun yanında; birlikteliği resmiyete dökme ve topluma duyurma, sorumluluk gibi anlamlar da evlilik denilince akla en çok gelen tanımlamalar arasında yer almıştır.

Şekil 4.2.1-1: Evliliğe İlişkin Tanımlamalar Grafiği.

4.2.1.1.Hayat Ortaklığı

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğu, evliliği; birbirini seven, birbirine değer veren ve birbiri ile anlaşan iki insanın hayat ortaklığı kurması olarak tanımlamışlardır:

> *"Yani bence birbirine değer veren, birbirini seven iki insanın birbirlerinin hatalarını, yanlışlarını, hani karakterini, huylarını, mizacını kabul ederek aynı evde yaşaması gibi geliyo bana. Yani bi arkadaş gibi, birbirine değer veren iki insan gibi aynı zamanda. Bir arada aynı çatı altında yaşaması gibi geliyo." (Elif, 27, Bekar)*

> *"Aslında genel bi tanımla birbirini seven iki kişinin bir hayat ortaklığı kurması, sonrasında ise sevgiyi dikkate almaksızın bu ortaklığı devam ettirme çabası çünkü sevgi bazen artar bazen azalır sönmediği sürece problem yoktur." (Ahmet, 31, Evli)*

> *"İki farklı bireyin artılarıyla, eksileriyle bir araya gelip bir hayat kurması, bir aile kurması. Kurduktan sonra da o aileyi koruması ve bunu başarıyla da yürütebilmesi." (Sibel, 39, Evli)*

Benzer şekilde evlilik, hayatını birleştiren iki insanın her konuda paylaşım içerisinde olması olarak nitelendirilmiştir:

> *"Karşılıklı anlaşan iki insanın paylaşım içerisinde olması. Aslında anlaşan da değil hani karşılıklı paylaşım içerisinde olmak bence." (Zeynep, 27, Bekar)*

> *"Evlilik iki kişinin hayatı paylaşması her anlamda. Arkadaş olması, birbirine anne baba olması, gerektiğinde birbirinin çocuğu olması. Yani hani sadece bi evi paylaşmak değil. Çocuklar olduktan sonra zaten her şey çok daha farklı oluyo. Öyle yani arkadaş, eş, dost." (Esra, 29, Evli)*

Ayrıca evlilik, hayatı paylaşabileceğin birini hayatına dahil ederek yalnızlıktan kurtulmak anlamına da gelmektedir:

> *"Evliliği önemli kılan şey şimdi insanoğlu olarak biraz demeyim yalnızlığı sevmeyen varlıklarız. Evlilik de bize dedim ya aynı pencereden baktığımız kişi ile uzun bi yolculuğa çıkıyosunuz. Aynı şeyleri seviyosunuz ve onları birlikte yapıyosunuz. Bu da hayatınıza değer katan en önemli şey diye düşünüyorum çünkü sevdiğiniz biriyle sevdiğiniz şeyleri yapıyosunuz yani yaşamınız kalitelenmiş oluyo. Daha yaşanılası bi dünyayı bi ömrü tüketmiş oluyosunuz diye düşünüyorum… Mesela bazı insanlara yaşam tamam arkadaşlarınla bi aradasın, ailenle bi aradasın ama bazı*

durumlarda yalnız kalıyosun. Evlilik işte eğer çekilesi bi insanla bi aradaysan o yalnızlığı hiç bi zaman hissetmemene, hayatta her zaman mutlu olmana, sorunla karşılaşsan bile hayatta mutlu olmana yarıyacak bi müessese diyelim." (Meryem, 27, Bekar)

4.2.1.2.Birlikteliği Resmiyete Dökme ve Topluma Duyurma

Görüşme yapılan katılımcılar tarafından evlilik, çiftlerin birlikteliklerini belgelendirmek adına, birlikteliği resmiyete dökme ve topluma duyurma işi olarak tanımlanmıştır:

"Evliliğe iki açıdan bakıyorum ben. Bir tanesi sosyal hayat. Bir tanesi resmi hayat. Resmi hayatta bireylerin birlikte yaşayacaklarını kanunlar önünde devlete bildirmesidir. Sosyal hayatta birlikte yaşayacaklarını topluma bildirmesidir." (Kadir, 27, Bekar)

"Özel mülkiyetin korunması adına atılmış bir imzadır evlilik… Resmiyete dayanan ve temelinin aslında özel mülkiyetin korunmasına yönelik, mirasın dağılımına ilişkin olan kısmında kurgulanmış ve aşama aşama işte romantizm ve aşk üzerine evrilmiş bi müessese diyebilirim." (Ali, 37, Evli)

"Yani öncelikle şunu söylemeden geçemeyiz hani Türk toplumunda yaşıyoruz ve hani geleneklerimizi düşündüğümüzde işte örf, adetlerimizi düşündüğümüzde evlilik dışı yaşam biraz bakış açısını olumsuz etkileyen bi durum. Hani bu ve bazı şeylerin evlilik kurumu adı altında resmiyet kazanması evliliğin öncelikli sebeplerinden." (Mustafa, 29, Bekar)

Katılımcılar, evliliği resmiyete dökme ve topluma duyurma işi olarak tanımlarken aynı zamanda resmi nikah ile yapılan evliliğin çok gerekli olmadığını, resmi nikah olmadan da evliliğin tesisinin mümkün olduğunu ancak kendileri de dahil olmak üzere çoğu insanın içinde yaşanılan kültür ve toplumsal yapı nedeni ile toplum tarafından kabul görecek şekilde evlilik kurumuna adım attıklarını şu sözleri ile izah etmişlerdir:

"Bir nikah memurunun onayı olmadan da evlilik olabilir diye düşünüyorum. Yani hiç kimse evlenmesin, nikah kıyılmasın demiyorum tabi ki olabilir. Olsun da bu hani ama bunu resmi bi şeye katmak bilemiyorum çok bana şey gelmiyo hani. Mantıklı yönleri de var evet kadını korumak için, kadının ilerde haklarını sağlayabilmesi için veya erkeğin de aynı şekilde resmiyet kazanması yönünden güzel bi şey ama şart değil. Evlilik kurumu olmalı, nikah olmalı, bunu söylerim ama yüzde yüz şart mıdır değildir bence." (Ramazan, 26, Bekar)

"Ali diyorum hani bu evlilik kurumunun aslında senin kendi hayatın içerisinde oturttuğun konumu bu ve buna hizmet ediyo. Bunu yapmalı mısın yapmamalı mısın? Yapmamalıyım diyen taraftaydım ama işte belli bi noktaya geldikten sonra o gereklilikler, toplumsal koşulların gereklilikleri beni o sürecin içerisine itti veya istedim, şekillendirildim. Bi şekilde evlendim geldim. Ha mutsuz muyum evliliğim içerisinde hayır. Bi şeyler ters mi gidiyo hayır iyi ama baktığım zaman öbür türlüsü de mümkünmüş yani evlenmeden de bunu tesis etmek pek ala mümkünmüş." (Ali, 37, Evli)

Ayrıca, evliliğin çocuk sahibi olmak amacı ile kurulması gereken bir müessese olduğunu, çocuk dışında evliliğin herhangi bir çekiciliğinin bulunmadığını dile getiren katılımcılar olmuştur:

"Bence çocuk için yapılan bi şey. Yoksa hiç bi çekici yanı yok yani. Çocuk olmazsa bence evlilik olmamalı. Biz öyle yaptık yani flört ettiğimizde de gezdik, dolaştık ama çocuk olmasını istediğimiz için evlenmeye karar verdik ve hemen çocuk yaptık zaten çünkü evliliği biliyoruz ki aileler işin içine giriyo. Hani o gezmeler bitiyo, bayramlarda aile gezmeleri başlıyo. Öyle yani benim için öyle. Çocuk için çekilebilir." (Emine, 33, Evli)

"Yani bence en önemlilerinden biri eğer çocuk sahibi olacaksanız evlilik o açıdan önemli. Ya ben empati kurduğumda bi çocuk olarak yani anne ve babası ayrı evlerde yaşayan veya işte ayrılmış, parçalanmış bi ailede büyümek istemem. Bu açıdan önemli buluyorum eğer çocuk sahibi olma planları varsa." (Fadime, 28, Bekar)

Gülsüm ise, evliliği duygusallık ve cinsellik üzerine temellendirilmiş bir anlaşma olarak nitelendirmiştir:

"Yani kanundakinden çok farklı bi şey söyleyemem heralde medeni kanundan işte duygusallığı eklerim. Duygusallık ve cinsellik temelli olarak iki kişinin birbirleriyle hayatlarını devam ettirme yönünde yaptıkları bi anlaşma benim gözümde." (Gülsüm, 27, Bekar)

4.2.1.3.Sorumluluk

Katılımcılar, evliliğin birtakım sorumlulukları da beraberinde getirdiğine dikkat çekerek, evlilik tanımı yaparken evliliğin sorumluluk gerektirdiğine vurgu yapmışlardır:

"Çok güzel bi soru. Evlilik yani artık hani iki kişi arasından birazcık daha çıkan bi durum oluyo. Yani hani önceden sadece bireysel olan o ilişkimiz ikili olan ilişki artık aile çevresini de kapsadığı için daha fazla sorumluluk benim için. Yani hem iş hem aile içerisindeki iş bölümü açısından. Şimdi mesela yalnız yaşarken daha rahat oluyosun her konuda

ama aile olduktan sonra artık belli sorumlulukların oluyo. Atıyorum hani artık bu saatte yemek yemesem sıkıntı değil diyosun ama aile olduğunda artık hani kendi düşüncen değil karşındakinin de düşüncesi önemli olduğu için işler birazcık daha değişiyo. Biraz sorumluluk, özveri yani kişisel konforun biraz daha azalıyo diyebilirim bazen çünkü yalnız yaşamaya alışmışken. Yani daha anlayışlı, karşısındakinin düşüncelerini daha çok dinleyen, artık her kararda hani kendin değil karşındaki kişinin de kararını dinleme zorunluluğu gibi şeylerle yani böyle sanırım bilmiyorum üzerinde çok düşünmemişim." (Ayşe, 30, Evli)

Aynı zamanda evlilik, hayatını birleştiren iki insanın, hayattaki bütün olumlu ve olumsuz durumlara karşı birbirlerine destek olarak, hayatın zorluğunu birlikte göğüslemeleri olarak nitelendirilmiştir:

"Yani bunu mesela örnek veriyorum bi sene önce sormuş olsaydınız güzel şeyler söylerdim ama şuan sadece şunu söylerim. Hayatın zorluğunu yenmek için iki kişinin anlaşması şeklinde söyleyebilirim yani. Bu anlaşmada tabi taraflarda net çizgiler net şeyler oluşturulduğu zaman devam eden bir sistem. Net çizgiler, net tavırlar konmadığında da anında çöken bi sistem olduğunu düşünüyorum." (Songül, 26, Bekar)

"Evlilik de ya aslında destek diyebilirim. Evlilik tarafların birbirini destekleyerek yaşama tutunmaları gibi bi şey olabilir." (Hüseyin, 41, Evli)

4.2.2.Aile Mahkemesinin Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışa Etkileri

Bu başlık altında; araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların, çalışma alanlarında edindikleri tecrübelerin genel olarak evlilik ve aile kurumuna bakışlarına, özel olarak ise kendi evlilik ve aile hayatlarına yansımalarının ne şekilde olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Aile Mahkemelerinde edinilen tecrübelerin, sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakışına hem olumlu hem de olumsuz anlamda etki ettiği görülmüştür. Bu olumlu ve olumsuz etkiler; mesleği evliliğe taşımak, evlilik ve aile kurumuna ilişkin inanç kaybı, alanın hiç evlenmemiş sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakışına etkisi, olumsuz etkilere karşı kullanılan baş etme mekanizmaları alt temaları etrafında detaylandırılmaya çalışılmıştır.

4.2.2.1.Mesleği Evliliğe Taşımak

Yapılan görüşmeler, katılımcıların meslek yaşantılarındaki tecrübelerinin evlilik ve aile hayatlarına birtakım olumlu veya olumsuz yansımalarının olduğunu/olacağını göstermektedir. Katılımcılar, çalışma alanlarından edindikleri tecrübelerle, bir yandan

kendilerini geliştirip yenileyerek ve gördükleri vakalardan ders çıkararak evlilik ve aile hayatlarına ilişkin kazanımlar elde ederken; bir yandan da çalışma alanında görülen vakalar katılımcıları şüpheciliğe sürükleyerek güven problemi yaşamalarına neden olmuştur.

4.2.2.1.1.Kendini Geliştirip Yenilemek

Sosyal çalışmacılar, Aile Mahkemesinde çalışarak; etkin dinleme, olaylara farklı bakış açıları ile bakabilme, bir olay karşısında nasıl tepki verilmesi gerektiğini daha iyi kavrama, güçlendiğini hissetme gibi birtakım konularda bireysel anlamda kazanım sağlamışlardır. Elde ettikleri bu kazanımlara ilişkin düşüncelerini ise şu sözlerle izah etmişlerdir:

> *"Artık etkin dinlemeyi biraz daha fazla öğreniyoruz." (Elif, 27, Bekar)*

> *"Hani olaylara bakış açım değişti. Bi şeylere nasıl tepki vereceğim değişti. Bi kere bu fevri davranışlarım veya fevriden daha çok her şeye ağlamam ben bunu aştığımı düşünüyorum hani bu dosyalarla. Evet hala çocuklar bana geldiğinde bazen profesyonelliği bi tarafa bırakıyorum ve gözlerimin dolduğu, böyle sadece not alıyomuşum gibi yapıyorum çocukların karşısında. 5 yaşındaki çocuğun karşısında bunu yaptığımı biliyorum. Kesinlikle ben bu alanda güçlendiğimi düşünüyorum bu görüşmelerde ve artık ilerde eşimle olabilecek olası bi gerginlik veya problemde daha bilinçli bi şekilde ilerleyeceğimi düşünüyorum. O süreci daha güzel yönetebileceğimi düşünüyorum." (Hayriye, 27, Bekar)*

> *"Birey olarak yani kendimi daha çok geliştirme fırsatı bulduğumu düşünüyorum Aile Mahkemesinde çalıştıktan sonra yani kendimin bir birey olarak, bir baba olarak, bir eş olarak daha iyi kendimi geliştirme anlamında olsun, yenileme anlamında olsun, yeniliklere açık olma konusunda olsun bana pozitif bir etkisi olduğunu düşünüyorum. (Murat, 47, Bekar)*

Aynı zamanda; sosyal çalışmacıların sınır çizme, kendini tanıma ve eleştirme gibi becerilerinin de alanla birlikte daha da geliştiği anlaşılmıştır:

> *"Karşındaki kişinin sınırlarına saygı duyarak işte kendiniz de sınırlarınızı doğru şekilde çizerek bi evlilik sürdürme hani evliliğin aslında işte ailemizden, çevremizden gibi değil de tamamiyle saygı odaklı bi şey olduğunu daha iyi anladım." (Gülsüm, 27, Bekar)*

"Alanda çalıştıkça evlilikteki sorunların nelerden kaynaklı olabildiğini görüyosun. Kendini tanıyosun. Kendini tanıma noktasında faydalı oluyo." (Hülya, 29, Evli)

"Kazandırdığı çok şey var. Evlenirsem dikkat etmem gereken şeyler var. İşte kendi açımdan da söylüyorum ben karakter olarak böyle bi anda bi şeye kızıp sinirlenebilen bi insanım. Kestirip atabilen bi insanım, hayır istemiyorum diyip daha sonrasında onun üzerini kapatıp hiç bi zaman adım attırmayan bi insanım ama mesela bunu törpülemem gerektiğinin farkına vardım. Bunu yapmadan evlilik yaparsam sorunlu bi evlilik olacağının farkındayım. Kendimi de eleştirmeme sebep oldu yani çünkü bi olayı iki taraftan da dinliyosun. Artıdan da eksiden de dinliyosun. O zaman ister istemez kendini de eleştirmek zorundasın yani." (Songül, 26, Bekar)

Ayrıca yapılan görüşmeler, meslek yaşantısındaki tecrübelerin, empati yeteneğini geliştirici bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Elif, konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

"Dediğim gibi kendi ailem içerisinde de biraz daha insanları dinlemeyi öğreniyoruz, biraz daha empatiyi öğreniyoruz hani. Karşımızdaki gibi düşünmeye başlıyoruz. Bu anlamda hem bireysel yaşantında hem aile yaşantında hem duygusal ilişki anlamında tabi ki olumlu etkileri oluyo hani." (Elif, 27, Bekar)

Sakin kalmanın öneminin farkına varmalarının, çalışma alanının kendilerine sağladığı kazanımlardan olduğunu dile getiren katılımcılardan birinin konuya ilişkin açıklamaları şu şekildedir:

"Artık daha makulum, daha sağduyuluyum ve daha az sinirliyim. Hani tahammülüm daha iyi bu konuda. Belki şu olabilir hani o kadar çok dosya görmüşüz ya o kadar önemli ileri. Hani bizim kavgalarımız hiç bi şeymiş onu diyorum. Bunlar yüzünden kavga edilmez, bunlar için kalbi kırılmaz yani. Tabi ki daha iyiyim bu anlamda artık. Daha deliydim başta." (Emine, 33, Evli)

Aynı zamanda çalışma alanı ile katılımcılar, soruna daha geniş perspektiften bakabilme becerisine sahip olmuşlardır. Bu konudaki düşüncelerini ise şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Hani gözlemlediğim, bana bi şey kattığını düşündüğüm şey insanın hayata bakış açısını değiştiriyo tabi ki. Tarafların evlilik içindeki ilişkilerini görmek, gözlemlemek anlamında bir şeyler katıyo. Hani daha geniş bir

perspektife sahip oluyosun. Geniş açı ile bakmayı sağlıyo yani insanlara karşı." (Zeynep, 27, Bekar)

"Yani daha geniş çerçeveden bakıyorsun belki de o sorunu daha önceden olsa büyütürsün vesaire ama şimdi geniş çerçeveden bakıp onu daha iyi çözümleyebiliyorsun, o sorunun dinamiklerini biliyorsun, o sorunun nasıl ortaya çıktığını biliyorsun ve nasıl çözüme kavuşturulacağını fark ediyorsun. O konuda olumlu bir katkısı olmuştur diye düşünüyorum." (Zeliha, 26, Bekar)

4.2.2.1.2.Ders Çıkarmak

Yaptıkları iş sayesinde evlilik ve aileye ilişkin konularda farkındalık kazandıklarını, böylelikle evlilik ve aile hayatlarında daha bilinçli hareket ettiklerini belirten katılımcılardan biri konuya ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Yani bazı sorunlara yaklaşımım ve çözüm üretme yöntemim biraz değişmiş olabilir çünkü farkındalığım arttı yani. Bu sadece eşimle ilgili de değil. Kadın olarak benim de kadınlarda gözlemlediğim bazı şeylerden yola çıkarak kendi davranışlarım aa ben de bunu yapıyorum böyle falan deyip çünkü yaparken farkında değilsin ama karşına bi çift geldiği zaman onu net bi şekilde görebiliyosun… Bi kere mesela erkekleri biraz daha iyi anlamaya başladım diyebilirim. Yani hani sadece eşim böyle değilmiş falan diyorum çünkü erkek ve kadının kafası gerçekten farklı çalışıyo yani erkeklerinki çok detaylı çalışmıyo bazı şeylere. Çok yüzeysel bakıyolar. Baktım ki bütün erkekler böyle ya bazen gerçekten hani hepiniz böylesiniz cidden deyip uğraşmayı bırakıyorum ya kabulleniyorum veya daha yumuşak yaklaşmaya çalışıyorum. Hani oturup, konuşup bak sen böyle böylesin. Bunun farkında değilsin anladığım kadarıyla gibi." (Hatice, 39, Evli)

Alanda görülen vakalar, iletişimin, evlilik ve aile hayatında son derece önemli olduğunun farkına varılmasını sağlamıştır. Edinilen farkındalık sayesinde, katılımcıların özel hayatlarında, iletişim konusunda daha dikkatli davranmaya başladıkları gözlenmiştir. Ramazan'ın konu hakkındaki ifadeleri durumu açıklar niteliktedir:

"Hani atıyorum evliliğimde bir sorun oldu, iletişimin ne kadar önemli olduğunu gördüm hani. İletişim çok önemli, karşıdaki insanın duygusu nedir, düşüncesi nedir, onu bu hal ve harekete veya davranışa iten nedir, benim buradaki rolüm nedir veya ben neye sebep oldum. Hani bu noktada iletişimin ne kadar önemli olduğunu anlamamı sağladı. İletişim, özellikle iletişim, sürekli, her şekilde, yani açık konuşmak gerekirse konuşulmayan hiçbir şeyin kalmaması, cinsellikte iletişim, çocuk olursa çocuklarla ilgili iletişim, birbirimizin hal ve hareketlerine yönelik yani her

noktada iletişimde kalma, paylaşımda kalmanın önemini kavradım çünkü birçok evlilikteki problemlere bakıyoruz. Aslında iletişim eksikliği olduğunu gördüm. Neden çünkü bi tarafın hal ve hareketlerinde bi problem var veya karşı taraf onu öyle algılıyo. İletişim olmadığı için üzerine bir sürü yanlışlar döşeniyo. Yanlış hal ve hareketlere gidiyo ama bunu konuşup empati yaparlar, iletişim kurarlarsa bu sorunlar belki bu noktalara da gelmeyecek." (Ramazan, 26, Bekar)

Aile Mahkemesinde görülen aile profilleri, katılımcılara; nelerin aile hayatında sorunlara yol açtığını, sağlıklı bir evlilik ve aile hayatı için nelere dikkat edilmesi gerektiğini göstermiştir. Aynı zamanda kendi ailelerinin kıymetini daha iyi anlamalarını sağlayarak ailelerine sıkı sıkıya sarılmalarına vesile olmuştur:

"Aile Mahkemesinde çalıştığımda bu olumsuz aileleri gördükten sonra, tarafların birbirleriyle olan olumsuz ilişkileri, evliyken her şeyin güzel olması fakat boşanma aşamasına geldikten sonra birbirine düşmanca tavırlar sergiliyo olmaları beni çok üzdü. Bu açıdan evliliğimde de böyle daha farklı, daha olumlu, daha iyi niyetli düşünmeye başladım… Belki hani burdaki bu kadar olumsuzluğu görmeseydim Aile Mahkemesinde belki benim de tepkilerim daha farklı daha fazla olabilirdi ama burdaki Aile Mahkemesinden gördüğüm vakalar üzerinden davranışlar ve tepkilere baktığımda bu durum beni olumluya itiyo burdaki olumsuzluklar yine. Sorunları çözmede de yine daha temkinli davranıyorum." (Esra, 29, Evli)

Alanda edinilen tecrübeler, evlilik konusunda daha fazla bilgi sahibi olunmasını ve evliliğin öneminin daha iyi kavranmasını sağlamıştır. Bu durumun katılımcıların evlilik kurumuna bakışlarına yansıması ise olumlu şekilde olmuştur:

"Yani alanda çalışmadan önce evliliğe çok daha uzaktım. Açıkçası çok evlenmeyi düşünen bi insan değildim. Evliliğin önemini benim için biraz daha ortaya koyduğunu söyleyebilirim… Aile Mahkemesinde çalıştığımız zaman iyi bi evlilik modelinin nasıl olabileceğini az çok görebiliyoruz. Hani evet insanların hatalarını dinliyoruz, doğrularını dinliyoruz. Tabi bu kişiden kişiye değişir bi şey ama hani bi evliliği boşanmaya götüren sebepleri dinliyoruz. Bence bunlar güzel bi şey bizim için… Alanla hani evet işte evlilik budur. Böyle bi perspektifte olursa daha kaliteli bi evlilik olabilir gibi bazı değerlerim oluşmaya başladı." (Elif, 27, Bekar)

"Ya tabi ki tecrübe kazanıyosunuz. Evli değilim ama nerdeyse evli bi insan gibi bir tecrübem oldu. Çok fazla öykü dinliyosunuz evlilik öyküsü, hayat öyküsü. Hepsi de bi tecrübe katıyo. Yani öyle olduğunu düşünüyorum en azından." (Fadime, 28, Bekar)

Yine alanla birlikte, aile olma bilincinin daha iyi kavrandığı, bu doğrultuda ise aile kurumuna bakışın olumlu yönde şekillendiği ve aileye verilen değerin arttığı katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Hülya'nın konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

> *"Alandan önce ben bireysel yaşamalı insanlar diyodum hani ben önemliyim, annem önemli, babam önemli ama herkes kendi kendine önemli veya ben önemliyim, eşim önemli. Şimdi onun bi bütünlük olduğunun farkındayım ve bir bütün olarak önemli olduğunun farkındayım. Bütün olarak uyum sağlamanın veya birlikte hareket etmenin. Yani aile kavramının önemli bi şey olduğunu evet meslekle farkettim. Çocuklara anne baba sorunlarının nasıl yansıdığını görünce veya gelecek hayatlarına nasıl yansıyabileceğini görünce ondan sonra ailenin gerçekten önemli bir şey olduğunu farkedebiliyosun." (Hülya, 29, Evli)*

Katılımcılar, alandan elde ettikleri deneyimler doğrultusunda; meydana gelen sorunun kaynağını daha iyi kavrayabilme, sorun içinden çıkılmaz bir hal almadan soruna erken müdahale etme ve üstünü örtmeden veya ötelemeden sorunu çözüme kavuşturma gibi konularda, Aile Mahkemesinin kendi aile hayatlarına birtakım katkılarının olduğunu söylemişlerdir:

> *"Şimdi hukuksal olarak eskisinden daha fazla şey biliyorum. Bu konuda yardımcı olabiliyorum. Sosyal olarak karşılaştığım sorunları yani kendi ailemde de görüyosam mesela bir vaka, virüs vardır. Virüsün ilk hali vardır. İkinci hali vardır. Üçüncü hali vardır. Biz burda üçüncü halini gördüğümüz zaman kendi ailemizde o virüsün ilk halini gördüğümüz zaman hani erken müdahale yapabiliyoruz. Bu konuda hani yardımcı oldu diyebilirim." (Kadir, 27, Bekar)*

> *"Yaşanan tartışmaların ne kadar küçük konularla başlayıp sonrasında ne kadar önlenemez sorunlara sebep olduğunu sıkça kez gördüm Aile Mahkemesindeki gerçekleştirdiğim görüşmelerde. Bu anlamda bana olumlu anlamda bi katkısı oldu hani kendi yaşadığım sorunları işte şöyle söyleyim mesela bi sorun yaşandıysa o sorunu çözmeden kapatıp işte üzerine bi şey örtüp öyle kalmasını hiç bi zaman istemem hani biraz da belki bu Aile Mahkemesinde çalışmamın bana katmış olduğu bi şey diyim çünkü hani sorunların biriktikçe daha büyük sorunlara yol açacağını düşünüyorum. Hani bu tamamıyla Aile Mahkemesinin bana katmış olduğu bi durum. Hani öncesinde belki normal mesela sevgililik sürecinde sırf tartışma yaşamamak için bazı sorunlar hani gözardı edilebiliyodu veya hani aslında hiç öyle cevap vermek istemesen dahi sorunun çözüldüğüne yönelik karşı tarafı inandırabiliyodun ama evlilik sürecinde bunun doğru*

olmadığını ve hani her yaşanan sorunun çözülmesi gerektiğini düşünüyorum." (Mustafa, 29, Evli)

Ayrıca katılımcılar, evlilik ve aile hayatlarında meydana gelen bir sorun karşısında daha sakin bir tavır sergilemelerinin yine alanın kendilerine kattığı olumlu davranış özelliklerinden biri olduğunu ifadelerine eklemişlerdir. Katılımcılardan birinin konu hakkındaki açıklamaları şu şekildedir:

"Bi sorun varsa daha sakin, biraz daha soğukkanlı yaklaşmama sebep oluyo. O kadar kötü vakalar, olaylar, durumlarla karşılaşıyoruz ki burda bazen hani bizim evde yaşanan bi sorun varsa o bana bu kadar büyük bi sorun gibi gelmiyo. Daha sakin yaklaşıyorum. Daha çözülebilir." (Cemile, 38, Evli)

Alandan edinilen tecrübeler doğrultusunda, geniş aile ile ilişkilerin, evlilik ve aile kurumunun sürdürülebilir olmasında son derece önemli olduğunun farkına varılmıştır. Bu perspektifte, ailelerle ilişkiler konusunda daha dikkatli davranılarak eş-aile arasında denge kurulmaya çalışılmıştır. Ali'nin konu hakkında şu şekilde açıklamalarda bulunmuştur:

"Köken ailelerin, yani anne babamın, kendi çekirdek aileme müdahalesi veya içine girip o organizasyonu kendi istek ve beklentileri noktasında şekillendirme arzusu, aynı şekilde eşimin ailesinin de öyle. Şimdi bunun neye yol açtığını veyahut ucunun alınamaz olduğunu görüyosunuz yani insanlar buraya geldiği zaman işte benim kayınvalidem şöyleydi de işte bizi oraya çağırdı da oraya gittim de ondan sonra şöyle oldu da o bizim sünnete gelmedi filandı falandı diye giden hikayeler. Şimdi bunlar görünür olan taraftaki hikayeler, aslına bakarsan hani bunlar aslında bir neden midir o da sorgulanabilir aslında da, en azından bi neden olarak kabul edecek olursak hani bunları mesela en basitinden engelleme noktasında daha sınırları çizen tarafta oldum, aslında olduk." (Ali, 37, Evli)

Katılımcılar, alanda çalışmaya başlamadan önce evliliğe yönelik bakış açıları ile alanda çalıştıktan sonraki bakış açıları arasında büyük fark olduğunu, alandan edindikleri tecrübelerle evliliğe ilişkin bakış açılarında önemli bir değişimin meydana geldiğini belirtmişler, bu yöndeki düşüncelerini şu şekilde açıklamışlardır:

"Yani kesinlikle evliliği olan bakış açımı değiştirdi… Öncesinde hep böyle yeni gelin itemleri olur ya sosyal medyada böyle her şey yesyeni olsun, her şey çok güzel olsun, pahalı olsun, en iyisi olsun, şu ne der, bu ne der, işte görümcem şöyle, eltim böyle, işte düğünün en iyisi olsun, gelinliğin

en iyisi olsun, bu düşüncelere ister istemez sürükleniyoruz çevremizdeki insanlar tarafından ve evlilik bence bu değil… Evliliğe bakış açım ve evliliğin değerini ben bence bu meslekte anladım. Ben artık şu düşüncedeyim. Ne düğün ne ev benim için hiçbir şey önemli değil. Ben sadece sevdiğim insanla mutlu ve huzurlu bir yaşam kurmak istiyorum. Yani ben artık düğün yapmadan da bir nikahla evlilik yapabilirim diyorum. Bu tabii ki benim düşüncem. Doğduğumuz büyüdüğümüz ev ve kültür buna itmiyor bizi yani ben bu düşüncemi anneme söylediğimde annem 'Peki ben istiyorsam' dedi. Yani böyle bir şeyi kuzenlerime söylediğimde 'Nasıl ya aa sen bizim biriciğimizsin senin düğününde oynamayacağız mı?' Oynama. Yani oynamayabilirsin hani ama benim evliliğe bakış açım kesinlikle artık eşyayla ve parayla ölçülebilecek bir şey değil. Ben sadece sevdiğim insanla şu evim 1 artı 1 mesela benim. Bu evde bile bir yaşam sürebilirim, anlayış olduğu sürece, sevgi ve saygı olduğu sürece bu şekilde düşünüyorum." (Hayriye, 27, Bekar)

"Aile Mahkemesi beni sadece toplumun, ailemin, ebeveynlerimin istediği bir evlilik değil, benim kendi istek ve hayalimle, kendi düşüncelerimle oluşacak bi evlilik düşüncesine getirdi." (Ramazan, 26, Bekar)

Çalışma alanı katılımcılara, evliliğin sürdürülebilir olması ve mutlu bir aile hayatı için eş seçiminin son derece önemli olduğu ve eş seçiminde daha dikkatli olunması gerektiği anlayışı kazandırmıştır. Katılımcılardan birinin bu konuya ilişkin aktarımlarına aşağıda yer verilmiştir:

"Başlarda çok şaşırdığım olaylar görüyodum. İşte çocuklara karşı, eşlerin birbirine karşı çünkü karşıma gelen her insan şöyle söylüyodu. 'Başta her şey çok güzel başladı. İşte çok aşık olduk. Çok seviyoduk.' Bilmem ne. Sonrasında tabi çok kötü şeyler söylüyolar birbirlerine karşı. Çok kötü şekillerde ayrılmak istiyolar. Dolayısıyla bu da benim ilişkilere bakış açımı biraz olumsuz etkiledi. Etkilemedi diyemem. Yani aile veya yakın çevremde boşanmış kimse yoktu ama herkes o benim bildiğim çevre gibi değilmiş. Ha böyle bi seçenek de varmış ve bu da bayağı bi varmış. Hani daha dikkatli olmak lazım gibi bi algı oluştu." (Gülsüm, 27, Bekar)

Evliliği deneyimlemiş insanları, birinci ağızdan dinlemek ve gözlemlemek, katılımcılara, eş seçiminde belli kriterlere dikkat ederek hareket etme konusunda farkındalık sağlamıştır. Kazanılan bu farkındalık ile katılımcılar, alanda çalışmaya başladıktan sonra hangi kriterlere dikkat ettiklerini şöyle ifade etmişlerdir:

"Güçlü, ayakları üzerinde durabilen ve ilişkinin sorumluluğunu alabilen bi insan benim için daha önemli çünkü burda temel gördüğüm şey şu; insanlar ailelerinin evliliklerine müdahale etmelerine çok fazla izin verdiklerinde evlilikler sonuçlanıyo, kötü bitiyo vesaire. Dolayısıyla ilişkisine sahip çıkabilen, karşısındaki insana ve daha önemlisi kendisine saygı duyabilen bi insan olması gibi bi anlayış oluştu." (Gülsüm, 27, Bekar)

"Çok yönlü hayata bakabilen, hayattan ne istediğini bilen insanla olmam gerektiğini düşündürdü. Aynı zamanda da kendi değerleri oturmuş bi insanla olmam gerektiğini düşündürdü ve zaman içerisinde hani o şekilde bi insanla karşılaştığımı düşünüyorum." (Elif, 27, Bekar)

"Dediğim gibi eğitim, ekonomik eşitlik veya yakınlık hani ekonomik gelirdeki, bunun dışında hayata bakış açısı, benzer şeylerden hoşlanıyo olmak, hani çok zıt karakter olmaması bu alandan belki edinmiş olabileceğim kriterler olabilir." (Cemile, 38, Evli)

"Genel olarak vardır ya işte yakışıklı olsun, zengin olsun, boyu posu şöyle olsun, meselenin o olmadığını anlıyorsun. Meselenin karakter, kişilik meselesi olduğunu anlıyorsun. Ailelerin çok etkisi olduğunu anlıyorsun. Genelde taraflar anlatırken çoğu zaman ailelerin etkisinden bahsediyor; annemin etkisiyle şöyle oldu, kayınvalidemin etkisiyle böyle oldu diye. Hani aile kriterini de alıyorsun bu zenginlikmiş, yakışıklılıkmış vesaireyi eleyip karakter, kişilik, aile bunlara bakıyorsun." (Zeliha, 26, Bekar)

Yine ailenin yapısı ve kültürel özelliklerinin de dikkat edilen kriterler arasında olduğuna vurgu yapılmıştır:

"Aile yapısının çok önemli olduğunu düşünmeye başladım çünkü Türkiye'de evlilikler bireysel olmuyo. Evlenmeyi düşüneceğim kişinin ailesinin bana karşı tutumu, kültür seviyesi, eğitim düzeyi, olaylara bakış açısı, anlayışlılığı, nereli olduğu bunlar da artık bi etki şeyi içerisinde." (Fadime, 28, Bekar)

"Önceden şey düşünüyodum hani farklı kültürlere ben çok açığım aslında çok açık değilmişim bunu fark ettim. Farklı bi kültür, farklı bi yapı. Çok açık bi insan değilmişim çok çabuk kabullenemeyeceğimi fark ettim. Şey diyodum olabilir ya hani ben işte Türkiye'den Karadenizliyle de evlenebilirim, kültür anlamında Egeliyle de Doğuluyla da. Bu benim için çok büyük bi kriter değil ama bu benim için çok büyük bi kritermiş aslında anlaşamayacağımızı veya işte yerel yapıma yani yerel büyüdüğüm alana çok bağlı olduğumu farkettim yani belli kültürel bir yapının içerisinde olduğumu ondan böyle soyutlayıp çıkmadığımı fark ettim." (Songül, 26, Bekar)

4.2.2.1.3.Daha Şüpheci Olmak

Yapılan görüşmeler, alanda görülen vakaların, katılımcıları şüpheciliğe sürüklediğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle aldatma vakalarını dinlemenin, bu durum üzerinde büyük bir etkisinin olduğu fark edilmiştir:

> *"Ya örnek verelim 40 yıllık evliler. Bir geliyor boşanma. Boşanma nedeni ne aldatma. İster istemez şunu düşünebiliyorsun. 40 yıllık evli bir insan eşini rahatlıkla aldatabiliyorsa acaba ben de aldatılır mıyım? Acaba ben de aldatır mıyım? İster istemez insan bunu düşünür." (Kadir, 27, Bekar)*

> *"Hani bir kadın veya erkek aldatıyodur. Bunu canlı canlı böyle ağlayarak anlatıyo ya senin karşında, bunlardan birini es kaza eşinde görünce jeton düşüyo. Sonra onu besleyen diğer hareketler olmadığı için o düşünce unutuluyo ama bi kaç günün böyle devamını beklemekle geçebiliyo… Yani herkesin her şeyi yapabileceği hissiyatına kapılıyosun… Hani hiç bi şey olmaz demiyosun sonra. Olabilir diyosun." (Ahmet, 31, Evli)*

Yine alanda görülen vakaların, katılımcıların güven problemi yaşamalarına neden olduğu, eskiye oranla insanlara güvenmelerinin daha uzun zaman aldığı anlaşılmıştır:

> *"1.5 senedir Aile Mahkemesinde çalışıyorum ve ben şunu söyledim 'Biz kime güvenecez.' Yani gerçekten kime güvenecez cümlesini kurdum yani. Hani bu çok belki şuan sosyal medyada çok dolaşan, sürekli karşınıza çıkan kalıp bi cümle ama gerçekten yani bunu ben gördüğüm vakalar sonrasında gerçekten dedim 'Kime güvenecez.' Ben evlenecem karşımdaki iyi mi olacak, kötü mü olacak, onu da geçtim daha sonra ben o insana güvenip çocuk yapacam ama o çocuğun sorumluluğu bana ait olacak ve sadece belki ben paylaşacam, sadece ben kendim yapacam. Hayatta sadece kendi sorumluluğum varken küçük bi çocuğun sorumluluğunu alacam ve bunu hiç tanımadığım sonradan tanıştığım bi insana güvenerek yapacam. Tamam bu çok mümkün eskiden yapılmış, şuan hala yapılan bi şey veya işte yapanlar bunu başarabilen insanlar var ama maalesef ki işte bize gelen grup bize gelen görüşmeciler bunu deneyip başarısız olmuş insanlar." (Songül, 26, Bekar)*

Katılımcılar, alanda gördükleri vakalar sonucunda "Benim evliliğimde de yaşanır mı?" "Ben de yaşar mıyım?" tarzında düşüncelere kapıldıklarını, bu durumun ise kendilerinde tedirginlik yarattığını şu sözleri ile izah etmişlerdir:

> *"İnsanın kafasını sadece şey karıştırıyo hani görüşme esnasında kişilerin anlattığı şeylerde aa işte bu bizde de bazen problem acaba bu da*

bizde de problem olur mu soru işaretini şey yapıyo veya işte genel olarak tüm erkekler böyle midir diye insanın içine bir şüphe, soru işareti böyle şeyler düşürüyo yani şuan örnek veremiyorum ama bi kaç böyle bi şey görüşme esnasında kişilerden aldığın şeyler sorgulatıyo böyle içini içini yemene sebep oluyo gibi." (Ayşe, 30, Evli)

"Korkularımı kesinlikle artırdı çünkü dediğim gibi yani beklenti mi bilmiyorum artan şey ama kesinlikle tedirgin ediyor beni yani hani biriyle karşılaştığımda aklıma gelebilir mi diye düşünüyorum hani böyle mi olacak acaba, o da böyle mi davranacak acaba veya bir şey olduğunda gerçekten insanlar hani birçok dosyada şahit olduğum birçok insan dediğim gibi çıkarlarıyla ters düşen bir durum olduğunda ne kadar yükselebiliyorlar, çirkinleşebiliyorlar acaba öyle olacak mı düşünceleri bence benim en büyük korkularımdan bir tanesi." (Hayriye, 27, Bekar)

Cinsel istismar konulu vakaların, katılımcılarda endişe ve korkuya neden olduğu dikkat çekmiştir. Bu konu ile ilgili katılımcılardan biri şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Çalıştığımız alanın cilvelerinden dediğim gibi cinsel istismar konusu çalıştığımız vakalar yüzünden çok kaygılandırabiliyo. Hani ne kadar da güvensen ne de olsa aaa acaba bi kız çocuğumuz olsa Allah'ım biz de böyle şeyler yaşar mıyız? dediğim anlar oluyor. Yani bu güvenle ilgili de bi şey değil çünkü öyle vakalarla karşılaşıyosun ki çocuğun babası, ne biliyim abisi çok çok yakınları tarafından istismar edilebildiğini görüyosunuz ve insanlar hiçbi zaman kendi yakınlarının bunu yapmayacağını düşünüyo maalesef. Bunun da farkında olduğumuz için biz evet çok küçücük anlar böyle şeyler geliyo aklıma yani." (Hatice, 39, Evli)

4.2.2.2.Evlilik ve Aile Kurumuna İlişkin İnanç Kaybı

Alanla birlikte; aile konusunda inanç kaybı yaşadıklarını, aile kurmanın kolay ancak sürdürmenin de bir o kadar zor olduğunu düşünen katılımcılar, aynı zamanda ailenin çabuk dağılabilecek bir yapı olduğunu, mutlu bir aileye sahip olmanın zorluğunu alanda çalışarak daha iyi kavradıklarını şu sözleri ile izah etmişlerdir:

"Şeyi görüyosun aslında ne kadar çabuk parçalanabileceğini, 40 yıllık karı kocanın yatak odalarını nasıl deşifre edebileceğini, hani aslında çok böyle allıyoruz, pulluyoruz ama o kadar caf caflı bi şey olmadığını, mutlu ailenin zor sahip olunabilecek bi şey olduğunu görüyosun." (Emine, 33, Evli)

"Ya şey oldu tabi ki genel olarak aileye olan inancım kayboldu ama bu da çok normal çünkü biz burda zaten sadece olumsuz örnekleri görüyoruz ama ben dışarda kendi çevremde hani olumlu örnekleri de

gördüğüm için az etkiliyo ama hani etrafımda o kadar güzel aile, çiftler olmasa ciddi anlamda bu iş benim aileye olan inancımı tamamen kaybettirebilirdi… Ben artık işte gerçek evliliğin, işte veya gerçek ailenin olduğunu sanmıyorum. Herkes rol yapıyomuş gibi. Herkes mutlu, sağlıklı, işlevsel bi aile sürdürüyomuş gibi görünüyo ama bakıyosunuz işte çiftlerden biri geliyo diyo ki aynı evliliği çok güzel bi evlilik gibi anlatıyo. Diğeri de geliyo aynı evliliği sana çok kötü anlatıyo. Hani gerçek bi şey yok aslında hep bi taraf açısından sahte bi şeyler veya o öyle algılıyo veya bize öyle anlatıyo. Aile tabi ki çok değerli. Çok önemli. Ama yok yani herkes mutsuz onu görüyoruz. Ama bunun multidisipliner bakış açısıyla bir sürü etkisi var işte modernleşme, teknoloji birçok etkisi var. Hani şey diyorum. Mutlu aile kalmamış diye bakıyorum. Hani aile önemli ama yok yani hiç o etrafımdaki iyilerde olmasa tamamen inancımızı kaybedeceğiz." (Aynur, 37, Bekar)

Alanda çalışmaya başlamadan önce evlilik sorunları hakkında daha yüzeysel bilgi sahibi olduklarını ancak alanda çalışmaya başladıktan sonra çok çeşitli evlilik sorunu olduğunun farkına vardıklarını belirten katılımcılardan biri konu hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Yani açıkçası bu alanda çalışmadan önce evliliğe bakışım biraz şeydi yani evlilik içerisinde bu kadar farklı sorunların olabileceğini düşünmüyodum çalışmaya başlamadan önce. Ama sonrasında gördük ki tabi ki çok çok çok farklılaşıyo yani çok farklı sorun kaynakları var. Çok farklı sorun çözme becerileri var… Yani evliliğe ilişkin ben bu alanda çalışmadan önce bana bir soru sorulsaydı ben kişiler arasında bu kadar çok işte aldatma olabileceğini, hani ilişkilerde bu kadar çok şiddet olduğunu hani düşünmezdim yani çalışmaya başlamadan önce ama çalışmaya başladıktan sonra gördüm ki hani aldatma da var, hani her iki taraftan da gelen aldatma. İşte şiddet de fazlasıyla var. Kişilerin birbirlerine güvensizlikleri de fazlasıyla var. Hani bunları çalışmaya başladıktan sonra hani fark edip gözlemleme fırsatı buldum." (Mustafa, 29, Evli)

Çeşitli sorunları içinde barındırabilen evlilik kurumunun, hem kendisinin hem de sürdürülebilirliğinin zor olduğuna dikkat çeken katılımcılardan biri, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Az çok evlilikte birtakım sorunlar vs. olacağını biliyodum ama alana girdikten sonra türlü türlü sorunların olabileceğini, en basit bi şeyin soruna çevrilebileceğini vakalarda görüyorum. Burda gördüğüm vakalarla evliliklerin zor bir şey olduğunu düşünmeye başladım genel anlamda… Eskiden alanda çalışmadan önce evlilik daha basit kolay bir şey olarak

algıladığım bi şeydi… Alanla birlikte genel anlamda evliliğin sorunları da beraberinde getirdiği izlenimi kaldı bende." (Cemile, 38, Evli)

Katılımcılardan Hayriye, çalışma alanının evliliğe dair beklentilerini artırdığını, aynı zamanda evlilik konusunda daha temkinli hareket etmesine sebebiyet verdiğini, bu durumu ise olumsuz olarak yorumladığını şu şekilde dile getirmiştir:

"Evliliğe bakışım nasıldı daha beklentisizdi bence. Bu alanda biraz daha aslında beklenti demek hayal kırıklıkları demek ve bu alan benim beklentilerimi artırdı. Dikkat edilmesi gereken çok fazla şey olduğunu gördüm. Bu aslında insanı çok yorar kesinlikle… Ben hani birine daha rahat bi şekilde hani şu da olacak mı, bu olur mu, şöyle mi, böyle mi düşünmeden yaklaşmak isterim. Hani ön yargı olmaması açısından ama tabi ki biraz daha beni temkinli olmaya itiyo." (Hayriye, 27, Bekar)

Aynur ise, bir Aile Mahkemesi uzmanı olarak evlilik ve aileye ilişkin konularda kendisinden kusursuz davranış beklenildiğini ancak alanda edindiği tecrübeleri evlilik ve aile hayatında uygulamaya geçirdiğinde ise bilmişlikle suçlanabildiğini şu sözleri ile açıklamıştır:

"Şöyle olumsuz etkisi oldu onu söyleyim. Mesela şimdi bu işi yapınca eş senden daha böyle dört dörtlük davranmanı bekliyo. Benim yaşadığım sorun şu oluyodu. İşte bi tartışmada eğer burdaki kendi mesleki bilgilerini kullandığında bu sefer eski eşim şey derdi işte sen zaten hep iyi bilirsin. Hani seni bilmişlikle suçlayabiliyodu. Kullanmadığım dediğimde de hani sen bile bu işi yaparak böyle davranıyosan ben napıyım gibi hani iki uçta da hani böyle dengeyi tutturamamak şeklinde bi etkisi oldu olumsuz anlamda." (Aynur, 37, Bekar)

4.2.2.3.Alanın Hiç Evlenmemiş Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışına Etkisi

Sürekli olarak mutsuz aile profilleri görmenin, evli sosyal çalışmacılara kıyasla bekar sosyal çalışmacıların evliliğe bakışında, daha fazla olumsuz etki yarattığı dikkat çekmiştir:

"Ya alanla birlikte evliliğe bakışım mükemmel değişti. Yani 180 derece döndü gerçekten. Önceden evlenirim diyordum. Şuan bilmiyorum… Evlilik anlamında gerçekten olumsuz etkilendiğimin farkındayım yani bunu ben de farkediyorum, ailem de, çevremdeki arkadaşlarım da herkes de farkediyo yani. Evlilik gerçekten benim için yapana saygım var. Evlilik birliğini kurana saygım var ama adım atmayı düşünmüyorum yani öyle… İşte vakalara bakıyorsunuz aldatma, ekonomik sıkıntı, cinsel saldırı yani o

kadar çok o kadar çok şey. Yani hani ekonomik sıkıntıdan evliliğimiz bitti diyolar ama o ekonomik sıkıntının içeriğinde binbir tane başlık var yani. Hani şey diyolar ya hangi açıdan bakarsan bak ofsayt öyle gerçekten nerden bakarsan bak ofsayt gibi bir şey geliyo bana. O yüzden olumsuz etkiledi de yani nasıl kurtaracaz bilmiyorum… Yani hani Türk toplum yapısı için söylüyorum. Nolur işte kız birisini sever veya birbirlerinden hoşlanırlar, evlenmek isterler, aileler izin vermez, sonradan çocuğun uyuşturucu bağımlısı olduğu ortaya çıkar. Bu çok bilinen klasik evlilik öyküsü, boşanma hikayesidir ama ben eğitim anlamında birbiri ile uyumlu, maddi anlamda bi sıkıntısı olmayan, çok kibar, çok nezih insanların ayrıldığını, ayrılırken bile benim hayatta olmadığım kadar kibar bir şekilde ayrılan, benim hoşgörülü olmadığım kadar kendimden örnek veriyorum hoşgörülü bir şekilde ayrılan çift de gördüm. Onlarda ayrılıyo. Onlarda ayrılıyo. Ayrılık yani son. Orası son gibi yani." (Songül, 26, Bekar)

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara, Aile Mahkemesinde çalışan bir uzman olarak evlenmeyi erteledikleri veya hiç evlenmemeyi düşündükleri zamanların olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde, yine evli sosyal çalışmacılara kıyasla bekar sosyal çalışmacıların çalışma alanının etkisiyle zaman zaman evliliği erteleme veya hiç evlenmeme düşüncelerine kapıldıkları anlaşılmıştır:

"Ya hani böyle içinden çıkılmayacak vakalar olduğunda ister istemez hani evlenmemem lazım, evlilik şöyleymiş, böyleymiş, ister istemez o düşünceye sürüklediği oldu zor vakaların." (Ramazan, 26, Bekar)

"Evlenmeyi kesinlikle düşünmem o zaman dediğim şeyler oldu. Şu şekilde dediğim gibi yani birbirini severek isteyerek yola çıkan taraflar arasında öyle şeyler oluyo ki insan bunu bi insana hele ki sevdiği bi insana nasıl yapar. O zaman evlenmeyim kafasına giriyosunuz ister istemez çünkü insanın yaptığı karşıdakini fiziksel olarak, psikolojik olarak, çevresine karşı çok zor durumlara düşürüyo. Yani canına kastediyo, psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler yaratıyo. Ee bu durumda da evlilik gözüme küçük görünüyo yani. Kötü görünüyo açıkçası." (Meryem, 27, Bekar)

Ayrıca Aile Mahkemesinde evlilik ve aileye dair görülen vakaların, bekar katılımcılara evlilik hayatına ilişkin deneyim yaşamamaları sebebi ile korkutucu geldiği anlaşılmıştır. Hayriye'nin bu konu hakkındaki ifadeleri durumu açıklar niteliktedir:

"Tabi ki dosyada gördüğümüz olumsuzluklar diyim, yaşantılar diyim beni korkutuyo açıkçası biraz daha. Hani belki bekar biri olmamdan kaynaklanıyo olabilir. Şunu görüyorum bi çok dosyada yani birisini çıkarlarıyla ters düşen bi şeyle karşı karşıya bıraktığında o insanın ne kadar

çirkinleşebildiğini görüyorum. Çirkinleşmek belki hani kötü bi şey ama tam olarak bence ifade edilecek kelime bu ve bu beni korkutuyo. Hani o insanın bile kendinde farketmediği bi özelliği çıkabiliyo ortaya. Hani sen bi paylaşımda bulunmuşsun bi insanla, o insandan bir çocuğun var ama bu insana çok ağır ithamlarda bulunabiliyorsun. Bu şekilde insanların açıklarını, yanlışlarını, hatalarını ortaya çıkarmak ve herkesin görebileceği bir alana sunmak beni korkutan şeyler. Beni ürkütüyo açıkçası… Hani şu an belki hayatımda biri olsa belki bu kadar korkum olmayacak ama şu an hayatımda biri olmadığı için ve ne ile karşılaşacağımı bilmediğim için korkularım arttı bu şekilde. Yani bu meslekten önce daha rahat biri ile tanışıp bir yola çıkabilirdim ama şimdi bence daha çok zorlanacağım, daha fazla şeye dikkat edeceğim ve bu şeylerle karşı karşıya kaldığımda nasıl baş edeceğimi bilmiyorum çünkü şu an yaşamadım hani uzun zamandır ilişkim yok ve yaşadığım da bu problemi nasıl aşacağımı bilmiyorum bu yüzden de bu meslek beni tedirgin ediyor açıkçası." (Hayriye, 27, Bekar)

Yine cinsel hayata ilişkin vakaların, bu konuda deneyim yaşamayan bekar katılımcılarda endişe ve korkuya sebebiyet verdiği dikkat çekmiştir. Bu konu ile ilgili Zeliha şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Vakalarda yani mesela cinsellikle ilgili çok fazla şeyden bahsedebiliyorlar. Yani şu ana kadar duymadığımız cinsel problemlerden sorunlardan bahsedebiliyorlar yani. O bazen insanı çünkü tanıştığım kişi bir şekilde tanıyabiliyorsun ama cinsel hayatı yaşamadığın için o konuda karşına ne çıkacağını tam olarak bilemeyebiliyorsun. Bazen aklına gelebiliyor yani o tür kaygıların olabiliyor." (Zeliha, 26, Bekar)

İşe ilk başladıkları dönemde gördükleri çeşitli evlilik sorunları ve aile profilleri nedeni ile evlilik hakkında olumsuzluğa kapıldığını ancak zaman geçtikçe duruma adapte olduğunu ifade eden katılımcılardan biri, bu yöndeki düşüncelerini şu şekilde izah etmiştir:

"Açıkçası işe başladığım ilk zamanda şey diye düşündüm; 'Ben nasıl evleneceğim.' Hani bu kadar böyle sürekli boşanan ailelerle çalışırsam, sürekli onların sorunlarını dinlersem, işte görürsem böyle herkesin birbirini aldattığı veya tüm aile içinde yaşanan gizli şeylerin veya ilk başta çok güzel görünen şeylerin, boşanma aşamasında hepsinin dosyaya aktarılıp tüm o aile içinde mahrem sayılan her şeyin dosyaya gözler önüne serildiğini veya iyi niyetli olarak söylenmiş olan bazı şeylerin bile sırf boşanma sürecinde üstünlük sağlamak amacıyla böyle delil olarak kullanıldığını görmek insanda şey duygusunu oluşturuyor, olumsuzluğu çağrışım yapıyor. Bende öyle bir şey oldu o dönemde. İşe başladığımda tabi henüz işi yeni

öğrenmeye çalıştığım dönemde çalışma arkadaşım bana şey demişti 'İşi işte bırakman lazım, gerçek hayatta senin evliliğinde her zaman böyle bir durum olacak diye bir şey yok ve bunu baştan bu şekilde kafana yerleştir ki olumsuz bir yargı oluşturma.' diye. Aslında bu konuda partnerim uyarmıştı ama tabi şöyle oluyor onun uyarması ile senin düşünmeme durumun olmuyor yine düşünmeye devam ediyorsun ama şöyle diyebilirim ilk yıllar bu daha fazlaydı. İlk yıllar tarafların o konuşmaları, birbirlerine olan o şeyleri hep aklımdaydı ama bir süre sonra onları unutmaya başlıyorsun. Aralarındaki o sorunlara vesaire alışmaya başlıyorsun da diyebiliriz." (Zeliha, 26, Bekar)

4.2.2.4.Olumsuz Etkilere Karşı Kullanılan Baş Etme Mekanizmaları

Katılımcılara, boşanma aşamasında olan veya boşanmış çiftlerle çalışmanın, evlilik kurumuna ilişkin düşüncelerine olumsuz etkilerinin üstesinden gelmek için ne tür baş etme mekanizmaları kullandıkları sorulmuştur. Araştırma özneleri; her insanın aynı olmayacağını, yapılan iş nedeni ile sürekli çeşitli sorunlara sahip aile profilleri gördüklerini ancak her evliliğin mutsuz sonla bitmediğini düşünerek kendilerini teselli etmeye çalıştıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

"İşte şey düşünüyosun hani bu gerçekçi bi düşünce mi değil mi? Gerçekçi olmayan kısmına, yani böyle şeyler yaşanabilir ama yaşanmayadabilir kısmına odaklanıp o yolda devam edince daha fazla aşılabiliyo." (Hülya, 29, Evli)

"Baş etmek için kendimle konuşuyorum. Kendime diyorum: 'Zeliha saçmalama sonuçta her evlilik böyle olacak diye bir şey yok, bu senin işin ve sen zaten boşanan ailelerle çalıştığın için sürekli boşanan kişileri görüyorsun.' Hani tabi az çok boşanma oranlarını vesaire de biliyoruz. Diğer ülkelerle kıyaslandığında ülkemiz boşanma oranları bakımından diğer ülkelere göre düşük ama aslında tabi çok da bir taraftan. Nasıl başa çıkıyorum işim bu olduğu için bu alanda çalıştığım için bu kadar çok insanla karşılaştığımı düşünerek diyebilirim." (Zeliha, 26, Bekar)

Çalışma hayatı ile sosyal hayatı birbirinden ayırmaya çalışarak olumsuz etkilerle baş etmeye çalıştıklarını ifade eden katılımcılardan birinin açıklamaları şu şekilde olmuştur:

"Neler yapıyorum şöyle aslında ben ilk başlarda bu dosyalar beni çok zorladığında dediğim gibi çok fazla düşünüyordum ilk başlarda, daha fazla düşünüyordum, yeniydim ve ne yapacağımı bilmiyordum. Daha sonra dosya yoğunluğu arttıkça ben dosyaları unutmaya başladığımı fark ettim. Görüştüğüm insanları dahi, yüzlerini dahi unutuyorum yani anında

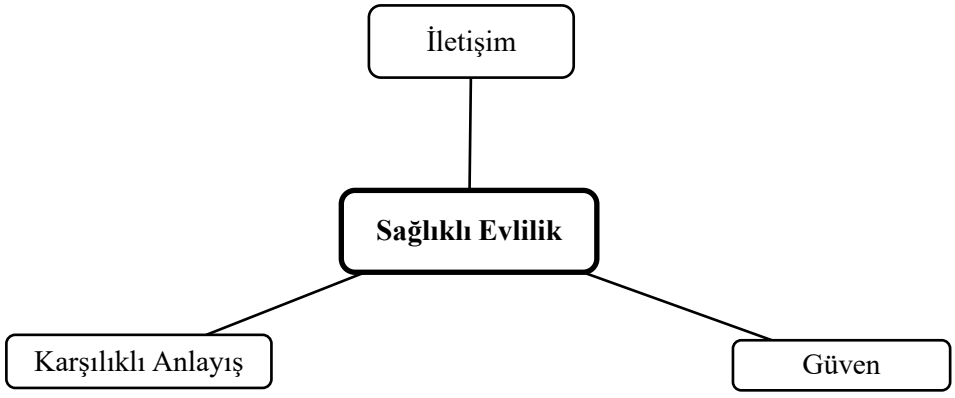
siliyorum çünkü ben o dosyayı verir vermez o kadar yoğunuz ki ardından başka bir dosyaya geçmek zorundasın. Hani sen bunu sindir, kendine bir es ver, bi dinlen, yeni bir dosyaya geçiyorsun diye bir şey yok. Yani yapabileceğim en iyi şey bizim meslekte bunu kesinlikle hocalarımız da çok fazla söylerdi: 'Yaptığın iş orada kalsın, 17.00'de sen o işi bırak, kendinle, o düşünceleri atarak evine dön ve kesinlikle kendine bir hobi edin bunların üstesinden gelebilmek için.' Bunlar yapılabilir yani yapmaya çalışıyorum diyeyim en azından denemeye çalışıyorum." (Hayriye, 27, Bekar)

Katılımcılardan Songül ise, çalışma alanının evlilik kurumuna ilişkin düşüncelerine olumsuz etkileri ile evlilik üzerine konuşmayarak ve evlilik yönünde adım atacağı herhangi bir eylemde bulunmayarak baş ettiğini şu cümlelerle açıklamıştır:

"Yani hani evlilik üzerine çok konuşmuyorum. Daha çok başka şeyler üzerinde yoğunlaşıyorum veya işte hani bilmiyorum yani en basitinden şunu bile yapmıyorum biri ile görüşmek. Bu bile benim için adım belki ama bunu da yapmıyorum. Yani gerek yok mantığındayım yani hani. Sonuç belli… Evlilikten kaçıyorum budur yani gerçekten kendi adıma bi şey yapmıyorum. Bunu başkasında duyduğum zaman tabi ki profesyonel anlamda ne yapılması gerektiğini söylüyorsun ama bunu ben kendi içimde yaşayacaksam yani hani yaşamamanın yolu nedir evlenmemektir mantığı oluştu yani son bi senede oluştu hiç istemiyodum ama oluştu yani." (Songül, 26, Bekar)

4.2.3.Sağlıklı Evlilik İçin Temel İlkeler

Görüşme yapılan sosyal çalışmacılar, sağlıklı bir evlilik yapısı oluşturmanın ve bunu sürdürülebilir kılmanın; öncelikle *sağlıklı iletişim, güven ve karşılıklı anlayış* ile mümkün olabileceğine vurgu yapmışlardır.

Şekil 4.2.3-1: Sağlıklı Evlilik Yapısına İlişkin Tanımlamalar Grafiği.

4.2.3.1.Sağlıklı İletişim

Araştırma özneleri, sağlıklı evliliğin temellerinin sağlıklı iletişimle atıldığını, çiftler arasında yaşanan sorunların temelinde iletişimsizliğin yer aldığını, sağlıklı iletişim kuran bir ailenin, ailede var olan sorunun kaynağına ve çözümüne daha rahat bir şekilde ulaştığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan birinin konuya ilişkin aktarımları şu şekildedir:

> *"İletişim. Yani etkin ve sağlıklı bi iletişim. Yani şeyi hatırladım şimdi iletişim deyince. Bi çift vardı. Anne hava yolu personeliydi ve şey demişti. Biz iletişim kurmuyoruz sadece mailleşiyoruz. Hani yani boşanma noktasına gelene kadar bile konuşmamışlar bunu mail yolu ile yapmışlar. Birbirlerine sürekli mail atarak yapmışlardı. Hani gerçekten insanlar arasındaki kaliteli bi iletişimin sorunun ne olduğu, kaynağının ne olduğu ve bu sorunun üzerine, çözmek adına ne kadar konuştuklarının önemli olduğunu düşünüyorum. Yani bence en önemlisi iletişim açıkçası." (Elif, 27, Bekar)*

Sağlıklı evlilik için iletişimin son derece önemli olduğuna vurgu yapan katılımcılar, aynı zamanda sevgi ve saygının da sağlıklı evliliğin olmazsa olmaz unsurları arasında yer aldığını, sevgi ve saygının hakim olmadığı bir evliliğin boşanmaya doğru giden bir yol izlediğini ifade etmişlerdir:

> *"Saygı ve iletişim. Zaten saygı da iletişimi getirir. Birbirine saygı duyan iki insan ne kadar birbirine o an sinirli olsa da kızgın olsa da görmek istemese de sonra bi şekilde bi araya gelip veya o esnada birbirini kırmayıp, birbirinden bi süreliğine uzaklaşıp sonra tekrar bir araya gelip orta yolu bulma veya bitirilecekse de güzel bi şekilde bitirebilme yani sağlıklı bi iletişim kurabilmesi açısından iki insanın birbirine kesinlikle saygı duymasının gerekliliğine inanıyorum. Yani saygının her şeyi çözeceğine inanıyorum." (Meryem, 27, Bekar)*

> *"Saygı çok önemli tabi ki birbirine karşı. Tabi ki sevgi de önemli yani. Onu artık hiç sevmesem, bu iş hiç yürümez yani. Muhakkak sevmek gerekiyo." (Emine, 33, Evli)*

4.2.3.2.Güven

Bir evliliğin sağlam temeller üzerine kurulması ve sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için o evlilikte çiftlerin birbirine güven duyması gerekmektedir. Katılımcılar da bu düşünceyi destekler nitelikte beyanlarda bulunmuşlardır:

> *"En önemli şey güvendir. Güvenin olmadığı bi ilişkide evlilik olsun, normal ikili ilişkide olsun, flört olsun güven olmadığı zaman o ilişki olmaz.*

O ilişki sağlıklı bir şekilde asla yürüyemez, ona inanıyorum. Sevgi, aşk bunlar göreceli kavramlardır. Değişebilir, duyguların etkisiyle değişkenlik gösterebilir ama en önemli şey bence güven duygusudur. Güvenin olmadığı bi ilişkide sağlıklı bir şekilde o birlikteliğin devam etmeyeceğini düşünüyorum… Evliliğin olmazsa olmazı bence güvendir." (Murat, 47, Bekar)

Güvene ek olarak şeffaflık ve dürüstlük de sağlıklı evlilikte öne çıkan önemli ögeler arasında yer almaktadır:

"Şeffaflık. Yani şeffaf olması gerekir eşlerin birbirine her noktada aile noktasında, maddi noktada, istek beklentiler noktasında, şikayet noktasında yani her konuda şeffaf olmalılar." (Hülya, 29, Evli)

"Yanlış da yapsalar dürüst olmaları gerekiyo. Yanlış da yapabilir insan, ona da katılıyorum. O fikirdeyim zaten. İnsan bazen bilmeyerek, bilerek yaptığını sanmıyorum kasıt ararım o zaman, bilmeyerek hatalı veya kusurlu davranışlar sergileyebilir ama yapsa dahi bunu dürüst bi şekilde eşine kadın olsun, erkek olsun ifade etmesi lazım. Bu da bi erdemdir bence ama bi çok gördüğüm vakada erkekler aldatttığı zaman bu konuda çok yalan dolana başvuruyolar. Farklı modlara giriyolar falan. Lafı çok çekip çeviriyolar. Böyle hani net konuşmuyolar, kıvırıyolar diyim yani. Dolayısıyla dürüst davranmıyolar yani." (Murat, 47, Bekar)

4.2.3.3.Karşılıklı Anlayış

Çiftlerin birbirlerine karşı anlayışlı olmaları ve birbirlerini anlamalarının sağlıklı evlilikte kilit noktalardan olduğuna dikkat çekilmiştir:

"Evliliğin sağlıklı bir şekilde sürmesi için en önemli şey karşılıklı anlayış ve birbirini doğru anlamak." (Sibel, 39, Evli)

"Hoşgörülü olmaları birbirine karşı, anlayışlı olmaları, birbirlerini anlamaları gerekiyo." (Murat, 47, Bekar)

Açık aramak yerine açık kapatmanın, tahammül etmenin, bazı durumlarda alttan almanın, sağlıklı bir evlilik yapısı oluşturmada önemli unsurlar olduğuna vurgu yapılmıştır:

"Egolarını bi tarafa bırakıp açık aramak yerine açık kapatma modunda olmaları. Bunlar zaten olduğu zaman evlilik mükemmel bi kurum olur diye düşünüyorum yani." (Murat, 47, Bekar)

"Tahammül etme çok önemli çünkü her zaman herkes her şeyi sevmeyebiliyo. Bu ailemizde de oluyo evet annem canım ama bazen anneme

çok sinirlenebiliyorum ama tahammül ediyorum çünkü annem. Eş için de aynısı olması lazım bunu tabi yanlışları kapatmak anlamında söylemiyorum. Yani hani bi kişinin bi hobisi vardır ve siz ondan hiç hoşlanmıyosunuz ama tahammül etmek zorunda, size zarar vermediği veya işte ailesine zarar vermediği takdirde. Ya işte bi erkek için söylüyorum çok mu futbol manyağı yani bana zarar vermediği, evliliğimize zarar vermediği, çocuğa zarar vermediği veya kendisine zarar vermediği sürece izlesin. Burda tahammül etmek durumunda olduğunu düşünüyorum mesela. Tahammül etmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum." (Songül, 26, Bekar)

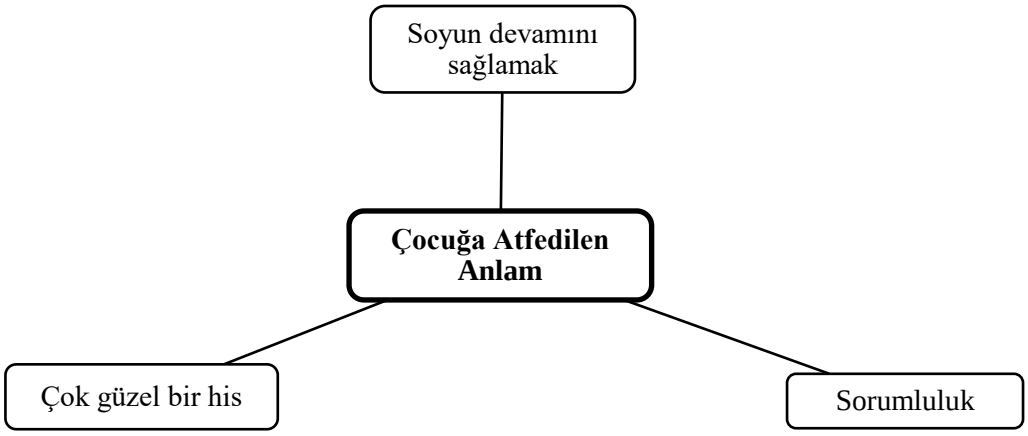
"Her iki tarafta yani tartışmalar olabilir her evlilikte illa tartışma olmazsa her şey yolundaysa bi saçmalık olabilir ama bi taraf biraz sinirliyse diğer tarafın biraz alttan alması yani nasıl ifade ediyim hani karşılıklı tartışma kavgaya doğru gidiyosa bi tarafın biraz daha böyle alttan alması veya ordan uzaklaşması gibi." (Cemile, 38, Evli)

Hayriye, problem çözme becerilerine sahip olmanın, evlilikte ortaya çıkan sorunların daha çabuk çözüme ulaşmasında kolaylık sağladığını, bu durumun ise evliliğin sağlıklı ilerleyişine zemin hazırladığını şu sözleri ile açıklamıştır:

"Bi de evliliğin sağlıklı bi şekilde ilerlemesi için yine söyledim. Bence problemlerle baş etme potansiyelinin kesinlikle çok yüksek olması lazım. O duruma ilişkin belki de çok seri bir fikrin olması lazım yani. O şekilde sağlıklı bir evlilik bence iletişim ve problem çözme becerilerinden geçiyo diye düşünüyorum." (Hayriye, 27, Bekar)

4.2.4.Çocuğa Atfedilen Anlam

Sosyal çalışmacılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde çocuğa, *çok güzel bir his, sorumluluk, soyun devamını sağlamak* gibi anlamlar yüklenmiştir.

Şekil 4.2.4-1: Çocuğa Atfedilen Anlamlara İlişkin Grafik.

4.2.4.1.Çok Güzel Bir His

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların genelinde "çocuk" kelimesinin olumlu hisler uyandırdığı anlaşılmakla birlikte; katılımcılar, çocuk sahibi olmanın; insanı hayatta tutan, çok güzel bir his olduğunu şu sözleri ile dile getirmişlerdir:

> *"Çocuk sahibi olmak anlatılmaz bi şey. Yani çok mutlu oluyosunuz. Çok değerli hissediyosunuz. Hani eşiniz dışında size değer veren birisi var. Hem o size değer veriyo hem siz ona değer veriyosunuz. Onun için bi şeyler yapmaya çalışıyosunuz. Bence çok güzel bi şey." (Hüseyin, 41, Evli)*

> *"Yani ne diyim 'aşk'. Kızım her şeyimiz tabi ki. En önemli şey. Hayatta yaptığım en güzel şey. Öyle diyim. Tek iyi şey hayatta yaptığım. Diğerleri hiç bi şey." (Emine, 33, Evli)*

Ayrıca yapılan görüşmeler, çocuğun eve neşe ve dinamizm getirdiğini göstermiştir:

> *"O hissiyat güzel hani evin içerisinde senin büyüttüğün veya birlikte büyüttüğün, sana ihtiyacı olan, hem veren hem alan ve dinamizm katan bi canlı. Mükemmel bi şey." (Ali, 37, Evli)*

> *"Evin neşesi sürpriz yumurta gibi ne zaman ne yapacakları belli olmuyo yani." (Bayram, 37, Evli)*

Yine çocuk sahibi olmanın, evlilik sürecini tamamlayıcı ve evlilik bağlarını kuvvetlendirici nitelikte olduğu da yapılan görüşmelerle ortaya çıkmıştır. Katılımcılar bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

> *"Erkekler genelde gördüğüm kadarıyla evliliğin birinci yılında bile oflayan puflayan bi türler ve bu durumu ne kadar eğlenceli hale getirebilirsin veya ne kadar farklı hale getirebilirsin. Yani her günün birbirinin aynı. Ben şuanda öyleyim, evlendiğim zaman da öyle olacam. Beni bi şey değiştiremez ve bu durumun gittikçe sıkıcı olmaya başlayacağını düşünüyorum. Bu sadece benim için değil karşımdaki insan için de bence öyle. Ki benim fikrim erkekler bence çocuk sahibi olmak için evleniyolar. Hani evet sevdikleri bi kadın var. Hayatlarını birleştirmek istiyolar evet ama bunda daha çok kadının payı var. Hani kadın o yola itiyo onu ve evlendikten bi süre sonra çocuk sahibi olmak istediklerini biliyorum. Ki ben de isterim. Eşle tamam olmak demiştim. Evet bu evlilik sürecinde eşle tamam olmak. Evlendikten sonra da bence çocukla tamam olmak diye bir şey var benim için yani." (Hayriye, 27, Bekar)*

"Yani çocuğun da gerçekten evlilik bağlarını kuvvetlendirdiğini, kişileri birbirine yakınlaştırdığını ve bireysellikten daha bütünselliğe yaklaştırdığına inanıyorum." (Songül, 26, Bekar)

4.2.4.2.Sorumluluk

Çocuk sahibi olmanın büyük bir sorumluluğu beraberinde getirdiğini belirten katılımcılardan biri konuya ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Sorumluluk. Yani gerçekten sorumluluğunu kaldıramayacaksa bi insan çocuk sahibi olmamalı. Kesinlikle bunu söylüyorum. Diğer tüm iyi kötü her ne yanı varsa sevgisi, işte geleceği, insan yetiştirme falan onların hepsini işte bi yana bırakıyosun öncelikle sorumluluk. Eğer sen sorumluluk sahibi bi insansan karşıdaki de senin gibi sorumluluk sahibi bi insansa çocuğun öyle dünyaya gelmesi gerektiğini düşünüyorum çünkü herkes çok güzel bi evlilik içerisinde doğmuyo veya çok durumu iyi olan bi aileye de gelmiyo ama o çocuğun sorumluluğunu almak çok önemli bi şey… Hani tamamen çocuğu şuan sorumluluk olarak görüyorum." (Songül, 26, Bekar)

Çocuk sahibi olmayı sorumlulukla ilişkilendiren katılımcılar, bu sorumluluğun ise kendilerinde korkuya sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan birinin konuya ilişkin açıklamaları şu şekildedir:

"Şuan için bi anlam ifade etmiyo desem. Ya şuan zaten eşim ile bir arada değiliz. Hani bizim için birazcık erken bi süreç. Yani çocuk sahibi olmak yani bilmiyorum beni korkutan bi şey. Hani bu sorumluluğu alabilecek miyim bunun endişesi var. Yani çocuk demek hem ona manevi hem de maddi olarak yeterli olabilmek demek ve ben her iki konuda da kendimi yetersiz hissediyorum… Bi de şuan şey biraz korkutucu çocuk kavramı. Korkutucu geliyo yani bana." (Ayşe, 30, Evli)

4.4.4.3.Soyun Devamını Sağlamak

Çocuk kelimesi, katılımcılara; kendinden bir parçayı gelecek nesillere aktarma, soyun devamını sağlama gibi çağrışımlar yapmaktadır:

"Öncelikle şu soruyu sormak lazım. Çocuk sahibi olmak istiyor muyum? Çok zor bir soru aslında bu. O çocuğu sevmek kolaydır ama gelecek sağlayabilmek önemlidir. Hani bu soruyu bazen ben kendime soruyorum. Gerçekten istiyo muyum falan diye. Net bi karara varamıyorum. Ama çocuk sahibi olmak senden bir parçayı gelecek nesillere aktarmaktır. Bu önemli bir şey ama kendine verdiğin değerle önemli. Hani sen kendini ilerde yaşatmak istiyor musun? Ben kendimi ilerde çok da yaşatmak

istemiyorum. Şuan yaşadığım dünya bana yeter diyorum. Olası bir durum olmadığı müddetçe hani çocuk düşünmüyorum." (Kadir, 27, Bekar)

"Bi kere en basit tanımıyla soyun devamı dersiniz." (Bayram, 37, Evli)

Aynı zamanda çocuk sahibi olmaya, geleceğe yön vermek ve geleceği yetiştirmek gibi anlamlar da atfedilmektedir:

"Yani çocuk sahibi olmak bi geleceği yetiştirmek gibi geliyo ya hani kendinizden bi varlık. Aynı zamanda gözünüzün önünde büyüdüğünü görüyosunuz. Hem kendi bakış açınızla yetiştiriyosunuz, hem kendi bakış açısının olmasını sağlıyosunuz. Topluma bi birey yetiştiriyosunuz. Yani bu çok büyük bi şey bence." (Elif, 27, Bekar)

4.2.5.Alanın Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşüncelere Etkisi

Araştırmaya katılan sosyal çalışmacılara, çalışılan alanın çocuk sahibi olmaya etkisi sorulduğunda; katılımcılar, alanda çalışmaya başladıktan sonra gördükleri vakalardan ebeveyn-çocuk ilişkilerine, çocukların nelere gereksinimleri olduğuna ve boşanma aşamasında ne kadar yıprandıklarına şahit olduklarını; bu durumların ise çocuk sahibi olma konusundaki görüşlerine olumsuz şekilde yansıdığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri konuya ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Yani şöyle çevremde çok da çocuğu olan kişiler yakınlarım, arkadaş çevrem yoktu. Daha yeni yeni çocuk sahibi olmaya başladılar. Hani onun öncesinde bu 5 yıla baktığımda çocuk sahibi olan çok fazla kişi çevremde yoktu yani o nedenle belki çocuğa daha farklı bakardım ama bu alanda çalıştığım için bi çocuğun nelere gereksinimi olduğunu daha iyi görmeye başladım. Aileler mesela neleri veremiyo çocuklara, onları görme şansım oldu. Ee tabi ki de bunların hepsini de biliyoduk ama hani daha iyi idrak etmemi sağladı. O nedenle hani aileler arasındaki o sorunlar veya maddi durumlar, özellikle günümüz şartlarında bi çocuğun nelere ihtiyacı var. Temel bakımdan hani manevi durumuna kadar sosyal ihtiyaçların sağlanmasına kadar hani hem sosyal hem fiziksel hem psikolojik bunlar açısından hani bi çocuğun tamamlanması için hani bu gereksinimler nelerdir hani bunların daha iyi farkına vardım… Hani ben de birazcık bi çocuğa iyi bi gelecek sunmak istediğim için şuan kendimin yetersiz olduğunu gördüm o açıdan. Hani fiziksel olarak şuanda onu sağlayabilecek bi koşulum yok. Hani en başta fiziksel, sosyal diyebilirim. Hani psikolojik olarak belki onu bu konuda destekleyebilirim ama diğer açılardan destekleyemem. Hani yetersizliğimi görmemi sağladı bu alan. O nedenle olumsuz etkiledi diyebiliriz yani." (Ayşe, 30, Evli)

Aile mahkemesinde çalışmadan önce de çocuk sahibi olmaya sıcak bakmayan katılımcılara çalışma alanında gördükleri vakalar, çocuk sahibi olmama konusunda doğru karar verdiklerini düşündürmüştür. Aynur'un konuya ilişkin yorumu şu şekildedir:

> *"Zaten hiç bi zaman düşünmüyodum ama burda da görünce bunları, burdaki çocukların hallerini filan hani görüşümü destekledi. İyi ki de evet böyle düşünüyormuşum doğru yolda gidiyorum diye destekledi. Olumsuz bakış açımı, Türk toplumuna göre bi olumsuz bakış açısı benimki. Genel toplumun değer yargılarına, örf adetlerine göre olumsuz bakış açısı olduğu için bu olumsuz bakış açısını destekledi deyim." (Aynur, 37, Bekar)*

Alanda görülen vakaların, ebeveyn ve çocuk profillerinin, çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme konusunda endişe ve korkulara yol açtığı görülmüştür. Songül'ün bu konudaki açıklamaları durumu özetler niteliktedir:

> *"Şundan çok korkuyorum. Gerçekten olur da bi gün evlenirsem ve benim o evlilikten bi çocuğum olursa, ben o çocuğun sorumluluğunu alma konusunda çok sıkıntı yaşıyorum yani çünkü hani görüşme yaptığımız çocuklar, o ağlamalar veya o sessiz içe kapanışlar yani en çok korkutan şey beni bu hani. Tamam evlenilebilinir, ayrılınadabilinir bunlar okey ama çocuk olgusu beni müthiş korkutuyo. Belki de evliliğe uzak durmamın sebeplerinden hani bu yaşanılanları ve çocukların arada kaldığı hissinin yaşandığını görmek belki odur yani." (Songül, 26, Bekar)*

Özellikle cinsel istismar mağduru çocuklarla çalışmanın sosyal çalışmacılar üzerinde büyük bir etki yarattığı, bu etkinin ise katılımcıların çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme konusundaki düşüncelerine olumsuz şekilde yansıdığı anlaşılmaktadır. Katılımcılardan birinin bu konuya ilişkin aktarımlarına aşağıda yer verilmiştir:

> *"Çok fazla istismar vakaları görüyoruz yakın çevrelerinden, okuldan vesaire ve işte hep şey düşünürdük. İşte kız çocuk sahibi olmak çok zor ama burda görüyorum ki erkek çocuk sahibi olmak da çok zor. Hani ya o çocuğu dışarıdaki tehlikelerden koruyabilmek ve bunu ona baskı altında hissettirmeden yapabilmek çok zormuş hani bunu yakın çevremizden duymadığımız için çok bilmiyoduk ama bu istismar vakalarını çok fazla gördükçe böyle bi dünyaya çocuk getirmek istemiyorum algısı doğru olabilir gibi bi anlayış oluyo, onu korumanın endişesi oluyo." (Gülsüm, 27, Bekar)*

Çalışma alanıyla birlikte; çocuk yetiştirme konusunun detaylarına daha vakıf olunmuş ve çocuk yetiştirme konusunda daha dikkatli davranılması gerektiğinin bilincine varılmıştır:

> *"Özellikle birden fazla çocuk sahibi olma noktasında hani ebeveynlerin yetemediği noktalar oluyo. Çalışan anne babalarla çok görüşüyoruz ve o çocuklar ne şartlarda bakılıyo, kim bakıyo, yeterince ilgilenilebiliyo mu, anneden uzak olma durumu çocuklara nasıl olumsuz etki ediyo onları net görebiliyoruz. İşe başladıktan sonra benim karar verdiğim çocuk noktasında şu oldu; çocuğum doğduktan sonra mutlaka ilk iki sene ben bakmalıyım bizzat. Bu düşünce bende mesleğimden sonra oluştu çünkü o ilk iki yılın ne kadar önemli olabildiğini gördüm. Ondan sonrasında güvenebileceğim ve mümkünse tek kişinin bakımını sağlaması gerektiğini yine ben mesleğim sayesinde farkedebildim belki ben bu işi yapmıyo olsam bu konuda çok da bilgi sahibi veya fikir sahibi olmazdım." (Hülya, 29, Evli)*

> *"İnsanların ne sorunlar yaşadıklarını ve çocukların da bu durumdan nasıl etkilendiğini görüyosun ve çocuk yetiştirme konusunda biraz daha dikkat etmek gerekiyomuş gibi hissediyosun." (Zeynep, 27, Bekar)*

Çocuk yetiştirmenin büyük bir sorumluluk gerektirdiği daha iyi kavranılmakla birlikte; evliliği sağlam temellere oturtmadan çocuk yapılmaması gerektiğine dikkat çeken katılımcılardan birinin konuya ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

> *"Hani önceden sorsanız belki daha çok çocuğum olsun diyebilirdim veya çocuk yetiştirmenin zor olduğunu tabii ki biliyordum ama bu alana girdikten sonra çocuk yetiştirmenin çok çok daha zor olduğunu anladım. Çok büyük sorumluluk istiyor. Yaşam şartları itibari ile çevredeki tehlikeler itibari ile yani ona o rehberliği yapabilmek, o konuda kendini yeterli hissetmek, yeterli miyim, doğru düzgün bir şekilde ona rehberlik edebilecek miyim bunların düşüncesi oluyor ve tabii ki o görüyorsun boşanan aile çocuklarını. O yüzden şey düşünüyorsun öncelikle evliliğimi tam anlamıyla oturtmalıyım sağlam bir şekilde kurmalıyım ondan sonra bir çocuk sahibi olmalıyım. Bunun bilincine daha çok varıyorsun." (Zeliha, 26, Bekar)*

Katılımcılardan Hatice, çocuk sahibi olmanın evliliği güzelleştirdiği kadar kötüleştirebildiğini çünkü çocuk sahibi olduktan sonra kadınların evliliklerini ve eşlerini ikinci plana atarak çocuk odaklı yaşamaya başladıklarını, bu durumun ise evlilikte sorunlara yol açabildiğini sözlerine eklemiştir:

> *"Hakikaten kadınların anne olduktan sonra bu dünyadaki görevlerini tamamladıklarını zannettiklerini görmeye falan başladım. Anne*

oldum tamam. Evliliğin bi anlamı kalmıyo. Kocanın bi anlamı kalmıyo. Onları elinin tersiyle bi tarafa itip sadece çocuk odaklı yaşamaya başlıyolar. Dolayısıyla bunlar evlilikte bi takım sorunlara sebep olabiliyo. Ben bunları gördüm yani, o davalarda görebiliyorum ve erkeklerin bunu kavrayamadığını görüyorum çok net bi şekilde… Çocuk bi evliliği güzelleştirdiği kadar kötüleştire de biliyo bence. Yani o durumu çok iyi yönetemiyo insanlar. Biz uzun zamandır evliyiz 11 yıl az bi süre değil ve çocuk yapmadık. Çocuğumuz olsaydı işin belki de rengi değişecekti diye düşünüyorum. Tabi şöyle biz çocuk istemeyen bi çiftiz. Sahip olamayan bi çift için de evliliğin tadı kaçabilirdi ama biz zaten çocuk istemediğimiz için böyle yaşadık geldik bu güne kadar dolayısıyla çocuk olsaydı biz nasıl insanlara dönüşürdük, evlilikle ilgili birbirimizden beklentilerimiz nasıl değişirdi açıkçası bilmiyorum ama biraz işin tadı kaçabilirdi gibime geliyor. Sorunlarımız artabilirdi kesinlikle çünkü ben biraz kaygılı bir insanım. Çocuk meselesinden de biraz o yüzden de kaçtım. Çocuk olsaydı bazı şeylerle baş edemeyebilirdim. Sorunlar da artardı evet." (Hatice, 39, Evli)

4.2.6.Evlenme Aşamasında veya Evli Olanlara Tavsiyeler

Katılımcılar, iletişimin hem evlilik öncesinde hem de evlilik sürecinde çok önemli bir öge olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda, çiftlerin arzuladıkları gibi mutlu ve huzurlu bir evliliğe sahip olmaları için öncelikle aralarında kurulan iletişimi kuvvetlendirmeleri ve birbirleri ile her konuda "ben dili"ni kullanarak sağlıklı iletişim kurmaları gerektiğine vurgu yapmışlardır:

"Daha anlayışlı olmalarını, daha sakin kalabilmelerini, birbirlerinin düşüncelerine önem vermelerini, saygı duymalarını ve duygunu nasıl ifade etmen gerektiğini aslında en önemlisi de yaşadığı şeyi nasıl ifade etmeleri gerektiğini bilmeleri gerektiğini, yani ifade etme şeklinin çok önemli olduğunu düşünüyorum yani. Hani mesela bi durum konusunda suçlayıcı davranmak yerine veya birine atfetmek yerine o durumdan rahatsız olduğunu, bunun seni çok rahatsız ettiğini dile getirmek arasında bi fark var hani hemen karşı tarafı bu şekilde konuşmak yerine rahatsız olduğunu dile getirdiğinde, iletişimin daha kolay olacağını düşünüyorum. Yani çatışma dili değil de daha çok orta yolu bulma veya hani rahatsızsa bunu gizlemek de doğru bi şey değil o da ilerde soruna yol açıyo. İletişim dilinin önemli olduğunu düşünüyorum yani duygunu ifade ederken, o rahatsızlığını da ifade edebilmelisin ama bunu ifade etme şeklinin çok önemli olduğunu düşünüyorum." (Ayşe, 30, Evli)

Aynı zamanda, çiftlerin sağlam temeller üzerine kurulu bir evlilik inşa edebilmeleri için evlenmeden önce evlilikten beklentilerini belirlemeleri ve bu doğrultuda evlilik yolunda adım atmaları gerektiğine dikkat çekilmiştir:

> *"Evlilikten ne beklediklerini aslında iyi bilmeleri gerekiyo. Yani evlenip napacaz biz. Ev düzcez, ondan sonra çeyiz alacaz işte, ondan sonra kendimize ait bireysel bir yaşamımız olacak ama o yaşam içerisinde ben ne istiyorum bunu iyi değerlendirmeleri gerekiyo belki de. Evlilikten beklentileri ne, veya bu beklentiler hangi yönde değişebilir. Yani tamam ben şuanda bunu istiyorum. Sadece kendi annemden, babamdan kurtulmak istiyorum. Benim evim olsun, o eve çıkabilme şartımda evlenmekse kim olursa olsun onunla evleniyim. Tamam hadi evlendin. Mesela bi kısım. Daha sonra gittik orda evlendik, yaşamı başladık kurmaya, bu sefer başka bir beklentiyle karşılaşacaz. Şimdi bunların öngörüsü, ne istediği, neyi paylaşmak istediği, ne yaşamak istediğine ilişkin aslında biraz farkındalığı olması gerekiyo insanların. Ne istediğine yönelik ilişkiden bunu iyi tartmaları gerekiyo ve daha sonrasında belki de o evlenceği insanı veya birlikte yaşayacağı insanı seçmesi mi diyim artık, yol alması, onunla yol alması gerekiyo imza atacaksa." (Ali, 37, Evli)*

Çiftlerin evliliğe adım atmadan önce, birbirleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmaları ve birbirlerini iyi tanımaları gerektiği de verilen tavsiyeler arasında yer almıştır:

> *"Tavsiyem birbirlerini iyi tanımaları olurdu heralde gerçekten aynı eve girip yaşayabilecekler mi, bir ömrü beraber geçirebilecekler mi, bunları değerlendirmeleri, kendilerinden emin olmaları olurdu." (Fadime, 28, Bekar)*

Gülsüm, çiftlerin evlilik öncesi birbirlerini iyi tanıyabilmeleri için mümkün olması durumunda evlenmeden önce belirli bir süre birlikte yaşamaları gerektiğine ilişkin düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Yine işte birbirini çok iyi tanıma yani mümkünse aileleri, çevreleri izin veriyosa birlikte yaşama imkanları varsa, bu konularda baskı altında değillerse böyle bi şey deneyimlemeleri çünkü herkesten duyduğum cümle şu aynı evin içine girince işler değişiyo. Yani bu kadar boşanmanın artmasını istemiyosak eğer bunu öncesinde bi şekilde deneyimleme şansımız olsa belki daha kolay olabilir her şey diye düşünüyorum." (Gülsüm, 27, Bekar)*

Katılımcılar, evlilikte çiftlerin belli konularda taviz vermeleri, fazla gurur ve kapristen uzak durmaları ve bencilce hareketlerden kaçınmaları gerektiği düşüncesindedirler:

> *"Evlenmeden önce biraz daha bireyselsin ama evlilik iki kişilik bi yolculuk. Biraz da kendi değerlerinden, kendi o çizginden ödün vermen gerekiyo. Kendine olan saygını kaybetmeden tabi ki. O çizgide biraz şey olabilir yani yumuşama. O keskin kararlarda, o keskin tavırda bi yumuşama olabilir tabi ki. O da kendimden ödün vermek olarak görmüyorum onu da eşime duyduğum saygıdan, ona sorun yaşatmak istemeyişimden veya evliliğimizde sorun olmasına sebep vermeyecek şekilde bi orta yolu bulmaya çalışırım." (Meryem, 27, Bekar)*

> *"En sevmediğim şeylerden bi tanesinin tavır almak, küs kalmak, dargın olmak olduğuna inanıyorum. Bi eş olarak evlilikte fazla gururun, kaprisin de olmaması gerektiğini savunuyorum ve inanıyorum." (Murat, 47, Bekar)*

> *"İşte dinlemiyolar birbirlerini, gerçekten anlamıyolar yani hani boşanılacaksa da veya işte evlilik devam edecekse de ne boşanma aşamasında ne evlilik aşamasında hiç birbirlerini dinlemiyolar bi de benciller. Bencillikten çıkmaları gerekiyo. Bencillikten çıkamadan evlendikleri için zaten sorunlar oluyo diye düşünüyorum." (Songül, 26, Bekar)*

Yapılan görüşmelerden, geniş ailenin, çekirdek aileye müdahalesinin evlilikte çeşitli sorunlara yol açtığı anlaşılmıştır. Bu nedenle her iki tarafın ailelerinin de evliliğe müdahalesini önlemenin ve gerektiğinde evliliğin sosyal çevreye karşı savunulmasının son derece önemli olduğuna vurgu yapılmıştır:

> *"Mesela en küçük sorunları bile aile büyüklerine yansıtmak da bence sorunları daha fazla büyütüyo. Kendi içimizde çözebileceğimiz sorunları hani mümkün olduğunca dışarıya, sosyal çevremiz de dahil buna yansıtmadan çünkü bir ailesin ve iki kişi arasında olan sorunları dışarıya yansıtmadan çözebilmek önemli bence." (Esra, 29, Evli)*

> *"Yani dışardaki topluma karşı da hani bu toplum içerisinde kişilerin kök aileleri de dahil evliliklerini savunmaları gerektiğini söylerdim." (Mustafa, 29, Evli)*

Evlilik sürecinde meydana gelen sorunların; çiftlerin kendi bireysel çabaları ile çözülememesi durumunda, alanında uzman kişilerden destek alınmasının, evliliğin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi açısından önemli olduğu gözlemlenmiştir:

"Bence sorunu olan herkes aile danışmanlığı almalı yani destek görme konusunda bence hiçbir çift çekinmemeli çünkü biz bu konuda biraz geri kalıyoruz toplum olarak. Nasıl bir psikiyatriste gitmek deli işi gibi görülüyorsa, aile danışmanlığı da aynı şekilde görülüyo ve bi destek almaktan çekiniyoruz her zaman. Bence bi destek almak önemli." (Esra, 29, Evli)

Katılımcıların tecrübelerinden anlaşıldığı üzere; evlilikte çiftlerin yeteri kadar birliktelik ve yeteri kadar bireysellik ihtiyaçlarının karşılanması, evliliğin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bu nedenle katılımcılar; çiftlerin birbirlerine özgür alan tanımaları, birbirlerinin özel alanlarına müdahale etmemeleri ve saygı duymaları gerektiği vurgusunu sıklıkla yapmışlardır:

"Birbirlerinin sosyal hayatına, özel alanına biraz daha saygı duymak gerekiyo. Nasıl deyim ben evin içinde yalnız kalmak isteyebilirim bi yarım saat. Ben yalnız kalmak istediğimde eşimin buna saygı duyması gerekiyo veya eşim yalnız kalmak istiyosa ben saygı duymalıyım, bunun altında bi şey aramamalıyım veya sosyal ortamlarımıza yine saygı duymalıyız. En çok nefret ettiğim şeydir telefon kurcalanması, bu insanda şey oluşturur paranoya. 'Bana güvenmiyo, ya bi şey yapıyosa, tüh bulamıyorum, kesin başka yerden yapıyo.' gibi düşünceler. Bunlar biraz daha sınırlandırılabilir ama keşke olmasa." (Hülya, 29, Evli)

Maddi olarak belirli bir gelir düzeyine sahip olmanın, evlilik sürecinde ortaya çıkabilecek bazı sorunların önüne geçilmesi ve evliliğin sağlıklı bir şekilde yürümesi için önem ifade ettiği dile getirilmiştir:

"Tabi ki maddiyat da çok önemli. 'Benim için parası önemli değil.' Bu kesinlikle yanlış bi şey… Maddiyatın da belli düzeyde olması gerekiyo. Yani en azından kişilerin evlenmeden önce var olan maddi sınırlarının yani ekonomik şartlarının, evlendikten sonra da o asgari düzeyde sağlanması gerekiyo ki işte huzurlu bi evlilik olsun. İşte kadın çalışıyodur daha öncesinden evlendikten sonra istediği belli şeyleri alamaz veya belli şeylere kısıtlamaya gider veya erkek için belli lükslerini yapamaz. Bu da kişilerde ister istemez bi huzursuzluk oluşturuyo. Bu huzursuzluk da noluyo karşıya yansıyo. Ya senle evlendikten sonra şunu yapamadım. Senle evlendikten sonra ben sosyal hayatımdan uzaklaştım ya her anlamda olabiliyo bu yani." (Songül, 26, Bekar)

Katılımcılar tarafından, evlilikte belirli bir gelir düzeyine sahip olmanın önemine dikkat çekilirken; aynı zamanda maddiyata çok fazla değer verilmemesi ve çiftlerin birbirlerini ekonomik anlamda çok fazla zorlamaması gerektiğine de vurgu yapılmıştır:

"Bi kere evlenmeden önceki tavsiyem, biriyle evlenmeden önce karşılaşsam o eşyaların ne kadar değersiz olduğunu söylerim onlara. O da bana der ki bekarsın hayatında biri yok sana bunu söylemesi kolay falan der heralde ama gerçekten hiçbir önemi olduğunu düşünmüyorum. Yani benim evimde çok güzel eşya olabilir. Çok pahalı eşyalar olabilir. Çok güzel yiyecekler olabilir ama ben o evin içerisinde bi güler yüz görmüyosam ben o eşyaları görmeyecem, ben o gülmeyen yüzü görecem, ben o huzursuzluğu görecem, ben o mutsuzluğu görecem, beni ordaki çok güzel olan, çok pahalı olan kanepe asla mutlu etmeyecek. Etmedi de yani bunu hepimiz biliyoruz. Herkesten gördük yani. Bir yıllık evlilikler neden bu kadar sıkıcı hale geliyo. Eşyaları onları eğlendirmedi mi yeteri kadarıyla mesela. Ben bunu söylerim kesinlikle evlenmeden öncekilere, eşyanın bu kadar değersiz olduğunu. Paranın, takının, tatilin. Evet tatil herkese iyi gelebilir ama lüks tatilin, bunların çok gereksiz olduğunu söylerim ve gerekli olanın gerçekten mutlu ve huzurlu bir yuva kurmak olduğunu söylerim." (Hayriye, 27, Bekar)

Katılımcılar, toplum baskısı ile evlilik yoluna girilmemesi ve boşanma gücünü elinde bulunduran insanların evlenmesi gerektiğini şu şekilde izah etmişlerdir:

"Ya aslına bakarsan deneme yanılmadır. Bana soracak olursan yani evlensin çok dert değil ama boşanabiliyosa evlensin yani. O sistemden çıkma gücü ve kaynağını bulabiliyosa evlensin. Öbür türlü mahkumiyet yaşayacak insanlar ve yaşıyo bi çok insan bunu yani. Bi hevesle bi beklentiyle girip, o beklentinin karşılanmadığı, zulüm gördüğü yerde kalmak zorunda kalıyo insanlar. O yüzden o sistemden çıkabilme garantisini kendisine verebildikten sonra evlensinler. Öyle bi güç her zaman ellerinde olsun yani o kaynağı bulundursun insan evlenmeden önce." (Ali, 37, Evli)

"Zaten birbirlerini sevmiyolarsa hiçbir şekilde evleneyim diye toplum, aile baskısıyla hiçbir şekilde evlenmemeleri gerektiğini söylerim. Hani ben evlenmem gerekiyo diye değil daha çok manevi sevgi, duygusal paylaşımın ardından evlenmelerinin doğru olacağını söylerim." (Ramazan, 26, Bekar)

Katılımcılardan Emine, çiftlere, ailelerinin evlenecekleri kişi hakkındaki düşüncelerini öğrendikten sonra; ailelerinin düşünceleri ile kendi düşüncelerini sentezleyerek evlilik konusunda bir karara varmaları tavsiyesinde bulunmuştur:

"Yani ayakları yere sağlam basmalı, tabi ki de aşık olmalı ama ne biliyim bi adamın işi yoksa olmaz veya şey aile de benim için önemli. Ailelerle evlenmiş oluyosun hani bi nebze. Eğer hayır asla evlenmemeli diyosa ailen gerçekten orda bi şey vardır. Ben öyle bakıyorum yani çünkü bazen o bizim ayaklarımızı yerden kestiğinde bizim göremediğimizi

görebiliyolar çünkü gözlemleyebiliyolar dolayısıyla şey önemli. Hani tabi aile ne derse o değil de hani çevresinde arkadaşı da olabilir bu. Onlardan fikir alması ve onları tanıştırması." (Emine, 33, Evli)

Aynur ise, evlilik öncesinde ve evlilik sürecinde yaşanan sorunların geçici olduğunu, geçici olan sorunlar için çiftlerin ilişkilerinin bozulmasına sebebiyet verebilecek davranışlardan kaçınmaları gerektiğini şu sözleri ile ifade etmiştir:

"Yani şey evlenme aşamasında böyle herkes bi kaptırıyo ya kendini işte evlilik hazırlıkları, şöyle güzel olsun, böyle güzel olsun, mesela kendi arkadaşımla konuştum daha iki hafta önce böyle sorunlar yaşamaya başlıyolar ve ben şey diyorum ya bunların hepsi geçici hani geçici olan şeyler için asla karşındaki kişiyle iletişiminin, ilişkinin bozulmaması gerekiyo. Bunun için gerginliklerin yaşanmaması gerekiyo. Bence evli olan kişiler için de bu yaşanılan sorunun eninde sonunda geçici olduğunu, hiç bi şeyin kalıcı olmadığını ve geçici bi şeyin kendi sevdiğin insanla olan ilişkini bozmana değecek bi şey mi bunu düşünmeli bence insanlar. Hani şu dünyada her şeyin geçici olup kişilerin gerçi kişiler de kalıcı değil ama bence bunlar düşünülmeli." (Aynur, 37, Bekar)

Evlilikte var olan sorunun kaynağının ne olduğunun anlaşılıp, akılcı çözümlerle sonuca ulaşılması ve sorunları çözerek evlilik yolunda ilerlenmesi gerektiğini düşünen uzmanlar bu konudaki tavsiyelerini şu sözleri ile izah etmişlerdir:

"Yani her evlilikte var olan sorunlar veya her evlilikte yapılan farklı yani. Sen az vakit geçiriyosan çok vakit geçir. Hani bu aslında bi doktorun bi hastaya ilaç yazması gibi bi şey. Benim eğer tansiyonum varsa şeker ilacı almamın bi anlamı yok tarzında bi şey. O yüzden her evliliğin yapı taşı farklı ama işte birbirlerini anladıktan sonra bulunabilecek çözümler bunlar yani benim eşimin sorunu maddiyat değilse ben onun cebine 100TL fazla para koyduğum zaman o sorun çözülmeyecek yani eşimle benim aramdaki sorun devam edecek. Var olan problemleri anlayıp çözüm odaklı gidilmesi gerekli." (Songül, 26, Bekar)

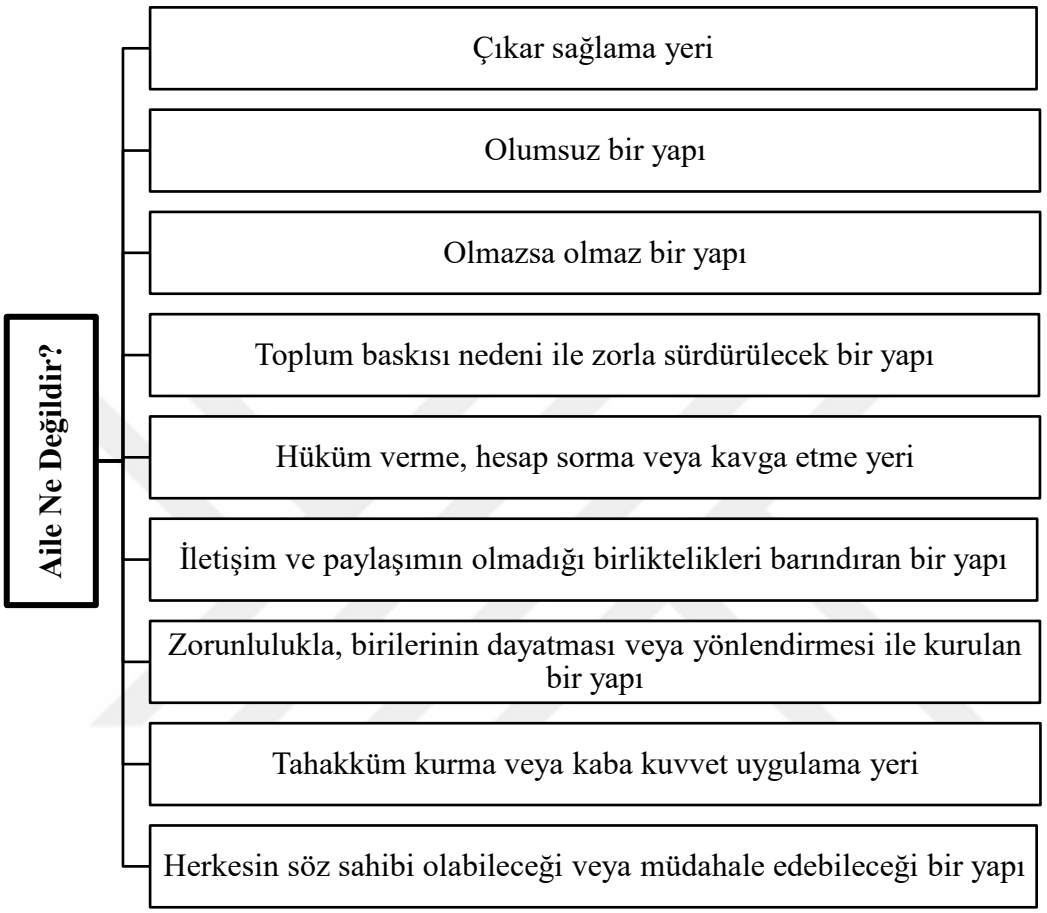
"Evli olanlara da yaşadıkları sorunları akılcı çözümlerle sonuca kavuşturmalarını, hiç bi sorunun üzerine sünger çekmemelerini söylerim." (Mustafa, 29, Evli)

4.3.Aile

Aile kategorisi; görüşme yapılan sosyal çalışmacıların, aile kurumunun barındırmaması gereken özelliklere ilişkin ifadelerinin, sağlıklı aile yapısının nasıl

oluşturulacağına dair görüşlerinin ve evlilik ve aile kurumunun geleceği hakkındaki düşüncelerinin yer aldığı 3 tema ve 4 alt temadan oluşmaktadır.

4.3.1.Aile Ne Değildir?

Şekil 4.3.1-1: Ailenin Ne Olmadığına İlişkin Tanımlamalar Grafiği.

Ailenin; çıkar sağlamak amacıyla oluşturulan, bencilce davranışlar barındıran bir yapı olmadığını belirten katılımcılar, bu yöndeki görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

> *"Aile ne değildir. Aile bencillik yapılabilecek bi kurum değildir bana göre. Çıkarların için oluşturulabilecek bir kurum değildir. Aile birlik bütünlük demek bence." (Esra, 29, Evli)*

> *"Ne biliyim tarafların birbirlerini kullanma yeri değildir hani bu maddi de olabilir, manevi de olabilir veya ne biliyim basit düzeyde söylersek hani bi işi yaptırma yeri değildir. Bi fayda sağlama yeri değildir kısaca aslında." (Hüseyin, 41, Evli)*

Aynı zamanda ailenin, iletişim ve paylaşımın olmadığı birliktelikleri barındıran bir yapı olmadığı düşünülmektedir:

> *"Yani aile sadece vaktini beraber geçirmek zorunda olduğunuz insan topluluğu değildir yani. Belli duygusal bağların da ailede bulunması gerektiği ve hani maddeden çok biraz daha duygusal bir topluluktur diyim." (Mustafa, 29, Evli)*

> *"Yani herhangi bi paylaşım yoksa kişiler arasında bence aile değildir. Yani benim sadece iyi duygularımda değil kötü hissettiğimde de yanımda olmasını istediğim kurumdur aile. Yani sadece iyi olduğum zaman bana destek vermicek. Kötü olduğumda da yanımda olduğunu hissedecem o aile bireylerinin. Aile budur. Yani kötü günümde yanımda olmadıkları zaman hani bu aile değildir." (Ayşe, 30, Evli)*

Yine katılımcılar, ailenin ekonomik çıkarlar için oluşturulan ve devam ettirilen ticari bir kurum olmadığını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

> *"Aile şirket değildir… Hani şirket değil derken her birey ekonomik çıkarını düşünürse o anlamda da bencillik ederse, o zaman da bence aile olmaz." (Cemile, 38, Evli)*

> *"Yani aile bence bi ticaret kurumu değildir. Bazı evlilikler mesela o şekilde de çok yürüyo. İnsanlar karşısındaki insanın maddi durumu iyi diye evlenebiliyo. Yani bence aile bu değil." (Fadime, 28, Bekar)*

Ailenin herkesin söz sahibi olabileceği veya herkesin müdahale edebileceği bir yapı olmadığı vurgusu yapılmıştır:

> *"Toplu yaşanılabilecek bi olgu değildir aile. Herkesin söz sahibi olabileceği bi şey değildir." (Songül, 26, Bekar)*

> *"Aile bence herkesin müdahale edebileceği, herkesin karışabileceği, tarafların birbirini yiyeceği, birbirlerine maddi olarak bakabileceği bir şey değildir." (Kadir, 27, Bekar)*

Ailenin birbiri üzerinde tahakküm kurma veya kaba kuvvet uygulama yeri olmadığına şu sözlerle dikkat çekilmiştir:

> *"Birinin üzerinde tahakküm kurmak değildir. Aile üyelerinin birbirinin kölesi olması değildir… Kaba kuvvet uygulayarak bir şeyleri elde etmek, üstünlük kurmak değildir." (Zeliha, 26, Bekar)*

"Ailede yıkıcı şeyler olmamalı. Mesela örnek veriyorum şiddet unsuru içeren veya birbirine sert tepkiler veren veya birbirini saymayan insanlar değildir yani." (Zeynep, 27, Bekar)

Yapılan görüşmeler, ailenin zorunlulukla, birilerinin dayatması veya yönlendirmesi ile kurulan bir yapı olmadığını göstermektedir:

"Aile zorunlulukla oluşturulan bi yapı değildir bence. Yani birilerinin dayatmaları ile veya yönlendirmeleriyle birbirini tanımadan kurulan bi yapı olmamalı bence aile çünkü çok değerli, toplumun yapı taşı diyoruz, bu şekilde açıklıyoruz, bize öğretilen bu şekilde. Yani toplumun belli bi seviyeye gelmesinde aile bizim önceliğimiz zaten. Çocuğu yetiştiren, belli bi yere getiren yapı taşımız aile. Yani ailede başlıyo her şey. Yani çalıştığımız vakalarda da sorunlu bi ebeveyn veya sorunlu bi çocuğun o sorunu yaşamasındaki temel özelliğin anne veya baba yanında yaşadığı sıkıntıdan ortaya çıktığını hem çalıştığımız vakalarda hem de lisans dönemimizde gördük. Yani bunun bilgisine sahibiz. O yüzden iyi düşünülüp kurulması gereken yani toplumun geleceği olacak kişileri yetiştiriyoruz çünkü orda veya toplumda belli başlı sorunlar yaşanıyor bunlar neler işte atıyorum çalıştığımız alan açısından boşanmalar. Niye oluyor bu boşanmalar demek ki sağlam bi yapıyla kurulmamış bi aile figürü var karşımızda ki bu vaka yaşanmış, bu olay bizim karşımıza gelmiş bu şekilde." (Meryem, 27, Bekar)

Ailenin zorla oluşturulan bir yapı olmadığına vurgu yapılmasının yanında, toplum baskısı nedeni ile zorla sürdürülecek bir yapı olmadığı yönünde de düşünceler öne sürülmüştür:

"Aile aslında şöyle yani bi çok şey değildir ama aile birbirine karşı sevgi, saygı beslemediği halde toplum baskısından çekindikleri için bir arada durmak zorunda olan insanlar değildir mesela. Yani çok fazla böyle örnek biliyorum işte boşanmayalım hala var mesela o boşanmayalım ki işte çevre ne der, eş dost ne der gibi şekilde evliliklerini devam ettiren insanlar. Hani bence o aile değildir hani bi noktadan sonra aralarındaki bütün bağlar kopmuş oluyo çünkü." (Gülsüm, 27, Bekar)

Aynı zamanda ailenin, kişinin kendisini ifade etmesine izin vermeden hüküm verme, hesap sorma veya kavga etme yeri olmadığı görüşünde olan katılımcılar, bu yöndeki fikirlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

"Aile yani birbirini anlayıp dinlemeden hüküm vermek değildir." (Zeliha, 26, Bekar)

"Hesap sorma veya kavga etme yeri değildir." (Hüseyin, 41, Evli)

Bayram, ailenin olumsuz bir yapı olmadığına vurgu yapmıştır:

"Olumsuz bi şey değildir yani çünkü artık birazcık veya en azından öyle mi lanse ediliyo aile kurulmayıp tekil hayat yaşıyo bazıları. Artık evlilik yaşları bazı kesimler tarafından uzatılıyo. Bunlar da aile kurmayı olumsuz olarak gördükleri veya bireysel yaşam hoşuna gidildiği için ama olumsuz bi şey olmadığını söyleyebilirim yani." (Bayram, 37, Evli)

Bayram'ın aksine Hatice ise; ailenin olmazsa olmaz bir yapı olmadığına, insanların aile kurmak veya aile olmak zorunda olmadığına dair düşüncelerini şu şekilde izah etmiştir:

"Olmazsa olmaz değildir bi kere. Sadece bunu söyleyebilirim sanırım. Az önce dediğim gibi bi çocuk evliliği taçlandırmıyor falan dedim ya bence onunla bağlantılı biraz yani olmazsa olmaz değildir yani insanlar illa bi aile kurmak, aile olmak zorunda da değiller. Yani çocuksuz olmak da aile değildir denemez falan gibi şeyler geliyo aklıma." (Hatice, 39, Evli)

Aynur, evlilik ve ailenin birbirinden çok farklı kavramlar olduğunu, evlenen her çiftin aile yapısını oluşturamadığını ve aile olamadığını şu sözleri ile açıklamıştır:

"Yani aile evlilik değildir aslında ikisi çok farklı kavramlar yani evlenip hala aile olamayan insanlar var. O yüzden bi kere evlilik aile değildir kesinlikle veya iki kişinin aynı evde yaşıyo olması evlenmiş olması aile değildir veya bu formaliteden gidilen bir kahvaltı insanların yaptığı, herhangi bi içi boş sosyal etkinlikler aslında aile kurmak değil bence çünkü paylaşım olmuyo. Görüntüde olsa da duygusal paylaşım olmayınca aile olmuyo." (Aynur, 37, Bekar)

Çocuk sahibi olmanın aile olmak için yeterli olmadığına ve her çocuk sahibi olan çiftin aile olamadığına dikkat çeken Songül, bu yöndeki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

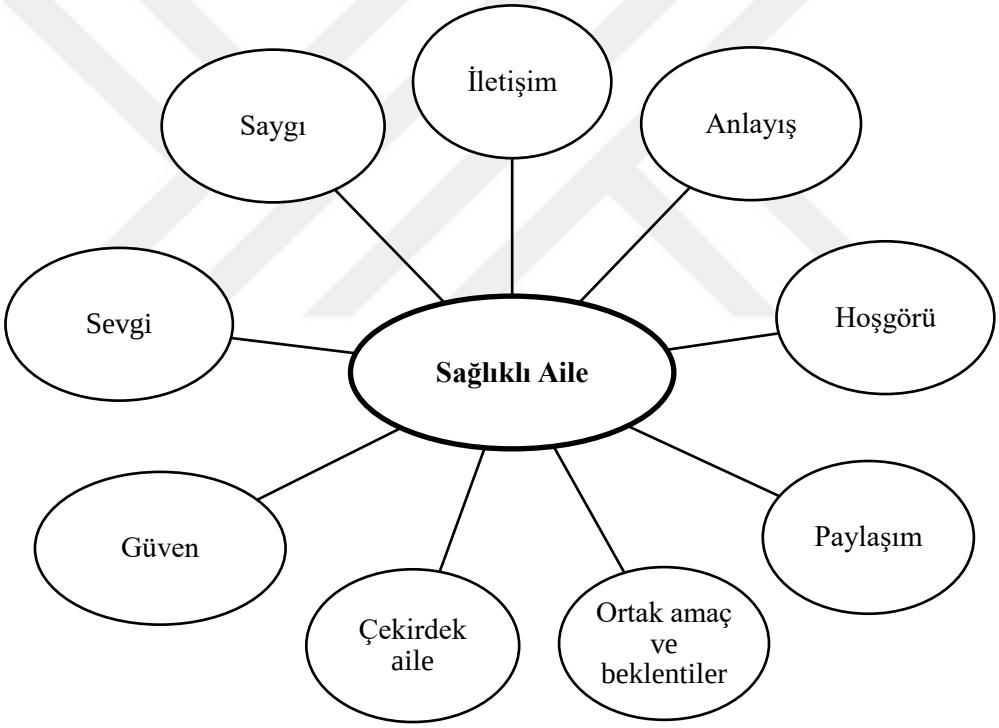
"Aile kesinlikle bakamayacağın çocuğu dünyaya getirmek değildir. Çocuğumuz oldu biz aileyiz değildir yani. En başta söyleyeceğim budur… Aile olmak için çocuk lazım mantığı veya sorumluluk sahibi olmadan çocuk dünyaya getirince biz aile olduk kavramını ben kesinlikle kabul etmiyorum çünkü en çok bununla karşılaşıyorum yani." (Songül, 26, Bekar)

Ahmet ise, ailenin sadece akılla yürütülebilecek bir yapı olmadığını, aklın yanında fedakarlığın da olması gerektiğini dile getirmiştir:

"Şu değildir mesela atıyorum ben faturayı ödedim. Eşim de işte bulaşıkları yıkasın falan gibi böyle sadece akılla yürütebilecek bir araç değil. Akıl olsun yine ama yanına fedakarlığı da koymak lazım. Mesela ben uzun yıllar 5-6 erkek ile öğrenciyken bi arada yaşadım öğrenci evinde. Şimdi mesela eşim bana getirdi çay koydu buraya. Mesela öğrenci evindeyiz ben telefonla konuşurken arkadaşım gelip bana çay koymaz bu akılcı bi paylaşım değildir. Bu ney bu kalbi bi paylaşım." (Ahmet, 31, Evli)

4.3.2.Sağlıklı Aile

Görüşme yapılan sosyal çalışmacılar, sağlıklı bir aile yapısı oluşturmanın ve bunu sürdürülebilir kılmanın; sağlıklı iletişim, saygı, sevgi, güven, anlayış, hoşgörü, paylaşım, ortak amaç ve beklentilere sahip olmak, çekirdek aile olabilmek ile mümkün olacağına vurgu yapmışlardır.

Şekil 4.3.2-1: Sağlıklı Aile Yapısına İlişkin Tanımlamalar Grafiği.

4.3.2.1.Sağlıklı İletişim, Saygı, Sevgi ve Güven

Katılımcılar, sağlıklı bir aile yapısı oluşturulabilmesi için aile hayatında saygının hakim olmasının son derece önemli olduğu konusunda hemfikirlerdir:

"En başta saygı olması gerekiyo. Yani çocukları da dahil ediyorum bu evliliğin içine diyelim ki iki çocuklu çekirdek bi aile. Büyüklerin küçüklere, küçüklerin de büyüklere saygı duyması gerekiyo. Saygı tek taraflı olmamalı kesinlikle çünkü saygının olmadığı yerde ne sevgi olur, ne şefkat

olur. Hiçbiri uzun süre barınamaz belki olur ama önünde sonunda ölür. En başta saygı olması gerekiyo." (Hülya, 29, Evli)

"Yani birbirine saygı duyan insanların bir arada olduğu bi ailede ben sorun yaşanacağını düşünmüyorum. Yani çocuk da bu şekilde yetişir, çocuk ne görürse onu alıyor ya. Dışarı karşı da bu şekilde olur arkadaşına karşı da bu şekilde olur. Yani bi yerde atıyorum sarmaşık başlayıp bütün yeri sarar ya yani bu şekilde iyiliğin güzelliğin yayılacağını düşünüyorum." (Meryem, 27, Bekar)

Saygıya ek olarak; sevgi, dürüstlük ve güvenin de sağlıklı bir ailede olmazsa olmaz unsurlardan olduğu vurgusunu yapan katılımcılar, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Yani zaten bu ailedeki kişiler birbirlerine kan bağı olan kişiler veya evlilik yoluyla aralarında bağ oluşmuş olan kişilerin birbirine karşı saygıyla, sevgiyle, güven duygusuyla yaklaşmaları sonucu mutlu ve sağlıklı bir aile olacak." (Zeliha, 26, Bekar)

"Bi kere beklentilerin aynı olması lazım, bi kere dürüstlük, bunlar çok klişe gibi olsa da en önemli şeyler. Dürüstlük gerçekten, saygı, aynı beklentiler. Zaten bunlar olunca da sağlam bi temele oturuyo. Hani aynı beklentiyle evleniyosun. Karşındakinin ne beklediğini biliyosun. Benzer şey bekliyosun. Bunların olması gerekiyo." (Aynur, 27, Bekar)

Sağlıklı ailenin temellerinin, sağlıklı iletişimle atıldığına dikkat çeken katılımcılardan biri, bu konudaki düşüncelerini şu sözleri ile açıklamışlardır:

"Sağlıklı iletişim kurabilmek, sorun yaşansa bile ortak bi kararla o masadan veya ordan çıkabilmek. Bunlar yapıldığı sürece mutlu bi aile olur yani. Zaten toplum olarak tek sıkıntımız iletişimsizlik. İletişimin kurulduğu bi ortamda da sorun yaşanacağını veya sorun yaşansa bile bunun büyüyeceğini düşünmüyorum açıkçası." (Meryem, 27, Bekar)

4.3.2.2.Anlayış, Hoşgörü ve Paylaşım

Aile kurumunun sağlam temeller üzerine inşa edilebilmesi için aile bireyleri arasında anlayış, hoşgörü ve paylaşımın bulunması gerekmektedir. Katılımcıların bu konuya ilişkin düşünceleri şu şekildedir:

"Ya işte eşlerin, varsa çocukların birbirini anladığı, hoşgörünün, anlayışın, sadakatin, güvenin olduğu bir olgudur yani. Yani işte her kararın ortak alındığı, ortak kararlar verildiği, eşlerin, çocukların birbirlerine karşı

sevgi, saygı, anlayış, hürmet, hoşgörü içinde oldukları bir modeldir yani. O şekilde olması lazım." (Murat, 47, Bekar)

"Paylaşım ve sevgi olmalı. Bunları içermeli." (Sibel, 39, Evli)

Hatice, çiftlerin, ailenin seyrini olumsuz yönde etkileyebilecek bazı konularda birbirlerine karşı taviz vermeleri gerektiğini şu sözleri ile izah etmiştir:

"Anlamaya çalışacaksın, yapabildiğin ölçüde yapacaksın, yok bu bana çok ters, ben bunu yapamam diyosan, bi tarafın vazgeçmesi gerekiyo yani bi yerde artık taviz vermek, bazı şeylerden feragat etmek gerekiyo. Ancak bu şekilde bi evlilik sağlıklı bi şekilde devam edebilir diye düşünüyorum." (Hatice, 39, Evli)

Kıyaslama yapmanın aile yapısına olumsuz yönde etki ettiğini belirten Elif, aile bireylerinin dış dünyadaki insanlarla kendilerini veya diğer aile bireylerini kıyaslamamaları gerektiğini, kıyasın aile bütünlüğünü bozucu bir niteliğe sahip olduğunu şu sözleri ile vurgulamıştır:

"Yani şu şekilde bence en önemlisi hani toplumu genel olarak düşündüğümde hani insanların birbirlerini kıyaslamayı bırakması, her ailenin kendi içerisinde bir sistem oluşturması, hani kendini bu dış dünyadan, sosyal medyadan biraz koruması gerektiğini düşünüyorum açıkçası. En önemlisi aile üyelerinin kendi içerisinde rekabete girmemesi gerekiyo. Kıyaslamaların çok fazla olmaması gerektiğini düşünüyorum. Hani birbiri içerisinde çok fazla rekabet etmemesi, etkin bi iletişim kullanması gerektiğini düşünüyorum." (Elif, 27, Bekar)

Sağlıklı aileyi; birbiri ile her konuda ortak noktada buluşma çabası içerisine girmeden, birbirini olumlu olumsuz her yönüyle kabul eden insanların birlikteliği olarak tanımlayan katılımcılar, bu yöndeki görüşlerini şu şekilde sunmuşlardır:

"Dediğim gibi birbirini seven, saygı duyan, birbirini tamamlayan, bütün kusurlarıyla, olumlu olumsuz her yanıyla birbirini kabullenen insanların bir arada olması benim için." (Esra, Konum 113)

"İlla ortak noktada buluşman gerekmiyo çünkü her zaman buluşamazsın. İki farklı insansın. İstediğin kadar zaman geçir. Birbirini sev. Aşık ol ama işte her zaman ortak paydada buluşmaya çalışmamak. Ne biliyim işte bazen biraz taviz verebilmek. Böyle şeyler geliyo aklıma bilemedim." (Hatice, Konum 131)

Ailenin sağlıklı bir şekilde işlevlerini yerine getirebilmesi için şiddete başvurulmaması ve önyargılı olunmaması gerektiğine dikkat çekilmiştir:

> *"Tarafların birbirine önyargısız yaklaştığı bi ortam olmalı bunlar oldukça ne biliyim ideal aile olmaz ama ideale yakın olabilir." (Hüseyin, 41, Evli)*

> *"Yani şiddet olmamalı hani bunun gibi örnekler üzerinden gideceksek kesinlikle şiddet olmamalı." (Elif, 27, Bekar)*

4.3.2.3.Ortak Amaç ve Beklentilere Sahip Olma

Ortak bir amaç belirleyerek, o amaç etrafında hareket etmenin, mutlu ve sağlıklı aile olabilmenin ön koşullarından olduğu gözlenmiştir:

> *"Ya şimdi ortak amaçlar temelinde kurulmalı. Bu işte nedir? Birlikte mutlu bi yaşam sürmek, işte birlikte çocuk dünyaya getirmek veya işte birlikte belli başlı maddi değer taşıyan şeyleri elde etmek süreç içerisinde gibi. Belli amaçlar taşıması lazım iki bireyin ki mutlu bi evlilikleri ve aile ortamları olabilsin." (Gülsüm, 27, Bekar)*

Dünyaya aynı pencereden bakabilen ve benzer beklentilere sahip iki insanın, sağlıklı bir aile yapısı kurabileceğini belirten katılımcılar, bu yöndeki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

> *"Kesinlikle aynı beklentilerle hani aynı zevkler değil, hani o evliliği yapıyosan aynı beklentilerle yapmış olman gerekiyo. Bi kere beklentilerin aynı olması lazım…" (Aynur, 37, Bekar)*

> *"Ya dediğim gibi dünyaya aynı pencereden bakabilmek…" (Meryem, 27, Bekar)*

Birlikteliğe dair adım atıldıktan sonra, çiftlerin ben değil biz bilinci ile hareket etmesinin, sağlıklı aile yapısının oluşumuna katkı sağlayacağını belirten Fadime, bu konudaki görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

> *"Yani birazcık bireyselliğin de artık ikinci plana atılıp ben değil de biz olarak hareket edilmesi." (Fadime, 28, Bekar)*

Mustafa, insanların kendilerini içinde bulundukları ailenin ferdi olarak hissedebilmeleri için aile üyelerinin fikirlerinin diğer aile üyeleri tarafından önemsenmesi ve alınan kararlardaki sorumluluğun paylaşılması gerektiği düşüncesindedir:

"Hani ailede alınan kararlarda herkesin söz sahibi olduğu ve alınan kararların sorumluluğunun paylaşıldığı bir aile düzeni olması gerekir. Yani böyle söyleyebilirim bu soruya." (Mustafa, 29, Evli)

Çiftlerin, cinsel anlamda birbirlerini tatmin etmelerinin ve aralarındaki romantik ilişkinin devamının sağlanmasının, ailenin sağlıklılığı açısından önemli etmenler olduğu düşünülmektedir:

"Düzgün bir şekilde cinsel olarak birbirlerini tatmin etmeleri veya iki tarafın da arzusunu, isteğini karşılayabilecek bir cinsel yaşamın olması, paylaşımlarının olması hani bunlar ailenin mutlu ve sağlıklı olması için etkenler." (Ramazan, 26, Bekar)

"Bence biraz da böyle hani aşk, tutku, o romantik ilişkinin de kesinlikle olması gerekiyo. Her ne kadar bi süre sonra bitse de işte zaten o aşk bittikten sonra o tutku bittikten sonra aslında sorunlar yaşanmaya başlıyo. Bunun da devam ettirilebiliyo olması gerekiyo bence." (Aynur, 37, Bekar)

Yine sağlıklı bir aile yapısı oluşturulabilmesi için çiftlerin yeteri kadar birliktelik ve yeteri kadar bireysellik ihtiyaçlarının karşılanmasının gerektiği anlaşılmıştır:

"Bence çift olarak konuşacaksak kesinlikle her ikisinin de yani bi ailenin içinde 3 farklı hayat olmalı; işte kadının kendi bireysel hayatı, adamın bireysel hayatı ve ikisinin ortak hayatı olmalı. Bu şekilde bence evliliklerin, kurulan birlikteliklerin çok daha sağlıklı olacağını, tabi ki burda da hani belli başlı ailenin getirdiği sorumluluklara da tabi ki hani bağlı kalınmış olması gerekiyo. Bu şekilde sürdürülen evliliklerin, birlikteliklerin daha böyle sağlıklı aileler oluşturacağını düşünüyorum." (Aynur, 37, Bekar)

"İşte yeteri kadar birliktelik, yeteri kadar da bireysellik ihtiyacını gideren aile ideal bir ailedir ihtiyaçları da karşıladığı sürece." (Ali, 37, Evli)

Ailedeki her bir üyenin, birey olduğu bilinci ile hareket ederek herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu, rol ve model dağılımının çok iyi bir şekilde yapıldığı ailenin ideal aile olduğuna vurgu yapılmıştır:

"Ya ideal aile eşit olmalıdır bence her anlamda. Herkesin söz sahibi olduğu ve aileyi ilgilendiren kararlarla en küçük bireyinden anne babaya kadar herkesin eşit konuda söz hakkı olduğu bir kurum olmalıdır." (Mustafa, 29, Evli)

"İdeal bir aile, aile üyelerinin her birinin, bir birey olduğunu kabullenmek demekdir en başta. O ailedeki kişiyi bir yaşındaki çocukta olsa ergen de olsa yaşlı bir kişi de olsa kadın da erkekte olsa önce onun bir birey olduğunun farkında olmak ve ona göre davranmak demektir." (Zeliha, 26, Bekar)

"Rol ve modellerin çok güzel paylaşılmış olması gerektiğine inanıyorum yani hani bi ailede çocuk kavramının oluşturulması, çocuğa verilen görevlerin hakların oluşturulması, annenin babanın görevlerinin haklarının olması, işte kişilerin birbirine karşı olan görev ve sorumluluklarının, bi annenin çocuğuna karşı görevleri farklıyken eşine karşı görevleri farklıdır veya annesine karşı görevleri farklıdır yani hani veya babasına karşı görevleri farklıdır. Bunların çok güzel belirlenip hani idealize edildikten sonra kullanılması ailede olması gerekenlerden biri olduğunu düşünüyorum." (Songül, 26, Bekar)

4.3.2.4.Çekirdek Aile

Katılımcılar tarafından aile; anne, baba varsa çocuk veya çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısı şeklinde idealize edilmiştir:

"Yani ideal bir aile anne, baba ve çocuktan oluşmalı diye düşünüyorum şuan hani bu anneanne, babaanne, dede olayını dışarda tutup. Tabi onlarla da iletişimin kopuk olmaması, çocuğun onlarla da iletişim halinde olması, onların desteğini alması hem anne babanın da bu şekilde." (Fadime, 28, Bekar)

"Aile dediğimiz şey çekirdek bi ailedir. Eğer sen aileye kendi aileni de katarsan anne babanı da katarsan o aile aile olmaktan çıkar. Tamamen farklı bir kuruma dönüşür." (Kadir, 27, Bekar)

Çekirdek aile dışındaki bireylerin evliliğe müdahalesine izin verme durumunun, sağlıklı aile yapısını bozduğunu; bu nedenle kimsenin evliliğe müdahalesine izin vermeden, yaşanan sorunların öncelikle çiftler özelinde çözülmeye çalışılmasının, sağlıklı aile yapısı oluşturulmasında son derece önemli olduğunun altı çizilmiştir:

"Sorunlarda üçüncü kişilerin müdahale etmesine izin vermemeleri gerekir hani yine aile büyüklerine gelirsek. Yani tamamen kendi aralarında iletişim odaklı çözülecek şeyler çok farklı yerlere geliyo." (Hüseyin, 41, Evli)

"Yani şöyle bireylerin aralarındaki sorunları kesinlikle ailelerine yansıtmamaları gerekiyo Aile Mahkemesinde edindiğim bilgilerden. Hani işin içine aileler giriyosa genelde sorun odakları birazcık dışarı taştığında,

işte erkeğin veya kadının aile üyeleri de işin içine girdiğinde, iş biracık daha büyüyo. En ufak bi sorun bile. Hani tekrar mesela onlar birleşiyolar ama aileler bunu unutmuyo asla. O yüzden sorunları öncelikle kendi özelinde çözmeye çalışma…" (Ayşe, 30, Evli)

Katılımcılardan Ayşe ise, sosyal çevre ile ilişkileri belli bir mesafede yürütmenin, sağlıklı aile yapısını koruyucu özelliğe sahip olduğunu; bu nedenle sosyal çevre ile ilişkilerde sınır çizmenin ve o sınırı üçüncü şahısların geçmesine müsaade etmemenin son derece önemli olduğunu sözlerine eklemiştir:

"Çiftlerin her iki tarafla sosyal ilişkilerini belli bi seviyede tutması gerekiyo yani ne fazla samimiyet ne fazla soğukluk. Hani belli düzeyde aile ilişkilerini, aynı şekilde arkadaş ilişkilerini de tutmak gerekiyo. Sosyal çevre dengesi mi diyelim buna artık. Arkadaş, sosyal çevre, aile dengesi." (Ayşe, 30, Evli)

4.3.3.Evlilik ve Aile Kurumunun Geleceğine İlişkin Düşünceler

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılar, toplum yapısının değişip dönüşmesiyle; evlilik ve aile kurumunun değersizleştiği, gün geçtikçe değersizleşmeye devam edeceği, evlilik oranlarının azalıp boşanma oranlarında ciddi artışların yaşanacağı konusunda hemfikirlerdir:

"Şu olcak evlenecekler boşanacaklar, evlenecekler boşanacaklar, evlenecekler boşanacaklar bu artacak yani gidecek gidecek ve bi noktadan sonra evlenmeyecekler çünkü insanlar belli ihtiyaçlarını belli şekilde karşılama yoluna gidecekler. Olcak yani bu kesin çocuk sahibi olmak mantığı. Herhangi birinden de çocuk sahibi olunabilir. İllaki bi birleşmenin veya cinsel hayatın olması gerekmiyo bu sağlanabilecek bi şey. Olumlu bakmıyorum. Hani evlilik sayısı artar, boşanma sayısı azalır tarzında bi düşüncem yok. Evlilik sayısı azalacak, varolan evliliklerin boşanma ihtimali daha yükselecek yani boşanmalar daha da artacak." (Songül, 26, Bekar)

"Şuan çoğu ailenin sağlıklı bi şekilde işlevini sürdüremediğini düşünüyorum. Bu anlamda çok endişe verici şuan ki aile. Hani gelecek de öyle. Bu hızda giderse boşanma oranı, boşanma olmasa bile ailelerdeki insanlar çok mutsuz. Etrafımızdaki insanlar, ailelerin çoğu çok mutsuz. Bu şekilde giderse ben bi yerde ciddi çöküşlerin yaşanacağını düşünüyorum. İşte ahlaki olarak da çöküşler yaşanmaya da başladı şuan. Bunun da daha çok artacağını düşünüyorum. Yani o yüzden aileye böyle eskisi gibi bakış açım kalmadı. O kendi anne babamızın dönemindeki gibi kutsal olarak ne yazık ki kalmadı. Bu anlamda endişe verici tabi ki. Mutsuz çocuklar, mutsuz bireyler, çarpık ilişkiler bu anlamda endişe veriyo." (Aynur, 37, Bekar)

Katılımcılar, evlilik ve aile kurumunun giderek daha fazla değersizleştiğine vurgu yaparken bu durumun önemli sebeplerinden birinin, insanların gün geçtikçe daha fazla bireyselleşmesi olduğunu ifade etmişlerdir:

> *"Valla günümüzdeki durumu pek iyi değil. Yani insanlar bireyselleşiyo, bencilleşiyo bence. Bu da aile kurumuna olumsuz yansıyo. Hani çiftler bencilleşince bunlar çocuklara da o şekilde yansıyo. Büyük ihtimalle gelecekte biraz daha olumsuz olacak ben öyle görüyorum." (Hüseyin, 41, Evli)*

> *"...daha çok bireysellik ön planda artık insanlarda. İnsanlar hani sadece kendi etraflarında hani sadece ben varım diyo." (Fadime, 28, Bekar)*

Yine katılımcılar tarafından, evlilik ve aile kurumunun günümüzdeki durumunun ve geleceğinin iç açıcı olmadığına ve olumsuz bir gidişat sergilediğine vurgu yapılmıştır. Zeliha'nın konu hakkındaki düşünceleri şu şekildedir:

> *"Günümüzdeki durumu çokta iç açıcı değil aslında yani boşanma oranlarına baktığımızda her geçen gün her geçen yıl daha doğrusu artmakta olduğunu görüyoruz. Bu da hani birçok parçalanmış aile demek, aile kurumunun zedelenmesi demek, evlilik kurumunda aynı şekilde zedelenmesi demek, yani çok da parlak görmüyorum geleceğini. Yani insanların daha çok hani evlenmeyi düşünmeyip bireysel yani birliktelik olarak yaşamayı sürdürebileceklerini hani bu durumlardan yola çıkarak… Zaten o geçmişteki geniş aile yapısı çok kalmadı. Bu çekirdek aile yapısı da yok olacak gibi görünüyor ama baya ilerleyen bir süreçte. Ne kadar ilerleyen bir süreçte olur tam olarak bilemiyorum ama zedeleneceğini veya zedelenmekte olduğunu düşünüyorum." (Zeliha, 26, Bekar)*

Evlilik ve aile kurumunun yozlaştığı, gün geçtikçe de yozlaşmaya devam edeceği düşüncesinde olan katılımcılardan biri şu açıklamalarda bulunmuştur:

> *"Ya ülke neyse aile de o ya, yani geleceği de belirsiz. Yani ne düşünüyorum yozlaşmış bi kurumsallaşma var aslına bakarsanız ya bi tarafıyla çok iyi giden bi kısım benim kendi görüşüm bu tabi ki. Bi kısım insan iyi, gerçekten değer gördüğü, değer verebildiği, kendi bireyselliğini de yaşayabildiği, birliktelik ihtiyacını da giderebildiği düzeyde ilişkiler kuruluyo ve devam ediyo ve istedikleri zaman da ayrışabiliyolar hani bu iyi bi şey. Bi taraftan böyle bi ilerleyiş var daha fazla bi taraftan da bunun tam aksi yönde ve daha fazla şiddetin arttığı, daha fazla mahkum edilen, daha fazla işte o sahip olunan dediğim şey var ya çocuğa, eşe, arabaya sahip olur gibi, eve sahip olur gibi sahip olma arzusu ve algısına tutunularak onları mahkum ediş söz konusu bi taraftan da. İki uç da ilerliyo." (Ali, 37, Evli)*

İlerleyen dönemlerde, evliliklerin yerini, evlilik dışı birlikteliklerin alacağına dair düşünceler dikkat çekicidir:

> *"Günümüzdeki durumu, günümüzde hala işte yaygın bi anlayış hani evlenmek. Belli bi yaşa gelince işte okulun biter evlenirsin gibi bi anlayışımız hala var. Bunun zaman içerisinde ortadan kalkacağını düşünüyorum. Artık buna modernleşme mi deriz ne deriz bilmiyorum ama gitgide daha esnek bi yapıda olacağız diye düşünüyorum. Herkes evlenmek zorunda hissetmeyecek veya işte evlilik dışı birlikte yaşamlar artacak gibi düşünüyorum çünkü artık yeni gelen nesil biraz daha bilinçli olarak yetişiyo. İşte daha iyi kararlar vermeye çalışıyo. O yüzden değişeceğini düşünüyorum." (Gülsüm, 27, Bekar)*

> *"Bence önümüzdeki yüz, iki yüz yıl sonra evlenmeler belki devam edecek ama çok daha ileri bakarsak evlilikler artık bi yerden sonra birliktelik haline dönecek. Devletin istediği o resmi evlilik, resmi kurum oranının çok çok azalacağını düşünüyorum." (Kadir, 27, Bekar)*

Mustafa ise, gelecekte evlilik oranlarında azalma yaşanacağını belirtmekle birlikte bu sayede daha sağlıklı evliliklerin yapılabileceğine ilişkin düşüncesini şu sözleri ile açıklamıştır:

> *"Yani günümüzdeki durumu biraz daha eski geleneksel bakış açısının hakim olduğu bi durumda hani gelecekte az önce de söylediğim gibi toplum biraz daha devinim içerisinde hani değişiyo bakış açıları işte örf adetler gelenekler hani gelecekte bence bunlar azaldıkça daha böyle saf sevginin olduğu hani sorunların daha az olduğu evliliklerin yaşanabileceğini düşünüyorum… Yani nasıl söyleyim kapalı toplumlarda kadının pek söz hakkı yoktur bunu herkes bilir hani Türkiye'de yaşayan işte bu aslında en büyük sorunlardan evliliğin başlangıcındaki en büyük sorunlardan. İstemediği bir kişiyle evlendiğinde hani böyle kendi ayakları üzerinde durabileceğini aslında düşündüğü anda kişi zaten boşanmaya meyil ediyo veya evlilik içerisinde farklı şeyler yapmaya meyil ediyo. İşte bu toplumsal bakış değiştiği sürece yani bi değişim içerisinde ilerleyen süreçlerde de bunun çok daha iyi sonuçları olacağını düşünüyorum yani." (Mustafa, 29, Evli)*

4.4.Boşanma

Boşanma kategorisi; sosyal çalışmacıların, boşanma hakkındaki düşünceleri, çiftleri boşanmaya götüren sebeplerin neler olduğuna dair görüşleri, boşanmaların azalmasında topluma ve devlete ne gibi görevler düştüğüne ilişkin ifadeleri ve boşanma

aşamasında olanlara tavsiyelerini içeren 4 temadan ve onların altında yer alan 4 alt temadan oluşmaktadır.

4.4.1.Boşanmaya İlişkin Düşünceler

Katılımcıların, evlenme gibi boşanmanın da doğal ve olağan bir süreç olduğu konusunda hemfikir oldukları görülmüştür:

> *"Yani boşanma işi nasıl diyim ya. O da doğal bi süreç gibi geliyo bana. Doğal yani çok büyütülüyo, çok karmaşık yaşanılıyo diye düşünüyorum. Yani hani nasıl diyim ya böyle çok çok büyük yaşıyo insanlar. Hani dünyanın sonuymuş gibi falan yaşıyolar. Bilmiyorum. Ben öyle çok görmüyorum yani. Nasıl evlendiysen, evlilik bi kararsa boşanma da bi karardır diye düşünüyorum. Yani böyle ne biliyim. Hani çok olmasa daha iyi olur çünkü hani işin içine çocuk falan da girdiyse daha büyük sıkıntılar getiriyo. Olmasa keşke ama oluyo. Olunca da bence bu kadar da böyle abartmadan o da hayatımızın bi parçası, kararlarımızın bi parçası diyip o şekilde yaklaşmak lazım." (Hatice, 39, Evli)*

Yapılan görüşmelerde; evlilikte geri dönüşü olmayan sorunların baş göstermesi, çiftlerin artık hiçbir konuda anlaşamaması, birbirleri ile sağlıklı iletişim kuramaması ve benzeri durumlarda boşanmanın bir gereklilik olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca insanların alttan alma, sorunların üstünü kapatma, çocuk için evliliği devam ettirme gibi davranışlar sergilemeden evliliklerine son vermelerinin daha sağlıklı bir karar olduğunun altı çizilmiştir:

> *"Sorunlu bi evlilikse bence boşanılmalı. Çocuk yapıyım veya alttan alıyım veya bi şeylere katlanıyım da evlilik sürsün kesinlikle böyle bi şey olmamalı. Zaten gelen vakalarda da evlilik birliğinin değerlendirilmesi için atıyorum hakim bu taleple bana gönderiyo. Bakıyorum evliliğin ite kaka ilerletilmesi gibi bi şey mümkün değil. Bunun taraflar açısından olumsuz yönlerini bi tarafa koysak çocuklar açısından çok olumsuz durumlar ortaya çıkıyo. Bi uzman olarak da bunu göz ardı etmek istemiyorum açıkçası. Bi insan anlaşamıyosa, ortak bi karar alamıyosa, sorunu oturup konuşamıyosa, bunu öteliyosa bu olmamalı yani. Bu şekilde evliliğin yürüceğini düşünmüyorum. Boşanmaları durumunda daha sağlıklı bireyler, daha sağlıklı ebeveynler olacaklarını düşünüyorum açıkçası. Yürümeyen bi şeyi illa da zorlamanın bi mantığı yok. Araç bozulmuşsa bozulmuştur. Onu itmenin bi anlamı olduğunu düşünmüyorum. Onun bi şekilde tamir edilmesi veya rafa kaldırılması gerekiyo bence." (Meryem, 27, Bekar)*

Songül, evliliğin artık sürdürülemez hale gelmesi durumunda, boşanmanın olağan bir süreç olduğunu belirtmekle birlikte; insanların bazen boşanmayı eşlerine karşı bir koz ve cezalandırma aracı olarak kullandıklarına vurgu yapmıştır:

> *"Gayet normal bi süreç. Mantıklı sebepleri olduğu zaman olması gereken bi olgu. Yapılması gereken bi şey ama sırf birilerine bi şeyleri kanıtlamak, birilerini uslandırmak, işte ceza vermek veya birilerinin gözünü korkutmak için yapılmaması gereken bi şey. Bazen geliyo kadın dava açıyo, boşancam diyo, bize kadar geliyo dosya işte arıyorum 'Görüşmeye gel' bana şey diyo: 'Ya ben boşanmayacam da aslında o akıllansın diye yaptım.' Yani bu nedir bu. Aslında herkese evlenme hakkı tanınmamalı, herkese de boşanma hakkı tanınmamalı yani belki de bilmiyorum çünkü hani insanlar bunu ceza… geçenlerde birini çağırıyorum diyorum gel 'hayır ben gelmeyecem.' diyo 'Şimdi eşimin benim için neler yapacağını görmek istiyorum.' diyo. Ya bunu niye resmi yollarda yapıyosun demi yani yap evliliğinde beni neden yoruyosun hani." (Songül, 26, Bekar)*

Evlilik sürecinde yaşanan sorun alanlarına ilişkin bütün yollar denenip yine de çözüme ulaşılamaması ve evliliğin artık kurtarılamayacak bir noktaya gelmesi durumunda, son seçenek olarak boşanma yoluna başvurulması gerektiği kanaatinde olan uzmanlar düşüncelerini şu şekilde izah etmişlerdir:

> *"Yani evet tabiki şu var bu bi kaçış noktası olmamalı hani görüyoruz çok çok olumsuz bi yaşantısı olmayan, zaman içerisinde artık yürümüyo sebebi ile sadece boşanan insanlar var. Hani belki biraz daha denenebilir. Biraz daha kurtarılabilir olduğunu düşünüyorum. Boşanmanın bir son radde olduğunu düşünüyorum. Artık insanlar birbirini kırıyosa evet boşanmalı, bu artık çocuğa zarar veriyosa boşanma olabilir diye düşünüyorum ama yine de bu noktada bunun bi son nokta olabileceğini, artık kurtarılamayacaksa olabileceğini düşünüyorum. Tabi her çift anlaşamıyorsa boşansın değil. Biraz çaba göstersin, çabanın sonunda artık bi şeyler değişmiyorsa olabilir diye düşünüyorum." (Elif, 27, Bekar)*

> *"Hiçbir seçenek kalmamışsa, yani seçenekler zorlanır, hani başka seçenek kalmamışsa birbirlerine inançlarını, değerlerini, güvenlerini kaybetmişlerse tabi ki boşanmak bence alınabilecek en doğru karardır diye düşünüyorum." (Murat, 47, Bekar)*

Boşanmanın aynı zamanda, çok zor, sancılı ve travmatik bir süreç olduğuna dikkat çekilmiştir:

> *"Boşanma travmatik bir süreç. Çok büyük sorunlar olmadan boşansanız bile çünkü tamamen hayatınızda bi şeyler değişiyo. Belki yaşadığınız ev değişiyo, belki yaşadığınız şehir değişiyo, duygularınız*

değişiyo, insanlara karşı güven ilişkinizi sorguluyosunuz. Aynı evde yaşadığınız birinin evden ayrılması veya sizin ayrılmanız hani bundan sonra yalnız devam edecek olma düşüncesi kaygılara neden oluyo ama bi süre sonra toparlanma şansı var tabi ki." (Cemile, 38, Evli)

"Tabi sancılı bi dönem, kesinlikle çok sancılı bi dönem olduğunu düşünüyorum. Belki bi yakınının ölümünden daha sancılı bi dönemdir atlatma süreci olarak ama eninde sonunda eğer huzursuz bi ortamsa o kangren olan yeri kesmek lazım." (Hülya, 29, Evli)

"Büyük bir yıkım ya. Çok zor ya. Gerçekten zor. Bir de kadın çocukla bir başına kalıyorsa, adam ilgilenmiyorsa, para vermiyorsa kadının vay haline." (Sibel, 39, Evli)

4.4.2.Boşanmaya Götüren Nedenler

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde, bireyleri boşanmaya götüren temel sebeplerin başında; kişilerden kaynaklanan bireysel problemler ve birlikte yaşamaktan kaynaklı nedenler gelmektedir.

4.4.2.1.Bireysel Problemler

Katılımcılar, gördükleri vakalarda aldatma hikayelerine çok sık rastladıklarını, özellikle son yıllarda bu durumun daha da artış gösterdiğini, kadın erkek ayrımı olmaksızın her iki cinsiyette de aldatma oranlarının azımsanamayacak oranlarda olduğunu sözlerine eklemişlerdir. Aynur'un bu konu hakkındaki düşünceleri şu şekildedir:

"Son 4-5 yılda veya ben 5 yıldır İstanbul'dayım ondan önce Kocaeli'ndeydim. Bölgesel olarak da değişiyo olabilir. Son zamanlarda hep bi aldatma, hep bi hani 3. kişi nedeniyle boşanmalar arttı. Kadın erkek farketmiyo. Kadınlarda da çok var. Hani bu değişim bölge değişikliğinden de olabilir ama bu teknoloji, sosyal medya hesaplarının artık daha böyle kolay yapılabiliyo olmasından da olabilir. Eskiden işte geniş aile sorunları vardı. Sorumluluklarını yerine getirmeme, şiddet varken ben özellikle son 4-5 yılda genellikle hep 3. kişiden dolayı boşanmalara rast geliyorum." (Aynur, 37, Bekar)

Yapılan görüşmeler, teknoloji çağına geçiş ve kitle iletişim araçlarının daha ulaşılabilir hale gelmesi ile; insanların birbirleriyle daha fazla rekabet içerisine girdiğini ve sosyal medya aracılığı ile çiftlerin "gerçek olmayan" ancak "ideal olan"ı güncel olarak takip ettiklerini göstermektedir. Yaşanan bu durum ise, insanların evlilikten beklentilerinin artmasına sebebiyet vermektedir:

"Bitişe doğru giden, sorun yaşanan evliliklerde daha iyi bir seçenek olmadığı için katlanan kişi sayısı çok ama daha iyi seçeneği görmediğinde. Mesela modern dünya eşinizi öyle bi baskı altına almış ki kredilere boğmuş. Dolayısıyla eve gelirken eşiniz iki kilo domatesle geliyo ama eve gelirken sosyal medyada bi görüyosunuz kadın öyle bi sofra paylaşıyo ki 'Kocişimle ben' yazıyo mesela gülücük. Şimdi daha iyiyi gördüğünüzde eşinizin yetersizliği gibi bi şey ortaya çıkıyo. Daha yeterli eşler var ve hepsi orda bekliyolar ben onlara 'meraba' yazsam onlar da bana 'meraba' yazacak falan gibi. Hatta bi tanesi 9 yıl falan sabretmiş eşine sonra Ağrılı biriyle facebooktan tanışmış mesela çocukları da yatak odasına kitleyip konuşuyomuş ve kaçıp gitmiş mesela ama belki sosyal medya olmasa hepimiz için geçerli bu ben belki çok iyi bi eşle evlendiğimi düşünüyorum ama daha iyisini görene kadar." (Ahmet, 31, Evli)

Çiftleri boşanma aşamasına getiren bir diğer önemli sebebin; tahammülsüzlük olduğuna, insanların artık eskiye oranla birbirlerine karşı tahammül seviyelerinin azaldığına vurgu yapan katılımcılardan biri olan Hülya, konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde özetlemiştir:

"Bi ilişkide sorun olmazsa olmazdır. Tartışma olmayan bi ilişkide bişeyler yolunda gitmiyodur bence çünkü her insan birbirinden farklı. Çatışma yaşamalı ki çarklar yerine oturabilsin. O çarklar sürtünmek zorunda ama insanlar bunu sorun olarak görüyo ve baş etmek istemiyolar. Bu yüzden boşanmaya gittiğini düşünüyorum. Yani tahammülsüzlük var." (Hülya, 29, Evli)

Çiftler arasında var olan birtakım farklılıkların (kültür, düşünce, hayata bakış, kişilik özellikleri, eğitim, kazanç vb.) belli bir süreden sonra evlilikte sorun teşkil edebildiği, bu sorunların ise çözüme kavuşturulmadığında çiftleri boşanmaya götürdüğü görülmüştür:

"Kendilerinin ifade ettiklerine göre kültür farklılığı, düşünce farklılığı, hayata bakış açısı hani bunların farklılığı onların söylediklerinden yola çıkarak." (Ayşe, 30, Evli)

"Yani fikir uyuşmazlığı bi çok konuda fikir uyuşmazlığı. Yani birinin istediğini biri istemeyince, başka fikirde olunca insan her şeyde sorun çıkıyo yani yediğin yemekte, içtiğin çayda, baktığın televizyon programında, pencereyi bile işte odanı havalandırıp havalandırmamanda. Yani senin fikrin karşındaki insanla uyuşmuyosa en ufak bi şey bile hep sorun yani." (Meryem, 27, Bekar)

"Taraflar arasında dediğim gibi eğitim farkı, kazanç farklılığı daha çok boşanmayı artırıyo." (Esra, 29, Evli)

Yine evlilikte üstünlük kurma çabalarının, çiftleri boşanma sürecine götüreceğine dair görüşler öne sürülmüştür:

"Hani birlikte değil de tek tarafın daha baskın olmaya çalışması. Evlilik içinde de böyle hani baskın olmaya çalışmak. Diğer tarafı sürekli yönlendirmeye çalışmak da bence boşanmaya iten sebeplerden." (Esra, 29, Evli)

"Erkeklerin genelde kadını biraz da malı gibi görmesi yani hani onunla evlendiği için yani onun egemenliğinde olacağını düşünmesi ve her istediğini yaptırma düşüncesi. Belki egoistlik diye düşünüyorum." (Ayşe, 30, Evli)

Elif ise, ruhsal problemlerin çiftleri boşanmaya götüren nedenlerden olabildiğini dile getirmiştir:

"Tabi bunun içerisinde zaman zaman ruhsal problemler de olabiliyo. Yani bireyin genetik özelliklerinden kaynaklanan veya yaşamsal krizlerden kaynaklanan ruhsal sıkıntıları da olabiliyo." (Elif, 27, Bekar)

Yukarıda ifade edilenlere ek olarak katılımcılara, evlilikte nelerin eksikliğinin çiftleri boşanma aşamasına götürdüğü sorulduğunda; sevgi ve saygı eksikliğini ilk sırada ifadelerine eklemişlerdir. Katılımcılardan birinin bu konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

"Şöyle bence en büyük problem bana göre yani toplumsal olarak da bakıyorum ben buna, aile üzerinde de biz ne sevdiğimizi adam gibi gösterebiliyoruz ne de sevildiğimizi hissedebiliyoruz yani sevgiyi gösterme noktasında bir sıkıntı var. Sevgiyi yanlış anlıyoruz. Sevgiyi yanlış dinliyoruz. Bi çoğumuz sevgiyi korkuyla karşılıyoruz hani sevdiğini zannediyo, kıskandığını zannediyo halbuki korkuyo. Kaybetmekten korkuyo başka hiçbi şey değil. Hani korkular çok fazla olumsuz etkiliyo. Hani değer olarak baktığımızda korkuyla sevginin birbirine karışması. Halbuki sevmiyo tamamen kaybetme korkusundan kaynaklanıyo. Saygı yok. Sevginin bittiği yerde saygı olmuyo veya saygının olmadığı yerde ister istemez sevgi de bitiyo." (Ramazan, 26, Bekar)

Sevgi ve saygıya ek olarak; güven duygusunun eksikliği, ilgi eksikliği, düşünce ve inançlar ile insani, ahlaki, dini ve kültürel değerlere saygı noktasındaki eksiklikler, empati eksikliği ve benmerkezciliğin de çiftleri boşanmaya götüren kilit noktalardan olduğuna vurgu yapılmıştır:

"Bence en önemlisi güven duygusu bence. Güven duygusu olarak düşünüyorum yani en ufak bi olumsuzlukta taraflar güven duygusu olmadığı için şey yapabiliyo yani evlilik böyle pamuk ipliğinde gibi yürüyo diye düşünüyorum sanki." (Hüseyin, 41, Evli)

"Yani karşısındaki insanın düşüncelerine önem vermiyolar. Biraz bencillik durumu var insanlarda. Yani insana verdiğin değer kısmında bir eksiklik var." (Ayşe, 30, Evli)

"Kişinin kendi düşünce ve inançlarına saygı gösterememe, kültürel değerlere saygı göstermeme gibi değerler sayabiliriz bunlara." (Kadir, 27, Bekar)

"Gittikçe hani küreselleşiyoruz. Küreselleşen bi dünyada biraz daha benmerkezcilik ortaya çıkıyo, rekabetler ortaya çıkıyo ve bu süreçte hani karşımızdakinin ne düşündüğünü eskisi kadar düşünmeyip sadece ben diyebiliyoruz. Yani bunlardan kaynaklanabiliyo." (Elif, 27, Bekar)

4.4.2.2.Birlikte Yaşamaktan Kaynaklı Nedenler

Katılımcılar, Türk toplum yapısından kaynaklı olarak; geniş ailenin, çekirdek aileye çok fazla müdahale ettiğini, ailelerin genellikle sorunu çözmekten çok sorun ürettiklerini, bu durumun ise kişileri boşanma sürecine götürdüğünü vurgulayan katılımcılardan biri olan Murat, konuya ilişkin durumu aşağıdaki gibi özetlemiştir:

"Hani ben burda aile büyüklerini eleştireceğim. Aile büyüklerinin Türk toplumunda evliliğe çok müdahil olduğunu düşünüyorum. Bunun Türk toplumuna özgü bir durum olduğunu düşünüyorum. Avrupa toplumlarında pek bunun örneklerine rastlamıyoruz boşanmalarda özellikle. Aile büyüklerinin bence taraf olduklarını ve yardım ederken hani yardım etme babında bile olsa aslında sorunu çözmekten çok daha çok sorun oluşturduklarını düşünüyorum." (Murat, 47, Bekar)

Songül'ün şu ifadeleri evlilik sürecinde ailelerin içiçeliğini ve evliliğe müdahalesini özetler niteliktedir:

"Bi de şu var mesela toplumumuzda maalesef var olan bi şey hani bi söz var ya işte 'Türkiye'de yapılan evlilikler halay gibidir. Yurt dışında yapılan evlilikler tango gibidir. İki kişi ile yapılır.' vs. falan." (Songül, 26, Bekar)

Çiftler arasında sağlıklı iletişim kurulamamasının ve paylaşımın bulunmamasının, çiftleri boşanmaya götüren önemli sebeplerden bir diğeri olduğuna şu sözlerle vurgu yapılmıştır:

"Paylaşım, sosyal paylaşım, duygusal paylaşım. Hani sosyal bi etkinlikteki paylaşım olmasa bile iletişim eksikliği, konuşmuyolar, hepsi birbirinden bi haber. Aile olayını ikisi çok çok zıt yönlerde yorumluyosa ben şöyle diyorum hiç mi oturup konuşmadılar hani hiç mi paylaşmadılar bunları. İletişim yok yani kendi aralarında." (Aynur, 37, Bekar)

"İletişimin eksikliği, iletişimin olmaması hatta. İletişim yok yani adam okumuş yazmış ama iletişim yok. Herkes kendi kafasına göre çalıp oynuyo." (Ramazan, 26, Bekar)

Evlilikte cinsel hayatın çok önemli olduğu, cinsel anlamda birbiri ile uyum sağlayamama ve yaşanan cinsel sorunların, çiftler arasında büyük sorunlara yol açtığı dikkat çekmiştir. Ayrıca bazı çiftlerin, evlilik sürecinde elde edemediği cinsel tatmini başka yollarla elde etmeye çalıştığı, böylelikle boşanmaların temellerinin atıldığı anlaşılmıştır:

"Cinsel yaşamın çok önemli olduğunu düşünüyorum çünkü birçok görüşmede yani bunu oranlarsak belki yarı yarıyadan fazla çıkar. Cinsel sorunların çok fazla olduğunu düşünüyorum çünkü görüşmeler günlük sorunlarla başlıyo biraz eşelediğinizde aslında o insanların cinsel sorunları olduğunu görüyosunuz. Bu konuda bi sorun yaşadıklarını görüyosunuz. Bu gerçekten de çok ciddi bi sorun bence evlilik birliğinde ve aşılması gereken bi sorun. Konuşamadığın insanla işte başka yerlerden bunun acısını çıkarmaya çalışıyolar." (Hülya, 29, Evli)

Kadınların, eskiye oranla çalışma hayatında daha fazla yer edinerek kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin ve ekonomik anlamda özgürleşmelerinin, kötü gidişat gösteren bir evliliği daha kolay bir şekilde sonlandırabilmelerini sağlamaktadır. Katılımcılardan birinin bu konu hakkındaki düşünceleri şu şekildedir:

"Şunun gerçek olduğu bence kaçınılmaz, çok önceden kadının iş hayatına atılmadan önceki dönemde hani kadınların sırf maddi sebeplerle evliliği devam ettirdiklerini biliyoruz. Hani boşanmaktan kaçındıklarını biliyoruz çünkü eğer boşanırsa maddi bir durumu yok veya işte kadınlara verilen yine o 'kan kussan da kızılcık şerbeti içtim diyeceksin' anlayışından veya 'kefeninle döneceksin' vesaire anlayışlardan kadının eve dönememesi. Artık o anlayışların kadının çalışma yaşamına atılması ile beraber kırılması. Bunun bir nebze de olsa etkili olduğunu düşünüyorum yani boşanmaların artmasında." (Zeliha, 26, Bekar)

Eskiden, toplumun boşanmaya ilişkin algısının olumsuz yönde olduğu, boşanma olgusunun toplumda hoş karşılanmadığı, boşanan insanların toplum tarafından dışlandığı, insanların kendisini baskı ve tahakküm altında hissetmesi sebebi ile kolay

kolay boşanma kararı alamadığı ancak toplumsal yapının değişip dönüşmesi ile toplumun boşanmaya ilişkin algısının olumlu yöne doğru evrildiği, böylelikle insanların daha kolay boşanma kararı alabildiği, bu durumun da boşanma oranlarının artışında etkili olduğunu dile getiren uzmanlardan Ali, konu hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

> *"Önceden insanlar neden boşanamıyodu daha fazla baskı ve tahakküm altındaydı. Kendi ayakları üzerinde duramıyordu. Aslında yaşayamıyodu yani insanlar. Eğer o sistemden çıkarsa kendisini yaşatabilecek bi sisteme ulaşamıyosa orda kalmaya mahkumdur. Mahkum oluşu üzerinden aslında insanlar boşanamıyodu… Şimdi insanlar kendilerini mahkum hissetmiyolar artık. Başka kaynaklara ulaşabiliyolar. Klasikleşmiş şey vardır işte kadın kendi ayakları üzerinde durabildiğimi hissettiğim zaman ondan sonra çıkacam bu sistemden diyo. Bi tane nedeni bu çünkü hem boşanmaya dair olan kısmında insanların algısı değişti. Bi mahkumiyetten kurtuldu. Bi değerden kurtuldu aslında. Değer dediğim şey eşitliyorum. O mahkumiyetten kurtuldu. Mesela kendi ayakları üzerinde durabilmek tırnak içerisinde koşuluna sahipken bile oraya o değer üzerinden mahkum olan bir sürü insan vardı çünkü çıkamıyo sistemden. Çıktığı zaman tamam maddi koşulları var ama o değer sistemi içerisinde yok olacağını biliyo. Yalnızlaşacağını biliyo. O yüzden oraya mahkum olan insanlar da vardı ama şuanda yavaş yavaş toplumsal yapı içerisinde de bu değer yargıları içerisinde bir değişim ufaktan ufaktan geliştiği için veya dönüştüğü için insanlar daha rahat çıkabiliyo." (Ali, 37, Evli)*

Yine evlilikte yaşanan ekonomik kökenli sorunların da boşanma oranlarını artırdığına dair görüş sunan katılımcılardan biri olan Hüseyin, konu hakkında aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur:

> *"Yine ekonomik sebepler olabilir. Biraz alt sosyoekonomik düzeydeki aileler çok fazla geliyo ve ekonomik sebebin olumsuz tarafı biraz işsizlikten dolayı evin geçimini sağlayamamaları. O evliliği taşıyamamaları sonucunda taraflar boşanabiliyolar veya aile yardımlarıyla geçiniyolar ama belli bi noktada bu tarafların evliliğini olumsuz etkileyebiliyo." (Hüseyin, 41, Evli)*

Evlilik konusunda yeterli olgunluğa erişemeden ve hazır olmadan, toplum baskısı ile yapılan evliliklerin, boşanmayla sonuçlandığı dile getirilmiştir:

> *"İşte belki şeyden en başında dediğim gibi yani evlenmenin toplumsal bir zorunluluk gibi algılanmasından zamanı geldi artık hadi evlen veya şöyle biriyle bir iki kelime konuştun diye o ilişkinin evliliğe gitmesi zorunluluğu gibi sebeplerle doğru insanlarla evlilik yapamamış olmak. Çok*

hazır olmadan, olgunlaşmadan evlenmek çünkü öyle böyle bi sorumluluk getiriyo insana yani. Bi şekilde bi sorumluluğun oluyo artık." (Hatice, 39, Evli)

"Toplumun da hani baskısı var insanlara evli olup olmamaları yönünde. İnsanlar belki bi çoğu da evli olmak için evleniyorlar. Ya ben mesela şunu da duydum kendi vakalarım özelinde anlatacak olursam. Adamın biri karısı ile kendi aralarında anlaşarak evleniyorlar. Evlendikten sonra adam sürekli kadını aldatmaya başlıyo. Adamın zaten önceden de öyle bi hayatı var. Sürekli başkalarıyla. Adam hani karısıyla bunu konuştuğunda 'Ben zaten hep öyleydim işte ailem istediği için evlendim, ben bu şekilde devam edecem hayatıma, işte evlilik sadece bir kılıftı. Yani toplumun istediği bir şeyi devam ettirmek yoksa ben kendi hayatıma yine bakacam, yaşayacam' modunda oluyo insanlar." (Fadime, 28, Bekar)

Evliliğin getirmiş olduğu sorumluluğu kaldıramama ve sorumluluklardan kaçışın, çiftler arasında sorunlara yol açtığı ve bu durumun da boşanmaları artırdığına dair açıklamalar yapılmıştır:

"Yaşadığımız son dönemler için bahsediyorum. Evlilik biraz daha kolay bir müessese haline geldi. Evliliğin getirdiği manevi sorumlulukları bireyler kaldıramıyo artık evlenmeye başladıktan sonra. İlk dönemki gibi hani beraber gezip tozup dolaştıktan sonra eve geliyolardı. İki farklı hayat yaşayıp telefonda konuşup tekrardan yatıyolardı ama aynı evin içine girdikten sonra bu evin geçimidir, beraber birbirlerini dinlemedir, beraber iletişimdir, konuşmadır vesairedir bunları artık pratik yaşama döktükleri zaman bu tarz sorunlar yaşamaya başladılar." (Bayram, 37, Evli)

Evliliğin sorumluluğunu kaldıramamada olduğu gibi; çocuk sahibi olduktan sonra, çocuğun sorumluluğunu kaldıramama durumu da çiftler arasında sorunlara yol açmakta; bu nedenle çocuk da bazen boşanmada etkin bir rol oynamaktadır. Katılımcılardan birinin bu konu hakkındaki fikirleri şu şekildedir:

"Çocuk bazen boşanma sebebi olabiliyo gerçekten yani her iki taraf da sorumsuzsa her iki taraf da o çocuğun sorumluluğunu alamadıysa yani şey olabilir bazı evliliklerde şunu görebiliyoruz bi çocuk vardır anne daha ilgilidir baba daha ilgisizdir. Annenin ilgisinden dolayı çocuk belki babasının o ilgisizliğini görmez veya tam tersi olur ama bi ailede annede de ilgi yoksa babada da ilgi yoksa ikisi de sorumsuz bireylerse gerçekten bu da bi boşanma sebebi. Bunun çözümü boşanmak mı bence boşanmak değil ama onlar birlikte olmadıkları için o çocuğun sorumluluğu paylaşılmıyo yani çocuktan kaynaklı bi boşanma sebebi değil bireylerden kaynaklı ama çocuk da bazen boşanma sebebi olabiliyo." (Songül, 26, Bekar)

Evlilik beklentilerinin uyuşmaması, ortak noktada buluşamama ve evlilikten umduğunu bulamama gibi durumların, çiftleri boşanma aşamasına götürdüğü düşüncesinde olan uzmanlardan biri olan Songül, bu konudaki fikirlerini örneklere dayandırarak aşağıdaki gibi izah etmiştir:

> *"Mesela çiftler birbirini tanıyarak evlenmedikleri için hayattan beklentileri çok farklı olabiliyo. Bana değil de bi arkadaşımıza bi dosya geldi. İşte arkadaş görüşme yaparken taraflardan adam şöyle demiş: 'Ya işte -arkadaşın adını söyleyerek- bi şey hanım düşünebiliyor musunuz ben evlenirken eşimi kitap okuyan, entelektüel, işte gezmeyi, doğayı seven bi insan olarak görerek evlendim bu şekilde evlendim. Bizimki evlendikten bi yıl sonra işte komşularıyla pasta yiyen, kısır yiyen bi kadın çıktı. Yani ben böyle biriyle evlenmek istemedim. Hayata bu açıdan bakan biriyle de evliliğimi sürdürmek istemiyorum. Ya şimdi aslında ben mesela o zaman daha yeni başlamıştım. Ya dedim yani çok saçma adamın söylediği şeye bakar mısın. Kısır yediği, börek yediği için boşanmak isteyen bi adam biraz saçma geldi. Üstelik çocuk var falan ama şöyle bi durum var adamın evlilikten beklentisi, eşten beklentisi o değilmiş. Yani o kadın o kalıpta değilmiş. Ben burda adamı suçlayarak hata yapmışım mesela yani. Eşler birbirinden ne bekliyo. Bunu bekliyosa bunu yapmalı." (Songül, 26, Bekar)*

Birbirini yeterince tanımadan, birbiri hakkında yeterli bilgiye erişmeden, acele bir kararla yapılan evliliklerin boşanmayla sonuçlandığı görüşünde olan katılımcılardan biri konu hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle açıklamaktadır:

> *"Çok kolay evleniyo herkes bence. Yani şimdi belli bi kriter belirliyoruz, sonuçta kendimizi tanıyoruz. Neye katlanıp neye katlanmayacağımızı biliyoruz. Buna göre kriter belirliyoruz. Yani dört dörtlük insanlar tabi ki istemiyoruz. Yani öyle insan zaten yok. Kendimizi tanıyoruz ve nasıl bir kişi ile olmamız gerektiğini biliyoruz. Eğer bunu göz ardı ediyosak, nasıl olsa bi şekilde yürür kafasındaysak o yürümüyo işte çünkü o insanla 24 saat bi aradasın. 24 saat ve bi ömür bi aradasın yani. O insana bi gün katlanıyosun, iki gün katlanıyosun. Bi yerde bu tıkanıp patlak veriyo. O yüzden de boşanmalar artıyo diye düşünüyorum. Yani birbirini değersiz gören, birbirinin fikrine saygı duymayan iki insanı aynı eve koyarsan o insanlar ya birbirlerine zarar verecek ya çevresine zarar verecek veya kendisine zarar verecek. Biraz daha birbilerini tanımaları gerektiğine inanıyorum insanların. Yani şimdi toplumumuzda da şu şekilde yaşım belli bi seviyeye geldiyse evleniyim ama bunun sonucu neler getirecek yani olumlu olumsuz bi tablo çizmeden eksiğiz. Çoğumuz böyleyiz. Bunu bi kesime de indirgemiyorum. Bunda ben de eksik olabilirim. Bilmiyorum henüz yaşamadım ama. Yani bi şeyleri değerlendirmede eksik kalıyoruz. Yani yaşayım bakalım nolacak kafasındayız. Yaşıcam ama bunu uzun bi*

süre yaşıcam. Napmam gerekiyo. Mesela atıyorum bi hastalık çıktı bu hastalıktan nasıl korunabilirim. Bunu söyleyebiliyosak, ben evlenecem hangi sorunlarla karşılaşabilirim bu da değerlendirilmeli çünkü iki kişilik başladığın yolculuğu çoğalarak devam ettiriyosun." (Meryem, 27, Bekar)

Yine, şiddet türleri ve kötü alışkanlıkların da çiftleri boşanmaya götüren önemli sebeplerden olduğuna vurgu yapılmıştır:

"Aile içi şiddet, duygusal şiddet, fiziksel şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddet genele baktığımız zaman bu başlıkları söyleyebilirim." (Murat, 47, Bekar)

"İşte alkol, madde bağımlılığı nedeniyle de çok fazla oluyo yani evliliğin başından beri mesela alkol tüketen bi insan bi noktadan sonra alkolik olma boyutuna geliyo ve o aile birliğini zedeleyebiliyo. Bu nedenle de çok oluyo." (Gülsüm, 27, Bekar)

4.4.3.Boşanmaların Azalmasında Topluma ve Devlete Düşen Görevler

4.4.3.1.Topluma Düşen Görevler

Sosyal çalışmacılara, boşanmaların azalmasında topluma düşen görevler sorulduğunda; katılımcıların, çiftlerin ailelerinin yapması veya sergilemesi gereken davranışlara dikkat çektiği görülmüştür. Katılımcıların ifadelerine göre; boşanmaların azalması için öncelikle ailelerin yapıcı olması, çocuklarının artık büyüdüğünü kabullenerek hareket etmesi, sorun üreten değil sorun çözen bir rol üstlenmesi ve çocuklarının evliliğine çok fazla müdahil olmaması gerekmektedir:

"Ailelerin de bence çocuklarına destek olması gerekiyo evlilik sürecinde. Onların bi sorunu olduğunda sorunu ateşlemek yerine arabulucu olmaları gerekiyo." (Fadime, 28, Bekar)

"Öncelikle evlilik yapabilecek yaşta çocukları olan ailelere çok iş düşüyo. İşte aman oğlum kendini ezdirme, aman kızım kendini ezdirme gibi yönlendirecek şeyler değil de biraz daha ailelerin yapıcı olması lazım." (Hülya, 29, Evli)

Evlilikte soruna neden olan etkenlerin ortaya çıkarılıp onlara yönelik çözüm yolları üretilebilmesi için gerekli durumlarda, çiftlerin profesyonel anlamda uzman desteğinden yararlanmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır:

"Yani nasıl diyim ya hani bi sorunla karşılaştıkları zaman mesela profesyonel yardım almaya açık olabilirler. Hani bu nasıl diyim yani işte

aile terapisi olabilir vs. bireysel bi yardım alma da olabilir. Böyle bi şey yapabilirler." (Hatice, 39, Evli)

"Birey olarak da evlilikte yaşadıkları bi sorun olduğunda uzmanlardan yardım almaları lazım hani bunu ben deli miyim diye genelde nitelendirdikleri için hani psikolojik bi destek almıyolar gitmeden bence buna yönlendirilmesi lazım." (Hüseyin, 41, Evli)

Boşanmaların azalması için; küçük yaşta, belli bir olgunluğa erişmeden ve kendini evliliğe hazır hissetmeden, baskı altında yapılan evliliklere karşı çıkmanın ve bu tarz evlilikleri önlemenin, topluma düşen görevler arasında yer aldığına dikkat çekilmiştir:

"Bireyler yaşaması gereken şeyleri yaşaması gereken yaşta yaşamadıkları için sonradan yaşamaya kalktıkları için belli şeyler yaşandıktan sonra onları yaşamaya çabaladıkları zaman, ailenin düzeninin bozulduğunu gördüm yani hani yaşanmışlık olması gerekiyo. Ya örnek veriyorum mesela kadın aldatmış deniyo. Tamam kadınla konuşuyosun kadın bana şey diyo diyoki ben diyo 18 yaşımda babam tarafından verildim işte beni verdi görücü usulü. Ben hiç diyo kendimin farkında değildim. Evlendim çocuk yaptım. İki çocuk doğurdum. İlerki yaşlarda atıyorum 28 yaşında dışardan birisi bana ilgi duydu. Birisi bana ilgi duyduğu için karşılık verdim. Şimdi yaşanmışlık olmadığı için o yaşaması gereken şeyi daha önce yaşaması gerekirken şuan yaşadığı için mesela aldatmış veya işte sadakat içermeyen bi eylemde bulunmuş. Mesela bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Eşlerin belli bi olgunluğa eriştikten sonra evlenmeleri hani evliliğin sadece işte flört, sevgililik hayatı olarak bunları yaşarsın yaşamazsın senin tercihindir ama bunları içinde hallettikten sonra yani ister bunları yaşayarak halledersin istersen gerekli olup veya olmadığını kendi beyninde düşünerek atlattıktan sonra." (Songül, 26, Bekar)

Aynı zamanda Murat, çiftlerin evlilik öncesi belli bir süre aynı evde yaşayarak birbirleri hakkında daha fazla fikir sahibi olduktan sonra evlenip evlenmeyeceklerine karar vermelerinin, boşanmaların azalmasında bir çözüm yolu olduğuna ilişkin düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Bence şöyle bi model olması lazım. Yani bilimsel olarak düşündüğümde aslında hani evlilik öncesi dönem ailelerinde tabi bu konuda Türk aile yapısına baktığımız zaman tabi müslüman bi toplumuz, dini inançları olan bi toplumuz, aile büyüklerinin de uygun görmesi koşuluyla ben bir süre tarafların aynı evde yaşamaları gerektiğini düşünüyorum. Hani dışarda zaman geçirmek ile aynı evde zaman geçirmenin çok farklı

kavramlar olduğunu düşünüyorum. O yüzden bence bu konuda evlilik öncesi dönem eşlerin bi ortamda bi evde belirli süreler dahilinde zaman geçirmeleri gerektiğini düşünüyorum ve savunuyorum tanımaları açısından hani en azından rollerin tanımı, rollerin paylaşımı, birbirlerinden beklentiler anlamında olsun daha olumlu katkılar sağlayacağını çünkü ben biliyorum bazı vakalarda geliyo mesela daha attıkları imza kurumadan ikinci gün, üçüncü gün veya bir hafta sonra boşanma kararı alan çiftler geldi vaka olarak karşıma bi takım sebeplerden dolayı." (Murat, 47, Bekar)

Yine boşanmaların azalmasında; küçüklükten başlayarak bilinçli nesiller yetiştirmenin ve toplumsal cinsiyet algısının değiştirilmesinin diğer önemli faktörler olduğuna vurgu yapan katılımcılardan birinin konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

"Ya bunu varya biz Türkiye'de şöyle değerlendirebiliriz. Şimdi bu ülkemizin bi gerçeği ve ben bunu söylemekten çekinmiyorum. Yerelde yapılan evliliklerle işte doğuda yapılan, karadenizde yapılan, iç anadoluda yapılan evliliklerle belki daha batıda yapılan evlilikler arasında fark var… Bence şunun düzeltilmesi gerekiyo toplumumuzda çocuk doğuyo kız veya erkek tamam cinsiyete göre rol model kazandırılıyo ama ben şunun çok etkili olduğunu düşünüyorum. Düşünmüyorum hatta buna inanıyorum. Bi çocuğa sen kızsın bi çocuğa sen erkeksin tarzında bi şey küçüklükten verildiği için işte evlendiğin zaman senin şu sorumlulukların var, bu sorumlulukların var şeklinde o bilgi yüklenerek geldiği zaman veya kız çocuğunun sadece kız olduğu için kızlarla görüşmesinin veya erkek çocuğunun kızlara bazı şeyleri yapabileceği öğretildiği halde bu değişmeyecek yani kızlar sadece kızlarla arkadaşlık yapabilir bu algı olduğu sürece gerçekten hani bi kere çocuğu eğitirken başlayacaksın. Hani yurt dışında evet hani batı işte şöyle kötü veya böyle iyi tarzında ben batıda çok video izledim bu çocuk eğitimi ile ilgili veya okuduğum da oldu. Yani onların en sevdiğim özellikleri kız çocuğuna veya işte erkek çocuğuna cinsiyet kavramını kazandırıyosun ama kızı erkeğe üstün, erkeği de kıza üstün kılmayarak kazandırıyosun. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. İlk basamağın bu olduğunu düşünüyorum çünkü ilerdeki evlilik için de bu gerekli. Bunun küçüklükten başlaması ve maalesef toplum normlarının değişmesi gerektiğine inanıyorum. Şu algı olmamalı bi kıza sen burdan gelinlikle çıkıyosun ordan kefenle çıkacaksın mantığı olmamalı. Zaten 1-0 başlamış çocukken. 2-0 da ordan başlıyo yani öyle bi şey yüklüyosun ki baskıyla gönderiyosun ki kaldıran var kaldıramayan var yani ne olursa olsun ben burda durmalıyım. Annem babam bana bunu söyledi tarzında bu da mesela yanlış." (Songül, 26, Bekar)

Hülya, toplumun çiftlerin evliliğine ilişkin olumsuz söylem ve eylemlerden kaçınması gerektiğini şu sözleriyle açıklamıştır:

"Ya toplum olarak da işte hani bi çift evlendi. Bu insanlar çocuk sahibi olmak istemiyo olabilirler. Toplum onlara 'Hani çocuk nerde çocuk.' çift mutlu huzurlu 'Eee hiç kavga etmiyo musunuz?' kavga etmiş komşular sesleniyo işte 'Niye kavga ettiniz.' Arkadaşım sizene. Yani evliliğin içine dahil olmaması lazım bu insanların. Yani evli insanlar tek bi birey gibi kendi içinde yaşıyo. Dışardakinin onlarla hiç bi işi kalmıyo. Soru sorulmaması lazım aile içine dair ve hani sizden bi yardım istedi yardım eli uzatılması lazım." (Hülya, 29, Evli)

Kişilerin bireysel beklenti içerisine girmemesi ve evliliğe ilişkin beklentilerinin ne olduğunu bilerek bilinçli bir şekilde evliliğe adım atmasının, boşanmaların azalmasında etkin rol oynadığının altı çizilmiştir:

"Bireylerin aslında ilk başta hayattan ne istediğini anlaması gerekiyo. Evlilik sürecinde de öncesinde de hani evlilik sürecinden beklentilerim ne diye evliliğe başlaması gerekiyo." (Elif, 27, Bekar)

"Bireylerin evliliği ne için yaptığını bilmesi lazım. Ondan bi bireysel beklentisinin olmaması lazım. Ha beklenti olmalı evlilikte olmazsa olmaz bi şey ama bu aile birliğini kuracak yani aileye yönelik beklenti olmalı, benim şahsıma yönelik beklenti olmamalı." (Hülya, 29, Evli)

Katılımcılardan Ali, sağlam temellere dayalı evliliklerin yapılabilmesi ve bu sayede de boşanmaların azalması için en başta cinsellik olmak üzere insanların evliliğe ilişkin belli konularda baskılanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. İnsanların üzerlerinde baskı hissetmemesi durumunda evliliğe ilişkin daha doğru kararlar verebileceklerini şu sözleri ile açıklamıştır:

"İnsanların bi evlilikten veya evlilik demeyelim de buna bi birliktelikten neyi istediklerinin aslında farkına varması gerekiyo. Bunun için napılabilir mesela en başta cinselliğin baskılanmaması gerekiyo. Bi çok insanın evliliğe girme nedenlerinden bi tanesi aslında cinselliğini özgürce yaşayabilme arzusu yani o müessesenin kurulmasında. Aslında en temeli bu şuanki koşullar içerisinde. Onun dışında sevgilisiyle beraber el ele, kol kola dolaşamıyo bi kısım insan en azından. Daha sonra birlikte bi şey paylaşamıyo. O kültürün farklılaşması gerekiyo. Bunu yaşayabildiği zaman insanlar o zaman birlikte yol alacağı insanı seçme şansları veya daha iyi seçme şansları artacaktır." (Ali, 37, Evli)

4.4.3.2.Devlete Düşen Görevler

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara, boşanmaların azalmasında devlete düşen görevler sorulduğunda; katılımcılar, evliliğin ne gibi sorumluluklar

getireceği, evlilikte ne gibi sorunlarla karşılaşılabileceği, sorunlar karşısında nasıl çözüm yolları üretilebileceğine ilişkin bilgilendirme ve bilinçlendirme amaçlı olarak çiftlere evlilik öncesi çift danışmanlığı verilmesinin, verilen eğitim sırasında ise; çiftlerin birbirlerini yeterince tanıyıp tanımadıklarını ve evliliğe hazır olup olmadıklarını düşünmelerini sağlayıcı bir ön çalışmanın yapılmasının, boşanmaların azalmasında önemli bir rol oynayacağı konusunda hemfikirlerdir. Katılımcılardan birinin bu konuya ilişkin aktarımlarına aşağıda yer verilmiştir:

> *"Çok ütopik bi şey söyleyecem herkes evlenmemeli diyoruz ya mesela nasıl evlenirken hani şey yapılıyo ya işte sağlık testleri filan bence kesinlikle evlenmeden önce bi işte belediyenin olur, devletin olur, Aile Sosyal Politikalar Bakanlığının olur bi çift görüşmesi, bireysel bi görüşme yapılmalı yani. Hani gerçekten tamam rapor verilsin, izinle evlensin değil de en azından evlilik sürecindeki o kişiler o uzmanla yapacağı görüşmeden sonra bi durup düşünebilmeli. Gerçekten ben hazır mıyım, istiyo muyum, doğru bi evlilik mi, hani doğru bi karar mı diye kişilerin düşünmesini sağlayacak orda bi geçiş bi şey olmalı. Bi de bu aralar çok popüler böyle herkes evleniyo, herkes gerekliymiş gibi evleniyo. İşte şu evlendi benim de evlenmem lazım. Şuan böyle çocuk doğurup, çocuk yapıp bunu sosyal medyadan paylaşmak çok moda kendi arkadaşlarım da dahil. Yani bu bi akım gibi, bu bile akım oldu. Herkes bunun için hani en azından öyle bi görüşme olursa hani insanların bi saniye bile olsa düşüneceğini düşünüyorum. Bu bile çok şeyi değiştirebilir." (Aynur, 37, Evli)*

Bireylerin, evliliklerinin her aşamasında destek alabilecekleri ve kolay ulaşabilecekleri ücretsiz Aile Danışma Merkezlerinin yaygınlaştırılmasının hem evliliğin sağlıklı şekilde yürümesine hem de boşanmaların azalmasına katkı sağlayacağı vurgusu yapan katılımcılardan birinin konu hakkındaki açıklamaları şu şekildedir:

> *"Boşanma süreci danışmanlığı, aile danışmanlığı bunlar bizim asıl en önemli şeylerimiz. Şu an birçok özel alanda bunlar var bunların devlette yaygınlaştırılması olabilir. Mesela şuanda Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bu var. Ancak bunu yapan kişiler orda çalışan uzmanlar veya ASDEP personelleri. Bunun için ayrıca bir birimin, ayrıca ek uzmanların, sadece bu işle ilgilenen uzmanların, enerjisini motivasyonunu buna aktarabilecek uzmanların bu işi yapması taraflara çok büyük katkı sağlar diye düşünüyorum çünkü şu anda bu yapılıyor ama uzmanların diğer iş yüklerinin çok ağır olması sebebiyle bu ek bir iş yükü olarak görülüyor ve çokta verim alınamıyor veya kısıtlı seanslarla oluyor. Bir seans, iki seans, bir kez geliyorlar iki kez geliyorlar ama bu en az belki yedi sekiz seans gerektirecek. Yedi sekiz kez gelmelerini gerektirecek bi*

süreç olabilir. Bunların yaygınlaştırılması, daha ulaşılabilir hale getirilmesi etkili olabilir diyorum." (Zeliha, 26, Bekar)

Katılımcılar, Aile Danışma Merkezlerinin boşanmaların azalmasında büyük önem ifade ettiğini belirtmekle birlikte; bu merkezlere gelen insanlara danışmanlık verecek olan kişilerin de belli eğitimlerden geçmiş alanında uzman kişiler olması gerektiğini, aksi takdirde insanlara yarar yerine zarar verebileceklerini ifade etmişlerdir. Hülya konu hakkkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Şu özellikle çok büyük bi sorun. Niteliksiz insanlar var. aile danışmanlığında özellikle hani. Ben dediğim gibi aile danışmanlığı alma sürecindeyim ama ben aile danışmanıyım diyebilmek için çok yol kat etmem gerektiğini biliyorum ama bunu diyemeden önerilerde bulunan insanlar var. Bi çok görüşmecimiz 'Aile danışmanımız bize artık sizden olmaz boşanın dedi.' diye gelen insanlar var. Yönlendiricilerin de ciddi bir eğitim alması gerekiyo." (Hülya, 29, Evli)

Ekonomik kökenli sorunlar, boşanmayla sonuçlanabilen sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle boşanmaların azalma yönünde bir ivme kazanabilmesi için öncelikle insanların ekonomik refah seviyelerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda katılımcı ifadelerinden; boşanmaların azalması için işsizlik sorununun çözülmesinin ve insanların ekonomik anlamda desteklenmesinin önemli olduğu anlaşılmıştır. Murat'ın konuya ilişkin açıklamaları durumu özetler niteliktedir:

"Hani aç ayı oynamaz diye bi tabir vardır ya öncelikle devletin bence ülkemizin en önemli sorunlarından bi tanesi işsizlik sorunudur. İşsizlik sorununu çözmesi gerekiyo. İnsanlara iş imkanları verilmesi gerekiyo ve gelir dağılımının adaletli olması gerekiyo. Hani siz de bu ülkede yaşayan bi insansınız ben de yaşayan bi insanım. Bi takım fiziksel, yaşamsal ihtiyaçları karşılanmadan insanların birbirlerinin sosyal, duygusal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması söz konusu olamaz. Temel ihtiyaçlar zaruridir ve bi şekilde karşılanması gerekiyo. Hani o yüzden de devletin bu konuda özellikle işsizlik sorununa ciddi anlamda el atması gerektiğini düşünüyorum ve bu konuda politika üretmesi gerektiğini, asgari ücretin de bu ülkede çok düşük olduğunu düşünüyorum. Bunun arttırılması yönünde çalışmalar olabileceğini ve üretime dayalı bir modele geçilmesi gerektiğini düşünüyorum." (Murat, 47, Bekar)

Katılımcılar, çiftlerin evlilik öncesi bir testten geçirilerek evliliğe uygun olup olmadıkları araştırıldıktan sonra kontrollü evliliklerin yapılmasının, boşanmaların azalmasına katkı sağlayacağı yönündeki fikirlerini şu şekilde açıklamışlardır:

"Yani bence boşanmaların azalması için evliliklerin kontrollü ve sağlıklı zeminler üzerine kurulması gerekiyo hani bunun için aslında çalıştığım ortamda da arkadaşlarımla da sürekli fikir alışverişinde bulunuyoruz. Bazen hani gerçekleşmeyecek öneriler dahi sunabiliyoruz. Bunlardan bi tanesi mesela şey kişilere evlenmeden önce belli bi şeye tabi tutmak belli bi sınav değil ama nasıl deyim belli bi sürece tabi tutmak. O süreci başarılı bi şekilde geçemeyen kişilerin hani evlenmesine devlet olarak hani izin vermemek veya işte kişiler çocuk sahibi olmak istediklerinde bunu bi ehliyet neticesinde bi çocuğu dünyaya getirebilmeleri gibi şeyler söyleyebilirim." (Mustafa, 29, Evli)

"Bence zaten evlenmeden önce insanların bi psikolojik testten geçirilmesi gerekiyo. Karşılıklı uyum içinde olup olmadıkları ya normal nasıl bir sağlık testi yapılıyosa, kan testi yapılıyosa bu psikolojik uyum da bence kısa bi testten geçirilmeli." (Esra, 29, Evli)

Boşanmaların azalması için toplumun evlilik ve aile kurumuna ilişkin algısında köklü bir değişikliğe gidilmesinin; bunun için de devletin çeşitli eğitimlerle toplumu bilinçlendirmesinin gerekli olduğu görülmüştür. Aynur'un konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

"İşte genel belki toplumsal eğitimler olabilir. İşte nasıl anne baba okulları varsa işte evlilik okulları var ama bunlar özel çoğu ücretle verilebilecek. Bunlar belki yaygınlaştırılabilir… İşte kişilerin neden aile kurmak istediği, yaptığı evlilik adımının doğru bi adım olup olmadığı, bu alacağı karardan ne kadar emin olup olmadığı aslında orda çözülüyo bence. Biraz da artık insanların hani kişisel farkındalığı, sadece çiftlerle ilgili değil bireysel olarak da bi insanın hayatında hiç kimse yoksa da yani neden evlenmek istiyo, neden aile kurmak istiyo, bunu yapabilir mi, yapamaz mı hani bireyselde de kişilerin kendisini sorgulayabileceği bi şeylerin yapılması gerekiyo. Bu dediğim gibi hani eğitimler filan olabilir. Bilinçlendirme çalışmaları olabilir." (Aynur, 37, Bekar)

Hayriye, insanların hayatlarının büyük kısmını geçirdiği ve hayatlarının şekillenmesine önemli derecede katkı sunan okullarda; çocuklara, evlilik ve aile konusu ile ilgili eğitim sistemine yedirilen, temelden başlayarak eğitimlerin verilmesinin boşanma oranlarının azalmasında önemli rol oynayacağını şu cümlelerle açıklamıştır:

"Eğitim okulda başlar ilk anne ve baba dışındaki, okuldaki öğretmenlerin bu konuda çok bilinçli olması gerektiğini düşünüyorum. Anlayışlı ve merhametli çocuklar büyütülmesini isterim kesinlikle çünkü doğmuş oldukları ev onlara bu imkanı sunmuyo olabilir çok kötü bir hayata doğmuş olabilirler. Doğduğu andan itibaren anne ve babasını görmeyip yurda yerleştirilen çocuklar var. Çok iyi bir ailede yetiştirilen ama farklı

yöne itilen çocuklar var. O yüzden öğretmenlerin bu konuda bi şey yapmasını isterim çünkü 16 yıl boyunca okuldayız. Yani hayatımızın bi çoğu okulda geçiyo ve eğitimi orda alıyoruz. İnsan davranışını orda öğreniyoruz. Hayatımıza hiç girmediği kadar insan giriyo orda ve devletin bu konuda öğretmenlere bi katkı sağlayabileceğini, destekleyici bi takım girişimleri veya mesleğe alırken herkesin öğretmen yapılmaması gerektiği, bi takım becerilerinin olması gerektiği, sadece bunun puanla 50 al geç okuldasın 60 al geç okuldasın düşüncesiyle hareket edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Bu şekilde yani çok temelden başlayan bir eğitim olması gerekiyo." (Hayriye, 27, Bekar)

Televizyon programları, sosyal medya uygulamaları ve sosyal ağlar insanları yönlendirmede etkili araçlardır. Buralarda evlilik ve aile kurumuna ilişkin olumlu mesajların yanında olumsuz birçok mesaja da yer verilmektedir. Bu nedenle televizyon programları ve medya aracılığıyla insanlara örnek olacak kişi ve programların daha özenli seçilmesi ve içeriğinin denetlenmesinde devletin aktif rol oynaması gerekmektedir. Katılımcılardan biri bu konudaki düşüncelerini şu şekilde aktarmışlardır:

"Devletin yapabileceği en önemli şey belki bu dizilerdeki evlilik konusundaki yanlış gösterilen şeyler onlar durdurulabilir çünkü gerçekten topluma çok büyük örnek oluyo… Gösterilen o programlar, diziler gerçekten bunların önüne geçebilirse yanlış örnek olunmaktan, yapılan yanlışları kişilere sanki örnek tavır veya örnek davranış gibi gösterilmesine izin verilmedikten sonra daha iyi olacağını düşünüyorum. Yani bunlar çok bilindik hani ama yapılması gereken şeyler çünkü devlet bireysele inemez yani her birey için gel bakalım senin şu kadar ekonomik sorunun vardı ben bunu yapayım veya işte senin kayınvaliden sana karıştı evliliğin bozuldu. Bunu yapamaz yani. Hani bizlerle de yapamaz Aile Sosyaldekilerle de yapamaz hani orayla da çalıştım orayı da biliyorum. O tek tek yapamaz ama topluma örnek olacak kişilerin veya programların daha özenli daha itinalı seçilmesi gerektiğini düşünüyorum." (Songül, 26, Bekar)

4.4.4.Boşanma Aşamasında Olan Çiftlere Sosyal Çalışmacılardan Tavsiyeler

Katılımcıların, boşanma aşamasındaki çiftlere verdiği ilk tavsiye; ebeveynlerin çocukları etkilemeden, yıpratmadan, süreçten olabildiğince uzak tutarak, yönlendirmeden ve ayrı yaşadığı ebeveynine yabancılaştırmadan boşanma aşamasını tamamlamaları yönündedir:

"Çocuk varsa bence her zaman çocuğun düşünülmesi gerekiyo. O kişisel çıkarlar, mal, mülk gerçekten işte beni etkileyen kısım bu burdaki çocuk biz şimdi böyle şey veriyoruz eldiven, maske, şuan onlara üzülmeye

başladım. Buraya hediye paketi gibi geliyo çocuklar konuşamıyo. Daha bi üzülmeye başladım. Bunu önerirdim. Hiçbi şey o çocuklardan önemli değil. Ne alacağı tazminat, ne para, ne ev, ne araba. Tabi ki o çocuğun yaşamını sürdürebilmek için onlara ihtiyaç duyuyo ama bunu herkes yapabilir. Eğer çocuk varsa tamamen çocuk odaklı olmalı." (Aynur, 37, Bekar)

"Özellikle çocukları varsa bu süreci çocuklarına zarar vermeden, çocuklarını diğer ebeveyne karşı yabancılaştırmadan, uzaklaştırmadan yürütmelerini tavsiye edebilirim." (Zeliha, 26, Bekar)

"Eğer çocuk varsa çocuğu kesinlikle bi koz olarak kullanmamak gerektiğini, hem anne hem baba olarak sorumluluklarımızı yerine getirmemiz gerektiğini, yeri geldiğinde bir arada da çocuk adına bi şeyler yapılması gerektiğini, bu sürecin çocuğa mümkün olduğu kadar az hissettirilmesi gerektiğini düşünüyorum." (Elif, 27, Bekar)

Boşanmanın sancılı süreci geçtikten sonra çiftlerin dönüp arkaya baktıklarında bir yıkımla karşılaşmamaları için eski yaşanmış mutlu günlerin hatırına boşanma sürecini; birbirlerine zarar vermeden, birbirinin canını yakmadan, sakin bir şekilde atlatmalarının kendi yararları doğrultusunda olacağı görüşünde olan uzmanlardan biri, düşüncelerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Yani sancılı acılı bi süreç orda. Yani türlü türlü acılar, türlü türlü sancılar yaşanıyo. Bu suların durulacağı, dalgalı bi denizde olduklarını ama her zaman bu dalgalı denizde işte ne biliyim dalgalarla boğuşmak zorunda kalmayacaklarının bilgisiyle ondan sonra birbirlerinin canlarını çok fazla yakmasınlar yani zorlamasınlar çünkü insanlar o hengame içerisinde kendi can dertleriyle uğraşırken hem karşı taraftakinin hem işte arada kalan o çocukların canlarına okuyolar ama o sular durulduğu zaman gerçekten çok kalıcı izler bırakıyolar hem karşı tarafta hem çocuklarda. Sanki hep böyle gidecek işte ne biliyim kendimi kurtarmalıyım. İşte o kurtarmanın içerisinde kendi hırsları var, ekonomisi var, hem maddi manevi kazançları var, hem duygusal ihtiyaçları var. Hepsini hepsini almak istiyo bi kısım insan. O sular durulduğu zaman o aldığını sandığı şeyler üzerinde çok büyük yük yaratacak. Bunun farkında olsunlar derim." (Ali, 37, Bekar)

Hülya, çiftlerin; evlilik süreçlerinin olumlu ve olumsuz yanlarını enine boyuna düşündükten, evlilikleri ile ilgili gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra boşanma sürecini başlatmaları ve ani kararlar vermekten kaçınmaları gerektiğini şu sözler ile ifade etmiştir:

"Beklemelerini söylerdim çünkü üniversitede bi hocam vardı. 'Kızgınken boşanmayın, aşıkken evlenmeyin.' derdi. Bu benim hep kafamda olan bi cümledir. Eğer çok alevliyse tartışma o an boşanma davasına gidilmemeli. Durulmalı, sakinleşilmeli ve gerçekçi açıdan bakılmalı ve bu süreçte çevre etkilememeli o insanı. Evet boşan veya aman yavrum yuvanı bozma gibi şeyler söylememeli. O yüksek duygular sırasında karar vermemeli insanlar. Biraz daha sakinleşip biraz daha olaylara objektif baktıktan sonra belli kararlara yönelmeli." (Hülya, 29, Evli)

Katılımcılar, çiftlerin boşanma sürecini başlatmadan önce sorunlarını çözmek adına evlilik danışmanlığı almalarının, alınan danışmanlık sonrasında karar vermelerinin daha doğru bir karar olacağı yönündeki görüşlerini şu cümlelerle dile getirmişlerdir:

"Yani boşanma aşamasında eğer çocuk da varsa ilk başta bi Evlilik danışmanlığı almaları, sorunlarını çözmeye çalışmaları, eğer bu olmuyosa en son boşanma aşamasına gitmeleri." (Fadime, 28, Bekar)

"Hani bi çok dosyada aslında konuşarak, anlaşarak çözülecek şeylerin tamamen iletişimsizlikten boşanmayla sonuçlandığını görüyorum… Yani en azından bi evlilik danışmanına giderek, aile danışmanına giderek hani iş boşanmayla sonuçlansa dahi o sorunların konuşulması bence olumlu olurdu. En azından bundan sonraki yaşamlarını olumlu etkilerdi." (Hüseyin, 41, Evli)

Gösterilen tüm çabaya rağmen gidişatın olumsuz yönde ilerlemesi halinde ise; çiftlerin birbirlerine ve varsa çocuklarına daha fazla zarar vermeden boşanmalarının hem kendileri hem de çocukları açısından daha sağlıklı bir karar olacağının altı çizilmiştir:

"Yani eğer bu sürece gelinmişse gerçekten boş yere gelinmiyo. Çoğu insan boş yere boşanmak istemez. Kimse hani derler ya kimse boşanmak için yuva kurmuyo. Gerçekten kimse boşanmak için yuva kurmuyo ama eğer o sürece gelindiyse bi şeyler yaşanmıştır ve bu evlilik gerçekten artık sana zarar veriyosa, çocuğuna zarar veriyosa en önemlisi, gerçekten hani çocuğunun mutlu bir çocuk olarak büyüyeceği bir ortam kurulamayacak duruma gelindiyse ona bu sürecin normal olduğunu ve bu süreçte güçlü olunması gerektiğini söylerim." (Hayriye, 27, Bekar)

Hatice, çiftlerin boşanırken süreci en az zararla tamamlayabilmeleri için anlaşmalı olarak boşanmaya çalışmaları gerektiğine ilişkin tavsiyelerini şu sözleri ile ifade etmiştir:

"Bi de mümkün olduğunca anlaşarak, anlaşma şeklinde belki de boşanmak gerekiyo. Bu da işte gene acele etmeden üzerine düşünerek biraz uzaktan bakarak, çözemiyosan o zaman anlaşarak boşanmaya çalışmak çünkü çok yıpratıcı, çok sinir bozucu bi durum yani boşanma süreci. Yani çocuklu veya çocuksuz bi şekilde insanlara çok zarar veren hani o kadar yıllık belki iyi kötü bir birlikteliğin olmuş bi paylaşımın olmuş ama onu mahveden bi süreç diye düşünüyorum. En az zararla yani bunun yolu dediğim gibi anlaşarak boşanmak diye görünüyo." (Hatice, 39, Evli)

Çiftlerin içinde bulundukları durumun, anlaşmalı boşanmaya müsait olmaması halinde ise; boşanma sürecini birbirlerine olan saygılarını kaybetmeden sonlandırmaları gerektiğinin vurgusu yapılmıştır:

"Yani birbirlerinden ayrılabilirler ama saygılı bir şekilde ayrılmaları gerektiğini tavsiye ederim." (Ramazan, 26, Bekar)

"Yine saygı çerçevesinde yani evliyken her şey çok güzeldi ama boşanıyoruz biz düşmanız artık ve bütün birbirimize karşı olan işte sevmediğimiz özellikler, işte hakkımızda bildiğimiz bütün olumsuz olayları ortaya dökmek yanlış. Yani evlilikte güzel giden süreçte nasılsak boşanma aşamasında da bence o şekilde sonlandırabilmek önemli." (Esra, 29, Evli)

5.TARTIŞMA

Yaptıkları işin içeriği gereği, sürekli olarak sağlıksız aile yapıları ile karşı karşıya kalan ve Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, çalışma sürecindeki deneyimlerinin, evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğini ortaya koymayı amaçlayan çalışmada; İstanbul ilindeki adliyelerin Aile Mahkemelerinde görev yapan 24 sosyal çalışmacı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular, bu bölümde 8 başlık altında tartışılmıştır.

- Katılımcıların çalışma alanlarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi.
- Yaptıkları işin sosyal çalışmacıların gündelik ve sosyal hayatlarına etki durumunun değerlendirilmesi.
- Evlilik algısına ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Aile Mahkemesinin sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakışına etkisinin değerlendirilmesi.
- Çocuk algısına ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Aile algısına ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Evlilik ve aile kurumunun geleceğine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Sosyal çalışmacıların boşanma konusuna ve boşanma nedenlerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi.
- Katılımcıların boşanmaların azalmasında topluma ve devlete düşen görevlere ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi.

5.1.Katılımcıların Çalışma Alanlarına İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğunun, çalışma alanından memnun oldukları; bu memnuniyette görüşlerine hakimler tarafından değer verilmesinin, yaptırım gücünün yüksek olmasının, mesleğin diğer çalışma alanları ile kıyaslandığında görev tanımlarına daha uygun işler yapmalarının ve belli bir dezavantajlı gruba hizmet sunmalarının etkili olduğu anlaşılmıştır. Yapılan görüşmeler, Aile Mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacıların karşılaştıkları vakalar ve yoğun iş yükü sebebiyle çalışma koşullarından memnun olmadığını göstermekle birlikte; yapılan işten memnun olunması, işin katılımcılara manevi doyum ve tatmin sağladığı

şeklinde yorumlanmıştır. O halde, insanlara yardımcı olmanın verdiği duygu ve düşüncelerin, iş memnuniyetini artırmada önemli olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Araştırma sonuçları ile paralel şekilde Çay (2011: s. 4) tarafından 142 sosyal çalışmacının çalıştıkları alana dair memnuniyetlerini araştıran çalışmanın sonucunda da katılımcıların %51'inin çalıştıkları alandan memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yine benzer şekilde Koç (2015: s. 112) tarafından 87 sosyal çalışmacı ile yapılan çalışmada sosyal çalışmacıların %50,6'sının çalıştığı sosyal hizmet alanında çalışma motivasyonunun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların çoğu alandan memnuniyetlerini dile getirirken, bazı katılımcıların ise; kontrol ve takip güçlerinin olmaması, prosedür ve yasalarla sınırlandırılma, yetki alanı dışına çıkamama gibi sebeplerle çalıştıkları alanda çok aktif olamadıkları, bu durumun ise çalışma arzularına olumsuz yönde yansıdığı tespitine ulaşılmıştır. Bu sonuç; sosyal çalışmacıların, mesleklerini istedikleri ölçüde icra edemediklerini ve çalıştıkları müracaatçı kitlesine hizmet sunma konusunda belli sınırların dışına çıkamama sorunu yaşadıklarını göstermektedir. O halde, müracaatçılara hizmet sunumunda çeşitli engeller ve sınırlamalar ile karşılaşma durumunun sosyal çalışmacıların, yaptıkları işten elde ettikleri mesleki doyuma olumsuz yönde etki ettiği söylenebilir. Araştırma sonuçlarını destekler nitelikte Anayurdu Keskin (2019: s. 44) tarafından yapılan çalışmada; adliyede görev yapan sosyal çalışmacıların, mesleki uygulamalarında yasal mevzuat tarafından çizilen sınırlar ve kurumsal uygulama pratiklerinin katılığı nedeni ile çeşitli sorunlar yaşadıkları, yalnızca mahkemenin talep etmesi durumunda ve kanunda belirtilen görev sınırları içinde çalışabildikleri, müracaatçıya mahkemenin isteği dışında ulaşmanın veya müdahale etmenin mümkün olmadığı, verilen görev dışında uygulama yapılamadığı anlaşılmıştır. Yine Zengin ve Çalış (2017: s. 59) tarafından sosyal çalışmacılarla yapılan çalışmada da araştırmaya katılan sosyal çalışmacıların üçte ikisinin (%67,2) vakalarının takibini yapamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Alanda 5 yıl ve üstünde görev yapan sosyal çalışmacıların, belli bir yıldan sonra farklılık istedikleri, bu farklılığın da çalışılan alandan mesleğin diğer alanlarına rotasyon yaparak mümkün olabileceğini belirttikleri görülmüştür. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, aynı alanda uzun yıllar çalışmanın sosyal çalışmacılarda duyarsızlaşma ve tükenmişlik gibi durumlara yol açabileceği, bu sebeple hem mesleğin

farklı alanlarını görerek geniş bir bakış açısı kazanılması ve tecrübe edinilmesi hem de dinamizm kazanılması için alanlararası rotasyonun faydalı olabileceği düşünülmektedir. Acar, İçağasıoğlu Çoban ve Polat'ın (2017: s. 80) çalışmasında da aynı alanda uzun yıllar çalışmanın sosyal çalışmacılarda "körlük" durumuna sebep olabildiği, bu nedenle alan değiştirmenin sorunları fark etmek ve onlarla mücadele etmek için yararlı olabileceğine vurgu yapılmıştır. Her ne kadar araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılar, mesleğin farklı bir alanına geçme düşüncesine sahip olsa da; alanlar arası geçişin zor olması, risk almaktan kaçınma ve alışkanlıklarından vazgeçememe gibi sebeplerle alan değiştirmenin sadece düşüncede kaldığına ve uygulamaya geçirilemediğine yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır.

5.2.Yapılan İşin Sosyal Çalışmacılara Etki Durumunun Değerlendirilmesi

5.2.1.Bireysel Hayata Etki

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların büyük bir çoğunluğunun, iş günü sonunda kendilerini yorgun hissettikleri anlaşılmıştır. Bu yorgunluğa; adliye ortamının kalabalıklığı, sürekli olumsuz vakalar dinleme, görüşme süreci boyunca anlatılanları odaklanarak dinlemeye ve görüşme tekniklerine uygun sorular sormaya çalışma, görüşmeler bittikten sonra da düşünme ve sorgulama sürecine devam edilmesi gibi etmenlerin sebebiyet verdiği söylenebilir. Araştırma sonuçları ile uyumlu şekilde Hablemitoğlu ve Özmete (2012: s. 183) tarafından sosyal çalışmacılarla yapılan araştırmanın sonucunda da katılımcıların yarısından fazlasının sıklıkla kendilerini zayıf ve yorgun hissettikleri (%54,5) ve işten sonra depresif oldukları (%58,3) tespit olunmuştur.

Çalışma yaşamında hissedilen tüm yorgunluğa rağmen, müracaatçılara yönelik olarak yapılan mesleki çalışmaların, sosyal çalışmacılarda işe yaramışlık hissi uyandırdığı ve insan hayatına dokunmanın kendilerini mutlu ettiği görülmüştür. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, insanlarla çalışmanın meşakkatli bir tarafının olmasının yanında doyum sağlayıcı bir yönünün de olduğu, bu durumun ise sosyal çalışmacılara manevi doyum ve tatmin sağladığı söylenebilir. Benzer şekilde insanlarla birebir iletişim halinde olan öğretmenlerle, Argon ve Koçak (2019: s. 2061) tarafından yapılan bir çalışmada da; öğretmenler her ne kadar yaptıkları mesleğin oldukça yorucu olduğuna vurgu yapsalar da; insan hayatına dokunmanın, çocuklara bir şey öğretmeleri

sonucunda hissettikleri işe yaramışlık duygusunun, mesleki yorgunluklarını giderdiğini ve kendilerini mutlu hissetmelerini sağladığını belirtmişlerdir.

Bazı zorlayıcı dosyalarda; kanaat bildirme konusunda kararsızlık yaşandığı, görüşme bittikten sonra verilecek olan karara ilişkin düşünme ve sorgulama sürecine belli bir süre devam edildiği, bu kararsızlığın ise sosyal çalışmacıların gündelik hayatlarına olumsuz şekilde yansıdığı anlaşılmıştır. Son karar hakimler tarafından verilse de; sosyal çalışmacılar, raporlarında belirttikleri kanaatlerin, çoğu hakim tarafından dikkate alındığının ve kanaatlerine uygun kararlar verildiğinin bilincindedirler. Bu farkındalık durumunun ise, sosyal çalışmacıların kanaat bildirirken vicdani yükümlülük hissetmeleri ve sosyal hayatlarını etkiler şekilde strese girmeleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Hablemitoğlu ve Özmete'nin (2012: s. 183) çalışmasında da azımsanamayacak oranda sosyal çalışmacının (%62,0), işlerinin kendilerine kapana sıkışma hissi yaşattığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine Avcı (2018: ss. 55-56) tarafından sosyal çalışma görevlileri ile yapılan araştırmanın sonucunda da; sosyal çalışma görevlilerinden %53,17'sinde fiziksel ve ruhsal stres belirtilerinin mevcut olduğu ve iş stresi derecelerinin "yüksek stresli" yani tehlikeli bir boyutta olduğuna işaret edilmektedir.

5.2.2.Aile İlişkilerine Etki

Literatür araştırması sırasında, yapılan çalışmalar incelendiğinde; birçok ailenin temel probleminin aile bireyleri arasındaki iletişimsizlikten veya sağlıklı iletişim kuramamaktan kaynaklandığı görülmüştür. Kişinin kendisini ifade etmesi için uygun bir ortamın olduğu, duygu ve düşüncelerin rahatlıkla aktarılabildiği, düşüncelere saygı duyulan bir ailede sağlıklı bir aile ortamının oluşması muhtemeldir. Yapılan araştırma sonucunda da katılımcılar, görüşme yaptıkları ailelerin temel probleminin iletişimsizlik olduğunu gözlemleyerek, aile içi iletişimin son derece önemli olduğunun daha da farkına varmışlardır. Bu farkındalık sayesinde ise, kendi aile içi ilişkilerinde iletişime daha fazla dikkat ederek aileleri ile iletişimlerini olumlu yönde geliştirmişlerdir. Yine sosyal çalışmacıların, çalıştıkları alandan edindikleri tecrübelerle; evlilikleri konusunda ebeveynlerine yol gösterdikleri, bunun sonucunda ise ebeveynleri arasındaki evlilik ilişkisinin olumlu bir gidişat sergilemesine katkıda bulundukları anlaşılmıştır. Bu bağlamda ele alındığında, Aile Mahkemesinde çalışmanın, sosyal çalışmacılara; aile içi iletişim becerilerini artırma, böylelikle de sağlıklı bir aile yapısına kavuşma konularında

fayda sağladığı söylenebilir. Karadağ (2015: s. 96) tarafından yapılan çalışma da aile içi iletişimin artırılarak kaliteli iletişim düzeyine çıkarılmasının ve aile içerisindeki problemlerin sağlıklı iletişim kurularak çözüme kavuşturulmasının, çiftler arasındaki evlilik uyumunu artırıcı bir etki yarattığı, böylelikle sağlıklı ailenin temellerinin atılarak; sağlıklı, sosyal, yapıcı ve uyumlu bireylerin topluma kazandırıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda, Aile Mahkemelerinde görev yapmanın; sosyal çalışmacıların aile ilişkilerine birtakım olumlu yansımaları olduğu gibi olumsuz açıdan etki ettiği durumlara da rastlanmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda, katılımcıların; iş yorgunluğunu eve taşıdığı, çok yorucu ve yoğun olan günlerde kimse ile iletişim kurmak ve herhangi bir aktivite yapmak istenilmediği, insanlara karşı tahammül seviyesinin düştüğü ve yaşanan olaylar karşısında daha çabuk sinirlenilebildiği; bu durumun ise aile ilişkilerine olumsuz şekilde yansıdığı tespit edilmiştir. Argon ve Koçak (2019: ss. 2055-2056) tarafından öğretmenlerle yapılan çalışmada da araştırma sonuçlarını destekler nitelikte, yapılan iş sonucunda ortaya çıkan yorgunluğun öğretmenlerin hayatlarında evde bitkin olma, sürekli baş ağrısı yaşama, daha gergin ve sinirli olma, tahammülsüzlük ve agresiflik, özel hayata ve aileye vakit ayıramama, aile ilişkilerinin olumsuzlaşması gibi birtakım olumsuz yansımalarının olduğu anlaşılmıştır. Her iki araştırmanın da benzer sonuçlara sahip olmasının, iki araştırmanın öznelerinin de insanlarla yüz yüze iletişimin yoğun olduğu, yorucu bir işe sahip olmalarından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmüştür.

5.2.3.Sosyal Çevre ile İlişkilere Etki

Evlilik ve aile konusunda alanda edinilen tecrübeler doğrultusunda; sosyal çevrenin evlilik ve aile yapısında gözlemlenen sorun alanlarına ilişkin olarak sosyal çalışmacılar tarafından sosyal çevreye öneri ve tavsiyelerde bulunulabildiği, böylelikle de soruna erken müdahale edilerek sorunun büyümeden ortadan kaldırılmasına katkı sağlandığı tespiti yapılmıştır. Bu doğrultuda sosyal çalışmacılar; problemi tanımlama, anlama ve sonrasında ise probleme sahip olan kişi ile iş birliği içerisinde, tanımlanan problemleri çözmeyi ifade eden problem çözme yaklaşımını (Danış ve Kara, 2016: s. 4) sosyal çevreleri üzerinde de uygulayarak sosyal çevrelerinin evlilik ve aile hayatlarının sağlıklı bir ilerleyiş sergilemesine katkıda bulunmaktadırlar ancak bu durum her sosyal çalışmacının çevresinde aynı olumlu etkiyi yaratmamaktadır. Çalışma sürecinde

edinilen bilgi birikimi sosyal çevreye aktarılmak veya sosyal çevrede gözlemlenen sorun alanına ilişkin olarak kişiler uyarılmak istediğinde; ortamda sevimsiz gözükme, tepki alma ve dışlanma gibi durumlara maruz kalındığına da araştırma sonucunda ulaşılmıştır.

Aile Mahkemelerinde görülen vakalar, sosyal çalışmacılara insanları daha iyi tanıma ve analiz etme gibi konularda birtakım faydalar sağlarken; aynı zamanda sürekli olumsuz vakaları dinlemenin meydana getirdiği fiziksel ve zihinsel yorgunluğun; tükenmişlik, insanlardan kaçış, yalnızlığı tercih etme ve daha az iletişim kurma isteğine yol açarak sosyal çalışmacıların, sosyal çevreleri ile ilişkilerine zarar verdiği de tespit edilmiştir. Argon ve Koçak (2019: ss. 2055-2056) tarafından öğretmenlere yönelik olarak yapılan çalışmada da mesleki yorgunluğun öğretmenler üzerinde; sosyal hayattan kendini soyutlama, sürekli uyuma ve mutsuzluk, sosyal ilişkilerin olumsuzlaşması, sosyal faaliyetleri yapamama gibi birtakım olumsuz etkilere sebebiyet verdiği görülmüştür.

Araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların, çalışma hayatlarının kişisel ve sosyal hayatlarına olumsuz etkileri ile başa çıkmak için birtakım başetme mekanizmaları kullandıkları gözlenmiş; başlıca başetme yöntemi olarak; hobi, spor ve boş zaman aktiviteleri yapmayı veya sosyal çevre ile konu hakkında paylaşımda bulunmayı kullandıkları görülmüştür. Araştırma sonuçlarını destekler nitelikte, Özmete ve Eker (2003: ss. 36-38) tarafından yapılan çalışmada da çalışanların iş ve aile yaşamı çatışması ile başa çıkmada; sosyal destek açısından sıklıkla aile bireyleri ve yakın arkadaşlar (%41,9) veya iş arkadaşları (%41,6) ile konuştukları, yine tepkisel başetme stratejisi olarak sorunlarını akıllarından çıkarmak için başka uğraşlar bulmayı da (%16,5) sıklıkla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Argon ve Koçak (2019: ss. 2055-2056) da çalışmalarında, öğretmenlerin; meslektaşları ile sorunları paylaşma, spor yapma, kitap okuma, dinlenme ve sosyal faaliyetlere katılma, gezme, müzik dinleme ve doğada gezinti yapmayı baş etme mekanizması olarak kullandıkları vurgusunu yapmışlardır.

Çalışma hayatı ile sosyal hayatı birbirinden ayırmaya çalışma ve iş dışında, iş ile ilgili konular hakkında konuşmamaya özen göstermenin de sosyal çalışmacıların çalışma yaşamının olumsuz etkileri ile başa çıkmak için kullandıkları başlıca baş etme stratejileri arasında yer aldığı görülmüştür. Özmete ve Eker'in (2003: s. 33)

araştırmasına katılan çoğu katılımcının da çalışma yaşamının olumsuz etkileri ile iş yerinde karşılaştıkları sorunları iş yerinde bırakmaya çalışarak (%76) baş ettikleri belirlenmiştir. Yine sosyal çalışmacılar tarafından dile getirilen bir diğer baş etme stratejisinin ise; içinde bulunulan duruma adapte olmak olduğu anlaşılmıştır. Sosyal çalışmacıların, çalışma hayatına ilk adımı attıkları zamanlarda, işin sosyal hayata etkilerini daha fazla hissettikleri ancak zamanla çalışma yaşamına adapte oldukları ve adaptasyon sonucunda çalışma yaşamının sosyal hayata etkilerini en aza indirgedikleri tespit edilmiştir. Güzel ve Selcik'in (2017: s. 2856) sosyal çalışmacılarla yaptığı bir araştırmada, tüm katılımcıların çalışmaya ilk başladıkları zamanlarda; endişe, tedirginlik ve korku gibi duygular yaşadıkları ancak zamanla duruma alıştıkları ve bu durumların mesleğin doğasında olduğunu kabullendikleri görülmüştür.

5.3.Evlilik Algısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Yapılan araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların, evliliğe; hayat ortaklığı, paylaşım, yalnızlıktan kurtuluş, hayatın zorluğunu birlikte göğüslemek, hayata aynı pencereden bakmak, duygusallık ve cinsellik temelli anlaşma gibi anlamlar atfettikleri görülmektedir. Özellikle sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğunun evliliği birbirini seven, birbirine değer veren ve birbiri ile anlaşan iki insanın hayat ortaklığı kurması ve hayatı paylaşması olarak tanımlamaları dikkat çekmiştir. Buradan hareketle, katılımcılar tarafından yapılan evlilik tanımlamalarının birlik ve bütünlük olguları etrafında şekillendiği söylenebilir. Araştırma sonuçlarını destekler nitelikte yapılan literatür araştırmaları sonucunda da evliliğe atfedilen anlamların başında hayatı paylaşmanın geldiği görülmüştür (Özkiraz, Arslanel ve Şengül, 2016: s. 257; Uyar, Yıldırım ve Öztürk, 2017: s. 48; Baş, 2019: s. 128). Baş (2019: s. 128) hayatı paylaşmanın yanında sorumluluğun; Uyar, Yıldırım ve Öztürk (2017: s. 48) mutluluk ve huzurun, Özkiraz, Arslanel ve Şengül (2016: s. 257) neslin devamını sağlama, mutluluk, ekonomik ilişkiler ve cinsel ilişkileri düzene koymanın da evliliğe atfedilen diğer anlamlar olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yine benzer şekilde Baş ve Cengiz'in (2018: s. 6) üniversiteli gençlerle yaptığı çalışmada da hayatı paylaşmanın yanında, gençler evliliğe; yuva kurmak, mutlu bir birliktelik, huzur, sorumluluk, yalnız kalmamak, cinsel beraberlik, neslin devamı, düzen kurmak gibi anlamlar yüklemişlerdir.

Yukarıda belirtilen anlamlar dışında, sosyal çalışmacıların evliliği; birlikteliği resmiyete dökme ve topluma duyurma, sorumluluk, çocuk yapmak için bir araç, çağ dışı

bir anlaşma gibi anlamlarla da açıkladıkları görülmüştür. Katılımcıların yarıdan çoğu evliliğin önemli olduğuna vurgu yaparken; azımsanmayacak sayıda katılımcıda ise; evliliğin önemli olmadığı, çoğu insanın toplum baskısından kurtulmak ve toplum tarafından dışlanmadan çocuk sahibi olabilmek için evlilik yoluna başvurdukları görüşü hakimdir. Sosyal çalışmacıların önemli bir kısmının evlilik konusundaki olumsuz düşüncelerinde; modern zamanın etkisiyle çağın getirdiği değişikliklerin ve bireyselliğin önem kazanmasının etkili olduğu düşünülmekle birlikte; aynı zamanda belli bir eğitim seviyesine sahip olan katılımcıların, dünyada olup bitenler hakkında daha farkındalık sahibi olmalarının ve özellikle Aile Mahkemelerinde evlilik ve aile yapısına ilişkin olarak önemli bir veri elde etmelerinin de yadsınamayacak şekilde etkisinin olduğu düşünülmüştür. Tıpkı araştırma sonucunda ulaşıldığı gibi; Baş ve Cengiz'in (2018: s. 7) üniversiteli genç katılımcılarla yaptıkları araştırmada da katılımcılardan bir kısmı tarafından evlilik; sadece kağıt üzerinde olan, toplum baskısı yüzünden yapılan, çocuk yapmak için bir araç olarak kullanılan, eskisi kadar büyük anlamlar taşımayan, resmi bir evraktan ibaret görülmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda, sağlıklı bir evlilik yapısı oluşturmanın ve bunu sürdürülebilir kılmanın; sağlıklı iletişim, sevgi, saygı, yeteri kadar birliktelik ve yeteri kadar bireysellik ihtiyacının karşılanması, güven, karşılıklı anlayış, geniş ailenin evliliğe müdahalesini önleme, evlilikten beklentileri belirleme, evliliğin getireceği sorumlulukların farkında olarak evlilik yapma, tahammül etme ve problem çözme becerilerine sahip olma ile mümkün olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle, belirtilen başlıkların sağlıklı evliliğin temellerini oluşturmada önem arz ettiği, bu başlıkların genel anlamda eksikliğinin, evlilik ve aile yapısının örselenmesine sebebiyet verebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Demir ve Durmuş (2015: s. 641) mutlu ve sağlıklı bir evlilik için ideal bir eşte bulunması gereken özelliklere ilişkin katılımcılardan, araştırma sonuçlarına benzer cevaplar almışlardır. Katılımcılara göre, uzun ve mutlu birlikteliklerin sırrı; eşe saygı, anlayış, hoşgörü, eşine karşı çıkmamak, eşini dinlemek, güvenilir olmak, evliliğin sorumluluğunu bilmek, ahlaklı olmak gibi özelliklerde yatmaktadır. Benzer şekilde Canel de (2012: s. 39) sağlıklı bir evlilikte; eşlerin birbirine saygı ve sevgi duyduğunu, çatışma çözme becerisine sahip olduklarını, birlikte yeterince zaman geçirdiklerini, birbirlerine bağlılık ve güven duyduklarını, birbirlerinin ailelerinden kaynaklanan çok fazla çatışma yaşamadıklarını, evliliklerine ait gerçekçi

olmayan beklentiler taşımadıklarını ve birbirlerinin hatalarına karşı affedici davrandıklarını ifade etmiştir.

5.4.Aile Mahkemesinin Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışına Etkisinin Değerlendirilmesi

Araştırma sonucunda, evlilik hayatı için çok önemli olduğu bilinen; aile sınırlarını belirleme (Canel, 2007: ss. 46-47; Bayer, 2018: ss. 220-226), etkin dinleme becerisine sahip olma (Burton ve Dimbleby, 2002: ss. 12-14; Hartley, 2010: s. 99), bir sorun karşısında nasıl hareket edileceğini bilme ve ona uygun olarak davranma (Nazlı, 2012: ss. 24-28; Akgül Gök, 2013: ss. 20-25) empatik yaklaşım sergileme (Ağırman, 2006: s. 25), sabırlı ve sakin olma (Canel, 2012: ss. 13-17), kendini tanımaya özen gösterme (Köknel, 2005: ss. 20-21), olaylara farklı bakış açıları ile bakabilme, kendini geliştirip yenileme gibi kavramların çeşitli aile grupları ile çalışan sosyal çalışmacıların evlilikleri için birer kazanım olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Nitekim sosyal çalışmacıların söylemlerinden de Aile Mahkemelerindeki mesleki deneyimleri sayesinde; evlilik ve aileye ilişkin konularda farkındalıklarının arttığı, nelerin aile hayatında sorunlara yol açabildiğinin anlaşıldığı, sağlıklı bir evlilik ve aile hayatı için nelere dikkat edilmesi gerektiğinin daha iyi kavrandığı; bu sayede ise evlilik ve aile hayatında daha bilinçli hareket edildiği anlaşılmıştır.

Aile içi iletişim, üyeler arasında doğru bir şekilde kurulduğunda; hem bireylerin kendilerini iyi bir şekilde ifade etmeleri hem de iletişime geçilen kişinin duygu ve düşüncelerinin anlaşılması sağlanmış olur (Tezel, 2004: ss.4-5). Herkesin kendisini rahatça ifade edebildiği ve sağlıklı iletişimin hakim olduğu ailelerde; iyi niyet, karşılıklı anlayış ve işbirliği, fedakarlık, samimiyet ve sevgi, geleceğe güven ile bakma gibi durumlara rastlanır (Çalışkan ve Aslandelen, 2014: s. 268). Benzer şekilde alanda görülen vakalar, evlilik ve aile hayatında iletişimin ne denli önemli olduğunu sosyal çalışmacıların daha iyi kavramalarını ve böylelikle de kendi evlilik veya aile hayatlarında iletişim konusunda daha dikkatli davranmalarını sağlayıcı bir etki yaratmıştır.

Yapılan literatür araştırmaları; sorunların nedeni veya şekli ne olursa olsun, kişiler ailede meydana gelen sorunları çözebileceğini düşünüyorsa ve etkin problem çözme becerilerine sahipse; aile ve evlilik ilişkilerinin bu sorunlardan olumsuz

etkilenmeyeceğini, evliliğin uyum içinde devam edeceğini ve ailenin sağlıklı bir yapıda olacağını göstermektedir (Canel, 2007: ss. 82-83; Kafkaslı, 2019: ss. 16-19; Vural Batık ve Kalkan, 2017: ss. 2632-2639). Alandan elde edilen deneyimlerin, yukarıda ifade edilen konularda sosyal çalışmacıların evlilik ve aile hayatlarına katkı sunduğu, alanla birlikte sosyal çalışmacıların; ailede meydana gelen sorunun kaynağını daha iyi kavrayabilme, soruna daha geniş perspektiften bakabilme, soruna erken müdahale etme ve üstünü örtmeden veya ötelemeden sorunu çözüme kavuşturma gibi konularda kendilerini daha donanımlı hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de Aile Değerleri Araştırmasında (2010: ss. 60-64) akrabalık ilişkileri ve genel aile değerleri hakkında bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; "Evlilik boyunca aile büyüklerinin görüşü dikkate alınmalıdır." ifadesine katılanların oranı %72,5 olarak bulunmuştur. Yine aynı araştırmada "Aile içi ilişkiler eşler kadar anne babaları da ilgilendirir." ifadesine %66,3 oranında kişi katılmıştır. Belirtilen ifadelere katılanlara ilişkin elde edilen oranların yüksek olması, Türk aile yapısında aile büyüklerinin, aile ilişkilerinde önemli bir yere sahip olduğunu ve aile yapısı içinde etkinliğini hala sürdürdüğünü gözler önüne sermektedir. Yapılan araştırma sonucunda da sosyal çalışmacıların, geniş aile ile ilişkilerin evlilik ve aile kurumunun sürdürülebilirliği konusundaki etkisinin ne denli önemli olduğuna dikkat çektikleri ve alandan edindikleri tecrübeler sonucunda, kendi evlilik hayatlarında geniş aile ile ilişkiler konusunda daha temkinli ve dikkatli oldukları tespit olunmuştur.

Aile Mahkemesinde çalışmanın; katılımcıların, evliliğe ilişkin bakışlarını yüzeysellikten arındırdığı, ayrıca evlilik ve aile kurumu ile ilgili daha geniş bir görüşe sahip olmalarına ve toplumun istediği gibi değil, kişinin kendi istekleri doğrultusunda bir evlilik gerçekleştirmesi gerektiğinin bilincine varmalarını sağladığı gözlenmiştir. Yine Aile Mahkemesinde çalışmanın; sosyal çalışmacıları, günümüzde çoğu insanın farkında olmadan kendisini içerisinde bulduğu ve uygulamak zorunda hissettiği, evlilik trendlerinden ve geleneksellikten uzak bir evlilik düşüncesine götürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, çalışılan birimde yapılan gözlemlerin, sosyal çalışmacıların evliliğe yönelik plan ve algılarının şekillenmesinde önemli bir role sahip olduğu söylenebilir.

Evliliği deneyimlemiş insanları birinci ağızdan dinlemenin ve gözlemlemenin; sosyal çalışmacılara, evliliğin sürdürülebilir olması ve mutlu bir aile hayatı için eş

seçiminin son derece önemli olduğu ve eş seçiminde daha dikkatli olunması gerektiği anlayışı kazandırmıştır. Alandaki gözlemleri sonucunda sosyal çalışmacılar, bir eşte bulunması gereken başlıca özelliklerin; kendi ayakları üzerinde durabilme, hayata çok yönlü bakabilme, ilişkinin sorumluluğunu alabilme, karşısındaki insana ve kendisine saygı duyabilme ve takdir etme olduğunu söylemişlerdir. Benzer şekilde evlenilecek kişinin eğitim seviyesi, ekonomik durumu, kültürel yapısı, aile yapısı, ailenin olaylara bakış açısı ve kültür seviyesi gibi özelliklere de dikkat edilmesi gerektiğinin vurgusunu yapmışlardır. Sancak Aydın ve Demir (2017: s. 635) tarafından yapılan çalışmada da katılımcıların eş seçiminde önem verdikleri özellikler; evlenilecek kişi ile uyum, eğitim, benzer özellikler (aileler, kültürler, eğitim, hayat görüşü ve inanç), iletişim, politik görüş, kişilik, aile, öğrenmeye ve gelişime açıklık, yapıcı olma, güvenilirlik, dini görüş, saygı ve takdir etme olarak bulunmuştur. Bozgeyikli ve Toprak'ın (2013: s. 77-78) araştırmasında ise; katılımcıların tümü için eş seçim sürecinde en büyük öneme sahip olan kriterin kişilik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunu sırasıyla; dini inanç, sevgi/aşk, ailelerin uyumu, eğitim düzeyi, fiziksel çekicilik, bekaret, maddi gelir, aynı ırktan olmak ve siyasi görüş kriterleri izlemiştir.

Alanda çalışmaya başladıktan sonra görülen vakaların, sosyal çalışmacıların evlilik hayatına ilişkin güven problemi yaşamalarına neden olduğu; aynı zamanda gözlemlenen vakaların sosyal çalışmacıları şüpheciliğe de sürüklediği, özellikle aldatma vakalarını dinlemenin bu durumlar üzerindeki etkisinin büyük olduğu anlaşılmıştır. Yapılan araştırmaların çoğunda, boşanma sebeplerinin başında aldatma ve aldatılma durumunun yer aldığını (Betzig, 1989; Tortamış, 2014) dikkate alırsak; çalışma yaşamı boyunca sürekli olarak boşanma aşamasında olan veya boşanmış ailelerle çalışan sosyal çalışmacıların, güven problemi yaşamalarının ve içlerinde şüphe barındırmalarının olağan bir durum olduğu düşünülmektedir. Nitekim Ünal ve Avcı (2019: ss. 2649-2650) tarafından yapılan çalışmada da gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda evliliğe dair duyulan en önemli kaygının güven olduğu, insanlardaki bu güvensizlik halinin ise; güven temelli ilişkilerin kurulmasını zorlaştırdığı, evliliğin bireyler için oldukça riskli bir eylem veya girişim olarak algılandığı tespiti yapılmıştır.

Aile Mahkemesinde evlilik ve aile kurumuna ilişkin görülen vakaların, bekar sosyal çalışmacılara korkutucu geldiği, yine sürekli olarak mutsuz aile profilleri görmenin, evli sosyal çalışmacılara kıyasla bekar sosyal çalışmacıların evliliğe

bakışında daha fazla olumsuz etki yarattığı ve evliliğe dair beklentilerini artırdığı dikkat çekmiştir. Olumsuz etkilerin evli sosyal çalışmacılara oranla bekar sosyal çalışmacılarda daha fazla tezahür etmesinin, bekar sosyal çalışmacıların evlilik hayatını deneyimlememiş olmalarından ve evlenmeleri halinde kendilerini nasıl bir hayatın beklediğine dair net bir fikirlerinin olmamasından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar da boşanmaların giderek artan bir eğilim içerisinde olmasının toplumsal yapıyı ve özellikle de o toplumu oluşturan bireylerin evlilik ve aile kurumuna ilişkin tutumlarını etkileyebildiğini göstermektedir (Bayoğlu ve Atli, 2014: s. 400). Yine evli olmayan bireylerle yapılan çeşitli araştırmalarda araştırmaya katılım sağlayan azımsanmayacak oranda kişinin evlilikten korktukları (%40,1) (Akbaş ve ark., 2019: s. 98) ve evlilik yapma arzusu içinde olmadıkları (%45,1) (Ünal ve Avcı, 2019: s. 2649) görülmüştür. Evlilik kurumuna ilişkin olumsuz düşünceler, yalnızca çevresindeki insanların evlilik ve aile yaşantılarını gözlemleyen kişilerde bu derece yüksek orandayken; zamanlarının büyük çoğunluğunu boşanmış veya boşanmakta olan çiftlerle çalışarak geçiren sosyal çalışmacıların, evliliğe ilişkin birtakım olumsuz düşüncelere sahip olmaları ve evlilik konusunda kaygılanmaları gayet olağandır. Bir katılımcının, mesleğin farklı bir alanında çalıştığı süreçte, evliliğe karşı olumlu bir tutum sergilerken; Aile Mahkemesinde çalışmasının evliliğe bakışının olumsuz bir ivme kazanmasında önemli derecede etkisinin olduğuna dair ifadeleri şu şekildedir: "*Şöyle bi şey var tabi mesela Aile ve Sosyal'de çalışırken kesinlikle şey diyodum yani 1 sene daha çalışıp evlenecem böyle diyodum. Buraya geldim hani daha 30 olmadım, 35'te de evlenebilirim, 40'ta da belki istesem evlenebilirim mantığında hani önceden çok olumluydum gerçekten olumluydum… Ama burda o kadar çeşitli vaka var ki ister istemez bunu yaşamazsam bunu yaşayacam, bunu yaşamazsam diğerini yaşayacam mantığına giriyo insan yani. Önceden yakındım, artık uzaklaştığımı hissediyorum evliliğe.*" Katılımcının ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, Aile Mahkemelerinde çalışmak evliliğe bakışın olumsuzlaşmasında önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

Aynı zamanda araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara, Aile Mahkemesinde çalışan bir uzman olarak evlenmeyi erteledikleri veya hiç evlenmemeyi düşündükleri zamanların olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde; evli sosyal çalışmacılara kıyasla bekar sosyal çalışmacıların çalışma alanının etkisiyle zaman zaman evliliği

erteleme veya hiç evlenmeme düşüncelerine daha fazla kapıldıkları görülmüştür. Türkiye İstatistik Kurumunun son 10 yıllık evlenme istatistiklerine baktığımızda; Türkiye'de 2009 yılında kadının ortalama ilk evlenme yaşı 23,5 iken, 2019 yılına gelindiğinde 25'e çıkmıştır. Yine, benzer şekilde 2009 yılında erkeğin ortalama ilk evlenme yaşı 26,8 iken 2019'a gelindiğinde 27,9'a çıkmıştır (TÜİK, 2009-2019). İstatistiksel göstergelere bakıldığında, son 10 yıllık süreçte hem kadının hem de erkeğin ortalama ilk evlenme yaşlarında yükselmenin olduğu görülmektedir. İstatistiksel olarak belirtilen bu rakamlar ise; kadın ve erkeklerde evliliklerin giderek ertelendiği veya ötelendiği anlamına gelmektedir. Evlilik yaşının artan bir ivme sergilemesinde toplumsal yapının değişim ve dönüşüm içerisinde olması başlıca etkenken; araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılarda toplumsal değişim ve dönüşümün etkisine ek olarak, Aile Mahkemesinde gördükleri vakaların da evlilik kurumuna adım atmaya ilişkin düşüncelerinin olumsuz olarak şekillenmesinde önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Çalışma alanında, dağılan veya dağılmakta olan aile yapılarını görmek; sosyal çalışmacıların aile konusunda inanç kaybı yaşamasına, aile kurmanın kolay ancak sürdürmenin de bir o kadar zor olduğunu düşünmelerine, aileyi çabuk dağılabilecek bir yapı olarak görmelerine ve mutlu bir aileye sahip olmanın zor olduğuna dair bir inanç geliştirmelerine neden olmuştur. Benzer şekilde alanda çalışmaya başlamadan önce evlilik sorunları hakkında daha yüzeysel bilgiye sahip olan sosyal çalışmacıların, alanda çalışmaya başladıktan sonra evlilik kurumunun çok çeşitli sorunları içinde barındırdığına dair farkındalıklarının arttığı, bu farkındalığın ise evlilik kurumunun hem kendisinin hem de sürdürülebilirliğinin zor olduğunu düşünmelerine yol açtığı tespiti yapılmıştır. Sosyal çalışmacıların, çalıştıkları vakalar üzerinde yaptıkları tespitlerin, aile kurumunun sağlam bir yapıya sahip olmasının güç olduğu, karşılaşılacak sorunlarda kolay dağılımının mümkün olduğu yönünde çıkarımlarda bulunmaları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Müracaatçıların anlattıkları olaylar karşısında sosyal çalışmacıların "Benim evliliğimde de yaşanır mı?" "Ben de yaşar mıyım?" tarzında düşüncelere kapıldıkları, bu durumun ise kendilerinde tedirginlik yarattığı anlaşılmıştır. Yine yapılan araştırma sonucunda cinsel istismar konulu vakaların sosyal çalışmacılarda endişe ve korkuya sebebiyet verdiği dikkat çekmiştir. Aydın (2019: s. 137) tarafından yapılan çalışmada da

araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların, mesleğe başladıktan sonra unutamadıkları kritik deneyimlerinde önceliği istismar vakalarına verdikleri görülmüştür. Katılımcıların karşılaştığı vakaların genel olarak belirli konular etrafında şekillenmesinin, herkesin bunlara maruz kalabileceği düşüncesinin gelişmesinde etkili olduğu, bu doğrultuda kişilerde kaygı ve endişe gibi duygu durumlarının ortaya çıktığı söylenebilir.

Katılımcılara, Aile Mahkemelerinde boşanma aşamasında olan veya boşanmış çiftlerle çalışmanın evlilik kurumuna ilişkin düşüncelerine olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilmek için kullandıkları baş etme mekanizmaları sorulduğunda; sosyal çalışmacıların her insanın aynı olmayacağını, yapılan iş nedeni ile sürekli çeşitli sorunlara sahip aile profilleri gördüklerini ancak her evliliğin mutsuz sonla bitmediğini düşünerek kendilerini teselli ettikleri veya çalışma hayatlarını sosyal hayatlarına dahil etmemeye özen göstererek olumsuz etkilerle baş etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu sonuçtan da anlaşılacağı üzere; sosyal çalışmacılar, herhangi bir profesyonel desteğe başvurmadan, kendi yöntemlerince çalışma alanının olumsuz etkileri ile baş etmektedirler.

5.5.Çocuk Algısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Yapılan araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğu çocuğa; insanı hayatta tutan, neşe ve enerji veren, çok güzel bir his, evlilik sürecini tamamlayıcı ve evlilik bağlarını kuvvetlendirici öge gibi anlamlar yüklerken; az sayıda katılımcı ise soyun devamını sağlama ve geleceği yetiştirmek gibi anlam yüklemiştir. Türkiye'de İlgili Babalık ve Ana Belirleyicileri Raporunda da (2017: s. 50) çocuğa atfedilen sosyal, psikolojik ve ekonomik anlamlar araştırılmış ve yapılan araştırma sonucunda babaların büyük çoğunlukla psikolojik nedenlerle çocuk sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yani çocuğun psikolojik değeri olarak, babaların büyük çoğunluğu çocuk sahibi olma nedenleri arasında "Çocuğu çok sevdiğim için" ve "Çocuklar eve neşe getirdiği için" ifadelerine katılmışlardır. Bunu sosyal değer olarak "Aile reisi olmak için çocuk sahibi oldum", "Soyumu veya ailenin adını devam ettirmek için çocuk sahibi oldum" ifadeleri izlemektedir. Çocuğa atfedilen anlamda en son sırada ise ekonomik değer gelmektedir. Benzer şekilde Gönüllü ve İçli'nin (2001: s. 94) çalışmasında da çalışan kadınlara çocuğun kendileri için ne anlam ifade ettiği sorusu yöneltilmiş ve alınan cevaplardan kadınların % 72,7'sinin çocuğu bir sevgi kaynağı olarak gördüğü, %9,1'inin çocuğun

eşiyle arasındaki ilişkiyi güçlendirdiği görüşünde olduğu, %8,5'inin çocuğun geleceğe güvenle bakmasını sağladığını ifade ettiği, %4'ünün ise çocuğu soyun devamını sağlayan bir öge olarak gördüğü anlaşılmıştır. Kadınların verdiği yanıtlar çocuğa verilen psikolojik değerin ön planda olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarından da anlaşıldığı üzere; ailede çocuğa yüklenen anlamın eğitim düzeyi yükseldikçe, kentleşme ve refah düzeyi arttıkça değiştiği görülmektedir. Önceleri çocuk kavramı soyun devamı olarak görülürken ve erkek çocuğa önemli bir değer biçilirken; günümüzde çocuk kavramı cinsiyetten arınmış ve insanlar artık anne-baba olmanın hazzına ve anlamına değer yüklemeye başlayarak çocuk sevgisini ön planda tutar hale gelmişlerdir. Modernleşme ve toplumsal değişim ile beraber çocuk sayısındaki azalış çocuğa atfedilen değerde artışa neden olmuştur. Sanayi devriminin başında ekonomik bir değer olarak görülen çocuk, refah toplumu ile birlikte, psikolojik bir değer olarak öne çıkmış ve itina ile korunması gereken üstün bir varlığa dönüşmeye başlamıştır (Yapıcı, 2010: s. 1566).

Kara'nın (2018: s. 380) yaptığı araştırma sonucunda ulaştığı gibi yapılan araştırmaya katılım sağlayan çoğu sosyal çalışmacıya göre de çocuk çok değerli bir varlıktır. Nitekim sosyal çalışmacılar, çocuğun insan yaşamındaki önemine atıfta bulunurken; aynı zamanda çocuk kavramının kendilerinde sorumluluk kavramını da çağrıştırdığının ve özellikle günümüz şartlarında çocuk sahibi olmanın ve yetiştirmenin çok büyük bir sorumluluk gerektirdiğinin altını çizmişlerdir. Ünal ve Avcı (2019: s. 2657) tarafından yapılan çalışmada da katılımcıların büyük çoğunluğu (%70,7) "Çocuk bakım yükü bireyler için ağır bir yüktür." görüşünü destekleyerek çocuk bakımının büyük bir sorumluluk gerektirdiğine vurgu yapmışlardır. Nitekim doğurganlık ve çocuk oranlarına ilişkin gerek makro düzeydeki genel veriler gerekse de çocuk sahibi olmaya yönelik katılımcıların eğilimlerine ilişkin bulgular birlikte değerlendirildiğinde; Türkiye'de doğurganlık hızının düşmekte, çocuk sayısının ise gün geçtikçe azalmakta olduğunu söylemek yanlış olmaz. 1950'li yılların başında 7 çocuk olan doğurganlık hızı 1950'li yılların ortalarından itibaren hızlı bir azalma sürecine girerek TÜİK'in yayınlamış olduğu doğum istatistikleri verilerine göre, 2019 yılında 1,88 çocuğa kadar gerilemiştir. Bu durum ise, doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10'un altında kaldığını ve yıllar içinde devamlı düştüğünü göstermektedir (TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2019). Yapılan araştırmalar da Türkiye'de ideal çocuk sayısının iki

olduğunu, iki çocuk sahibi olma normunun ülkemizde yerleştiğini göstermektedir (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2016: s. 105; Öztürk, 2017: s. 12; Avcı, 2019: ss. 164-166). Nitekim araştırma bulgularına bakıldığında da araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların en fazla 2 çocuğa sahip oldukları görülmüştür.

Türkiye'de özellikle 1950'li yılların ortalarından itibaren doğurganlık seviyesinin hızlı bir azalma sürecine girmesinde sanayileşme, kentleşme hızının artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların gelir getiren işlerde çalışmaya başlamaları ve düşünsel temeldeki değişimlerle aileciliğin öneminin azalarak bireyciliğin yükselişe geçmesi gibi durumların etkili olduğu söylenebilir (Koç, 2014: s. 174; Erol, 2018: s. 884). Araştırma sonucuna göre de ifade edilen durumların sosyal çalışmacılar üzerinde etkili olduğu düşünülmekle birlikte; çalışılan alanda görülen vakaların sosyal çalışmacılara ebeveyn-çocuk ilişkileri, çocukların nelere gereksinimlerinin olduğu ve boşanma aşamasında ne derece yıprandıkları konusunda bilgi edindirdiği, edinilen bu bilgilerin ise; sosyal çalışmacıların çocuk sahibi olma konusundaki görüşlerine olumsuz şekilde yansıdığı, çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme konusunda endişe ve korkulara neden olduğu, özellikle cinsel istismar mağduru çocuklarla çalışmanın sosyal çalışmacıları derinden etkilediği ve endişe ve korkularını daha da artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.6.Aile Algısına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Katılımcılarda, ailenin; çıkar sağlamak amacıyla oluşturulan, bencilce davranışlar barındıran, iletişim ve paylaşımın olmadığı birliktelikleri barındıran, herkesin müdahale edebileceği, birbiri üzerinde tahakküm kurulan veya kaba kuvvet uygulanan, birilerinin dayatması veya yönlendirmesi ile oluşturulan bir yapı olmadığı düşüncesi hakimken; idealize ettikleri aile yapısı ise; sevgi, saygı, güven, iletişim, anlayış, hoşgörü ve paylaşımın hakim olduğu, üyelerin yeteri kadar birliktelik ve yeteri kadar bireysellik ihtiyaçlarının karşılandığı, eşit söz hakkına ve ortak amaç/lara sahip olunan, çekirdek aile yapısı şeklindedir. Araştırma bulgularını destekler nitelikte Pehlivan'ın (2017: ss. 173-176) çalışmasında da katılımcıların büyük çoğunluğu (%70) aile olmanın anlamında sevgi ve saygı kelimelerini kullanmıştır. Sevgi ve saygıya ek olarak ise; zorluklara katlanmak, sadakat, itaat, ilgi, güven, hoşgörü, anlayış, mutluluk, huzur ve yuva kurmak yine aile olmak için gerekli durumlar olarak vurgulanmıştır. Aynı araştırmada bu sefer katılımcılara "Ailenin özünü ne oluşturur?" diye

sorulduğunda sırasıyla; sevgi ve saygı, anlayış, bağlılık, mutluluk, eşin bizzat kendi varlığı, sağlık, vefakarlık, eşlerin uyumu, itaat, paylaşmak, sadakat, fedakarlık, güven, hoşgörü, alışkanlık, sorumluluk ve sahiplenme ifadeleri kullanılmıştır. Kara'nın (2018: s. 379) çalışmasında ise ailenin ne olduğuna ilişkin; toplumun temel yapı taşı, huzur, güven, mutluluk, toplumun çekirdeği, toplumun direği gibi tanımlar yapılırken; bu tanımlar arasından ise daha çok yapılan araştırma sonucunda da ulaşıldığı gibi karı koca ve çocuklardan oluşan çekirdek aile kavramına vurgu yapılmıştır. Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu'nun (2011: s. 98) çalışmasında da tüm katılımcılar, aile denildiğinde anne, baba ve çocuğun bir arada yaşadığı sistemi anlamaktadır. İnsanların aile algıları ile doğru orantılı olarak Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (2016) da Türkiye'de ailelerin %70'inin çekirdek aile yapısı şeklinde olduğunu göstermektedir. Ülkemizde geniş aile sayısının azaldığı, çekirdek aile sayısının ise giderek artmakta olduğu yapılan literatür araştırmaları sonucunda anlaşılmakla birlikte, toplumun değişip dönüşmesi ile birlikte çekirdek aile sayısında gün geçtikçe daha da artışın yaşanacağı düşünülmektedir.

Aileye ilişkin yukarıdaki görüşlere ek olarak; ailenin olmazsa olmaz bir yapı olmadığına, insanların aile kurmak veya aile olmak zorunda olmadığına, evlilik ve ailenin birbirinden çok farklı kavramlar olduğuna, evlenen her çiftin aile yapısını oluşturamadığına ve aile olamadığına, yine çocuk sahibi olmanın aile olmak için yeterli olmadığına dair vurgular yapılarak aile ile evliliğin farklı yapılar olduğu görüşü sosyal çalışmacılar tarafından desteklenmiştir. Araştırma sonuçlarının tersine Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'na (2010: s. 260) göre ise; Türk toplumundaki yerleşik aile değerlerine göre aile evliliktir. Nikahsız birliktelikler aile olarak görülmemektedir. Toplum aileyi meşru evlilik yoluyla kurulmuş bir birliktelik olarak kabul etmekte ve görmektedir. Bunun dışındaki biçimleri ise kabul etmemekte ve aile olarak görmemektedir. Araştırma sonuçları ile Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'nın sonuçlarının çelişmesinde, Aile Mahkemelerinde çalışan katılımcıların, evli olan ancak sağlıklı bir aile yapısını oluşturamayan çiftler ve onların çocukları ile her bir araya gelişlerinde, evliliğin aile olmak için yeterli olmadığını tekrar tekrar tecrübe etmelerinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların ifadelerinden, sağlıklı bir aile yapısı oluşturmanın ve bunu sürdürülebilir kılmanın; saygı, güven, sağlıklı iletişim, ortak bir

amaca ve benzer beklentilere sahip olmak, çekirdek aile dışından evliliğe müdahaleye izin vermemek, cinsel tatmin, birbirine karşı anlayışlı olmak, ortak kararlar almak ve sorumluluğu paylaşmak ile mümkün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarını destekler nitelikte Sağlam ve Özdemir'in (2017: ss. 81-86) öğretmenlerle yaptığı çalışmada aileyi bir arada tutmanın sırrının değerler olarak; saygı, sevgi, zorluklara katlanmak, karşılık beklememek, tahammül etmek, anlayış, sabır, sadakat, güven, şeffaflık, sorumluluk, hoşgörü ve fedakârlıkta; beceri olarak ise karar verme, iletişim ve empatide olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine yapılan diğer literatür araştırmalarında ise, mutlu ve sağlıklı bir aile hayatına sahip olabilmek için benzer kültürlere sahip olmak, aşk ve iyi bir cinsel yaşam gibi etmenlerin önem arz ettiği tespiti yapılmıştır. (Broderick ve O'Leary, 1986: s. 515; O'Grady ve Tucker, 1990: s. 481).

5.7.Evlilik ve Aile Kurumunun Geleceğine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların tamamı, toplumsal yaşamı değişim ve dönüşüme uğratan modernleşme, kentleşme, sanayileşme ve küreselleşme süreçlerinin etkisi ile evlilik ve aile kurumunun değersizleştiği, gün geçtikçe de değersizleşmeye devam edeceği, evlilik oranlarının azalıp boşanma oranlarında ciddi artışların yaşanacağı konusunda hemfikir olmakla birlikte; bu durumun en önemli sebeplerinden birinin, insanların gün geçtikçe daha fazla bireyselleşmesi olduğunu düşünmektedirler. Yapılan literatür araştırmaları da bu durumu destekler nitelikte bireyselleşmenin aile kurumunu olumsuz anlamda etkileyerek aileyi bozulma, kırılma veya çözülme aşamasına getirdiğini, popüler kültürün etkisiyle ailenin gereksiz gibi algılandığını ve insanlardaki bağımsız yaşama isteğinin arttığını savunmaktadır (Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması, 2010; Ayhan, 2014; Turğut, 2017; Öz, 2019; Baş, 2020). Yine araştırma sonuçları ile uyumlu olarak, Pehlivan (2017: s. 203) tarafından yapılan çalışmada da katılımcıların yaklaşık üçte biri, günümüzde aile adına olumlu görülen hiçbir şey olmadığını vurgulayarak aile değerlerinin ve ilişkilerinin gittikçe zedelendiğine işaret etmişlerdir. Aynı zamanda aile konusunda, geleceğe umutla bakmadıklarına dair bir profil çizmişlerdir.

Avcı (2019: s. 142) yaptığı çalışmada; katılımcıların, aile ve evlilik kurumunun varlığına ve bu kurumların geleceğine ilişkin bazı yargılara ne derece katıldıklarını araştırmıştır. Yaptığı araştırma sonucunda ise, katılımcıların çoğunluğunun "Güçlü aile güçlü toplumdur." ve "Toplumun devamlılığı için evlilik kurumu gereklidir." ifadelerine

katıldıkları sonucuna ulaşırken, yine aynı katılımcıların büyük bir çoğunluğunun "Aile kurumunun bunalım geçirmekte olduğu ve toplumdaki saygın yerini yitirdiği" düşüncesinde olduğu da araştırma sonuçlarında yer almıştır. Yani katılımcılar, bir yandan aile kurumunun toplum için ne denli önemli olduğuna işaret ederken bir yandan da yine aile kurumunun günümüzdeki durumu ve geleceği ile ilgili endişelidirler ve aile kurumunun toplumdaki eski yerini koruyamadığını düşünmektedirler. Sonuç olarak, hem araştırma sonuçlarına hem de yapılan literatür araştırmalarına baktığımızda; insanların evlilik ve aileye yönelik tutumlarında birtakım değişimlerin yaşandığı, evlilik yaşının yükseldiği, boşanma konusunda ise daha olumlu bir tutum sergilendiği görülmektedir. Bu değişimlerin temelinde, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşanan modernleşme sürecinin ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal değişimlerin etkili olduğunu ve gelecek yıllarda da modernleşme süreci ile birlikte toplumsal değişimlerin insanlar üzerindeki etkisinin artarak devam edeceğini, böylelikle de evlilik ve aile kurumunun değişip dönüşeceğini söylemek mümkündür.

5.8.Sosyal Çalışmacıların Boşanma Konusuna ve Boşanma Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Görüşme yapılan sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğu; evlenme gibi boşanmanın da gayet olağan ve doğal bir süreç olduğu, evlilikte geri dönüşü olmayan sorunların baş göstermesi, çiftlerin artık hiçbir konuda anlaşamaması, birbirleri ile sağlıklı iletişim kuramaması gibi hallerde ise boşanmanın bir gereklilik olduğu düşüncesine sahiptirler. Evlilik sürecinde yaşanan sorun alanlarına ilişkin bütün yollar denenip yine de çözüme ulaşılamaması ve evliliğin artık kurtarılamayacak bir noktaya gelmesi durumunda "son seçenek" olarak boşanma yoluna başvurulması gerektiği görüşünde olanlar ise, boşanmanın olağan bir süreç ve gereklilik olduğu vurgusunu yapanlara kıyasla daha azdır. Araştırma sonuçlarının tersine Arıkan'ın (1996: s.114) "Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları" araştırmasında ise; "boşanmanın ancak evliliği kurtarmaya yönelik tüm çabalar başarısız olduktan sonra onaylanması" (%92,4) görüşüne katılanların, "boşanma istendiğinde kabul edilmelidir" (%66,0), görüşüne katılanlara oranla daha fazla olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırma sonuçları ile Arıkan'ın (1996) araştırma sonuçları arasındaki farklılığın ise, Arıkan'ın araştırmasının her eğitim düzeyinden insanın katılımıyla gerçekleşmesinden; yapılan araştırmanın ise belirli bir eğitim düzeyinin üstündeki kişilerin katılımcı olarak seçilmesinden kaynaklı

olabileceği düşünülmüştür. Bu düşüncenin doğruluğu, Arıkan'ın (1996: s. 128) araştırmasında "Boşanma istendiğinde kabul edilmelidir." görüşünü kabul edenlerin eğitim düzeyine göre oranlarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Oranlara bakıldığında; okuryazar olmayanlarla yalnızca okuryazar olanların %43,9'u, ilkokul mezunlarının %65,2'si, lise mezunlarının ise %68'i bu görüşe katılmaktadır. Üniversite mezunları arasında boşanmanın istendiğinde kabul edilmesi gerektiğini düşünenler tamama yakın orandadır (%81). Yine yapılan araştırmaya katılım sağlayan bütün sosyal çalışmacıların, gelir getiren bir işte çalışmalarının ve kendi ayakları üzerinde durabilmelerinin de boşanmaya bakışlarının şekillenmesinde büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu düşünceyi destekler nitelikte Kara ve Doğan (2018: s. 59) yaptıkları çalışmada kişinin çalışma hayatı içerisinde olmasının hayata bakışında ve evliliği tanımlamasında büyük önem ifade ettiğini, gelir getiren herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların çalışan ve maddi imkanlara sahip katılımcılara oranla boşanmaya korkarak yaklaştıkları, çalışan katılımcıların boşanma konusunda daha cesur davrandıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde sosyal çalışmacılar, boşanma nedenlerinde ilk sıraya ailelerin müdahalesini koymuşlardır. Yine sadakatsizlik ve iletişim eksikliği de görüşme yapılan sosyal çalışmacıların sıklıkla vurguladığı boşanma nedenleri arasında yer almaktadır. Bunları ise sırasıyla; çiftler arasında paylaşımın bulunmaması, cinsel sorunlar, farklılıklara sahip olma, şiddet, kötü alışkanlıklar, toplum baskısı ile evlenme, üstünlük kurma çabası ve ruhsal problemlerin takip ettiğine sosyal çalışmacılar tarafından dikkat çekilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara evlilikte nelerin eksikliğinin çiftleri boşanma aşamasına götürdüğü sorusu sorulduğunda ise; sevgi ve saygı eksikliğini ilk sırada belirtmişler ve bunların yanında güven duygusunun eksikliği, ilgi eksikliği, düşünce ve inançlar ile insani, ahlaki, dini ve kültürel değerlere saygı noktasındaki eksikliklerin de çiftleri boşanmaya götüren kilit noktalardan olduğuna vurgu yapılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarını destekler nitelikte; 2014 yılında yapılan Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasında da en sık rastlanan boşanma nedeni yakın çevrenin evliliğe müdahalesidir (%40). Bu gerekçeleri ise; sevgisizlik ve saygı eksikliği gibi duygusal ilişkiye dair sorunlar (%38), aldatma (%35), ekonomik kökenli sorunlar (%34) ve şiddet (%34) takip etmektedir. Eski eşinin veya kendisinin alkol, sigara, kumar ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları (%31), yaşam tarzı (%25) veya değerleri (%20) nedeniyle evliliğinin sona erdiğini belirtenlerin

oranı da araştırma sonuçlarına göre azımsanmayacak düzeydedir (TBNA, 2014: ss. 70-91). Can ve Aksu'nun (2016: s. 897) boşanmayı deneyimlemiş kadınlarla yaptıkları çalışmada, araştırmaya katılım sağlayan eğitim seviyesi düşük kadınlar, boşanma nedenlerini; eşlerinin alkol, kumar ve uyuşturucu bağımlılığı gibi kötü alışkanlıkları, aldatma ve kıskançlık olarak belirtmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar ise, ayrılma nedeni olarak; hayatı paylaşamamayı, birbirlerinin yaşam alanlarına müdahil olma ve kısıtlamayı, ortak zevklerinin olmaması sebebi ile evlilikten mutluluk duymamayı göstermişlerdir. Yine Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) tarafından yapılan "Boşanma Nedenleri Araştırması"nda (2009: ss. 134-136) boşanmış bireylere boşanma nedenlerinin ne olduğu sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, katılımcılar tarafından en sık belirtilen boşanma nedenleri %69 ile "eşin sorunlara ilgisiz kalması", %68 ile "ilgisizlik, yeterli duygusal desteği alamamak, paylaşamamak" ve %67 ile "eşin her konuda kendi fikirlerinin doğru olduğunu düşünmesi, diğer eşi yeterince dinlememesi veya önemsememesi"dir. Buradan hareketle boşanma nedenlerinde eşlerin birbirine karşı ilgisizliği, sorumsuzluğu, iletişim kopukluğu ve olumsuz davranışları gibi konuların öne çıktığını söyleyebiliriz.

Son yıllarda insanların hayatında önemli bir yer edinen internet ve onun sağladığı olanaklarla artan sosyal ilişkiler ağı, kişilerin birbirleri ve sosyal çevresi ile olan ilişkilerine yeni anlamlar katmakta, bazı durumlarda ise mevcut ilişkilere karşı potansiyel bir tehdit olabilmektedir (McDaniel ve ark., 2012: ss. 88-89; Şentürk Dızman, 2019: s. 551). Yapılan araştırmada da boşanmayı artıran başlıca etkenin sosyal medya olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları ile benzer şekilde, Kalaman ve Çelik (2019: ss. 439-442) tarafından 60 katılımcı ile yapılan çalışmada, sosyal medya kullanımının eşler arasında bir soruna neden olup olmadığı incelenmiş ve toplam 33 katılımcı, sosyal medyanın eşleriyle aralarında soruna neden olduğunu ifade etmişlerdir. Yine aynı araştırmada evli çiftlerin sosyal medyayı bir tehdit olarak görüp görmedikleri incelendiğinde, toplam 30 katılımcının sosyal medyayı evliliklerde tehdit olarak gördüğü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, bilgi çağına geçişle birlikte insanların teknolojiye ulaşımı ve onun sağladığı olanaklardan faydalanma durumu artarken; bir yandan da kolay ulaşım ve erişim olanağının evlilik ve aile yapılarının temelinden sarsılmasına yol açtığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda, sosyal medyanın yanında; kadının ekonomik özgürlüğe sahip olması, ekonomik kökenli sorunlar, tahammülsüzlük, evliliğin ve çocuğun sorumluluğunu kaldıramama, evlilikten beklentilerin karşılanmaması, evliliklerin birbirini yeterince tanımadan yapılması, toplumun boşanmaya ilişkin algısının değişmesi, benmerkezcilik ve empati eksikliğinin de boşanmayı artırıcı etkenlerden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları ile uyumlu olarak Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasında da (2014: s. 75) ev içi görev ve sorumluluklarını yerine getirmeme (%29), çocukla ilgili sorunlar (%17,8), evlilik öncesi eşini yeteri kadar tanımama (%15,1) gibi faktörlerin boşanmayı artırıcı önemli etkenler olduğu bulunmuştur. Yine benzer şekilde Uğur (2014: s. 304) tarafından 21 akademisyen kadın ile yapılan araştırmada, boşanmayı artırıcı etkenler ile ilgili en önemli bulgulardan biri "evlilikten beklentilerinin karşılanmaması"dır. Demirel (1980: s. 611) tarafından yapılan çalışmada ise, değişen toplumsal yapı ile beraber kadınların iş hayatına girerek ekonomik özgürlüğe sahip olmalarının boşanma oranlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer araştırmalar da bu durumu desteklemektedir (Booth ve White, 1980: s. 611; Kutlar ve ark., 2012: s. 165) Yine Tarhanacı (2017: s. 114) tarafından avukatlarla yapılan bir araştırmada, avukatlardan alınan cevaplar sonucunda öne çıkan boşanma nedenlerinden biri narsistik kişilik yapısı olmuştur. Narsistik kişilik yapısına sahip insanlarda; bencillik ön plana çıkmakta, kişi kendi isteklerini ön planda tutmakta, karşısındaki ile empati kuramamakta, karşıdakine değer ve zaman verme, fedakârlık yapma, şefkatli olma gibi özelliklere sahip olamamaktadır. Bu durum da evliliklere olumsuz şekilde etki etmektedir çünkü evlilikte bazı durumlar fedakârlık istemekte fakat günümüzde artık çiftler karşılaştıkları sorunlara tahammül edememektedirler. Böylelikle de evliliğin getirmiş olduğu sorumlulukları yerine getirememekte ve evlilik birliğini sona erdirmektedirler.

Ayrıca sosyal çalışmacılar, alandan edindikleri tecrübeler doğrultusunda boşanma aşamasında olan çiftlere birtakım tavsiyelerde bulunmuşlardır. Buna göre; sosyal çalışmacılar, çiftlerin boşanma sürecini başlatmadan önce sorunlarını çözmek adına evlilik danışmanlığı almalarının, alınan danışmanlık sonrasında evlilikleri ile ilgili gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra karar vermelerinin doğru olacağı görüşündedirler. Nitekim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının faaliyet raporları da bakanlık tarafından aile danışmanlığı hizmeti kapsamında sunulan aile ve boşanma süreci danışmanlığı hizmetinin boşanmaların azalmasında etkili olduğunu

göstermektedir. 2014 yılı faaliyet raporunda danışmanlık hizmeti almak üzere başvuruda bulunan 1495 çiften 510'unun boşanmaktan vazgeçtiği belirtilmiştir (https://ailevecalisma.gov.tr/media/36156/2014-yili-faaliyet-raporu.pdf). Ayrıca birçok araştırmada boşanmaların azalması için çiftlerin aile danışmanlığı almaları gerektiğine ilişkin öneri getirilmiştir (Yıldırım, 2004: s. 78; Arpacı ve ark., 2013: s. 39; Binay, 2018: ss. 243-246). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, çiftlerin ilişkileri hakkında bir danışmanla görüşmelerinin; evlilikte var olan sorun alanlarına ilişkin çözümler üretilmesinde ve böylelikle de boşanmaların azalmasında etkili bir yöntem olabileceği söylenebilir. Katılımcılar, alınan danışmanlık sonrası eğer çiftler boşanmaya karar vermişlerse de boşanma sürecini birbirlerinin canını yakmadan sakin bir şekilde atlatmalarının ve çocukları olabildiğince sürecin dışında tutmalarının doğru olacağı görüşündedirler. Yapılan çeşitli çalışmalarda da araştırma sonuçlarını destekler nitelikte; boşanmanın çocuklar için zorlu bir süreç olduğunun (Geniş ve ark., 2019: ss. 191-192), çocuğun ebeveynleri arasındaki çatışmalara maruz kalmasının, ebeveyn tutumlarındaki eksiklik ve tutarsızlıkların bu süreci daha da zorlaştırdığının ve çocukların boşanmadan olumsuz etkilenmesine neden olduğunun altı çizilmektedir (Sahler, 1987: s. 59; Saygılı, 2005: s. 55; Gaulier ve ark., 2017: s. 12). Buradan hareketle, süreci çocuklar için daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmemek için ebeveynlerin kendi duygusal süreçlerinden çocukları olabildiğince uzak tutmaları gerektiği düşünülmektedir.

5.9.Katılımcıların Boşanmaların Azalmasında Topluma ve Devlete Düşen Görevlere İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Topluma Düşen Görevler

Sosyal çalışmacılara boşanmaların azalmasında topluma düşen görevler sorulduğunda; katılımcıların büyük çoğunluğunun, çiftlerin ailelerinin yapması veya sergilemesi gereken davranışlara ilişkin beyanlarda bulunduğu görülmüştür. Sosyal çalışmacıların ifadelerine göre; boşanmaların azalması için öncelikle, ailelerin yapıcı olması, çocuklarının artık büyüdüğünü kabullenerek hareket etmesi, sorun üreten değil sorun çözen bir rol üstlenmesi ve çocuklarının evliliğine çok fazla müdahil olmaması gerekmektedir. Özuğurlu (2006: ss. 201-219) tarafından yapılan çalışmada aile büyüklerinin evliliğe müdahalede bulunmasından şikayetçi olan katılımcıların oranı %56 olarak bulunmuştur. Boşanma Nedenleri Araştırmasında (2009) ailelerin

evliliklerine müdahalesinin; kadınlar %49, erkekler ise %46 oranında olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde yapılan birçok literatür araştırması da durumu destekler niteliktedir (Sürerbiçer, 2008: s. 15; Köroğlu, 2013: s. 58; Tarhanacı, 2017: ss. 107-117; Bayer, 2018: ss. 221-222; Yıldırım, 2020: ss. 20-22). Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, ailelerin çiftin evliliğine olumsuz etki edecek müdahaleleri ne kadar azalırsa evliliğin sürdürülebilirliğinin de o kadar artacağı söylenebilir.

Evlilikte soruna neden olan etkenlerin ortaya çıkarılıp onlara yönelik çözüm yolları üretilebilmesi için gerekli durumlarda çiftlerin profesyonel anlamda uzman desteğinden yararlanmalarının, boşanmaların azalmasında bir diğer önemli unsur olduğuna vurgu yapılmıştır. Nitekim profesyonel anlamda uzman desteği çiftlerin evliliklerini yeniden gözden geçirmesi için bilgilendirici bir rol üstlenmesi nedeni ile boşanmayı engelleyen bir yol olarak görülebilir ancak ülkemizde evlilikle ilgili konuların mahrem olarak görülmesi, toplumun profesyonel destek almaya ilişkin olumsuz algısı ve ekonomik problemler nedeni ile çiftlerin profesyonel destekten yararlanma oranlarının düşük seviyelerde olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Çiçek (2014: ss. 180-181) tarafından yapılan araştırmada katılımcılara boşanma öncesi süreçte evlilikte yaşanan sorunların çözümüne yönelik nereye veya kime başvurulduğu sorusu yöneltilmiş, katılımcıların çoğunluğu ilk başvurdukları kişilerin aileleri olduğunu söylemişlerdir (%42,9). Hiç bir yere başvurmadığını, sorunu kendi kendine halletmeye çalıştığını belirtenler ikinci sıradadır (%29,4). Yakın arkadaşına başvuranların oranı %15 olarak gözlenmiştir. Katılımcıların psikolog veya aile ve evlilik danışmanı gibi uzmanlardan aldıkları profesyonel desteğin ise oldukça düşük düzeyde (%3,4) olduğu görülmüştür.

Boşanmaların azalması için; küçük yaşta, belli bir olgunluğa erişmeden ve kendini evliliğe hazır hissetmeden, baskı altında yapılan evliliklere karşı çıkmanın ve bu tarz evlilikleri önlemenin topluma düşen görevler arasında yer aldığına vurgu yapılmıştır. Evliliğin gerçekleştirildiği yaş boşanma nedenleri için önemli veriler vermektedir çünkü erken yaşta ve belirli bir olgunluğa erişmeden yapılan evliliklerin boşanmalarda etkili olduğunu söyleyen araştırmalar mevcuttur (Köroğlu, 2013: s. 58; Clarke-Steward ve Brentano, 2006: s. 50).

Yine, çiftlerin evlilik öncesi belli bir süre aynı evde yaşayarak birbirleri hakkında daha fazla fikir sahibi olduktan sonra evlilik konusunda karar vermelerinin,

boşanmaların azalmasında bir çözüm yolu olabileceği düşünülmektedir. Bu konuya ilişkin olarak Adak (2013: ss. 268-269) tarafından yapılan bir çalışmada katılımcılara "Evlilik öncesi birlikte yaşamak çiftleri evliliğe hazırlar mı?" sorusu sorulmuş ve katılımcıların konuya ilişkin görüşleri 3 kategori altında toplanmıştır. Bir kısım katılımcı, evlilik öncesi birlikte yaşamanın çiftleri evliliğe hazırlayarak evliliği güçlendirdiğini belirtirken; bir kısmı ise buna karşı çıkarak çiftleri evliliğe hazırlamayacağını ifade etmiştir. Diğer grup ise, evlilik öncesi birlikte yaşamanın çiftleri evliliğe hazırlayıp hazırlamamasının çiftlerin kişisel özelliklerine bağlı olduğunu söylemişlerdir. Cevaplardan anlaşıldığı üzere evlilik öncesi birlikte yaşamanın çiftleri evliliğe hazırlayıp hazırlamadığı konusunun oldukça muğlak olduğu görülmektedir. Cevapların muğlak oluşunda, toplumumuz tarafından evlilik dışı birlikteliğin henüz uygun görülmemesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar da evlilik dışı birlikte yaşamanın hala Türk toplumunca onaylanmadığını gözler önüne sermektedir (Türkarslan ve Yurtkuran, 2007: s. 96; Türkarslan ve Suleymanov, 2010; İnan Kırmızıgül, 2014: s. 28)

Kişilerin bireysel beklenti içerisine girmemesi ve evliliğe ilişkin beklentilerinin ne olduğunu bilerek, bilinçli bir şekilde evliliğe adım atmasının, boşanmaların azalmasında etkin rol oynadığı sosyal çalışmacıların ifadelerinden anlaşılmıştır. Nitekim evlilik kurumuna çeşitli beklentilerle adım atan ancak evlilikten umduğunu bulamayan kişilerin, evliliklerinde çeşitli problemler yaşayacağını ve bu problemleri çözememeleri halinde ise boşanma yoluna başvuracaklarını öngörebiliriz. Çiçek (2014: s. 186) tarafından yapılan çalışma da bu öngörüyü destekler niteliktedir. Yapılan araştırmaya göre, katılımcıların %55,4'ü beklentilerin karşılanmamasını boşanma gerekçesi olarak belirtmişlerdir.

Devlete Düşen Görevler

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara boşanmaların azalmasında devlete düşen görevler sorulduğunda; sosyal çalışmacıların, evliliğin çiftlere ne gibi sorumluluklar getireceği, evlilikte ne gibi sorunlarla karşılaşılabileceği, sorunlar karşısında nasıl çözüm yolları üretilebileceğine dair çiftlere bilgilendirme ve bilinçlendirme amaçlı evlilik öncesi çift danışmanlığı hizmetinin verilmesinin, verilen eğitim sırasında ise çiftlerin birbirlerini yeterince tanıyıp tanımadıklarını ve evliliğe hazır olup olmadıklarını düşünmelerini sağlayıcı bir ön çalışmanın yapılmasının

boşanmaların azalmasında önemli bir rol oynayacağı konusunda hemfikir oldukları anlaşılmıştır. Bu konuda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının evlilik hazırlığı yapan çiftlere Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığı ile evlilik öncesi eğitim programı kapsamında eğitim verdiği bilinmekle birlikte; bu hizmeti veren personellerin tek işlerinin bu olmaması ve sunulan hizmetin iş yükü olarak görülmesi sebebiyle programın çiftlerin evlilik konusunda yeterli bilince erişmelerini sağlayıcı bir niteliğe sahip olmadığı düşünülmektedir. Bununla birlikte yapılan literatür araştırmaları bireylerin, evlilik yaşamı hakkında; çoğunlukla arkadaşlarından, ailesinden, evli çiftleri gözlemleyerek veya televizyon programları vasıtasıyla bilgi edindiklerini, uzman kişilere başvurma oranlarının oldukça düşük olduğunu göstermektedir (Hamamcı ve ark., 2011: s. 38; İnan Kırmızıgül, 2014: s. 32) Ayrıca yine yapılan araştırmalarda katılımcıların çoğunluğunun evlilik öncesi danışmanlık alma konusuna olumlu yaklaştıkları, bilgi almak istedikleri konular arasında; anne baba olmayı öğrenme (%31.3), problem çözme becerisi (%30.9), çatışma yönetimi (%23.9), iletişim becerileri (%23.5), üreme sağlığı-cinsel sağlık (%22.8), evlilik rolleri (%21.6) boşanmayı önleme (%19.5), aile planlaması (%18.7), evlilik hazırlığı (%18.3), aile ekonomisinin yönetimi (%12.3) olduğu sonucuna ulaşılmıştır (İnan Kırmızıgül, 2014: s. 32). Sayılan konuların hepsinin de evliliğin sürdürülebilirliği açısından son derece önemli konular olduğu, bu konularda yaşanan aksaklıkların çiftleri boşanma sürecine götürebildiği; bu nedenle sayılan konuları da içerecek şekilde evlilik öncesi çift danışmanlığının devlet tarafından tüm çiftlere zorunlu ve ücretsiz olarak verilmesinin, verilen hizmetin kaliteli olabilmesi için ise; hizmeti verecek olan kişilerin yeterli eğitimlerden geçirilerek alanında uzmanlaştıktan sonra yalnızca bu alana yönelik olarak hizmet sunmaları gerektiği düşünülmektedir.

Bireylerin evliliklerinin her aşamasında destek alabilecekleri ve kolay ulaşabilecekleri ücretsiz Aile Danışma Merkezlerinin yaygınlaştırılmasının devlete düşen bir diğer görev olduğuna yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır. Aynı zamanda, Aile Danışma Merkezlerine gelen insanlara danışmanlık verecek olan kişilerin de belli eğitimlerden geçmiş, alanında uzman kişiler olmasının son derece önemli olduğu, aksi takdirde insanlara yarar sağlamak yerine zarar verilebileceği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda ele alındığında; aile danışmanı olmak için belli lisans bölümlerinden mezun ve bu alanda belirli bir yetkinliğe sahip kişilerin bu hizmeti sunması gerekirken;

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmet Merkezlerindeki psikolog, sosyal çalışmacı ve psikolojik danışma ve rehberlik bölümü mezunları tarafından kısa bir eğitim sürecinden geçirildikten sonra, yapılan diğer işlere ek olarak sunulan aile danışmanlığı hizmetinin, boşanmaların azalmasında istenilen etkiyi gösteremeyeceği düşünülmektedir. Bu sebeple Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliğine uygun şekilde eğitim almış kişilerin, esas görevleri aile danışmanlığı olacak şekilde aile danışmanlığı hizmetini sunmalarının sağlıklı evlilik ve aile yapılarının oluşturulmasında daha yararlı olacağı söylenebilir.

Ekonomik kökenli sorunların, boşanmayla sonuçlanabilen sorunlara yol açtığı, bu nedenle boşanmaların azalma yönünde bir ivme kazanabilmesi için öncelikle insanların ekonomik refah seviyelerinin yükseltilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan araştırma sonuçları da ekonomik sorunların boşanma sebepleri arasında yer aldığını göstermektedir (Arıkan, 1996: ss. 265-267; ASAGEM, 2011: s. 231; Campbell, 2012: ss. 181-183; Doğan, 2016: ss. 999-1000). Bu sebepledir ki boşanmanın önlenmesi ve sağlıklı evlilik yapılarının oluşturulması için devletin öncelikle işsizliği önlemesinin ve toplumun eğitim ve refah seviyesini yükseltici girişimlerde bulunmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Televizyon programları, sosyal medya uygulamaları ve sosyal ağların insanları yönlendirmede etkili araçlar olduğu, buralarda evlilik ve aile kurumuna ilişkin olumlu mesajların yanında olumsuz birçok mesaja da yer verildiği, bu nedenle televizyon programları ve medya aracılığıyla insanlara örnek olacak kişi ve programların daha özenli seçilmesi ve içeriğinin denetlenmesinde devletin aktif rol oynaması gerektiği anlaşılmıştır. Küçükcan (2011: s. 77) tarafından yapılan araştırmada, katılımcıların %78,9'unun en çok televizyon izledikleri, %17'sinin ise internet kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Televizyon ve internetin bu denli yoğun kullanımı göz önünde bulundurulduğunda; medyanın aile üzerindeki etkisini olumlu yöne çevirmek için aile kültürünü cazip hale getiren televizyon programlarına yer verilmelidir.

Araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların, eğitim kurumlarında çocuklara evlilik ve aile konusu ile ilgili eğitim sistemine yedirilen temelden başlayarak eğitimlerin verilmesinin, boşanma oranlarının azalmasında önemli rol oynayacağı düşüncesinde oldukları görülmüştür. Önceleri ailenin fonksiyonlarından biri olan eğitim fonksiyonu, toplumsal değişim ve dönüşümlerle birlikte ailenin fonksiyonlarından biri

olmaktan çıkmış ve devlet çocuğun örgün eğitimini üstlenir hale gelmiştir. Ayrıca çocuğun okula başlangıcı ile okulu bitirişi arasındaki zaman dilimi daha da uzayarak (Ottaway, 1968: s. 159) okul, çocukların hayatının büyük bir bölümünde yer eder hale gelmiştir. Bu nedenle toplumun algısını kökten değiştirebilmek için çocukluktan başlayarak evlilik ve aile kurumuna ilişkin çeşitli eğitimlerin okullarda öğretmenler aracılığıyla verilmesinin gerektiği düşünülmüştür. Benzer şekilde çocuklarda olduğu gibi toplumun evlilik ve aile kurumuna ilişkin algısında köklü bir değişikliğe gidilebilmesi için de devletin çeşitli eğitimlerle toplumu bilinçlendirmesinin boşanmaların azalmasında ve sağlıklı bir evlilik ve aile yapısının oluşturulmasında önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler ve araştırma sonuçları dikkate alındığında Aile Mahkemelerinde çalışan sosyal çalışmacılara yönelik olarak şu öneriler getirilebilir:

- Araştırma sonuçları sosyal çalışmacıların, mesleki kimliklerini uygulama alanına tam olarak yansıtamadığını ve belli mecralar tarafından sınırlandırıldıklarını göstermektedir. Buradan hareketle, sosyal çalışmacıların yaptığı uygulamalar sonucunda, müracaatçılarına faydalı olabileceğini düşündükleri mesleki çalışmalarını etkin bir şekilde gerçekleştirebilmelerini olanaklı kılacak çalışmalar yapılmalı, adalet sistemi içerisinde sosyal çalışmacıların görev ve sorumlulukları açıkça belirlenmeli, bunu yaparken de sosyal çalışmacıların görüş ve önerileri, düşünce ve değerlendirmeleri önemsenmelidir.
- Sosyal çalışmacıların, mesleki çalışmalarını iş motivasyonuna sahip olarak yürütebilmesi ve böylelikle de müracaatçı kitlesine daha faydalı olabilmesi için alanlar arası geçişte veya tayin isteklerinde önlerine çeşitli engellerin çıkarılmaması ve bu uygulamalar gerçekleştirilirken de objektif/tarafsız tutumların sergilenmesinin gerektiği düşünülmektedir.
- Sosyal çalışmacıların, mesleki çalışmaları sonucunda hissettikleri yorgunluğun minimum seviyeye çekilmesi ve çalışma saatleri içerisinde kendilerine vakit ayırarak kafalarını toplayabilecekleri bir zamana sahip olabilmeleri için iş yüklerinin azaltılmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.
- Sosyal çalışmacıların, kanaat bildirme konusunda dönem dönem yaşadıkları kararsızlık ve bu kararsızlığın kendilerinde oluşturduğu stres dikkate

alındığında; sosyal çalışmacılara stres yönetimi, kişisel gelişim ve mesleki becerilerin artırılması gibi konularda hizmet içi eğitimler verilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

- Sosyal çalışmacıların, çalışma yaşamından kaynaklı olan yorgunluk ve stresi üzerlerinden atabilmeleri için sosyal çalışmacılara yönelik olarak sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler düzenlenerek sosyal çalışmacıların kaliteli zaman geçirmeleri sağlanmalıdır.
- Zamanın büyük çoğunluğunun iş ortamında geçirildiği dikkate alındığında; her sosyal çalışmacıya ait bireysel odaların tahsis edilmesinin ve tahsis edilen odaların rahatlatıcı, ferah ortamlara dönüştürülmesinin, sosyal çalışmacıların iş streslerini bir nebze olsun azaltacağı ve bunun da çevresi ile olan ilişkilerine olumlu şekilde yansıyacağı düşünülmektedir.
- Araştırma sonucunda Aile Mahkemelerinde çalışmanın, azımsanmayacak oranda sosyal çalışmacının, evlilik ve aile kurumuna bakışının olumsuz bir ivme kazanmasında önemli bir etkiye sahip olduğuna ulaşılmıştır. Bu sebepledir ki hem mesleğin farklı alanlarını görerek geniş bir bakış açısı ve tecrübe edinmeleri hem de dinamizm kazanmaları için alanlar arası rotasyona olumlu bakan sosyal çalışmacılara alan değişikliği yapmaları konusunda kolaylık sağlanabilir.
- Yine araştırma sonuçları sosyal çalışmacıların, herhangi bir profesyonel desteğe başvurmadan kendi yöntemlerince çalışma alanının olumsuz etkileri ile baş etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Buradan hareketle sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumu ile ilgili çalışma alanının olumsuz etkilerinden korunmaları ve bunlara ilişkin önlem alınması için bir süpervizyon sistemi oluşturulmalı ve oluşturulan bu süpervizyon sistemi ile sosyal çalışmacıların çalışma alanlarında karşılaştıkları güçlüklere ve sorun alanlarına yönelik çözümler üretilmelidir.
- Parçalanmış aile sayısının gün geçtikçe artmakta olduğu, bu durumun ise toplumdaki bireylerin evlilik ve aile algısına olumsuz şekilde yansıdığı göz önünde bulundurulduğunda; aile ve evlilik kurumunun yapısal dönüşümü ve daha sağlıklı işleyebilmesi için ailelerle çalışan sosyal çalışmacıların bu süreçte aktif rol almasının büyük bir önem taşıdığı düşünülmektedir ancak araştırma sonuçları Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, evlilik ve aile kurumuna ilişkin belli konularda olumsuz algıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu nedenle öncelikle sosyal çalışmacıların, evlilik ve aile kurumuna ilişkin olumsuz algılarının temelinde

yatan sebepler ortaya çıkarılmalı ve bunların çözümüne yönelik çalışmalar yapılmalı; sonrasında ise ailelerle çalışan sosyal çalışmacılar aracılığı ile bireylere, evlilik ve aile kurumunun yeri, önemi ve değerine ilişkin bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Sosyal çalışmacıların Aile Mahkemesinde edindikleri deneyimler sonucunda aile ve evlilik kurumuna yönelik ifadeleri dikkate alındığında ise; aile ve evlilik kurumunun sağlıklı bir yapıya sahip olması ve olumlu bir gidişat sergilemesi için şu öneriler getirilebilir:

- Araştırma sonucunda çiftlerin, evlilik öncesi ve evlilik sürecinde profesyonel anlamda uzman desteğinden yararlanmalarının, boşanmaların azalmasında önemli bir unsur olduğuna vurgu yapılmıştır. Buna istinaden evlilik ve aile danışmanlığı uygulamalarının sayısının artırılarak devlet tarafından çiftlere ücretsiz olarak sunulması gerektiği düşünülmektedir.
- Yine kök ailelerin evliliğe müdahalesinin, belli bir olgunluğa erişmeden bilinçsizce ve toplum baskısı ile yapılan evliliklerin, iletişim eksikliğinin, evlilikten beklentilerin karşılanmamasının ve evliliğin sorumluluğunu kaldıramamanın boşanma oranlarının artmasında etkili olduğu araştırma sonucunda anlaşıldığından; toplumu bu konularda bilinçlendirmek adına alanında uzman kişilerce çeşitli eğitim seminerleri, paneller, sempozyumlar ve eğitim programları düzenlenmeli, ayrıca bu programlar aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliği bireylere anlatılarak farkındalıkları artırılmalıdır.
- Ayrıca yapılan araştırmada boşanmayı artıran bir diğer etkenin sosyal medya olduğu, sosyal medyanın çiftlerin birliktelikleri üzerinde yadsınamaz şekilde olumsuz bir etkiye sahip olduğu sosyal çalışmacıların ifadelerinden tespit edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak, çiftlere yerel yönetimler ve ilgili eğitim kurumları tarafından sağlıklı internet ve sosyal medya kullanımı konulu eğitim programlarının hazırlanarak sosyal medyanın ilişkilere ne denli olumsuz etkileri olduğu konusunda çiftlerin farkındalığı artırılmalıdır. Ayrıca medyanın aile üzerindeki etkisini olumlu yöne çevirmek için aile kültürünü cazip hale getiren televizyon programlarına yer verilmelidir. Ayrıca bu programlarda eş ve çocukların aile kurumu içerisindeki sorumlulukları, aile bağları ve ilişkileri hakkında bilgilendirici ve bilinçlendirici eğitim çalışmaları da yapılmalıdır.
- Problem çözme becerisi, çatışma yönetimi, iletişim becerileri, üreme sağlığı-cinsel sağlık, evlilik rolleri, aile planlaması, evlilik hazırlığı, aile ekonomisinin

yönetimi gibi evliliğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz eden konularda yaşanan aksaklıkların, çiftleri boşanma sürecine götürebildiği araştırma sonucundan anlaşılmakla birlikte; sayılan konuları da içerecek şekilde, evlilik öncesi çift danışmanlığının devlet tarafından tüm çiftlere zorunlu ve ücretsiz olarak verilmesinin, daha sağlam ve mutlu birlikteliklere adım atılması için önemli olduğu düşünülmektedir.

- Günümüz koşullarında pek mümkün gözükmese de daha sağlam temelli evliliklerin yapılabilmesi için belli değerlendirme aşamalarından geçerek kontrollü bir biçimde evliliklerin gerçekleştirilmesinin bireylerin uzun vadede iyiliklerine olacağı düşünülmektedir.
- Evlilik öncesinde olduğu gibi evlilik sürecinin her aşamasında da çeşitli konularda profesyonel desteğe ihtiyaç duyan çiftlerin, profesyonel destek alabilmeleri için Aile Danışma Merkezleri yaygınlaştırılmalı ve herkesin ulaşabilirliğini sağlamak adına bu merkezlerdeki hizmetler sosyal güvence kapsamına alınmalıdır. Aynı zamanda bu merkezlere gelen insanlara danışmanlık verecek olan kişilerin de belli eğitimlerden geçmiş, alanında uzman kişiler olması gerekmektedir. Ayrıca, danışmanlık alan kişilerin fayda sağlaması için aile danışmanlığı uygulaması üniversitelerin yüksek lisans ve doktora programlarında yaygınlaştırılmalıdır.
- Ekonomik kökenli sorunların da boşanmaların artışında önemli bir etken olduğu sonucunu dikkate aldığımızda; boşanmaların önlenmesi ve sağlıklı evlilik yapılarının oluşturulması için devletin öncelikle işsizliği önlemesi ve toplumun eğitim ve refah seviyesini yükseltici girişimlerde bulunmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

2003 tarih ve 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun.

2012 tarih ve 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.

Acar, H., İçağasıoğlu Çoban, A., Polat, G. (2017). Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Derneği.

Adak, N. (2013). Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Çiftleri Evliliğe Hazırlar mı?. Uluslararası Katılımlı 7. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar. Bildiri Kitabı 3. Editör Muammer Tuna. Muğla. 265-273.

Adak, N. (2018). *Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ağırman, C. (2006). İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak Empati ve Hadislerde Empati Örnekleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10 (2), 23-53.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011). Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması. Ankara.

Akbalık, F. G. (2001). Çatışma Çözme Ölçeği'nin (Üniversite Öğrencileri Formu) Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (16), 7-13.

Akbaş, M., Gökyıldız Sürücü, Ş., Onat Köroğlu, C. ve Öztürk, M. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Tutumlarını Etkileyen Faktörler. *Çukurova Medical Journal.* 44 (1), 93-100.

Akgül Gök, F. (2013). Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rolleriyle İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansıması. *Yüksek Lisans Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Ankara.

Akgün, R. ve Polat Uluocak, G. (2010). Evlilikte Etkili İletişim ve Problem Çözme: Bir Toplum Merkezindeki Kadınlarla Gerçekleştirilen Grup Çalışması. *Aile ve Toplum Dergisi.* 6 (23), 9-22.

Akıcı, H. (2012). Türkiye'de Boşanmanın Dini ve Psiko-Sosyal Sebepleri Üzerine Bir İnceleme. *Yüksek Lisans Tezi.* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı. İstanbul.

Akıntürk, T. (2006). *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku.* İkinci Cilt.

Alp, A. (2007). Yeni Çalışma Biçimleri ve Değişen Aile Yapısı Bağlamında Çalışan Kadınlar. *Tezsiz Yüksek Lisans Projesi.* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. İzmir.

Alptekin, K. (2011). Düzce İl Merkezindeki Boşanmalar Üzerine Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet.* 22 (2), 37-62.

Altunışık, R., Coşkun, R. ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Aluş, Y. (2015). Kültürel ve Toplumsal Gerçekliğimiz Açısından Aile Anlayışlarının ve Türk Ailesinin Değerlendirmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 1 (1), 15-24.

Anayurdu Keskin, A. (2019). Sosyal Hizmet ve Basın Etiği İkileminde Adli Vakaların Medyada Temsili: İzmir Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.* Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Manisa.

Anne ve Çocuk Eğitim Vakfı (2017). Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri. Türkiye'de Babalığı Anlamak Serisi - I. İstanbul.

Argon, T. ve Koçak, S. (2019). Öğretmenlerin Mesleki Yorgunluğu. *Turkish Studies.* 14 (4), 2043-2069.

Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. Ankara. T.C. Başbakanlık ve Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

Arpacı, F., Tokyürek, Ş. ve Şanlı N. (2013). Boşanmaların Azaltılması ve Ailenin Korunmasına Yönelik Görüşler. *Uluslararası Aile Çocuk Ve Eğitim Dergisi.* 1 (2), 36-55.

Arslan, A. S. (2010). Aile Mahkemelerinin Yapısı ve Yargılama Usulü. *Ankara Barosu Dergisi.* 2010/1, 187-204.

Arslan, D. A. ve Arslan, G. (2015). Kırsal Türkiye'de Geçmişten Geleceğe Kadın Evlilik ve Aile. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 37, 629-684.

Arslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2001). *Sosyoloji.* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Ashford, J.B. (2015). The Changing Face of Forensic Social Work Practice: An Overview. Part XIV *Forensic Social Work.* (Ed. Corcoran, K and Roberts, A. R.) Social Worker's Desk References-3rd Edition. Oxford University Press. USA.

Atamtürk, E. (2010). Aile Mahkemeleri Uygulamalarında Yaşanan Sorunların Aile Mahkemesi Uzmanlarının Tükenmişlik Düzeylerine ve İş Doyumlarına Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Ankara.

Atila Demir, S. (2016). Aile İçi Problemler: İletişimsizlik, Şiddet ve Boşanma. *Aile Sosyolojisi.* Editörler: Nazmi Avcı- Erdal Aksoy. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Avcı, S. (2018). İş Stresi ve Mesleki Doyum Arasındaki İlişki: Sosyal Çalışma Görevlileri Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi.* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Bursa.

Avcı, D. (2019). Siyasal Aidiyetler Çerçevesinde Bireylerin Nüfus ve Evlilik Kurumuna İlişkin Yargıları. *Yüksek Lisans Tezi.* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı. Aydın.

Aydın, B. (2019). Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Örnekleminde Sosyal Hizmet Uzmanlarının Uygulamaları Üzerinden Mesleki Rollerinin İncelenmesi: Niteliksel Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. İstanbul.

Aydos, S. (2017). Boşanma Nedeniyle Parçalanan Ailelerde Çocukların Velayetine Karar Verme Sürecinin Velayet Raporları ve Uzman Görüşlerine Dayalı Olarak İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı.

Ayhan, D. (2014). Konya'da Aile Destek Çalışmalarının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı. Konya.

Ayhan, S. (2018). Sebep ve Sonuçlarıyla Türkiye'de Boşanma Sorunu. Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi.

Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği. *Aile ve Toplum Dergisi.* 2 (8), 9-22.

Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri: NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Baş, E. (2020). Bireyselleşmenin Aile, Evlilik Ve Kadın-Erkek İlişkileri Üzerine Etkisine Dair. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 13 (71), 533-543.

Barker, R. L. ve Branson, D. M. (2000). *Forensic Social Work. Legal Aspects of Professional Practice.* Second Edition. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

BASAGM (2010). Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması. Ankara: BASAGM Yayınları.

Battal A. (2008). Boşanma Sebepleri. Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları. T. C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. İstanbul.

Baş, E. ve Cengiz, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Aileyi Anlamlandırma Biçimleri: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği. *IMGELEM.* 2, 1-24.

Baş, E. (2019). Modernleşme Sürecinde Evliliğin Kuşaklararası Dönüşümü: İzmir Örneği. *Doktora Tezi.* Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. İzmir.

Başaran, E. (2013). Ailenin İşleyişi veya Gerçekleştirimi. İçinde Mustafa Aydın (Ed.) *Sistematik Aile Sosyolojisi.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Bayer, A. (2018). Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri. *ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 1 (2), 215-234.

Baykara Acar Y. (2014). *Türkiye'de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet*. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.

Bayoğlu, F., Atli A. (2014). İnönü Evlilik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri. *Ege Eğitim Dergisi*. (15) 2, 397-415.

Beder Şen, R. (2011). Günümüz Aile Sorunları. *İstanbul Müftülüğü Dergisi.* 12, 63-68.

Betzig, L. (1989). Causes Of Conjugal Dissolution: A Cross-Cultural Study. *Current Antropology*. 30 (5), 654-676.

Binay, M. (2018). Türkiye'de Boşanma Nedenlerinin Analizi ve Alternatif Uyuşmazlık Yöntemleri. *Ombudsman Akademik*. 9, 237-267.

Booth, A. ve White, L. (1980). Thinking About Divorce. *Journal of Marriage and The Family*. 3, 605-616.

Bozgeyikli, H. ve Toprak, E. (2013). Üniversiteli Gençlerin Eş Seçim Kriterlerinin Sıralama Yargılarıyla Ölçeklenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi.* 1 (1), 70-87.

Bozkurt, V. (2010). *Değişen Dünyada Sosyoloji* (5.Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Bradshaw, J. (1995). *Ailenizi Keşfedin.* Çeviren; Gülden Şen. İstanbul: Altın Kitaplar Yay.

Broderick, J. E. ve O'Leary, K. D. (1986). Contributions Of Affect, Attitudes And Behavior To Marital Satisfaction. *Journal of Consulting and Clinical Phychology*. 54 (4), 514-517.

Bulut, I. (1993) Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. Başbakanlı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara.

Burç, P. E. (2018). Evlilik ve Aile Olguları Üzerinden Gündelik Hayata Sosyo-Kültürel Bir Bakış. 135-141.

Burton, G. ve Dimbleby, R. (2002). *Teaching Communication.* London: Routledge.

Buz, S., Düzyurt, K. ve Sağlam, M. (2015). Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 26 (2), 7-29.

Campbell, G. (2012). *Evliliğe Karşı-Bir İlişkinin Sosyal, Yasal, Ekonomik ve Psikolojik Sonuçları.* (Çev. Habibe Şentürk). İstanbul: Geoaktif Yayınları.

Can, Y. ve Aksu N. B. (2016). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.* 15 (58), 888-902.

Canatan, K. (2009). Aile Kavramının Tanımı. İçinde Canatan, K. ve Yıldırım, E. (Ed.) *Aile Sosyolojisi.* İstanbul: Açılımkitap.

Canel, A. N. (2007). Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu Ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sınanması. *Doktora Tezi.* Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Ana Bilim Dalı.

Canel, A. N. (2011). Aile Yaşam Becerileri. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Aile Eğitim Programı.

Canel, A. N. (2012). Aile Yaşam Becerileri. İstanbul: Nakış Yayınevi.

Cılga, İ. (2002). Aile Mahkemeleri Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Aile ve Toplum Dergisi.* 2 (5), Ankara.

Clarke-Steward, A. ve Brentino, C. (2006). *Divorce: Causes and Consequences.* New Haven: Yale University Press.

Cüceloğlu, D. (2018). Sürtüşme ve Çatışmalar, https://www.aymavisi.org/psikoloji/Surtusme%20ve%20Catismalar%20%20Doga%20Cuceloglu.html Erişim Tarihi: 20.05.2020

Çakmak, V. ve Koçyiğit, M. (2017). Aksaray Sosyal Bilimler MYO Örneği Üzerinden Aile İçindeki İletişim Kalıpları'nın İncelenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi.* 5 (1), 118-130.

Çalışkan, N. ve Aslanderen, M. (2014). Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam: Teorik Bir Çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 15 (2), 263-277.

Çamur Duyan, G. (2016). Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler. İçinde Genç, Y., Taylan H. H. (Ed.), *Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet.* (ss.74-103) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. *Turkish Studies.* 13/2, 19-34.

Çay, M. (2011). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalıştığı Alana Dair Memnuniyet Araştırması. https://docplayer.biz.tr/7330283-Sosyal-hizmet-uzmanlarinin-calistigi-alana-dair-memnuniyet-arastirmasi.html

Çiçek, Z. (2014). Boşanmanın Sosyolojik Analizi: Denizli Kenti Örneği. *Doktora Tezi.* Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı. Pamukkale Üniversitesi. Denizli.

Çiçek, A. (2016). Kurumlar Sosyolojisi Bağlamında Orta Asya Türk Toplumlarında Aile Kurumuna Genel Bir Bakış. *Mavi Atlas Dergisi.* 6, 173-183.

Çiftçi, B. (2007). Aile Mahkemeleri Uzmanlarının Hukuki Niteliği ve Mesleki Uygulama Sorunları. *Ankara Barosu Dergisi.* 3, 173-178.

Danış, M. Z. ve Kara, H. Z. (2016). Sosyal Hizmette Problem Çözme Yaklaşımı. *The Journal of Academic Social Science Studies.* 45, 1-10.

Danış, M. Z. ve Sülü, C. (2016). Modernleşme Sürecinde Aile ve Sosyal Hizmet Güçlendirme Yaklaşımı Perspektifinden Yapısal Bir Analiz. *Tarih Okulu Dergisi (TOD).* 25, 215-230.

Demir, Y. ve Durmuş, E. (2015). Uzun Evlilikler: Bir Yastıkta Kırk Yıl. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 8 (36), 636-645.

Demirbilek, M. (2016). Aile Danışmanlığı Bir Uygulama Örneği. *Turkısh Journal Of Family Medicine And Primary Care.* 10 (2), 109-120.

Demirel, R. (2020). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklerin Boşanma Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi.* Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya.

Dewess, M. (2006). *Contemporary Social Work Practice.* New York: McGraw-Hill Publisher.

Doğan, İ. (1991). *Aile Kavramının Alanı*. Türk Aile Ansiklopedisi 1. Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Ankara.

Doğan, İ. (2000). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Doğan, D. (2011). Türkiye'de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistiki Açıdan Değerlendirilmesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies.* 25, 59-69.

Doğan Yüksel, N. (2012). Aile Mahkemelerindeki Bu Uzmanlar Nereden Çıktı?. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi.* 99, 414-428.

Doğan, Ş. (2016). Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştirmalari Dergisi.* 5 (4), 991-1011.

Dökmen, Ü. (2006). *İletişim Çatışmaları ve Empati.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dönmezer, İ. (2003). *Ailede İletişim ve Etkileşim.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Duman, M. Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakar İdeolojinin Aileye Bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* 1 (4), 19-51.

Duman, N. (2018). Boşanmanın Psiko-sosyal Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi.* 1 (2), 152-161.

Durğun, A. (2016). Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri. *Mehir Aile Dergisi.* 1, 83-95.

Duyan, V. (2012). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri.* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.

Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Emery, R. E. (2013). *Marriage, Divorce and Children's Adjustment*. Çev: Elif Okan Gezmiş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erkal, M. E. (1999). *Sosyoloji.* (10. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Erol, Ö. P. (2018). Toplumsal Değerler Sistemleri Olarak Ailecilik ve Bireyciliğin Doğurganlık Üzerine Yansımaları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 19 (35), 871-893. http://www.10.21550/sosbilder.405705

Eröz, M. ve Güler, A. (1998). *Türk Ailesi.* Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Ersanlı, K. ve Kalkan, M. (2008). *Evlilik İlişkilerini Geliştirme: "Kuram ve Uygulama".* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ersöz, A.G. (2011). Türkiye'de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Sosyoloji Konferansları. 43 (1), 249-264.

Eyce, B. (2002). Demografik Özelliklere Göre Türkiye'de Boşanma. *Fen-Edebiyat Fakültesi/ Edebiyat Dergisi.* 81-98.

Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. *Aile ve Toplum Dergisi.* 7 (26), 97-110.

Fırat, C. (2017). Sosyal Çalışma Görevlilerinin Hukuki Durumu. İçinde Yücel, D., Gönültaş M. B. (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (s.31-35) Ankara: Nobel.

Filiz, O. (2011). Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Aile ve Toplum Dergisi.* 7 (25), 73-96.

Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi.* Yayına Hazırlayan: Bekir Onur. 2. Baskı. İmge Kitabevi: Ankara.

Gaulier, B., Margerum, J., Price, A. J. ve Windell, J. (2007). *Defusing The High-Conflict Divorce.* California: Impact Publishers.

Genç, Y. ve Veli Baki, S. (2017). Eşler Arası Çatışmaya Neden Olan Faktörler. *Electronic Turkish Studies.* 12/21, 299-314.

Geniş, M., Toker, B. ve Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması: Derleme Çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 3 (3), 190-199.

Geray, H. (2006). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji.* Yayına Hayırlayan: Cemal Güzel. Kırmızı Yayınları. İstanbul.

Gittins, D. (1991). *Aile Sorgulanıyor.* Çev: Tuna Erdem. Pencere Yayınları.

Gladding, S. T. (2002). *Aile Terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları.* Ed. İbrahim Keklik &İbrahim Yıldırım. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

Gorman-Smith, D., Tolan, P., Zelli, A. ve Huesman R.L. (1996). The Relation Of Family Functioning Violence Among İnner-City Minority Youths. *Journal of Family Psychology,* 10 (2), 115-129.

Gökçe B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi.* 8 (1-2), 46-67.

Gökçe, B. (1978). Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi.* 1, 7-21.

Gökçe, H. (2017). Dünü Bugünü Yarını İle Aile. Sosyoloji Notları. 1 (1), 50-63.

Gökçearslan Çifci, E. (2014). *Adli Sosyal Hizmet Ders Kitabı.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Gökdağ, R. ve Dağlı, Ö. (2012). İletişim Çatışması Olarak Kadına Yönelik Şiddet. Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yay. 1, 75-83.

Gökmen, Ş., Eralp, A. ve Atay Kayış, A. (2019). İlk Evlilik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Analizi Türkiye Örneği. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi.* 6 (1), 63-76.

Gönüllü, M. ve İçli, G. (2001). Çalışma Yaşamında Kadınlar: Aile ve İş İlişkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25 (1), 81-100.

Gönültaş, M. B. (2017). Adli Sosyal Hizmet: Adalet Mekanizmasındaki Yeri ve Önemi. İçinde Yücel, D., Gönültaş M. B. (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (s.2-12) Ankara: Nobel.

Green, G., Thorpe, J. ve Traupmann, M. (2005). The Sprawling Thicket: Knowledge and Specialisation İn Forensic Social Work. *Australian Social Work,* 58 (2), 142–153.

Güran, N. (1983). Aile Hizmetleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi.* 1 (1), 13-21.

Gürgen, H. (1997). *Örgütlerde İletişim Kalitesi.* İstanbul: Der Yayınları.

Gürsu, O. (2015). Değişen Dünyada Aile ve Psikolojik Problemler. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 17 (1), 99-130.

Güzel, B. ve Selcik, O. (2017). Sosyal Çalışmacıların Karşılaştıkları Zorluklar ve Başa Çıkma Yolları: Rize Örneği. *Journal of Human Sciences*. 14 (3), 2848-2864. doi:10.14687/jhs.v14i3.4642

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Sosyal Çalışmacıların İş Yaşamı Kalitesi: Şefkat Yorgunluğu, Tükenmişlik, Stres Kaynakları, İş Tatmini ve Kariyer Olanakları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi.* 171-204.

Hamamcı, Z., Buğa, A. ve Duran Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Yaşantısı ile İlgili Bilgi Kaynaklarının ve Evlilik Öncesi Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi.* 7 (26), 33-50.

Hartley, P. (2010). *Kişilerarası İletişim.* Ankara: İmge Kitabevi.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2007). Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Belirlenmesi: Ankara Örneği. *Doktora Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2008). Aileye Yönelik Müdahale. http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=163 Erişim Tarihi: 20.09.2020.

İnan Kırmızıgül, E. (2014). Yeni Evlenecek Çiftlerin Evliliğe Yönelik Görüşleri İle Üreme Sağlığı Bilgi ve Gereksinimleri. *Yüksek Lisans Tezi.* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Anabilim Dalı. Ankara.

Kabaklı Çimen, L. (2015). Öğretmenlerin Aile İşlevlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *İZU Sosyal Bilimler Dergisi.* 2 (4), 125–154.

Kafkaslı, R. (2019). Evli Bireylerde Problem Çözme Becerisi ve Evlilik Doyumu İle Somatizasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kalaman, S. ve Çelik, F. (2019). Türkiye'deki Evli Bireylerin Sosyal Medya Kullanımlarının Evlilikleri Üzerine Etkisi: Nitel Bir Araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.* 13 (19), 424-453. DOI: 10.26466/opus.589684

Kalaycı, A. R. (2009). Türkiye'de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Kara, B. (2018). Türkiye'de Aile Yapısının Değişimine Etki Eden Dinamikler. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi.* 40, 374-385.

Kara, B. ve Doğan, S. (2018). Türk Aile Yapısında Boşanma Nedenleri: Aksaray İli Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 48-66.

Karadağ, Ş. (2015). Evlilik Uyumu İlişkisinde Aile İçi İletişimin Rolü: Konya Örneği. *Doktora Tezi.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı. Konya.

Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* (25. Baskı). Ankara: Nobel.

Kargı, E. ve Akman, B. (2007). Üniversiteli Gençlerin Bakış Açısıyla Aile İçi Sorunlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.* 18 (1), 31-38.

Kır, İ. ve Bülbül, Ö. (2012). İslahiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 9 (2), 99-122.

Kırımsoy, E., Acar, H., Yokuş Sevük, H., Kaynak, H., Aydın, M., Antakyalıoğlu, Ş. ve ark. (2013). Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı: Sosyal Çalışma Görevlileri İçin Eğitim Kitabı. Çocuklar İçin Adalet Projesi. Ankara.

Kocacık, F. (1986). Sivas'ta Kentsel Aile. Cumhuriyet Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi *Sosyal Bilimler Dergisi.* 7.

Koç, İ. (2014). Türkiye'de Doğurganlık Seviyesi ve Örüntüsünün Değişimi: 1968-2011. İçinde Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Ankara.

Koç, S. Ç. (2015). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sorun Çözme Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Ankara.

Kongar, E. (1972a). *İzmir'de Kentsel Aile.* Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Kongar, E. (1972b). *Sosyal Çalışma'ya Giriş.* Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-2.

Korkut, Y. (2012). Bir Geçiş Krizi Olarak Boşanma. Psikoloji Çalışmaları. 99-112. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iupcd/issue/9410/117954

Köknel, Ö. (2005). *İnsanı Anlamak.* İstanbul: Altın Kitaplar.

Köroğlu, T. (2013). Üniversite Gençliğinin Evlilik, Aile Ve Boşanma Konusundaki Düşünce ve Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Karabük Üniversitesi

Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.* Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Kutlar, A., Erdem, E. ve Aydın, F. F. (2012). Kadınların İşgücüne Katılması ile Doğurganlık, Boşanma ve Ücret Haddi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*. 7 (1): 149-168.

Küçükcan, T. (2011). Toplumun Kültür Politikaları ve Medyanın Kültürel Süreçlere Etki Algısı Araştırması. Ankara: SETA.

Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Larson, J. H. ve Holman, T. B. (1994). Premarital Predictors of Marital Quality and Stability. *Family Relations*, 43 (2), 228-237. Erişim adresi: http://www.jstor.org/stable/585327

Leslie, G.R. (1982). *The Family in Social Context.* Oxford: Oxford University Press.

Maschi, T., Bradley, C. ve Ward, K. (2009). *Forensic Social Work Psychosocial and Legal Issues in Diverse Practice Settings.* New York: Springer Publishing Company.

Maschi, T. ve Killian, M. L. (2011). The Evolution of Forensic Social Work in the United States: Implications for 21st Century Practice. *Journal of Forensic Social Work.* 1, 8–36.

Mavili Aktaş, A. (2004). Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı. *Aile ve Toplum Dergisi.* 2 (7).

McDaniel, B. T., Coyne, S. M. ve Holmes, E. K. (2012). New Mothers And Media Use: Associations Between Blogging, Social Networking, And Maternal Well-Being. *Maternal And Child Health Journal.* 16 (7), 1509-1517.

Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. (2016). http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/sirasayi_sd.sorgu_baslangic.

Mermer, Y. (2011). Genç Kızların Evlilik Kurumuna İlişkin Değer Ve Tutumları: Kayseri İncesu İlçesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Kayseri.

Merriam S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Turan, S. (Ed.) Ankara: Nobel.

Mısırlı, İ. (2010). *Temel ve Teknik İletişim.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Nazlı, S. (2012). *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Neuman, W. L. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar.* Özge, S. (Çev. Ed.) İstanbul: Yayınodası.

Nirun, N. (1994). *Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

O'Grady, K. E. ve Tucker, N. W. (1990). Effects Of Physical Attractiveness, Intelligence, Age Of Marriage And Cohabitiation On The Perception Of Marital Satisfaction. *The Journal of Social Phychology.* 13 (2), 473-490.

Ottaway, A. K. C. (1968). *Education and Society: An Introduction to the Sociology of Education.* London: Routledge and Kegan Paul.

Ozankaya, Ö. (1996). *Toplumbilim.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Öner, Ş. (2013). Evli Bireylerin Evlilik Çatışması, Çatışma Çözüm Stilleri ve Evlilik Uyumlarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Programı.

Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 5 (2):140-161 doi:10.5455/cap.20130510

Öz, N. (2019). Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 6 (11), 795-835.

Özbesler, C. (2008). Sosyal Hizmette Müdahale Aşamaları. http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=154 Erişim Tarihi: 20.09.2020

Özdemir, S. ve Davarcı, Y. (2013). *Son Kale Aile.* Ankara: Korza Yayıncılık.

Özden, A. (2018). Aile Planlamasının Sosyal Hizmet Bağlamında İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Özel, Ç. ve Tatar E. (2008). Aile Mahkemelerinin Yapısı ve Kararları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Sosyoekonomi Dergisi.* 1, 49-88.

Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi.* Ankara: PDREM Yayınları.

Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam.* Ankara: PDREM Yayınları.

Özkan, S. ve Gültepe, M. (2017). Bir İletişim Biçimi Olarak Evliliğin Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Unsurları (Giresun Örneği). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Dergisi.* 4 (1), 27.

Özkiraz, A., Arslanel, M. N. ve Şengül T. (2016). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğrencilerinin Aile Kurumuna Bakışı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 30 (2), 243-268.

Özkiraz, A. ve İşçi Baş, G. (2016). Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.* 18 (30), 87-95.

Özmete, E. ve Eker, I. (2003). İş-Aile Yaşamı Çatışması ile Başa Çıkmada Kullanılan Bireysel ve Kurumsal Stratejilerin Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi.* 3 (1), 19-49.

Özpolat, A. (2010). Ailede Demokratik Sosyalleşme. *Aile ve Toplum Dergisi.* 5 (20), 9-24.

Öztürk, N. S. (2017). TUIK 2016 Aile Yapısı Arastırması Raporu Çerçevesinde Türk Aile Yapısının Değişimi. 379-398.

Özuğurlu, K. (2006). Eşlerde Problem Çözme. *Ana – Baba Okulu* (12. Baskı). İçinde (201-219). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Pehlivan, O. (2017). Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası. *Doktora Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Ankara.

Polat, D. (2012). Boşanma Aşamasındaki Bireylerin Evlilik Çatışmaları, Çatışma İletişim Tarzları Ve Sosyal Destek Sistemlerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tez Önerisi.* Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi Ve Danışmanlık Bilim Dalı.

Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar.* Bayrak, D., Arslan, H. B., Akyüz, Z. (Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Robbıns, S. P., Vaughan Eden, V. ve Maschı T. M. (2014). It's Not Csı: The Importance of Forensics for Social Work Education. *Journal of Forensic Social Work.* 4, 171–175.

Roberts, A. R. ve Brownell, P. (1999). A Century of Forensic Social Work: Bridging the Past to the Present. *National Association of Social Workers.* 44 (4), 359-369.

Sağlam, H. İ. ve Özdemir, D. (2017). Öğretmenlerin Görüşleri Işığında Aile Birliğini Korumada Değerlerin Rolüne Fenemonojik Bir Bakış. *Sakarya University Journal of Education.* 7 (1), 78-90.

Sahler, Z. J. O. (1987). Understanding and Caring for The Child in Crisis. When Children Suffer: A Sourcebook for Ministry with Children in Crisis. Ed. Andrew D. Lester. The West-minster Press. Pennsylvania.

Sancak Aydın, G. ve Demir, A. (2017). Lisansüstü Öğrencilerinin Eş Seçimini Etkileyen ve Sınırlandıran Görüş ve İnançları. *Ege Eğitim Dergisi.* 18 (2), 627-652.

Saygılı, S. (2005). *Ruhen ve Bedenen Sağlıklı Çocuk Yetiştirmek*. İstanbul: Hayat Yay.

Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Sezen, L. (2005). Türkiye'de Evlenme Biçimleri [Özel Sayı]. A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* 27, 185-195.

Solmuş, T. (2011). *Çift, Evlilik ve Aile Terapisi.* İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Stutterheim, E. ve Weyers, M. L. (1999). *Forensic Social Work: With Special Reference To The Forensic Social Work Service Of The SAPS.* Social Work/Maatskaplike Werk. 35 (1).

Sürerbiçer, F. S. (2008). Boşanmış Bireylerin Deneyimlerine Göre Evlilik Eğitimi Gereksinimi. *Yüksek Lisans Tezi.* Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı. Yaşam Boyu Öğrenme Bilim Dalı. Ankara.

Şahin, S. ve Aral, N. (2012). Aile İçi İletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi.* 1 (3), 55-66.

Şamar, B. (2018). Mağduriyet Bağlamında Adli Sosyal Hizmet Ve Adli Görüşme Odaları: Eskişehir Adliyesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.* Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Şentürk Dızman, Z. (2019). Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6 (4), 548-555.

Tarhanacı, M. (2017). Boşanma Avukatlarının Anlatısıyla Trabzon'da Aile ve Boşanma Olgusu. *İMGELEM.* 1, 89-120.

Taylan, H. H. (2016). Sakarya Üniversitesi Öğrencileri Penceresinden Türkiye'de Aile İçi Sorunlar. Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi. İstanbul. 459-474.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması. İstanbul.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. (2003). Aile Mahkemeleri.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü. (2010). Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması. Ankara.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. (ASAGEM) (2009). Boşanma Nedenleri Araştırması. Ankara: T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. (ASAGEM) (2011). Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Tercan, E. (2003). Türk Aile Mahkemeleri. 52 (3), 19-53.

Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tezel, A. (2004). Aile İçi İletişim. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi.* ISSN: 1303-5134. www.InsanBilimleri.com 1-6.

Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak.* Cankurtaran Öntaş, Ö., Hatiboğlu Eren, B. (Ed.) Ankara: Dipnot Yayınları.

Timurturkan, M. (2018), Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme. Adak, N. (Ed.) *Değişen Toplumda Değişen Aile.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Tortamış, M. (2014). Evli Bireylerde Romantik Kıskançlık Düzeyi Ve Aldatma Eğiliminin Şema Terapi Modeli Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı. Ankara.

Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum.* 1 (1), 93-117.

Tutar, H. ve Yılmaz, K. (2010). *Genel İletişim Kavramlar ve Modeller.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Türkarslan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Başetme Yolları. *Aile ve Toplum Dergisi.* 3 (11), 99-108.

Türkarslan, N. ve Yurtkuran, S. (2007). Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Görüş ve Düşünceleri. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yay.

Türkarslan, N. Ve Suleymanov, A. (2010). Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evlilik Konusundaki Görüş ve Düşünceleri Azerbaycan ve Türkiye Karşılaştırması. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi.* 5, 54-67.

Türk Dil Kurumu (2019). Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 23.11.2019, www.tdk.gov.tr › guid=TDK.GTS.53526e16709d56.33475618

Türkdoğan, O. (1991). Aile Sosyolojisi Modeli. *Türk Aile Ansiklopedisi 1. Aile Araştırma Kurumu Yayını.* Ankara.

Uğur, S. B. (2014). Günümüzde Kadının Boşanma Deneyimleri: Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities.* 4 (2), 293-326.

Uyar, M., Yıldırım Öztürk, E. N. ve Şahin, T. K. (2017). Bir Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Eş Seçimi Evlilik Aile Yaşantısı ve Cinsiyet Rolleri Konularındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi.* 12, 39-53.

Uzun, Ç. (2013), Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Ümmet, D. (2017). Üniversite Mezunu Evli Bireylerin Evlilik Algıları Üzerine Metaforik Bir İnceleme. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi.* 7 (1), 205-235.

Ünal, S. ve Avcı, D. (2019). Kolektiviteden Bireyciliğe Geçiş: Aile ve Evlilik Kurumuna Dair Değişen Göstergeler ve Kaygılar. *Turkish Studies.* 14 (5), 2641-2668.

Vural Batık, M. ve Kalkan, M. (2017). Evlilikte Algılanan Sorun Çözme Becerileri ve Evlilik Doyumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* 6 (5), 2630-2646.

Yaman, Ö. M. (2014). *Apaçi Gençlik, Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma.* Türkiye Yeşilay Cemiyeti.

Yapıcı, Ş. (2010). Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi. *Turkish Studies.* 5 (4), 1545-1570.

Yavuzer, H. (2017). *Çocuk Psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri. Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü. 28, 59-81.

Yıldırım, A. (2005). Kişilerin Empatik Eğilimleri ile Boşanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22, 233-242.

Yıldırım, S. (2020). Boşanma Sebepleri Üzerine Bir Araştırma. Sosyoloji ve Psikoloji Araştırmaları. 13-43.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 10. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Ş. ve Baydur, H. (2017). Boşanma Sürecinde Sosyal Hizmet Uygulamaları. İçinde Yücel, D., Gönültaş M. B. (Ed.) *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale*. (ss.2-12) Ankara: Nobel.

Yılmazçoban, M. (2010-2011). Evlilikte Çiftleri Etkileyen Unsurlar ve Arkadaşlık İlkeleri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi.* 1, 178-195.

Yolcuoğlu, İ.G. (2014). *Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet.* İstanbul: Nar yayınevi.

Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk.* İstanbul: Özgür Yayınları.

Zara, A. (2013). *Kadınlar Erkekler ve Çocuklar İçin Boşanma Terapisi.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Zastrow, C. (2010). *Sosyal Hizmete Giriş.* Durdu Baran Çiftçi (Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.

Zengin, O. ve Çalış, N. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanların Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet.* 28 (1), 47-67.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile. *Doktora Tezi.* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Antalya.

Zıllıoğlu, M. (2007). *İletişim Nedir?.* İstanbul: Cem Yayınevi.

http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist Erişim Tarihi: 20.06.2020.

https://ailevecalisma.gov.tr/media/36156/2014-yili-faaliyet-raporu.pdf Erişim Tarihi: 21.05.2021.

FORMLAR

EK-1: SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Tarih:

Şehir:

Kurum/Kuruluş Adı:

(Tanışma ve konu hakkında kısaca bilgi verme)

(Kayıt için onay alma)

(Onay Formunun imzalatılması)

Görüşme Süresi: ……...

Başlama saati:…… Bitiş Saati…….

SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Adı soyadı	
Doğum tarihi	
Eğitim düzeyi	
Medeni hali	
Evlenme şekli	
Evlilik yaşı	
Evlilik süresi	
Eşin yaşı	
Eşin eğitim düzeyi	
Eşin mesleği	
Çocuk varsa; sayısı ve yaşı(ları)	
Boşanmış ise; boşanma nedeni	
Aylık gelir durumu	
Adalet bakanlığı bünyesinde çalıştığı süre	
Aile mahkemesinde çalıştığı süre	
Aile konusunda alınan eğitimler (Üniversite süreci ve sonrasında)	

EK-2: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

"Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışları Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı nitel analiz araştırması kapsamında sizin görüş ve değerlendirmelerinizi öğrenmek istiyoruz. Zaman ayırdığınız, katkılarınız ve içten cevaplarınız için teşekkür ederiz.

İŞ DURUMU VE ÇALIŞMA ALANI

1. Yılda ortalama kaç dosya veya vaka ile çalışıyorsunuz?
2. Bu vakalarla ilgili ne tür mesleki çalışmalar yapmaktasınız?
3. Başka bir alana geçmeyi düşündüğünüz oldu mu?
    - Olduysa nedenini izah eder misiniz?
    - Sizi bu değişimden alıkoyan sebep(ler) ne(ler)dir?
4. İşgünü sonunda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
    - Sizi bu hisse sevk eden sebep nedir?
5. Çalışma yaşamınızın sosyal hayatınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkilediyse nasıl etkileri oldu (olumlu/olumsuz)? İzah eder misiniz?
    - Olumsuz etkisi olduysa üstesinden gelmek için nasıl bir baş etme mekanizması geliştirdiniz?

EVLİLİK

6. Evlilik sizce nedir? Sizden evliliği tanımlamanızı istesem bana nasıl bir tanımlama yaparsınız?
    - **(Evliliği önemli buluyorsa)** Sizce evliliği önemli kılan şey nedir?
7. Bu alanda çalışmadan önce evliliğe bakışınız nasıldı?
8. Çalışma alanınızı göz önünde bulundurduğunuzda bu alanın evliliğe bakışınızı etkilediğini/etkiliyor olduğunu düşünüyor musunuz? Etkilediyse/etkiliyorsa nasıl etkiledi/etkiliyor?
    - Olumlu etkileri neler oldu?
    - Olumsuz etkileri neler oldu? Bu olumsuz etkilerle nasıl başa çıktınız/başa çıkmak için neler yapıyorsunuz?
    - Çalıştığınız alanda gördüğünüz vakalarınnin evliliğiniz/gelecekteki evliliğiniz hakkında endişe veya korku yaşamanıza sebep olduğunu

düşünüyor musunuz? Bu endişe ve korkularla nasıl başa çıktınız/başa çıkmak için neler yapıyorsunuz?

- Bu alanda çalışıyor olmak sizin özellikle evliliğe ilişkin değer ve inançlarınızda nasıl bir etki yarattı? Ne tür değişikliklere sebep oldu?

9. Bekârsa:

- Evlenmeyi düşünüyor musunuz?
  - **Düşünmüyorsa;** sizi bu düşünceye sevk eden sebepler nelerdir?

10. Eğer evlenmeyi düşünüyorsa veya evliyse;

- Çalıştığınız alan eş seçme kriterinizi nasıl etkiledi/etkiliyor?
  - Eş seçiminde nelere dikkat etmenizi sağladı/sağlayacak?
- Evliliğinizde karşılaştığınız/karşılaşacağınız problemlerin üstesinden gelmenizde çalışma alanınızın size etkisi oluyor mu/olacağını düşünüyor musunuz? Oluyorsa/olacaksa nasıl etkisi oluyor/olacak (olumlu/olumsuz)?
- Aile Mahkemesinde çalışan bir uzman olarak evlenmeyi ertelediğiniz veya evlenmemeyi düşündüğünüz zamanlar oldu mu? Sizi bu düşünceye sevk eden sebepler nelerdir? Bu düşüncelerle baş etmenizi mümkün kılan şey ne oldu/oluyor?

11. Çocuk sahibi olmak sizin için ne anlam ifade ediyor?

- **(Çocuk sahibi değilse)** Çocuğunuz/çocuklarınız olsun ister misiniz?
- Çalıştığınız alan çocuk sahibi olma konusundaki düşüncelerinizi etkiledi mi/etkiliyor mu? Etkilediyse/etkiliyorsa nasıl etkiliyor?

12. Evliyse:

- Aile Mahkemesinde çalışma sürecinde karşılaştığınız ve etkisinde kaldığınız bir vakayı evliliğinize yansıttığınız oldu mu? Olduysa bir örnekle açıklayabilir misiniz?

13. Gözlemlediğiniz vakalar veya kendi evliliğinizden edindiğiniz tecrübeler doğrultusunda evliliğin sağlıklı bir şekilde sürmesi için en önemli şey sizce nedir?

AİLE

14. Aile sizce ne değildir?

15. Sizce ideal bir aile nasıl olmalıdır?

16. Aile Mahkemesinde çalışma sürecinde edindiğiniz tecrübeler doğrultusunda sizce mutlu ve sağlıklı aile olmanın şartları nelerdir?

17. Çalışma alanını göz önünde bulundurduğunuzda bu alan sizin aileye ilişkin değer ve inançlarınızda nasıl bir etki yarattı? Ne tür değişikliklere sebep oldu?

18. Çalıştığınız alanın aile içi ilişkileriniz üzerinde etkisi oldu mu? Olduysa nasıl oldu?

19. Ailede meydana gelen bir sorunla baş etme konusunda çalışma alanınızın size nasıl katkısı oldu?

BOŞANMA

20. Boşanma hakkında ne düşünüyorsunuz?

21. Gözlemlerinize dayanarak aileleri boşanma sürecine iten sebepler nelerdir?

- Evlilikte hangi değer(ler)in eksik oluşunun çiftleri boşanma sürecine ittiğini düşünüyorsunuz?

22. Sizce boşanma oranları neden artıyor?

23. Boşanmaların azalması için sizce topluma ve devlete ne gibi görevler düşüyor?

24. Çalışma alanınızda edindiğiniz tecrübeler doğrultusunda evli veya boşanma aşamasında olan çiftlere tavsiyeleriniz ne olurdu?

GENEL SORULAR

25. Evlilik ve aile kurumunun günümüzdeki durumu ve geleceği hakkında neler düşünüyorsunuz?

26. Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?

EK-3: BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Merhaba, ben Tuğba YÜCE. Üç yıldır Adalet Bakanlığı bünyesinde sosyal çalışmacı olarak görev yapmaktayım. Aynı zamanda İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimi alıyorum.

Yüksek lisans tez çalışmam kapsamında Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakışlarıyla ilgili bir bir araştırma yapmaktayız. Sizin de yapmakta olduğumuz bu araştırmaya katılmanızı rica ediyoruz. Araştırmaya katılımınız araştırmanın başarıya ulaşması için büyük önem arz etmekle birlikte öncelikli olarak bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbest olduğunuzu ve araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığını belirtmek isteriz. Araştırmaya katılım konusundaki kararınızı vermeden önce araştırmanın neden ve nasıl yapılacağının anlaşılması için lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyunuz/dinleyiniz. Anlaşılmayan bir bölümün varlığı veya daha ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyulması halinde lütfen sorunuz.

Araştırmanın ismi "Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışları Üzerine Nitel Bir Araştırma"dır. Bu araştırma İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Ömer Miraç YAMAN'ın danışmanlığında yürütülmektedir. Bu çalışmanın ana amacı; yaptıkları işin içeriği gereği sürekli olarak sağlıksız aile yapıları ile karşı karşıya kalan ve Aile Mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarını ortaya koymaktır. Ayrıca yine bu araştırma ile Aile Mahkemesinde çalışıyor olmanın sosyal çalışmacıların aile sistemlerine, eş seçimi ve çocuk yapma kriterlerine, evlilik, aile kurumu ve boşanmaya ilişkin düşüncelerine nasıl etki ettiği hakkında da bilgi edinmek ve veri toplamak amaçlanmıştır.

Araştırmaya katılmayı kabul etmeniz halinde araştırma konusu ile ilgili size bazı sorular yöneltilecektir. Bu sorulara içtenlikle cevap vermeniz beklenmektedir. Görüşme sürecinde sizden alınacak bilgiler, isminiz, adres bilgileriniz gizlenerek ve kişilik haklarınız gözetilerek sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Sizi tanımlayacak bilgi bütününe yer verilmeyeceğinden yaptığımız araştırma size herhangi bir risk getirmeyecektir.

Görüşmenin ortalama 60 dakika sürmesi beklenmektedir. Yapılacak görüşmelerin daha sonra değerlendirilebilmesi için ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu kayıtlar, isimlerinize yer verilmeksizin, yazılı bir rapor haline getirilecektir. Sonuçlar değerlendirildikten sonra, araştırmanın bitiminde kayıtlar silinecektir. Katılımınız gönüllülük esasına dayandığı için araştırma sırasında istediğiniz soruya cevap verme ve görüşmeyi kesme hakkınız saklıdır. Bu durumda herhangi bir olumsuz sonuç doğmayacaktır.

Bana anlatılanları ve yukarıda yazılanları anladım. Bu formun bir kopyasını aldım. Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

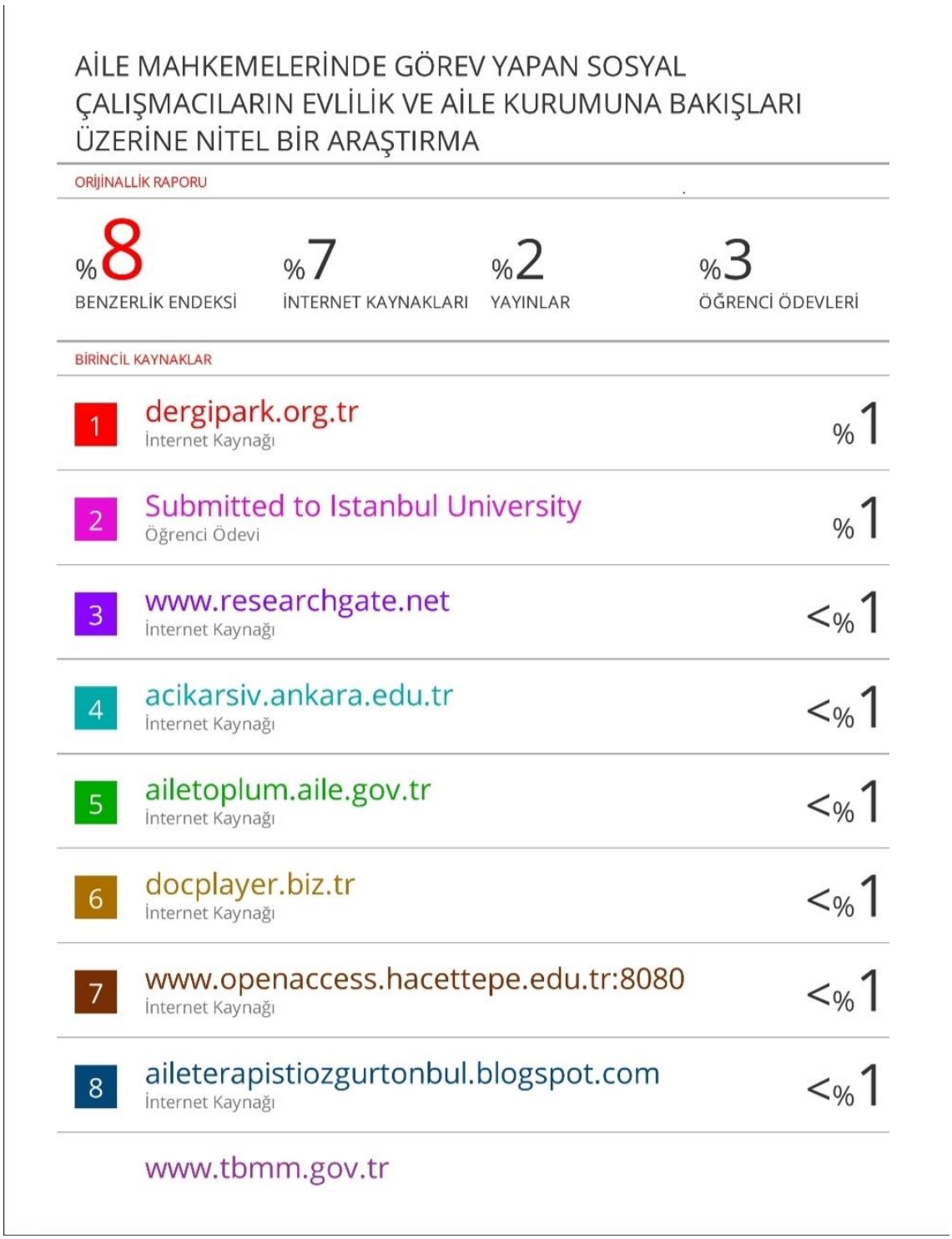
Katılımcı Adı-Soyadı:…… Görüşmeci Adı-Soyadı:……..
İmzası:…… İmzası:……..
Tarih:...../...../.....

İletişim Bilgileri:

Sosyal Çalışmacı Tuğba YÜCE / Bakırköy Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü

GSM: …… E-Posta: ……

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

AİLE MAHKEMELERİNDE GÖREV YAPAN SOSYAL ÇALIŞMACILARIN EVLİLİK VE AİLE KURUMUNA BAKIŞLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

ORİJİNALLİK RAPORU

%8	%7	%2	%3
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%1
2	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	%1
3	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<%1
4	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
5	ailetoplum.aile.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
6	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<%1
7	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1
8	aileterapistiozgurtonbul.blogspot.com İnternet Kaynağı	<%1
	www.tbmm.gov.tr	